Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară
Institutul Cultural Român

Intrarea Italiei în război (1915) şi consecinţele pentru România

Italy's Entry into the War (1915) and the Consequences for Romania

editura militară

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE
ȘI ISTORIE MILITARĂ
INSTITUTUL CULTURAL ROMÂN

Intrarea Italiei în război (1915) și consecințele pentru România

Italy's Entry into the War (1915) and the Consequences for Romania

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE
DE APĂRARE ŞI ISTORIE MILITARĂ
INSTITUTUL CULTURAL ROMÂN

Intrarea Italiei în război (1915) şi consecinţele pentru România

Italy's Entry into the War (1915) and the Consequences for Romania

Coordonator:
General-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu

EDITURA MILITARĂ
BUCUREŞTI, 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Responsabil de volum: Petre Otu
Traducerea rezumatelor în limba engleză: Alexandru Voicu

Coperta: Adrian Pandea
Redactor: Sabina Madgearu
Layout: Elena Lemnaru

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ŞI ISTORIE MILITARĂ (București)
Intrarea Italiei în război (1915) și consecințele pentru România / Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară ; coordonator: Mihail E. Ionescu ; responsabil de vol.: Petre Otu. - București : Editura Militară, 2017
ISBN 978-973-32-1055-9

I. Otu, Petre (ed.)

94

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CUPRINS

Notă asupra ediției / 7

• *Între Antantă și Puterile Centrale. Ecouri diplomatice ale neutralității României și Italiei în 1914-1915 (Between the Entente and the Central Powers. The Diplomatic Echoes of Romania's and Italy's Neutrality in 1914-1915*
Mihail Dobre / 11

• *Italian-Romanian Cooperation during the Period of Neutrality in the Diplomatic Documents of the Historical Archive of the Italian Foreign Ministry. Ministero degli Affari Esteri – UAP DSD – Archivio Storico Diplomatico*
Marialuisa Scovotto / 35

• *Il quadrante italo-balcanico. Il teatro sud-europeo all'inizio della Grande Guerra (The "Southern Back Yard". The Italo-Balkan Theatre at the Beginning of WWI)*
Paolo Formiconi / 49

• *Marea strategie a României în timpul „Marelui Război". De la neutralitate la beligeranță (The Grand Strategy of Romania during the "Great War": from Neutrality to Belligerence)*
Mihail E. Ionescu / 63

• *The Italian Government Facing the War between July 1914 and May 1915 (Guvernul italian în fața războiului – iulie 1914-mai 1915)*
Antonino Zarcone / 93

• *From Neutrality to Gorizia. The Italian Approach to War (De la neutralitate la Gorizia. Abordarea italiană a războiului)*
Cristiano Maria Dechigi / 103

• *Italy's Joining the Great War and its Consequences on Romania's Neutrality. A Fresh Angle Brought by German Sources (Intrarea Italiei în Marele Război*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

și consecințele sale asupra neutralității României. O perspectivă proaspătă din surse germane)
Claudiu-Lucian Topor / 109

• *Apropierea diplomatică italo-română reflectată în telegramele diplomatice ale contelui Ottokar Czernin (septembrie 1914 – mai 1915) (The Diplomatic Intimacy between Italy and Romania, as Reflected in the Diplomatic Telegrams of Count Ottokar Czernin (September 1914-May 1915)*
Sorin Cristescu / 121

• *The Austro-Hungarian Foreign Policy towards Italy and Romania 1914-1915 (Politica externă austro-ungară cu privire la Italia și România 1914-1915)*
Christian Ortner / 159

• *Generalul Gheorghe Dabija despre intrarea Italiei în război (General Gheorghe Dabija on Italy's Entry into the War)*
Vasile Popa / 181

• *Românii din Bucovina (1915): între pajura habsburgică și vulturul țarist. (The Romanians of Bukovina (1915): between the Habsburg and the Tsarist Eagles)*
Ștefan Purici / 191

• *Războiul și frontul italian în viziunea memorialistică a lui Sextil Puşcariu, fost ofițer român al armatei austro-ungare. (The War and the Italian Front in the Memoirs of Sextil Puşcariu, Former Romanian Officer in the Austro-Hungarian Army)*
Ioan Vlad / 203

• *Considerații privind relațiile româno-italiene (1914-1916). Misiunea generalului Ioan Perticari în Italia (decembrie 1915) (Considerations on Romanian-Italian Relations – 1914-1916. The Mission of General Ioan Perticari in Italy – December 1915)*
Petre Otu / 215

Anexe:
– *Lista documentelor* / 233
– *Documente* / 235
Indice / 319
Fotografii / 325

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Notă asupra ediției

Împlinirea unui secol de la intrarea Italiei în război a prilejuit organizarea de către Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, în zilele de 13-14 octombrie 2015, a unei conferințe cu tema: *Intrarea Italiei în război (1915) și consecințele pentru România.* Reuniunea a beneficiat de participarea a patru istorici italieni – colonel dr. Cristiano Dechigi, șeful Serviciului istoric al armatei de uscat; colonel dr. Antonino Zarcone, director adjunct și șef al Departamentului de Sociologie Militară, Centrul Militar pentru Studii Strategice, Roma; Dr. Marialuisa Scovotto, de la Universitatea „La Sapienza", Roma; și Paolo Formiconi de la Serviciul istoric al armatei de uscat italiene – și a colonelului Cristian Ortner, directorul Muzeului Militar din Viena.

Din România au prezentat comunicări general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu, director al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, cercetător științific dr. Petre Otu, director adjunct al aceluiași institut, profesor universitar Ștefan Purici (Universitatea „Ștefan cel Mare", Suceava), conferențiar universitar dr. Claudiu-Lucian Topor (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iași), lector universitar dr. Mihail Dobre (Universitatea din București), lector universitar Sorin Cristescu (Universitatea „Spiru Haret", București); profesor universitar dr. Ioan Vlad (Universitatea „Spiru Haret", Brașov), dr. Vasile Popa (Universitatea din București).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Reuniunea a fost organizată în parteneriat cu Institutul Cultural Român, care a asigurat transportul internațional al specialiștilor italieni.

În deschidere, au rostit alocuțiuni Valeriu Nicuț, secretar de stat pentru politica de apărare și planificare, Cristian Petcu, director al departamentului de programe interne al Institutului Cultural Român și general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Secretarul de stat Valeriu Nicuț a evidențiat importanța reuniunii, în cadrul programelor guvernamentale care omagiază Primul Război Mondial și Marea Unire, desfășurate în spiritul reconcilierii cu foștii inamici. De asemenea, a amintit asemănările dintre România și Italia în privința urmăririi idealului de unitate națională, precum și excelentele relații actuale dintre cele două state, membre în aceeași alianță.

Cristian Petcu a subliniat că Institutul Cultural Român are în programul său de activitate o serie de manifestări consacrate comemorării centenarului „Marelui Război", iar manifestarea dedicată intrării Italiei în conflict este una dintre cele mai importante. De aceea, Institutul Cultural Român este onorat că a susținut-o financiar.

În alocuțiunea sa, general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu a precizat tematica reuniunii științifice, evidențiind similitudinile și deosebirile dintre România și Italia în problema unificării naționale și a participării la Primul Război Mondial. De asemenea, el s-a referit la importanța comemorărilor aferente centenarului „Marelui Război" ca mijloc de depășire a diferențelor, de reconciliere istorică între națiuni și state. Dr. Mihail E. Ionescu a subliniat faptul că decizia Italiei de a menține neutralitatea a fost esențială în stabilirea orientării României. În dezbaterile Consiliului de Coroană din 21 iulie/3 august 1914,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ion I.C. Brătianu, prim-ministru la acea vreme, a intuit efectul psihologic pe care hotărârea Italiei îl va avea asupra membrilor acestuia. De aici şi scena înmânării telegramei privind decizia neutralităţii italiene în plină reuniune a Consiliului de Coroană din 21 iulie/3 august 1914 de la Sinaia. Pe de altă parte, Italia a încheiat, la 10/23 septembrie 1914, un acord secret prin care acţiunea celor două state urma să fie concertată, dublat de un altul, în februarie 1915, care avea acelaşi scop. Cu toate acestea, Italia a făcut pasul decisiv singură, fără o coordonare cu autorităţile române.

Pentru acceptarea invitaţiilor de participare au fost adresate mulţumiri colegilor din Italia, Austria, precum şi celor veniţi de la universităţile din Bucureşti, Suceava, Iaşi, Braşov şi Craiova.

Volumul de faţă reuneşte comunicările prezentate în cadrul conferinţei. Ele au fost reproduse în limba în care au fost susţinute, fiind însoţite de rezumate corespunzătoare în limba engleză pentru cele susţinute în limbile română sau italiană.

Volumul include şi un set de documente provenind din Arhiva Ministerului italian de Externe. Cu excepţia unui singur document, ele au fost puse la dispoziţie de cercetătorul Paolo Formiconi. În cursul pregătirii volumului pentru tipar, am constatat că o parte din aceste documente a fost reprodusă şi în cartea: *La Romania nella Grande Guerra (România în Primul Război Mondial) 1914-1918 Documenti militari e diplomatici italiani (Documente militare şi diplomatice italiene),* A cura di (ediţie de) Rudolf Dinu, Ion Bulei, Editura Militară, Bucureşti, 2006. În consecinţă, am indicat şi sursa românească a fiecărui document.

Lucrarea include şi un set de fotografii cuprinzând imagini de la reuniunea din 13-14 octombrie 2015. Evident, volumul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

conține și un indice de persoane, instrument foarte util care facilitează lectura. Sperăm că, astfel construit, volumul să intereseze atât pe specialişti, cât şi pe cititorii pasionați de istoria românească şi de marea conflagrație din anii 1914-1918.

Adresăm mulțumirile noastre personalului Editurii Militare, directorului instituției, domnul Adrian Pandea, pentru sprijinul acordat în publicarea acestei lucrări consacrate unui eveniment fundamental al istoriei României de la începutul veacului al XX-lea.

Petre Otu,
responsabil de volum

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ÎNTRE ANTANTĂ ŞI PUTERILE CENTRALE. ECOURI DIPLOMATICE ALE NEUTRALITĂȚII ROMÂNIEI ŞI ITALIEI ÎN 1914-1915

BETWEEN THE ENTENTE AND THE CENTRAL POWERS. THE DIPLOMATIC ECHOES OF ROMANIA'S AND ITALY'S NEUTRALITY IN 1914-1915

Mihail Dobre*

Abstract

Based mainly on the Romanian diplomatic sources, the present paper starts from the fact that, during the period of neutrality, there was a relationship and even coordination between Romania and Italy, and this common approach with regards to the warring parties also had significant support in the public opinion of the two countries.

At the same time, the paper highlights the notable differences between the two countries in terms of both the capacity of negotiating with the Entente and with the Central Powers, respectively, and the place each party attributed to its partner when defining its own tactical movements prior to the abandonment of neutrality.

Finally, the paper concludes that Italy's entry into war underlined the limits of the Romanian-Italian "tandem" and, while it did force the Romanian side to follow its own path in the decision to leave the state of neutrality, it nevertheless became a model, helping Romania to set its own goals in the negotiations that brought it closer the same political group.

I. Sincronia româno-italiană în secolul XX

România şi Italia s-au aflat, în ultimul secol şi jumătate, după maturizarea proceselor de unificare statală a celor două țări, în situația destul de curioasă de a se situa în aceeaşi zonă a raporturilor de putere la nivel european şi global – în mod evident cu nuanțe şi intensități specifice – şi aceasta în pofida

* Lect. univ. dr., Universitatea din București.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

faptului destul de cunoscut că liderii politici ai celor două părți nu au reușit să transforme într-o relație specială excepționala comunitate de origini, limbă și cultură. În fapt, între 1880 și 1945, cele două state au avut o prezență comună în alianțele și înțelegerile ce defineau spațiul european, evident cu delimitările cuvenite pentru nivelul de implicare și, respectiv, pentru opțiunile particulare din perioada interbelică.

Astfel, înaintea Primului Război Mondial, au făcut parte din sistemul de alianțe dominat de blocul celor două imperii de origine germană, dar în timpul războiului au optat inițial pentru neutralitate, pentru a intra în luptă în sistemul opus puterilor germane. La finalul războiului au participat la Conferința de Pace de pe poziția statelor învingătoare în război și au devenit membri fondatori ai Societății Națiunilor. Mai apoi, în perioada interbelică, mai ales după 1926, drumurile celor două țări au urmat direcții diferite – și aceasta în pofida unor momente de apropiere și a unor relații economice de excelență –, pentru ca, la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, ele să se afle din nou, și iarăși cu nuanțe și intensități specifice, în același sistem de putere, dominat și de această dată de Germania. În timpul războiului, ambele state au procedat la schimbarea sistemului de alianțe, dar la finalul lui s-au aflat în tabăra învinsă, au avut statut cvasiegal la Conferința de Pace de la Paris și au semnat, iarăși împreună și la aceeași dată, tratatele de pace (la Paris, la 10 februarie 1947), deși statutul internațional ieșit din reglementările de pace era substanțial diferit. După război, iarăși orientarea celor două state a cunoscut opțiuni strategice opuse, datorate mai ales climatului specific Războiului Rece, dar au revenit în același filon de apartenență strategică după transformările pe care mediul internațional le-a cunoscut în 1989 și în anii ce au urmat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

II. Neutralitatea română și italiană în 1914 și „ofertele" participanților la războiul european/mondial

Pornind de la aceste considerații introductive, este de remarcat că primul moment de formulare de opțiuni strategice pe linia urmăririi obiectivelor specific naționale pentru ambele țări l-a constituit criza din luna iulie 1914 și escaladarea acesteia în conflict deschis odată cu declarația de război a Austro-Ungariei la adresa Serbiei, ca urmare a instrumentalizării atentatului de la Sarajevo din 28 iunie 1914.[1] Italia era membru al Triplei Alianțe cu Germania și Austro-Ungaria, iar România făcea parte din aceeași configurație strategică, atât timp cât la tratatul său cu Austro-Ungaria din 1883 s-au asociat și ceilalți doi membri ai Triplei Alianțe. Și totuși, nici Italia, nici România nu au pus în practică mecanismele de alianță, ambele invocând caracterul ofensiv al războiului dus de Austro-Ungaria pentru a opta pentru o poziție de neutralitate. Ce a urmat a fost pentru cele două țări o mare încercare de forță, dar nu în plan militar, ci diplomatic, fiecare parte încercând să obțină maximum de profit din pertractările cu cele două tabere aflate în război.

Declarația de război austro-ungară adresată Serbiei la 28 iulie 1914 a provocat intrarea în acțiune a angajamentelor de alianță, iar taberele care își desfășurau forțele militare erau, în esență, țările ce compuneau Tripla Alianță și, respectiv, Tripla Înțelegere. Cu toate acestea, Tripla Alianță a cunoscut defecțiuni importante. La 1 august 1914, Italia a făcut cunoscută decizia sa de a se declara neutră, iar în acest sens ministrul Italiei la București, Carlo Fasciotti, trimitea o scri-

[1] În prezentarea datelor istorice care apar în acest studiu va fi folosit stilul nou, potrivit calendarului gregorian, cu excepția situației când este citat un text din epocă, unde vor fi utilizate ambele stiluri (vechi și nou).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

soare ministrului român de externe Emil Porumbaru prin care anunța că, întrucât „unele puteri europene se află în stare de război, iar Italia este un stat al păcii, Guvernul regal și cetățenii Regatului au obligația de a respecta neutralitatea conform legilor în vigoare și principiilor de drept internațional."[1] Anunțul diplomatului italian venea după ce guvernul italian fusese foarte iritat de faptul că nu fusese anunțat decât cu puține zile (la 24 iulie) înainte de ultimatumul austro-ungar, ministrul de externe, marchizul di San Giuliano, acuzând absența acordului anterior cu aliații și calificând gestul austro-ungar drept un „act de agresiune", care astfel permitea Italiei să nu participe la război.[2] Este de notat că această lipsă de precauție a Vienei în a-și informa aliații, conform obligațiilor de alianță pe care le avea, a fost speculată inclusiv de conducerea de la București în momentul în care a stabilit atitudinea proprie față de conflictul austro-ungaro-sârb. În fapt, acest element a reprezentat un punct important în argumentarea făcută de Ionel Brătianu în cadrul Consiliului de Coroană de la Sinaia din 3 august 1914 în susținerea rămânerii României în neutralitate.[3]

Mai important este însă faptul că, încă înainte de proclamarea neutralității, România a devenit obiectul atenției ambelor tabere care tocmai își puseseră în practică planurile de mobilizare a efectivelor lor militare. Pe de o parte, aliații de până atunci au încercat să convingă pe suveranul României, regele Carol I, de necesitatea participării la război, pe baza acordurilor în vigoare la acea dată. Cu toate acestea, rapoartele

[1] Arhiva MAE, fond Primul Război Mondial, 71/1914 E1 Italia, vol. 8, fila 1, scrisoarea nr. 1715 din 4 august 1914.

[2] P. Pieri, *L'Italia nella prima guerra mondiale (1915-1918)*, Piccola Biblioteca Einaudi, Torino, 1968, p. 27-28.

[3] Vezi Ion Bulei, *Arcul așteptării 1914-1915-1916*, Editura Eminescu, București, 1981, p. 60.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ministrului austro-ungar Ottokar Czernin și ale însărcinatului cu afaceri german contele Waldburg evidențiau că „România nu mai credea în viabilitatea sau cel puțin în puterea de rezistență a monarhiei (austro-ungare) și căuta un alt sprijin pentru a face față oricăror eventualități”[1] și că „starea de spirit în popor, ca și în cabinetul ministerial este de așa natură încât regele ar risca un conflict dacă și-ar impune acum voința pledând pentru o apropiere de Bulgaria”[2] (apropiere dorită de Austro-Ungaria). Starea de spirit a suveranului român a fost foarte plastic descrisă de Czernin după audiența din 28 iulie 1914, când Carol I i-ar fi spus că „dacă ar urma impulsul inimii sale, armata sa s-ar găsi alături de Tripla Alianță. Dar nu poate; de un an de zile s-au schimbat atât de multe încât el, regele, nu este în stare să respecte tratatul”. De asemenea, Carol l-ar fi însărcinat să comunice că, „în cazul unui conflict cu Rusia, va păstra stricta neutralitate și că nicio putere din lume nu-l va face să ia armele contra Monarhiei”[3]. Cu toate acestea, în aceeași zi, 28 iulie, împăratul Franz Josef îi telegrafia regelui Carol I pentru a pune accentul pe „vechea prietenie și relațiile pline de încredere ce i-a legat întotdeauna”[4]. La rândul său, kaiserul Wilhelm II îi scria regelui român la 30 iulie 1914, cu un mesaj foarte limpede: „sunt încredințat că Tu, ca rege și ca Hohenzollern, vei rămâne credincios prietenilor tăi, îndeplinindu-ți, fără

[1] *Arhivele Naționale Istorice Centrale* (A.N.I.C.), fond Casa Regală, dosar nr. 45/1914, telegramă nr. 67 din 8 iulie 1914, Czernin către Leopold von Berchtold, ministrul de externe austro-ungar.

[2] Convorbire a însărcinatului cu afaceri german cu regele Carol I. Vezi Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913-1947*, Editura Politică, Bucureşti, 1980, p. 42-43.

[3] *Ibidem*, p. 44.

[4] A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar nr. 43/1914, telegrama trimisă de Franz Josef lui Carol I în 28 iulie 1914.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

întârziere, legăturile tale de alianță"[1]. Carol I nu a dat curs acelor îndemnuri, a mizat pe o decizie favorabilă Puterilor Centrale pentru care a pledat în cadrul Consiliului de Coroană din 3 august 1914, dar a putut constata că opțiunea sa era puternic minoritară.[2] După ce li s-au comunicat hotărârile Consiliului de Coroană, Berlinul și Viena au dat oficial semnale că acestea „corespund cu relațiile amicale și vor privi și de aici înainte România ca aliatul lor"[3]. În realitate, însă, ministrul Czernin arăta că nu își făcea iluzii atunci când îl informa pe Berchtold că „nu mai este nimic de așteptat din partea României" și că „numai succesele noastre pe teatrele de război vor decide dacă și când România ni se va ralia".[4]

Decizia Consiliului de Coroană avea semnificația ei particulară, care aducea și aici România într-o formă de argumentare ce o apropia de Italia: din cauza stării sale de nepregătire militară, România nu putea să-și permită o confruntare deschisă cu Puterile Centrale[5]. În plus, existau deja contacte cu puterile Antantei în vederea satisfacerii obiectivelor naționale, iar acestea se aflau pe aceleași coordonate cu starea de spirit a

---

[1] *Ibidem*, telegrama trimisă de Wilhelm II lui Carol I în 30 iulie 1914.

[2] De fapt, în afara lui Carol I, din cei 20 participanți la Consiliu, numai liderul consevator Petre P. Carp a susținut intrarea în război alături de Germania și Austro-Ungaria.

[3] Telegrama Berchtold către Czernin din 4 august 1914, în *Documents diplomatiques concernant les rapports entre l'Autriche-Hongrie et la Roumanie, 22 juillet 1914-27 août 1916,* Vienne, 1916, p. 4.

[4] Telegrama Czernin către Berchtold din 6 august 1914, în *Ibidem*, p. 5-6. Czernin a precizat că, potrivit regelui Carol, „atitudinea Italiei ar fi influențat mult această decizie" privind rămânerea în neutralitate.

[5] În Italia, opțiunea pentru neutralitate a fost justificată și de raportul de forțe militare cu Puterile Centrale, armata italiană fiind încă afectată de efectele războiului italo-turc din 911-1912, în urma căruia Roma a anexat Tripolitania și Cirenaica. Vezi P. Pieri, *op.cit.*, p. 28-29.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

populației României pe care diplomații germani și austro-ungari le înțeleseseră foarte bine.

De fapt, marile puteri ce compuneau Antanta nu au ezitat să întreprindă imediat demersuri menite să atragă România în război de partea lor, iar, în numele Antantei, prima s-a mișcat Rusia. Astfel, încă din 30 iulie 1914, șeful diplomației ruse, Serghei Sazonov, trimitea instrucțiuni ministrului său la București, Poklevski-Koziell, într-o formă explicită: „Dacă găsiți că este posibil să definiți cu mai multă precizie profiturile pe care România poate conta dacă ar lua parte la războiul contra Austriei, atunci puteți declara în mod definitiv lui Brătianu că suntem gata de a avea în vedere alipirea Transilvaniei la România”[1]. Apoi, imediat după Consiliul de Coroană de la Sinaia, Sazonov a făcut un pas mai departe prin decizia de a-i înmâna lui Constantin Diamandy, ministrul României la Petrograd, proiectul unui tratat româno-rus, ale cărui prevederi vorbesc de la sine: Rusia garanta României, la semnarea păcii, teritoriile din monarhia austro-ungară locuite de români; România promitea o cooperare imediată contra Austro-Ungariei; România se angaja să nu încheie pace cu Austro-Ungaria decât de acord și simultan cu Rusia.[2] Mai mult, Rusia a făcut ca ministrul de externe englez, Edward Grey, și cel francez, Théophile Delcassé, să sprijine propunerea de concesii teritoriale pe care o înaintase României.[3] Ionel Brătianu a reacționat

[1] Telegramă de la Sazonov pentru Poklevski-Koziell din 17/30 iulie 1914, în *Documents diplomatiques secrets russes, 1914-1917. D'après les Archives du Ministère des affaires étrangères à Pétrograd*, Payot, Paris, 1928, p. 170.

[2] Arhiva MAE, fond Primul Război Mondial, 71/1914 E1, vol. 25, telegrama nr. 855 din 23 iulie/5 august 1914, de la C. Diamandy pentru Ion I.C. Brătianu.

[3] Ion Bulei, *op.cit.*, p. 99.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cu precauție, spunând că nu poate face mai mult decât ceea ce se decisese la Consiliul de Coroană, de aceea a luat act de propunerile părții ruse și a evocat faptul că, în contextul conflictului european, România trebuia să-și limiteze eforturile la menținerea echilibrului balcanic.[1] Față de reacția pozitivă a ministrului rus Poklevski-Koziell, partea română a tatonat disponibilitatea conducerii țariste de a oferi aceleași concesii și numai în schimbul unei neutralități binevoitoare, ceea ce a și obținut pe canale diplomatice la 20 septembrie, iar ulterior le-a văzut reflectate formal într-un tratat încheiat la 18 septembrie/1 octombrie 1914.[2] Acordul „Sazonov-Diamandy" s-a dovedit a fi plin de semnificații pentru evoluția ulterioară a raporturilor României cu Antanta, având o greutate specială în determinarea opțiunilor ulterioare ale părții române.

După acest prim „sezon" de presiuni diplomatice făcute asupra României pentru intrarea în război, interesul ambelor părți aflate în conflict s-a manifestat constant în toamna anului 1914 și în prima jumătate a anului următor. Această presiune a cunoscut forme și intensități diferite, inclusiv determinate de evoluția ostilităților pe teatrele de război.

În cadrul Puterilor Centrale, acțiunile de influențare erau duse de Germania, care, pe de-o parte, a continuat în a insista, în final fără succes, pentru modificarea poziției regele Carol I – împăratul Wilhelm II punând accentul pe originea germană a acestuia („Sper că tu, ca un adevărat Hohenzollern, nu vei lăsa nefolosit ceasul de față [...] și vei ști să aduci poporul tău spre marea luptă plină de speranță"[3]) –, iar pe de alta a încercat, tot

[1] *Ibidem*, p. 100.

[2] Arhiva MAE, fond Primul Război Mondial, 71/1914 E1, vol. 25, scrisoarea nr. 112 din 18 septembrie/1 octombrie 1914 de la Sazonov pentru Diamandy.

[3] A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar nr. 60/1914, telegramă Wilhelm II către Carol I, din 9 septembrie 1914.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

fără succes, să determine la Viena o schimbare de politică în sensul acordării de autonomie pentru românii din Austro-Ungaria. De fapt, bătrânul suveran, extrem de afectat de deciziile Consiliului de Coroană de la Sinaia – moment care pare să fi jucat un rol important și în provocarea decesului acestuia, survenit la 10 octombrie 1914[1] –, sau vechiul lider conservator Petre Carp, care fusese singurul lui sprijin în cadrul Consiliului, nu erau singurii filogermani din România[2]. Susținători fervenți ai curentului favorabil Puterilor Centrale se aflau și în corpul diplomatic românesc, fiind foarte cunoscut cazul ministrului României la Berlin, Alexandru Beldiman, care insista la începutul anului 1915 pentru intrarea României în război de partea Germaniei,[3] iar în primele luni ale anului următor nu ezita să se adreseze direct noului suveran, regele Ferdinand, cu aceeași solicitare, pentru ca „România să nu decadă din poziția de stimă pe care o ocupa în Orient"[4]. În fapt, acele personalități care nu împărtășeau punctul de vedere al guvernului, axat primordial pe rezolvarea problemei unității naționale, nu făceau altceva decât să aibă o viziune diferită cu privire la prioritățile României la momentul respectiv, în sensul că acordau prioritate problemei securității naționale și vedeau în Rusia principala

[1] Starea de spirit demoralizată a lui Carol I a fost evidențiată și de arhiepiscopul catolic de București, Raymund Netzhammer, după vizita pe care i-a făcut-o suveranului la Sinaia la 14 septembrie 1914. Vezi I. Dumitriu Snagov, *Le Saint-Siège et la Roumanie Moderne 1866-1914*, Roma, 1989, p. 946-950

[2] O viziune de ansamblu asupra opțiunilor elitelor politice, culturale și intelectuale românești la acea dată, la Lucian Boia, *„Germanofilii". Elita intelectuală românească în anii primului război mondial*, Humanitas, 2008.

[3] A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar nr. 19/1915, raport Alex. Beldiman pentru Ion I.C. Brătianu, din 6/19 februarie 1915.

[4] *Ibidem*, fond Casa Regală – Ferdinand, dosar nr. 29/1916, scrisoarea lui Alex. Beldiman către regele Ferdinand, din 1/14 februarie 1916.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ameninţare pentru existenţa statului român. Atitudinea lor progermană îşi avea originea în neîncrederea cu care era privită Rusia în societatea românească, mai ales după vexaţiunile produse de imperiul ţarilor la finalul războiului purtat în comun contra Turciei în 1877-1878, când statul rus nu a ezitat să solicite şi să obţină revendicări teritoriale pe seama fostului aliat.[1]

În ceea ce priveşte acţiunile Antantei, acestea au luat forma unor presiuni exercitate în acelaşi timp şi de Rusia şi de Franţa şi de Anglia[2], iar ele întâlneau un mediu favorabil în atitudinea guvernului român. După acordul ruso-român din septembrie 1914, care fixase parametrii naţionali, Rusia şi aliaţii săi din Antanta chestionau autorităţile române asupra momentului în care România urma să intre în război, iar aceste întrebări erau puse inclusiv la cel mai înalt nivel.[3] Mai mult, partea rusă era interesată de cooperare în plan militar, ministrul Poklevski-Koziell sugerând, în luna februarie 1915, ca România să trimită ofiţeri în Rusia „pentru a studia planuri de cooperare militară", propunere refuzată cu tact de Ionel Brătianu pe motivul caracterului ei prematur.[4]

---

[1] Vezi Florin Constantiniu, *Vae victis: o reevaluare a poziţiei lui P.P. Carp şi C. Stere (1914-1916)*, în „Revista istorică", tom IV, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1993, p. 927-931.

[2] Este interesant că ambasadorii statelor din Antanta au supus pe omologii români unui adevărat *pressing* diplomatic, care era ritmat şi de evoluţiile de pe teatrele de operaţii. În mod sugestiv, ambasadorul englez la Petrograd afirma că „România nu ar trebui să aştepte prea mult ca să ajungă să merite ironia că «a venit în ajutorul învingătorilor»". A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar nr. 52/1914, fila 99, telegramă nr. 1396 din 3/16 noiembrie 1914, Diamandy pentru Porumbaru.

[3] A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar nr. 13/1915, telegramă nr. 79 din 14 ianuarie 1915, C. Diamandy pentru E. Porumbaru, privind audienţa cu ţarul Nicolae II desfăşurată la Ţarskoe Selo. Ţarul ar fi întrebat direct: „Continuă pregătirea voastră? Putem şti data aproximativă a intrării voastre în acţiune?"

[4] A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar nr. 17/1915, telegramă nr. 177 din 27 ianuarie/9 februarie 1915, de la Ion I.C. Brătianu pentru C. Diamandy.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Separat de aceste probleme, poziția Antantei s-a consolidat și prin acțiunile Franței de furnizare de armament părții române, după cum și prin împrumutul de 150 milioane lei acordat României de către Banca Angliei la începutul anului 1915. Ambele acțiuni au cântărit greu în procesul de decizie politică al autorităților române, iar în ceea ce privește împrumutul, încă din acea epocă s-a apreciat că el avea o semnificație care depășea cadrul strict financiar.[1]

III. România și Italia – cooperarea între neutri prin angajamente ferme

În contextul „curtării" intense a României de către cele două tabere aflate în război, ea a putut găsi în Italia un partener cu interese puternic similare. De fapt, a fost Italia aceea care, încă din 28 iulie 1914, a luat inițiativa ca, „în cazul în care România intenționează să rămână neutră, s-ar putea eventual încheia un acord italo-român de neutralitate și acțiune de conciliere"[2]. Pe această bază și în contextul opțiunii ambelor state pentru neutralitate, strângerea raporturilor italo-române – prin activismul ministrului italian Fasciotti și deschiderea remarcabilă a factorilor de decizie de la București – a creat condițiile ca la 23 septembrie 1914 să fie semnat un prim acord bilateral legat explicit de condiția comună a celor două părți, anume neutralitatea. Semnatarii erau prim-ministrul român, Ion I.C. Brătianu, și ministrul italian la București, Carlo Fasciotti. Textul, scurt de altfel, al acestui acord avea următorul conținut:

---

[1] Pentru I.G. Duca, „în realitate din acest moment datează alianța noastră cu puterile Triplei Înțelegeri. De atunci înainte nu mai putea fi vorba de o adevărată neutralitate a României". Vezi I.G. Duca, *Memorii,* vol. I, Editura Expres, București, 1992, p. 175.

[2] *I Documenti Diplomatici Italiani,* quarta serie: 1908-1914, volume XII, Libreria dello Stato, Roma, 1964, doc. 662, p. 4071.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

„Guvernul român și Guvernul italian, animate de dorința de a facilita, în măsura în care circumstanțele o permit, restabilirea păcii generale și de a asigura, în același timp, în modul cel mai eficient, apărarea intereselor lor respective, au convenit ceea ce urmează:

1. Cele două guverne se angajează reciproc să nu iasă din neutralitate fără un aviz prealabil de opt ore.

2. Cele două guverne vor avea contacte permanente în scopul de a examina situația, în măsura în care ea se va modifica, și de a decide dacă ea implică necesitatea unor acorduri mai precise cu privire la atitudinea pe care cele două state trebuie să o adopte.

3. Cele două guverne, având în considerare raporturile lor tradiționale și analogia situației lor cu privire la războiul actual, se angajează să se concerteze în a lua aceeași atitudine pentru apărarea intereselor lor respective în acțiunea lor, pentru menținerea neutralității, ca și în eventualitatea unei medieri sau în cazul că nu va fi posibil să se păstreze neutralitatea ca urmare a faptului că interesele lor respective ar fi amenințate sau lezate.

4. Cele două guverne se angajează să păstreze secretul absolut cu privire la prezentul acord”[1].

După cum se poate constata, acordul din 23 septembrie 1914 fixa statutul celor două state și definea o cale proprie a acestora de a-și promova interesele în contextul desfășurării unui conflict ce se transforma din european în mondial și al cărui final era departe de a putea fi intuit la momentul respectiv. Deși a fost descris în istoriografia română postbelică drept un acord pe care partea italiană l-a încălcat de la început (întrucât

[1] A.N.I.C., Fond Casa Regală, dosar nr. 61/1914, fila 1, „Accord signé par Son Excellence Monsieur Ion I.C. Brătianu et le baron (Carlo) Fasciotti, le 10/23 Sept. 1914” (f.1); *I Documenti Diplomatici Italiani,* quinta serie: 1914-1918, volume I, Libreria dello Stato, Roma, 1954, doc. 773, p. 455-456.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nu ar fi informat cu privire la negocierile deja angajate cu Antanta) și l-a utilizat pentru a trage „foloase în mod unilateral din raporturile ce stabilise cu România, câștigând astfel un anumit prestigiu în negocierile pe care le purta pe atunci la Londra”[1], în fapt el a prilejuit o cooperare diplomatică reală, care a fost susținută de contacte semnificative la nivelul clasei politice[2] și a fost însoțită și de o implicare largă a opiniei publice din cele două țări pentru crearea unei simpatii reciproce fără precedent în relațiile dintre cele două societăți[3].

Pornind de la acest acord, șeful guvernului de la București, Ionel Brătianu, a încercat să facă din relația cu Italia un mecanism care să consolideze poziția României în pertractările cu Antanta. Modul în care se raporta partea italiană la partenerul român avea să îl încurajeze în continuare pe Brătianu, fie şi numai pentru faptul că ministrul român la Roma, Dimitrie Ghika își începea în modul următor raportul privind întâlnirea de la începutul lunii noiembrie 1914 cu ministrul de externe al Itali-

[1] Vezi E. Campus, *op.cit.,* p. 53.

[2] În acest sens merită semnalate prezența deputatului liberal George Diamandy la Roma, în a doua jumătate a lunii decembrie 1914, în cursul voiajului său către Paris (Diamandy a fost primit de subsecretarul de stat la MAE italian, Primo de Scalea, și a avut întrevederi cu ambasadorii Rusiei și Angliei și cu un consilier al Ambasadei Franței), după cum și sejurul în capitala Italiei la sfârșitul acelui an al altui lider liberal, dr. Constantin Istrati. Vezi în acest sens scrisoarea-raport nr. 1298 din 12/25 decembrie 1914 a ministrului României la Roma, Dimitrie Ghika, în Arhiva MAE, fond Primul Război Mondial, 71/1914 E2 partea a II-a, vol. 19 (Italia), file 324-326.

[3] Ministrul român Ghika a informat pe larg despre diversele dovezi de exprimare a solidarității româno-italiene, de la comemorarea oficială a personalității regelui Carol I, discursurile ținute în Parlamentul Italiei (în oglindă cu acelea pronunțate în Parlamentul României), și până chiar la constituirea unei „Ligi Italo-Române”. Vezi scrisorile nr. 1300 din 11/24 decembrie 1914 și nr. 1345 din 24 decembrie 1914/6 ianuarie 1915, în *Ibidem*, file 321-323 și 345-347.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ei Sidney Sonnino: „Domnul Sonnino mi-a reînnoit aprecierile exprimate de Președintele Consiliului privind identitatea de situație dintre România și Italia și posibilitatea unui punct de contact și a unui punct de sprijin”[1]. Pe această bază, prim-ministrul român a dezvoltat în următoarele luni o relație specială cu ministrul Italiei la București, Carlo Fasciotti.[2] La finalul lunii decembrie 1914, Brătianu îl întreba pe Fasciotti dacă guvernul italian consideră că ar fi oportun să se meargă mai departe printr-un nou pas în înțelegerea deja realizată, în scopul de „a preciza mai bine acțiunea comună a celor două state”[3]. Reacția guvernului italian, transmisă rapid la 30 decembrie 1914 de ministrul său la București, evidenția că acordul încheiat era complet, atât timp cât cuprindea la articolul 3 „cele trei atitudini posibile: neutralitate, mediere, acțiune”, iar elemente noi nu interveniseră, așa încât „neutralitatea” era justificată. Partea italiană aprecia totodată că, pentru o intrare în „acțiune”, era necesar ca ambele state să fi fost pregătite pe plan militar, iar cele două state urmau să atingă această stare de pregătire la 1 martie 1915. În această situație, Brătianu a revenit cu întrebarea dacă nu era util să se discute că „războiul mondial a pus problema dezmembrării parțiale a Austriei” și că „acest proces

[1] A.N.I.C., Fond Casa Regală, dosar nr. 52/1914, fila 104, telegramă semnată de D. Ghika, nr. 1145 din 4/17 noiembrie 1914.

[2] Fasciotti era cunoscut ca un diplomat energic, iar la București a venit în 1911 din poziția de șef de cabinet al ministrului de externe. El ar fi fost avut în vedere pentru poziția de ministru de externe după decesul neașteptat al marchizului di San Giuliano, la 16 octombrie 1914, dar conducerea guvernului italian a preferat să-l mențină la București datorită interesului pe care îl manifesta pentru cooperare cu partea română. Vezi în acest sens, Anthony di Iorio, *Italy and Rumania in 1914: The Italian Assessment of the Romanian Situation 1907 to 1914*, în *Rumanian Studies*, vol. IV, 1976-1979, E.J. Brill, Leiden, 1979, p. 129.

[3] A.N.I.C., Fond Casa Regală, dosar nr. 61/1914, fila 2.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nu se putea finaliza fără participarea lor", conform intereselor pe care ele le aveau în acest caz,[1] dar răspunsul părții italiene – „Guvernul italian nu crede momentul venit și ar considera această înțelegere ca prematură"[2] – l-a nemulțumit pe prim-ministrul român, „pentru că timpul curge și că ambele țări ar putea fi surprinse de evenimente care să le impună atitudini altfel decât le-ar determina un plan din vreme conceput". El adăuga că „situațiunea războiului este destul de înaintată azi pentru ca să putem examina împreună dacă el se poate sfârși fără amputări ale Austro-Ungariei și ce datorii ne-ar impune asemenea perspective"[3]. Ulterior, la 12 ianuarie 1915, Brătianu mergea până la a avertiza asupra „greșelii pe care ar comite-o Italia dacă, în loc de a concepe o solidaritate sinceră și intimă de interese și acțiune a celor două țări, ea ar vrea pur și simplu să se folosească de România ca de un instrument care i-ar permite să-și menajeze propriile eforturi"[4]. În scurt timp, însă, Fasciotti comunica răspunsul ministrului de externe Sonnino la preocupările demnitarului român, în care se arăta că „refuzul guvernului italian de a preciza de acum înțelegerile dintre cele două guverne nu trebuie considerat nici ca un act de neîncredere față de România, nici ca un refuz de a le face de îndată ce momentul ar fi venit"[5].

Un test al soliditătii relațiilor dintre cele două guverne a fost produs la 23 ianuarie 1915, de solicitarea lui Ionel Brătianu ca, în contextul masării de trupe austro-ungare spre frontiera cu România, Italia să ofere sprijin militar României pe baza tratatului de alianță care asociase România la Tripla Alianță,

[1] *Ibidem*, fila 2, convorbirea din 17/30 decembrie 1914.
[2] *Ibidem*, fila 2, convorbirea din 27 decembrie 1914/ 9 ianuarie 1915.
[3] *Ibidem*, fila 3.
[4] *Ibidem*, fila 3, convorbirea din 30 decembrie 1914/ 12 ianuarie 1915.
[5] *Ibidem*, fila 3, convorbirea din 3/16 ianuarie 1915.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tratat reînnoit în 1913 și care nu fusese denunțat. Într-o primă fază, Italia a răspuns strict tehnic, la 27 ianuarie, în sensul că „tratatul de alianță nu poate să acționeze împotriva aliaților care îl semnaseră", pentru ca mai apoi, față de nemulțumirea manifestată de Brătianu, Fasciotti să îl informeze pe premierul român, la 29 ianuarie 1915, că ducele de Avarna, ambasadorul italian la Viena, fusese împuternicit să transmită guvernului cezaro-crăiesc că „știrile despre concentrarea de trupe austro-ungare la frontiera română și despre o posibilă agresiune contra României au provocat o puternică agitație în opinia publică italiană și nu pot să nu preocupe Guvernul regal, care este legat de soarta Regatului României și prin comunitatea de interese generale și prin efectele dispozițiilor tratatului din luna februarie 1913."[1]

Mai mult chiar, în ziua următoare, ministrul italian aducea lui Ionel Brătianu informația că guvernul italian „era dispus să-și asume *ex novo* un angajament reciproc formal", Fasciotti fiind împuternicit să precizeze că „Guvernul regal a oferit acest act ca probă a sincerității intenției sale de a strânge tot mai mult legăturile dintre cele două state"[2]. Textul noului acord avea să fie transmis de partea italiană la 3 februarie 1915,[3] fiind acceptat de șeful guvernului român și semnat apoi, de Brătianu și Fasciotti, la 6 februarie 1915. Textul acestui nou acord avea următorul conținut:

„Guvernul român și Guvernul Italian, animate de același spirit care le-a făcut să se gândească la acordul din 10/23 septembrie 1914, convin asupra a ceea ce urmează:

---

[1] *Ibidem*, filele 4-5, convorbirea din 16/29 ianuarie 1915.

[2] *I Documenti Diplomatici Italiani,* quinta serie: 1914-1918, volume I, Libreria dello Stato, Roma, 1954, doc. 731 din 29 ianuarie 1915, p. 607-608.

[3] *Ibidem*, doc. 758, p. 629-630.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

1. România şi Italia, în cazul unei agresiuni din partea Austro-Ungariei împotriva uneia dintre ele fără nicio provocare din partea acesteia din urmă, se angajează să acționeze în mod solidar pentru apărarea lor comună.

2. În această eventualitate şi de îndată ce pericolul unei agresiuni se va fi manifestat, Puterea care va fi făcut obiectul acesteia va trebui să prevină cealaltă Putere contractantă, în scopul de a putea lua de comun acord măsurile necesare.

3. Nimic nu se schimbă la acordul din 10/23 septembrie 1914.

4. Durata prezentului acord este de patru luni începând de la data semnării.

5. Cele două guverne se angajează să păstreze secretul absolut cu privire la prezentul acord[1]".

Acordul încheiat la 6 februarie 1915 marca un salt calitativ semnificativ față de acordul, să-i spunem „cadru", din septembrie anul precedent, prin faptul că identifica de unde putea să vină amenințarea de securitate pentru ambele state, ceea ce, pe cale de consecință, putea să dea indicii clare cu privire la alianța căreia urmau să i se alăture în momentul deciziei de intrare în război. Ambele state semnalau, totodată, că neutralitatea era numai o politică temporară, în aşteptarea deciziei de afiliere politico-strategică pentru atingerea obiectivelor naționale respective.

În ceea ce privește atitudinea de ansamblu a României, este demn de semnalat că, dincolo de acțiunile guvernului care se înscriau pe linia deciziilor adoptate la Consiliul de Coroană

[1] A.N.I.C., Fond Casa Regală, dosar nr. 61/1914, fila 9, „Accord signé par Son Excelence Ion I.C. Brătianu et le baron (Carlo) Fasciotti, le 24 Janvier / 6 Février 1915" (f.9); *I Documenti Diplomatici Italiani,* quinta serie: 1914-1918, volume II, Libreria dello Stato, Roma, 1984, doc. 758, p. 629-630.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de la Sinaia, Casa regală a acționat în aceeași direcție după ce la tron a ajuns noul suveran, Ferdinand. La începutul anului 1915, Ferdinand îi scria regelui Victor Emanuel al III-lea, mărturisindu-i satisfacția față de încheierea acordului secret referitor la „cazul în care unul din popoarele noastre ar face obiectul unei agresiuni neprovocate" și față de relațiile care se consolidau între cele două state.[1] Pe de altă parte, este semnificativ că partea română nu ezita să comunice aliaților din cadrul Antantei că întreținea relații solid fundamentate cu Italia și chiar să combată afirmațiile unor oficiali ruși cu privire la o eventuală politică ambivalentă a Romei față de participanții la războiul mondial. În acest sens este poate relevant mesajul transmis ministrului rus la București de către prim-ministrul Ionel Brătianu în 9 februarie 1915: „Relațiile noastre amicale cu Italia, departe de a-l neliniști pe Sazonov, ar trebui să-i apară acestuia astfel precum ele sunt fondate pe aspirații naționale identice în detrimentul Austro-Ungariei. Este fals că Italia s-ar fi înțeles cu Germania, iar pregătirile sale au același ritm ca ale noastre; în aceste condiții, în loc să ne suspecteze, diplomația Triplei Antante ar face mai bine să nu neglijeze Italia, foarte dispusă a nu rămâne neutră până la sfârșit. Rolul Italiei este astăzi cu atât mai considerabil cu cât intrarea sa în joc nu lasă nicio îndoială, chiar și celor mai avizați, asupra rezultatului final"[2].

[1] Regele Ferdinand arăta că „Pentru mine și guvernul meu este o mare satisfacție de a ne ști susținuți și conștiința de a nu ne simți izolați ne va pemite să ne continuăm cu calm pregătirile și ne va da fermitatea și forța morală necesară pentru a nu proceda decât cu o reflecție înțeleaptă și a ne opune cu energie oricărei bătăi de cap." Vezi A.N.I.C., Fond Casa Regală (Ferdinand), dosar V 754, 1914/1915, scrisoarea regelui Ferdinand pentru regele Victor Emanuel (nedatată).

[2] *Ibidem*, fond Casa Regală (oficiale), dosar nr. 17/1915, telegramă nr. 177 din 27 ian./9 febr. 1915, trimisă de Ion I.C. Brătianu lui C. Diamandy.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

IV. Intrarea Italiei în război – efecte asupra României

În primăvara anului 1915, negocierile pentru ieșirea din neutralitate au fost accelerate atât de către Italia, cât și de România, ambele state fiind interesate să obțină cele mai bune condiții din partea Antantei în schimbul participării la efortul de război. Totuși, șeful guvernului român avea să constate că partea italiană nu a informat autoritățile de la București cu privire la stadiul negocierilor de la Londra privind asocierea Italiei la Antantă. Având însă semnale în acest sens din capitala britanică, prim-ministrul a decis să informeze ministerul de externe britanic cu privire la situația dialogului româno-italian și la dorința părții române de a coopera în război alături și simultan cu Italia.[1] Date fiind reacțiile favorabile primite de la Londra, unde ministrul de externe Grey considera că o intrare simultană în război a României și a Italiei era foarte importantă,[2] și fiind informat la 2 aprilie 1915 de ministrul Fasciotti că negocierile Romei cu Antanta avansau fără a fi ajuns la final, Brătianu a cerut diplomatului italian ca țara sa „să nu procedeze la un angajament definitiv înainte de a fi fost elucidată problema viitoarelor frontiere ale României și de a fi examinat împreună dacă cele două țări nu ar fi trebuit să facă un angajament comun care să reliefeze solidaritatea intereselor lor"[3]. După această propunere, partea italiană nu a mai revenit cu nicio informație timp de o săptămână, după care a comunicat că negocierile cu Antanta erau pe cale de a fi finalizate, că „a comunicat Triplei Înțelegeri interesul pe care îl acordă unei colaborări române" și că reflectează la intrarea în acțiune militară în jurul datei de 20 mai 1915.[4] Vizibil iritat de acțiunea separată a guvernului de la

[1] Vezi Eliza Campus, *op.cit.,* p. 76.

[2] *Ibidem*, p. 77.

[3] A.N.I.C., Fond Casa Regală, dosar nr. 61/1914, fila 6, convorbirea din 4/17 aprilie 1915.

[4] *Ibidem*, file 6-7, convorbirea din 11/24 aprilie 1915.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Roma, Brătianu s-a limitat la a constata că „Italia înțelegea să se angajeze fără a da României timpul de a elucida și problema frontierelor sale, care fusese amânată tocmai pentru a putea demonstra Triplei Antante importanța pe care o avea un acord cu Italia". El a adăugat că „nu se va angaja înainte de a fi obținut frontierele de pe Tisa și de pe Prut și că nu va fixa data operațiilor militare înainte de a-și fi asigurat munițiile necesare"[1]. După ce Tratatul de la Londra privind intrarea Italiei în război de partea Antantei a fost semnat la 26 aprilie 1915,[2] prim-ministrul român avea să-și reitereze nemulțumirea pentru faptul că Italia decisese să meargă singură în relație cu Antanta pe motiv că „acordul izolat al Italiei era nu numai neamical față de România, dar constituia și o greșeală din punct de vedere italian, căci i-a diminuat importanța acțiunii sale". În plus, este sugestivă pentru starea de nemulțumire care îl caracteriza la acea dată pe omul politic român chiar și admonestarea explicită a comportamentului ministrului italian la București, Brătianu exprimând „regretul de a fi condus numai prin el negocierile cu Roma, căci fără aceasta astăzi ar fi figurat în telegramele pentru Roma ceea ce el i-a comunicat"[3].

Intrarea Italiei în război s-a dovedit plină de consecințe pentru acțiunea viitoare a statului român. Dacă, așa cum intuia corect Brătianu, după acțiunea individuală a Italiei „puteai să faci România să acționeze numai dacă făceai Rusia să cedeze

[1] *Ibidem*, fila 7.

[2] *I Documenti Diplomatici Italiani,* quinta serie: 1914-1918, volume III, Libreria dello Stato, Roma, 1985, doc. 470 din 26 aprilie 1915, p. 369-375.

[3] A.N.I.C., Fond Casa Regală, dosar nr. 61/1914, convorbirea din 2/15 mai 1915. Este interesant că ambasadorul italian la Paris, Tommaso Tittoni, ar fi împărtășit punctul de vedere că neînțelegerile cu România s-ar fi datorat lui Fasciotti, care ar fi „făcut o politică personală". Vezi Eliza Campus, *op.cit.*, p. 82, nota 284.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

față de revendicările teritoriale românești"[1], este limpede că o acțiune concertată cu Italia la momentul intrării în război ar fi facilitat realizarea obiectivelor părții române. Pe de altă parte, tipul de acord încheiat de Italia cu Antanta avea să fixeze modelul spre care putea aspira partea română, iar, așa cum diplomația britanică spera, tratatul de la Londra a deschis calea negocierilor cu România. Dacă statul român a intrat în război numai în vara anului 1916, termenii tratatului său cu Antanta au fost predeterminați de prevederile tratatului de la Londra și fixați, în datele lor esențiale, încă din luna iulie 1915, după acceptarea lor de către Rusia cu susținerea Marii Britanii.[2]

V. În loc de concluzii

Relația diplomatică româno-italiană din perioada neutralității, până la semnarea tratatului de la Londra privind intrarea Italiei în război, a fost caracterizată de multe elemente comune în poziționarea internațională a celor două state. Acest fapt le-a și determinat să ajungă la încheierea unor acorduri menite, la momentul respectiv, să creeze baza unor dezvoltări viitoare în cursul războiului.

Poziționarea comună avea însă și limite determinate de elementele specifice fiecărei părți în relația cu puterile reprezentând cele două tabere aflate în conflict și, respectiv, de caracteristicile statutului lor geopolitic. Astfel:

a) Ofertele făcute de Puterile Centrale celor două state au fost radical diferite: în timp ce Italiei i s-a oferit practic esențialul

[1] A.N.I.C., Fond Casa Regală, dosar nr. 61/1914, fila 8, convorbirea din 2/15 mai 1915.

[2] Aceasta este teza susținută de analiza comportamentului britanic în prima parte a războiului mondial. Vezi Kenneth J. Calder, *Britain and the Origins of the New Europe 1914-1918*, Cambridge University Press, 1976, p. 39-40.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în ce privește revendicările teritoriale, prin atingerea obiectivului de a avea frontiera pe Alpi (Tirolul și zona de nord-est până la Trieste),[1] României nu i s-a putut oferi practic nimic, din cauza opoziției ferme a conducerii Austro-Ungariei, și aceasta chiar și în pofida insistenței Germaniei.

b) Ofertele făcute de Antantă au fost conform solicitărilor formulate de Italia și România, dar diferența a apărut din faptul că, în relație cu Italia, negocierea a fost purtată de Marea Britanie, în timp ce, în relație cu România, purtătorul de cuvânt al Antantei a fost Rusia. Aici se cuvine remarcat și faptul că acceptarea solicitărilor teritoriale italiene și române din rațiuni strategice legate de purtarea războiului nu întrunea acordul tuturor factorilor decidenți ai Antantei, în mod deosebit în Marea Britanie la *Foreign Office*, ceea ce avea să se transforme într-un impediment la finalul războiului mondial.[2]

Caracterul contradictoriu vizează și însăși ieșirea celor două state din neutralitate. Aceasta s-a realizat după negocieri care au avut cursuri diferite pentru cele două state și s-a produs la momente diferite in istoria Primului Război Mondial. Totuși, acțiunea Italiei a inspirat modul în care partea română și-a promovat interesele, fie și numai dacă ținem cont de faptul că însăși declarația de război a României adresată Austro-Ungariei la 14/27 august 1916 făcea o referire explicită la Italia: „Atunci când războiul actual a izbucnit, România, așa cum făcuse Italia, a declinat să se asocieze la declarația de război a

[1] *I Documenti Diplomatici Italiani,* quinta serie: 1914-1918, volume III, doc. nr. 646 (p. 512-513) și 653 (p. 518-519).

[2] Subsecretarul permanent al acestei instituții, Arthur Nicolson, afirma chiar, la 24 aprilie 1915, că „nu putem să ștergem Austria și Ungaria de pe hartă și să le transformăm în largi Elvеții fără acces la mare. Promisiunile făcute acum în grabă pentru un obiectiv imediat vor fi foarte jenant de îndeplinit când termenii păcii vor fi discutați". Vezi Kenneth J. Calder, *op.cit*., p. 39.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Austro-Ungariei, despre care nu fusese prevenită de Cabinetul de la Viena. În primăvara anului 1915, Italia a declarat război Austro-Ungariei: Tripla Alianţă nu mai exista. Raţiunile care determinaseră alăturarea României la acest sistem politic au dispărut în acelaşi timp”[1].

[1] A.N.I.C., Fond Casa Regală, dosar nr. 19/1916, Declaraţia de război împotriva Austro-Ungariei, 14/27 august 1916.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ITALIAN-ROMANIAN COOPERATION DURING THE PERIOD OF NEUTRALITY IN THE DIPLOMATIC DOCUMENTS OF THE HISTORICAL ARCHIVE OF THE ITALIAN FOREIGN MINISTRY. *MINISTERO DEGLI AFFARI ESTERI – UAP DSD – ARCHIVIO STORICO DIPLOMATICO*

Marialuisa Scovotto*

Abstract

In the second half of the nineteenth century and the first two decades of the twentieth century, Romania and Italy faced a similar historical evolution: both countries completed (or started) their state building in the middle of the nineteenth century and from 1833 until the First World War they had been members of the same political and military alliance – the Triple Alliance (even if with a different status). In 1914 both countries proclaimed their neutrality toward the world conflict, refusing to comply with the contractual obligations of the alliance although they remained members of the Central Powers. In those years the solidarity of interests enabled good cooperation between the two countries. On 23 September 1914 they signed the Romanian-Italian agreement whereby the two parties guaranteed not to give up neutrality without informing each other. They agreed to consult one another on important matters, and Italy agreed to Romania's rights to Banat and Transylvania. On 6 February 1915 the parties concluded a new f our-month agreement. The document resembled a mutual assistance treaty because it stipulated that in case of unprovoked aggression by Austria-Hungary, the contractual parties would provide mutual support. Hoping to become a great power, Italy did not comply with the assumed obligations, and on 20 May 1915 Italy joined the Triple Entente (comprising France, Great Britain and Russia). On 17 August 1916 Romania signed a treaty with the Entente, two weeks later (28 August) Romania entered World War I. In this way, after an interruption of almost a year and a half, Romania and Italy were allies again, now as part of the same alliance, namely the Entente. This paper will be presented at the Conference "Italy's entry into the war (1915) and the consequences for Romania" 12-14

* Dr., coordonator al Secretariatului și preparator universitar la Universitatea „La Sapienza" din Roma.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

October 2015 and all documents are in the Historical Diplomatic Archive of the Italian Ministry of Foreign Affairs.

1. Introduction

When World War I broke out in the summer of 1914, Italy declared itself neutral in the conflict, despite its membership in the so-called Triple Alliance alongside Germany and Austria-Hungary since 1882. In the course of the months that followed, Italy and its leaders considered their options; persuaded by both sides, they carefully considered how to gain the greatest benefit from participation in the war. The decision to join the fray on the side of the Allies was based largely on the assurances Italy received in the (secret) Treaty of London, signed in April 1915. By its terms, Italy would receive the fulfilment of its national dream: control over territory on its border with Austria-Hungary stretching from Trentino through the South Tyrol to Trieste. In addition, the Allies promised the Italians parts of Dalmatia and numerous islands along Austria-Hungary's Adriatic coast; the Albanian port city of Vlore (Italian: Valona) and a central protectorate in Albania; and territory from the Ottoman Empire.

This paper will analyse the diplomatic relations between Italy and Romania during the period of neutrality as reflected in the diplomatic documents of the Historical Archive of the Italian Foreign Ministry in Rome (starting from 1879): telegrams as real historical documents.

Italy recognized the official entry of Romania in the league of sovereign states, after the war among Turkey, Russia and Romania (1878). Diplomatic relations began at the level of legation between Rome and Bucharest, in December 1879 with the recognition of the independence of Romania. The reports did not have a continuous and progressive development

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

in the decades following the Berlin Congress. Romania concluded a secret agreement on 30 October 1883 that led to a rapprochement with the Central Powers, Germany and Austria-Hungary. The government of Vienna believed the alliance was appropriate and necessary for safety reasons and for its strategy in the Balkans. In this process of political and military integration of Romania, there was the absence of consensus of Italy which was not informed of the ongoing negotiations, they didn't share the agreement with Rome. For Romanians, Italy was not a Great Power, they defined "Italy as the mad of Franz Joseph" according to a quote from the Italian newspaper *L'Osservatore Lombardo* in January 1883.

The idea of the accession of Italy to the Austro-Romanian agreement occurred in the context of a larger project of „transformation" of the Triple Alliance, for the enlargement of military cooperation through military and naval conventions, a project planned by the Italian Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs *ad interim*, Crispi. The fear of France pushed the new Italian Minister of Foreign Affairs towards a common anti-French action which persuaded him to tighten relations with the Central Powers and Britain, to create a kind of security area around France. In case of a potential conflict with France, Germany's help was the guarantee of success in land operations. Along the coast, the Italian fleet was not able to deal with conflict situations like the much stronger French fleet, and it couldn't count on the help of the German ships, blocked in the Baltic Sea. Italy, more precisely Crispi, needed a guarantee in the Mediterranean and the only partner of the Triple Alliance that could offer it, in the form of a military (naval) convention was Austria-Hungary. At the end of December 1887, Crispi passed in Vienna the proposed participation of

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

two army corps. In case of a war against Russia, it was possible to ask the cooperation of the Austrian fleet in the Mediterranean. We need only remember that, after a month, on 19 February 1888, the Austrian proposal was accepted *ad referendum* by Francesco Crispi; thus were created the preconditions for the start of actual negotiations. It is worth mentioning that the intention of the Italian Minister of Foreign Affairs was to create a direct alliance with Romania and not an agreement which sanctioned the agreement, as a political and diplomatic instrument already existed. So Italy's adherence to the Austro-Romanian agreement of 1883 took place without that top Italian politicians had imagined and wanted a similar extension of its agreements and obligations as part of the Triple Alliance. It is well known that in July 1914 the governments of Vienna and Berlin invoked the presence of *casus foederis* provided in the treaties of alliance. Italy and Romania, however, rejected this interpretation, showing through the declarations of neutrality almost simultaneous centrifugal tendencies manifested just before part of the alliance with the Central Powers. The previous agreement between Italy and Romania was never completed by a military written or oral convention. The only discussion of this nature, purely theoretical, was that occurred in the spring of 1888 between Rome, Vienna and Berlin, about the two Italian army corps that were to be concentrated in the Veneto region and that, in case of war, would be addressed on the Eastern front. In the records kept at the *Archivio dell'Ufficio storico dello Stato Maggiore dell'Esercito* (the Historical Office of the Italian Army), in Rome, I didn't found documents about direct negotiations between Italy and Austria-Hungary. This alliance remained, for various reasons and for more than 25 years, more ideal than effective. We must admit, however, that the alliance between Italy and Romania also had positive effects: 1. security; 2. in the international context: the Triple

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Alliance was not and should not be seen as a simple provider of security, it also played a very important role as a tool of international relations, meant to assure cooperation between Member States, to supervise and defend the status quo and peace; 3. economy, trade, migration, education. Diplomatic documents of the time attest, for example, that in 1895 Italian companies exercising their leadership in the field of public and private buildings were able to win the majority of the work undertaken by the Romanian state. According to estimates by Minister Beccaria Incisa, between 1890 and 1895 the total value of these works, except those held by the Romanian Ministry of War, amounted to 21.5 million French francs. Italian temporary and permanent emigration (in particular farmers, stonemasons and railway workers), present in pre-war Romania between 1889 and 1897 amounted to a total figure of seasonal Italians in Romania that ranged between 8,000-10,000 people. The fruits of the collaboration between Italy and Romania were in the field of academic military cooperation, with special reference to the role of the great schools and academies in the Italian military training for Romanians, right down to the First World War: it is, above all, the High School of the General Staff of Turin, the Military Naval Academy of Livorno, but also the School of Naval Mechanics in Venice. Hundreds of young Romanians began or completed their military studies in these schools, starting from the time of Cavour: among them just mention the name of the future Field Marshal and commander of the armies in World War I Alexandru Averescu.

2. The neutrality

For Romania armed neutrality was only provisional. Located at the crossroads of interest of Austria-Hungary and Russia and near the area of the outbreak of conflict in the Balkan

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Peninsula, Romania formally rejected the idea of permanent neutrality. The fulfilment of national unity required going on a war footing, either with Germany against Russia, or, conversely, with Russia against Austria-Hungary. Since 1914, aware of the high stakes of the game, the Ion I.C. Bratianu government had been negotiating the intervention in the war alongside the Entente powers. This was to happen in two years.

The Italian government, in turn, saw with the Romanian entry in war an ulterior motive of satisfaction since that attack would be mainly aimed against Austria-Hungary, loosening therefore the enormous Austrian pressure on the Italian front. Consequently even Italy undertook the endeavour, initiated by Entente to convince Saint Petersburg to make concessions to Romania in Bukovina. The difference between the Italian attitude and that of the rest of the Entente was concentrated on the role Serbia had to assume in the future European structure and the matter was tied to the Romanian revendication in regards to certain Balkan territories: "According to Rome, without doubt, it was necessary to allow concessions to Romania without searching desperately the Serbian consent. For this reason the Italian government pressed Saint Petersburg so it would accept the Romanian requests: such pacification would have forced Serbia to give up".

All in all we can state that in the diplomatic relations between Italy and Romania, on the eve and in the first years of the war, the Balkan world was in the midst of it with its complexities and its unsolved problems, which will return and explode again seventy years later with the fall of the Berlin wall.

Romania was at the beginning of the conflict in a situation in many ways similar to that of Italy: on side of the Triple Alliance – in a position yet not identical, being associated and not

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a full member – but in the uncomfortable position of having to manage relationships with a national movement and a section of the public territories of the Austro-Hungarian Empire inhabited by fellow countrymen. The proclamation of neutrality of Italy, in August 1914, played an important part for the Romanian government, led by the liberals of Brătianu, who made a similar choice: the proclamation of neutrality on the part of Italy and Romania on 2 and 3 August 1914, was in fact preceded by an exchange of views of the two governments (telegrams are the real historical documents). On the initiative of Charles Fascinotti, Envoy Extraordinary and Minister Plenipotentiary of Italy to Bucharest, in turn prompted by the Italian Foreign Minister Antonio di San Giuliano, on 23 September 1914 Romania and Italy entered into a secret agreement for consultation and cooperation, which, in view of common interests, provided to inform each other before making any change compared to the situation of neutrality. On 6 February 1915 another secret treaty of mutual assistance was signed, under which the two governments guaranteed mutual military assistance in case of an attack of the Austro-Hungarian Empire. When, in May 1915, the Italian government headed by Salandra in fact decided to go to war with the Triple Alliance, in Romania the negotiations with the Austro-Hungarian Empire will not cease until the last Romanian ruling class tried to barter neutrality with concessions of different kind by Vienna. Even in the spring of 1916, the Conservative leader Alexandru Marghiloman tried to carry on negotiations with Austria-Hungary, by the Austro-Hungarian Minister in Bucharest, the future Foreign Minister Ottokar Czermin. Marghiloman replied in exchange for a commitment to military Romania side of the Triple Alliance, the sale by the Austrian Bukovina, changes in the status

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

of the iron gate on the Danube, Wide Rights for the Romanians of Transylvania, as well as an amnesty for exiled Transylvanians. Both Vienna and Berlin tried to persuade the government of the Hungarian Tisza to fulfil at least some of the requests of Romania, but without success. After signing a military agreement in Bucharest on 17 August 1916 with representatives of France, Britain, Russia and Italy, where the Entente powers undertook to recognize the right to self-determination of the Romanians in Austro-Hungarian territory in return for intervention on 27 August 1916 Romania declared war.

3. Annexes

The Italian diplomatic documents in the Historical Archive of the Ministry of Foreign Affairs: the cooperation between Italy and Romania, during the period of neutrality. The analysis of the documents from 2 August 1914 until 23 October 1914.

IL MINISTRO A BUCAREST, FASCIOTTI, AL MINISTRO DEGLI ESTERI, DI SANGIULIANO T. GAB. s. 991/56. *Sinaia, 4 agosto 1914, ore 22 (per. il 5, ore 4).*

Telegramma di V. E. n. 802 (1).

Come ho riferito ieri la Romania ha adottato una specie di neutralità non dichiarata ma di fatto, garantita mediante la chiamata alle armi di due o tre classi della riserva. Durante Consiglio della Corona di ieri è stato discusso se esistesse il *casus foederis* secondo il trattato di accessione alla Triplice Alleanza, ed è stato unanimamente riconosciuto che esso non esiste giacchè Austria-Ungheria è la provocatrice della guerra.

IL MINISTRO A BUCAREST, FASCIOTTI, AL MINISTRO DEGLI ESTERI, DI SANGIULIANO T. GAB. 1020/62. *Sinaia,* 7 *agosto 1914, ore 6 (per. ore 20,15)*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Da fonte attendibile mi viene assicurato esistere un accordo turco-germanico e non doversi escludere che ai primi insuccessi russi la Turchia marci contro la Russia. Re Carlo nel confermarmi che egli era favorevole all'entrata in campagna dell'esercito rumeno a lato di quello austro-ungarico e germanico e che tutti gli altri membri del Consiglio della Corona meno che Carp non hanno voluto, ha ripetuto di. Essere convinto del successo dei due Imperi e mi ha chiesto con vivo interesse se noi intendiamo uscire dalla neutralità ed in quali circostanze.

AL MINISTRO DEGLI ESTERI, DI SANGIULIANO T. GAB. s. 1049/68. *Sinaia, 10 agosto 1914, ore 9,10 (per. l'll,* ore *1,30).*

Bratianu è venuto a chiedermi: l) se persistevamo nel nostro proposito di mantenere neutralità e quali sono nostre intenzioni per l'avvenire; 2) che notizie abbiamo sul contegno della Grecia; 3) che notizie abbiamo sul contegno della Turchia e della Bulgaria. A mia volta ho chiesto quali fossero propositi della Romania ed egli mi ha risposto che essa si proponeva rimanere più che avesse potuto estranea al conflitto, ma che prendeva le misure necessarie per non esporsi alla sorte del Belgio. Infatti sono state già chiamate sotto le armi dodici classi. Bratianu però che è sempre titubante ha aggiunto che il contegno della Romania dipenderà molto da quello dell'Italia. Certo però se noi partecipassimo alla guerra a fianco dei nostri alleati anche Romania lo farebbe. Non posso tuttavia escludere che lo faccia anche da sola, per quanto riluttante, quando le spese della mobilitazione saranno divenute troppo gravose ·Specialmente se due Imperi avranno riportato qualche notevole successo.

IL MINISTRO A BUCAREST, FASCIOTTI, AL MINISTRO DEGLI ESTERI, DI SANGIULIANO T. GAB. 1257/110. *Bucarest, 2 settembre 1914, ore 20 (per. il 3, ore 1).*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Malgrado le tendenze personali del Capo del partito conservatore Marghiloman a fare uscire Romania dalla neutralità per collaborare militarmente coi due Imperi il Comitato direttivo del partito ha oggi deciso all'unanimità di mantenere immutato contegno di neutralità di fatto decisa nel Consiglio della Corona. Però, così tra i membri più importanti del partito, come tra alcuni ministri in carica, ed altri eminenti personaggi liberali e conservatori democratici, va accentuandosi la tendenza a fare prendere alla Romania le armi in appoggio della Triplice Intesa. Avanzata russa in Bucovina ha rinfocolato note aspirazioni irredentiste su questa regione *e* sulla Transilvania. Uno dei più alti ufficialidell'esercito romeno mi diceva oggi non essere possibile che la Romania rimanga a lungo nella neutralità ma dovere escludere nell'attuale stato degli animi che essa possa marciare in sostegno dell'Austria-Ungheria.

IL MINISTRO A BUCAREST, FASCIOTTI, AL MINISTRO DEGLI ESTERI, DI SANGIULIANO T. GAB. 1277/115.
Bucarest, 8 settembre 1914, ore 2 (per. ore 17).

Miei telegrammi nn. 105 e 113 (1).

A conferma del mio telegramma n. 103 (2) aggiungo che la proposta di cessione alla Romania della Bucovina romena e della Transilvania nel caso di collaborazione militare colla Triplice Intesa venne fatta non a nome sola Russia, ma a nome di tutte tre le Potenze alleate. Venne in pari tempo lasciato intendere che Francia e Inghilterra avrebbero pagato le spese militari romene. Tali proposte vennero fatte da questo ministro di Russia e confermate da Diamandy venuto qui appositamente.

IL MINISTRO DEGLI ESTERI, DI SANGIULIANO, AL MINISTRO A BUCAREST, F ASCIOTTI T. GAB. S. RR. 1059.
Roma, 21 settembre 1914, ore 17,30.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Tenendo ciò presente, autorizzo V. S. a stipulare, con codesto Governo un accordo come appresso formulato:

Il Governo italiano e il Governo romeno animati dal desiderio di facilitare in quanto le circostanze lo permettano il ristabilimento della pace generale, e di provvedere contemporaneamente nella maniera più efficace alla tutela dei rispettivi interessi convengono di quanto appresso: l) impegno reciproco di non uscire dalla neutralità senza un preavviso di otto giorni; 2) i due Governi si terranno in costante e segreta relazione per esaminare la situazione, a misura che essa vada modificandosi e per decidere se essa comporti la necessità di più concreti accordi per la condotta da tenersi dai due Stati; 3) i due Governi, dati i loro tradizionali rapporti e l'analogia della loro situazione di fronte alla presente guerra, si concerteranno in modo da tenere la medesima condotta, a tutela dei rispettivi interessi, nell'azione intesa al mantenimento della neutralità, nonchè nella eventualità della mediazione ovvero nel caso che non sia possibile mantenere la neutralità in seguito a minaccia o lesione dei rispettivi interessi; 4) clausola del segreto salvo diversa eventuale intesa. Credo che entrare in altri particolari sarebbe più a vantaggio della Romania che nostro.

IL MINISTRO A BUCAREST, FASCIOTTI, AL MINISTRO DEGLI ESTERI, DI SANGIULIANO (Ed. in ALDROVANDI, *Nuovi ricordi,* pp. 194-5) T. GAB. s. U. 1354/133. *Bucarest, 22 settembre 1914, ore 17 (per. il 23, ore 10,20).*

Tel. di V. E. Gabinetto n. 1059

Sono rimasto d'accordo con Bratianu che domattina alle 10 firmeremo

l) Les deux Gouvernements s'engangent mutuellement de ne pas sortir de la neutralité sans un avis préalable de huit jours.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

2) Les deux Gouvernements se tiendront en relations constantes et suivies dans le but d'examiner la situation, au fur et à mesure qu'elle se modifiera, et de décider si elle comporte la nécessité d'accords, plus précis au sujet de l'attitude que les deux états auront à tenir.

3) Les deux Gouvernements, en considération de leurs rapports traditionnels et de l'analogie de leur situation vis à vis de la prèsente guerre, s'engagent à se concerter de maniére à tenir la même attitude pour la sauvegarde de leurs intérêts respectifs dans leur action pour le maintien de la neutralité, ainsi que dans l'éventualité de la médiation ou dans le cas qu'il ne serait pas possible de conserver la neutralité par suite du fait que leurs intérêts respectifs seraient menacés ou lésés.

4) Les deux Gouvernements s'engagent à tenir le secret le plus absolu sur le présent accord.

IL MINISTRO A BUCAREST, F ASCIOTTI, AL PRESIDENTE DEL CONSIGLIO E MINISTRO DEGLI ESTERI, SALANDRA T. GAB. S. 1478 j183. *Bucarest, 27 ottobre 1914, ore 2 (per. ore 16).*

Mio telegramma gab. segreto n. 180 (1).

Ho chiesto al signor Bratianu quali fossero le idee del nuovo Re circa la politica estera della Romania. Mi comunica che il Re Ferdinando si rende perfettamente conto che l'interesse e le aspirazioni nazionali sono per la guerra contro l'Austria-Ungheria e messo di fronte a questo stato di fatto da un lato ed ai suoi sentimenti personali dall'altro, lascerà la direzione della politica estera e farà quello che il Governo deciderà. La Regina Maria è i politica anti-germanica ed anti-austriaca ed è conscia della necessità di riconquistare per la Dinastia le simpatie del popolo diminuite negli ultimi tempi. A questo scopo appunto

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

essa si manifesta in favore di un più intimo ravvicinamento tra la Romania e l'Italia e tra le due Dinastie.

IL MINISTRO A BUCAREST, FASCIOTTI, AL MINISTRO DEGLI ESTERI, SONNINO T. GAB. s. 1621/223. *Bucarest, 30 novembre 1914, ore 21 (per. ore 1,35 del 1° dicembre).*

Telegramma di V. E. n. 6796 (1).

Mia impressione personale è sempre che a meno di grandi successi russi Bratianu non si lascierà trascinare alla guerra se noi rimaniamo neutrali almeno fino al prossimo febbraio.

IL MINISTRO A BUCAREST, FASCIOTTI, AL MINISTRO DEGLI ESTERI, SONNINO T. GAB. s. 1625/226. *Bucarest, 1° dicembre 1914, ore 22,40, (per. ore 3 del 2).*

Bratianu mi ha detto raccomandandomi il segreto che oggi si è recato da lui Ministro di Serbia e gli ha dichiarato che l'esercito serbo è stato battuto sull'ala sinistra, il che lo costringe a sgomberare Belgrado ed abbandonare Danubio. Condizioni dell'esercito serbo sono quindi divenute gravissime ed il Governo serbo ha incaricato Ristich domandare a Bratianu se esercito romeno non potesse entrare in campagna fra pochi giorni per venirgli in aiuto. Ministro Serbia ha conchiuso che senza questo soccorso il suo Paese non potrebbe resistere. Bratianu ha risposto di non potersi impegnare ad entrare in azione fra pochi giorni. Nel riferirmi quanto precede Bratianu ha aggiunto che la sorte toccata alla Serbia malgrado il suo eroismo dimosra come un piccolo paese non possa sopportare una lunga campagna, il che è un argomento dippiù per distoglierlo dall'impegnare ora Romania da sola in guerra.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

IL QUADRANTE ITALO-BALCANICO. IL TEATRO SUD-EUROPEO ALL'INIZIO DELLA GRANDE GUERRA

THE "SOUTHERN BACK YARD". THE ITALO-BALKAN THEATRE AT THE BEGINNING OF WWI

Paolo Formiconi*

Abstract

Before the failure of the offensives in the summer of 1914, both alliances planned, sometimes with some incoherence, a new strategy to win the new conflict.

The Entente alliance understood the difficulty in defeating the strong German Army "on the field", and tried to force Germany to divide its forces on many different war fronts: western, eastern, Italian, Serbian and Carpathian.

The Italian entry in the conflict was necessary for the success of this plan. In this way the Austrian army, already engaged hard by the Serbian and Russian army, will be forced to ask for help from the German ally. Finally, the aim of this strategy was to consume the Central Powers reserve waiting for the USA's entry in the conflict and the effects of the naval blockade.

At the beginning of 1915 the attention of the Entente diplomacy was oriented on the Italian and Romanian policy. After the forced attraction of Greece under the Entente influence, the Italian and Romanian consent will build a geographical wall able to complete the Central Power's isolation and help the isolated Serbia, exhausted by the victorious counteroffensive of the winter of 1914.

In the months between 1914 and 1915 France and Great Britan put a strong economic and politic pressure on the Italian leadership and public opinion, to involve them in the war.

The Italian declaration of neutralitiy and the Italian occupation of the Albanese port of Valona in 1914 were the first steps of this plan, completed by the declaration of war to Austria-Hungary on May 1915. The Italian offensive in the summer months forced the Austrian Army to send 800,000 soldiers on the Italian front, but it was not enough.

* Teaching assistant in Contemporary History and Military History at the University of Rome La Sapienza.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

German and Austrian Supreme Headquarters, however, contrived an efficient counterstrategy. Shocked by a strong offensive the Russian Army in the spring of 1915, the Central Powers would have been containing) the Italian attack on the summer and gather forces to attack in order to win Serbian army on the winter. The contemporary entry of Bulgaria in the War reinforced the Central Power's party strategic position in the Balkan area and awy the possibility of a Romanian intervention.

Only one year later, when the Italian military action will be stronger, and the Russian Army will make its last great offensive, Romania will decide to take part in the war, but for the second time German Headquarter will find a solution for the Balkan crisis.

Il 16 maggio, pochi giorni prima della dichiarazione di guerra all'Austria-Ungheria, l'Italia stipulava una convenzione militare con la Russia, in base alla quale le armate zariste provenienti dai Carpazi e quelle italiane provenienti dalle Alpi avrebbero dovuto convergere nelle pianure tra la Sava e il Danubio per poi procedere alla volta di Budapest e Vienna assieme alle forze serbe.

Questo progetto ambizioso era il coronamento di una strategia che l'Intesa anglo-franco-russa aveva posto in essere fin dagli anni precedenti, volta a disarticolare il sistema di alleanze tedesco sul continente e a formare un vasto fronte delle „piccole nazionalità" contro l'Austria-Ungheria.

L'arrière penseé di tale piano era probabilmente la convinzione di non poter soggiogare neanche con le forze riunite di Francia e Gran Bretagna la potenza dell'intero esercito imperiale tedesco, e che per vincere la guerra fosse dunque costringere Berlino a disperdere le proprie armate su più fronti, in modo esaurirne le risorse e dividerne il micidiale potenziale bellico.

Difficile dire se questo intendimento fosse successivo alla stasi sul fronte occidentale seguita all'estate 1914 o se fosse

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

perseguito da Londra e Parigi fin da tempi precedenti. Certo le manovre delle potenze dell'intesa subirono una accelerazione negli ultimi mesi del 1914.

Il 31 dicembre 1914 il Presidente francese Poincaré propose ai vertici militari un'azione nei Balcani contro l'Austria assieme alla Serbia. Il Premier britannico Lloyd George approvò il progetto, ma lo Stato Maggiore francese lo dichiarò impossibile *finché l'Italia fosse restata neutrale.*

Venne invece accettata una operazione contro l'altro alleato minore della Germania, l'Impero Ottomano: uno sbarco che consentisse di acquisire il controllo degli stretti dei Dardanelli e del Bosforo e di prendere Costantinopoli. Un simile successo avrebbe trascinato certo Romania, Grecia e Serbia nell'Intesa, avrebbe eliminato l'Impero Ottomano dalla guerra e avrebbe stabilito una via di comunicazione comoda con la Russia. Inizio: aprile 1915.

In questo quadro, la penisola balcanica, apparentemente secondaria in un conflitto che vedeva schierati milioni di uomini sui fronti franco-belga e Polacco-galiziano, diveniva fondamentale.

La diplomazia austro-tedesca aveva del resto realizzato nei decenni precedenti una costruzione difficile, che presentava molti punti di rottura. Il trattato della Triplice Alleanza, rinnovato da Italia, Germania e Austria-Ungheria nel 1912, era completato da due intese segrete con la Spagna e con la Romania, la prima in funzione anti-francese e la seconda in funzione anti-russa.

Come l'Italia tuttavia, anche la Spagna non era disponibile ad impegnarsi in una guerra contro la Gran Bretagna, cosicché al momento dell'entrata in guerra di quest'ultima le due nazioni ebbero buone ragioni per dichiarare la propria neutralità.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La Romania dal canto proprio temeva di essere aggredita alle spalle dalla Bulgaria e dalla Serbia, e preferì a sua volta scegliere la neutralità.

Il governo italiano e quello romeno, che entrambi avevano da temere una eventuale vittoria austro-tedesca nella guerra e le conseguenze che ne sarebbero derivate, dettero allora inizio ad una serie di consultazioni bilaterali. Sarebbe stato infatti consigliabile per entrambi, una volta presa la decisione di entrare in guerra, di attuarla simultaneamente, in modo da procurare all'Austria il massimo danno. Si addivenne il 23 settembre ad un accordo col quale Italia e Romania si garantivano un preavviso di otto giorni prima di rompere la neutralità.

La mancanza dell'apporto italiano fu probabilmente decisiva nel fallimento dell'offensiva tedesca contro la Francia, facendo mancare una intera armata all'avanzata tedesca. Allo stesso modo, l'assenza dei romeni costrinse l'Alto comando austriaco a modificare i piani per l'offensiva contro i russi. L'offensiva, come è noto, si risolse in un catastrofico fallimento che pregiudicò ogni futura capacita operativa dell'Austria-Ungheria.

Proclamata la neutralità, l'Italia era immersa in un rebus politico e militare. Nei primi mesi, con le massicce commesse di armi e mezzi giunte da entrambi i belligeranti sembravano premiare questa scelta. Ben presto, tuttavia, apparve chiaro che la neutralità era una via difficile. Da parte delle potenze dell'Intesa si moltiplicavano le pressioni per una discesa in campo: promesse di cospicui ingrandimenti territoriali accompagnate da mute minacce, quali l'imposizione di un intermittente blocco navale che contingentava le vitali importazioni di grano e di carbone.

Le industrie italiane avevano infatti assunto molti operai per far fronte alle grandi commesse estere, ma di fronte

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

alla scarsezza di materi prime le avevano presto licenziate. Impossibile intervenire a fianco della Germania, impossibile rimanere nella neutralità: non rimaneva che il campo opposto.

Le trattative italiane con le potenze Alleate proseguirono per diversi mesi, mentre lo Stato Maggiore italiano cominciava a mobilitare l'Esercito e a elaborare i piani per le operazioni contro l'Austria.

Pur di tenere Roma fuori dal conflitto, Falkenhayn aveva cercato di persuadere gli austriaci a concessioni enormi all'Italia, pur di garantirsi la vittoria, aggiungendo che „tutte le concessioni che sarebbero fatte diverrebbero nulle e come non avvenute per il fatto stesso di quella vittoria". Invano.

Nel frattempo all'addetto militare italiano a Bucarest, colonnello Ferigo, venne richiesto di precise stime sulla consistenza dell'esercito romeno e sulle probabili direttrici operative, per poter prevedere quale quantità di truppe austriache sarebbero state vincolate sul quel fronte.

In campo alleato c'era di nuovo disaccordo su come sfruttare l'ingresso dell'Italia. Il generale italiano Cadorna aveva proposto una grande offensiva dall'Italia verso l'Austria col concorso di dieci divisioni alleate. I russi chiedevano una offensiva italiana entro l'inizio di maggio ed una serba entro l'inizio di aprile, in modo da provocare il collasso finale austriaco. Francesi e britannici erano divisi fra lo sbarco nella penisola di Gallipoli ed una vasta operazione nei Balcani: una offensiva contemporanea di russi, italiani e serbi rinforzati da contingenti alleati. Un successo contro l'Austria avrebbe certo provocato l'ingresso in guerra della Grecia della Romania e, forse, della Bulgaria, e avrebbe portato in breve alla presa di Costantinopoli, di Budapest e, forse alla fine della guerra.

Il generale Joffre si oppose con forza al piano. Quando il 21 marzo il presidente Poincaré, tentò di persuaderlo, Joffre

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rispose che piuttosto sarebbe andato a farsi uccidere in prima linea coi suoi uomini. Anche la Serbia si oppose, sostenendo che la ferrovia Salonicco-Skopje non avrebbe potuto alimentare da sola un grande esercito alleato nei Balcani. Alle sollecitazioni russe per una offensiva verso nord-est, i serbi risposero che fintanto che il contegno romeno non era chiarito e l'Italia non era in campo, l'operazione era infattibile.

L'insistenza russa non era senza motivo. All'inizio di marzo era prevista una grande offensiva sull'intero fronte dei Carpazi, che non tardò a mettere in crisi l'intero schieramento austriaco. Contemporaneamente nello Champagne i franco-britannici sferravano un violento attacco alle linee tedesche. Se l'Italia, e quindi la Romania, fossero entrate in guerra entro la fine di marzo o, al massimo, di aprile e a loro si fosse unita una offensiva dei serbi da sud, l'Austria-Ungheria non avrebbe avuto scampo. Ma sia l'Italia che la Serbia non compirono l'azzardo.

Il generale Falkenhayn scriverà che „nell'inverno 1914-15 difficilmente si sarebbe potuto resistere ad un altro avversario", e l'austriaco Novak ribadirà che „gli italiani si sono fatti sfuggire il momento per l'attacco durante la battaglia dei Carpazi. O a Roma non si conobbe la situazione o Cadorna non ritenne pronto l'esercito".

In quel momento le forze austriache al fronte serbo erano in tutto 4 divisioni e reparti minori. I serbi tuttavia mantennero un contegno passivo. Anche la fronte italiana era quasi sguarnita, con appena 40 battaglioni territoriali, ma l'Italia oppose un rifiuto ad entrare in guerra senza che la mobilitazione fosse completa. I russi chiesero che gli italiani avanzassero contro il confine austriaco a qualsiasi costo entro il 1 maggio, ma da parte italiana il rifiuto fu confermato.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

L'addetto militare romeno a Roma, notoriamente tedescofilo, trasmetteva proprio in quei giorni un rapporto molto negativo sullo stato di preparazione del Regio Esercito.

L'avanzata russa sembrò comunque per un po' inarrestabile, con o senza italiani, serbi e romeni.

Il giorno 23 aprile l'Italia firmava il Patto di Londra, impegnadosi di entrare in guerra entro un mese. Il giorno dopo i primi reparti britannici sbarcavano sulla spiaggia di Gallipoli. Ma il 1 maggio, a Gorlice-Tamow, i russi subirono una catastrofica sconfitta, seguita poco dopo dal fallimento dell'offensiva alleata in Francia. Il vento era cambiato.

Oramai, l'ingresso in guerra dell'Italia e della Romania sarebbe stato solo „un peso in più sulla bilancia", e non il piedistallo per una azione risolutiva nel conflitto.

Alla sconfitta seguì una travolgente avanzata austro-tedesca che fece temere a molti il crollo dell'esercito russo in una replica est-europea della campagna di Sedan del 1870.

La paura fu grande a Londra e a Parigi, ma ancor più a Roma e a Bucarest. Dai telegrammi dell'addetto militare italiano in Romania si può capire come l'idea di un ingresso simultaneo della Romania con l'Italia si allontanasse ora che dalla Russia non sarebbero più venuti soldati e armi.

Il presidente del consiglio romeno Brătianu dichiarò a Ferigo che senza grosse spedizioni di armi, la Romania non poteva precisare la data dell'ingresso in guerra. L'ufficiale italiano notò che un tale ingresso sarebbe stato poco utile se non se ne stabiliva la data. Lo stesso pensavano gli Alleati, che nel Patto di Londra avevano fissato per l'Italia la data improrogabile del 30 maggio.

Il 4 maggio l'Italia denunziò l'adesione alla Triplice Alleanza. La mossa, opportuna per ragioni politiche, fu

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

militarmente errata. Come scrisse il capo dello spionaggio austriaco Ronge, essa fece perdere agli italiani il vantaggio della sorpresa. Il 7 i vertici militari austro-tedeschi si riunirono infatti a Teschen per decidere come far fronte al nuovo nemico.

Il generale austriaco Conrad era convinto che gli italiani sarebbero rapidamente avanzati oltre la barriera alpina verso Vienna e Budapest. Era sua intenzione attirare gli italiani nelle pianure croate e distruggerli in una battaglia manovrata di stile napoleonico con venti divisioni, metà tedesche e metà austriache. L'attacco verso la Serbia avrebbe dovuto svolgersi contemporaneamente. Falkenhayn rifiutò. Voleva che gli austriaci si mettessero sulla difensiva sul fronte italiano. L'importante era concentrare le forze contro la Serbia e completare la vittoria sui russi.

Forzati dall'urgenza, il 18 maggio i due alleati giunsero ad un accordo: la 5-a Armata austriaca nei Balcani fu sciolta trasferendone 5 divisioni sul confine italiano, dove sarebbero state raggiunte al più presto da un contingente tedesco da montagna, destinato al Trentino. Un totale di 9-10 divisioni oltre ai reparti minori per circa 200.000 uomini. In luglio sarebbe giunto il VII Corpo d'Armata dalla Galizia. L'offensiva contro Belgrado era rimandata.

È singolare che la richiesta russa di condurre una veloce offensiva anche senza la mobilitazione completa da parte dell'Italia fosse complementare con l'idea di Conrad di attirare gli italiani e sconfiggerli in una battaglia esemplare. Allo stesso modo la decisione di Falkenhayn di attendere sulla difensiva era coerente a quella di Cadorna di non attaccare se non a preparazione completa.

L'Italia entrò in guerra il 24 maggio 1915, portando immediatamente altre 18 divisioni per circa 400.000 uomini nel campo dell'Intesa e altrettanti entro l'estate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Il 25 maggio a Pless, gli asutro-tedeschi discussero il contegno della Romania in relazione all'entrata in guerra dell'Italia. Conrad aveva avuto numerosi contatti negli anni precedenti con il re Ferdinando e i vertici militari, e sperava di ottenere l'adesione della Romania. Falkenahyn si disse sicuro che un successo definitivo sul fronte russo e la sconfitta della Serbia entro la fine dell'anno avrebbero cancellato ogni influenza dell'Intesa a Bucarest. Propose anzi la futura creazione di una alleanza a guida tedesca fra Romania, Bulgaria, Impero Ottomano ed una Serbia ridotta a satellite di Vienna. Ogni discussione su questo punto fu però sospesa in attesa dell'esito dell'offensiva a est e delle operazioni sul fronte italiano.

Favoriti dall'inazione serba, gli austriaci avevano spostato sul fronte italiano la massima parte delle loro forze nei Balcani. Come Falkenhayn aveva previsto, l'avanzata italiana, nota come Prima offensiva dell'Isonzo, si fermò presto e non superò le Alpi. Come rileverà la Relazione Ufficiale Ungherese, gli austriaci avevano completato le fortificazioni già da una settimana.

L'attacco italiano ottenne almeno di alleggerire la pressione sui russi e di prolungare la resistenza dei serbi. L'esercito russo riuscì a stabilire un nuovo fronte e a sferrare persino una controffensiva.

Benché 200.000 austriaci fossero stati trasferiti in Italia dai Balcani, era rimasto tuttavia intatto lo schieramento austriaco sul fronte dei Carpazi. La Romania non intervenne ancora. Essa fece anzi sapere a Berlino che la sua neutralità sarebbe stata più facilmente mantenuta se fosse stata l'Italia a dichiarare guerra alla Germania e non viceversa. La Germania non dichiarò guerra all'Italia.

Il generale Falkenhayn, che ormai scavalcava usualmente il suo governo sulle questioni politiche, giunse ad offrire alla

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Romania dei compensi territoriali in cambio del transito sul suo territorio di rifornimenti destinati ai turchi. La Romania rifiutò.

Tuttavia, riporta però il colonnello Ferigo nei suoi rapporti, vi fu dall'estate una grande tolleranza da parte verso il traffico nascosto di armi verso la Bulgaria e la Turchia, elemento indispensabile alla resistenza turca nei Dardanelli e al mantenimento della Bulgaria nell'orbita tedesca.

Il 18 luglio gli italiani lanciarono la seconda offensiva sull'Isonzo, assai più pericoloso del precedente. Protrattasi fino al 3 agosto, l'offensiva italiana fu fermata, ma a caro prezzo. Un reggimento, il 43, composto di soldati romeni, si arrese agli italiani.

Negli stessi giorni si moltiplicarono i segnali di una offensiva alleata in Francia. Sia pure con poco successo gli Alleati cercavano quindi di concertare la propria strategia, sferrando offensive contemporanee, ma difficilmente gli apparati logistici dei diversi eserciti, come pure le condizioni metereologiche, marciavano di pari passo.

Falkenhayn tuttavia previde esattamente, o più probabilmente fu informato, che l'offensiva non sarebbe iniziata prima della fine di settembre, e trasferì ugualmente tre divisioni e mezzo dal fronte francese a quello russo. Alla fine di agosto i russi erano momentaneamente fuori causa, gli italiani si stavano riorganizzando e l'adesione della Bulgaria al piano contro la Serbia era vicina. La stessa Austria si preparò a mandare in Galizia parte delle sei divisioni schierate sul fronte serbo. A Tamopol infatti l'esercito russo aveva inaspettatamente sferrato un estremo contrattacco, sarebbe stato l'ultima operazione delle armate zariste fino al maggio 1916.

Maggiori preoccupazioni destava la tenuta dei Dardanelli, dove i turchi non garantivano di reggere ancora per molto. Ma

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

proprio su questo fattore si poteva contare per convincere i bulgari a cooperare: Sofia non voleva vedere britannici e francesi, e domani i greci, attestati ad Adrianopoli.

Ancora una volta i calcoli tedeschi furono esatti. Iniziata il 25 settembre, l'offensiva francobritannica in Francia si risolse in un tragico insuccesso. Gli italiani e i russi non sferrarono altri attacchi per tutta l'estate. La Bulgaria infine, aderì all'alleanza con la Germania il 23 settembre.

L'attacco alla Serbia fu stabilito per la fine di ottobre, agli ordini del generale Mackensen. Gli fu assegnato anche l'Alpenkorps, sostituito in Italia da truppe austriache tolte dal fronte russo.

Attaccati su due lati, i serbi non poterono che ripiegare. Il 5 novembre, tedeschi e bulgari si incontrarono a Nisch, stabilendo il tanto desiderato collegamento territoriale *dal Baltico al Golfo Persico.* Lo stesso giorno due divisioni franco-britanniche sbarcarono a Salonicco. Poche e troppo tardi. A dicembre l'esercito serbo cercava scampo sulla costa albanese presso la flotta alleata.

Per aiutare i serbi gli italiani lanciarono il 18 ottobre una terza offensiva, fallita dopo due settimane.

Da Bucarest l'addetto militare italiano segnalava che la propaganda filo-tedesca sui giornali era all'apice del prestigio e che a quel punto anche l'ingresso dei romeni non avrebbe modificato molto le cose. Contemporaneamente, le vittoriose truppe tedesche di ritorno dalla Serbia vennero fatte accampare al confine con la Romania, al fine di ottenere una „opportuna influenza" sulla Romania.

Nel momento del successo, riesplosero i contrasti fra Falkenhyn e Conrad. In un primo momento Conrad convinse i tedeschi a prolungare le operazioni fino alla distruzione delle

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

forze alleate nei Balcani, conquistando l'Albania e la Grecia. La Romania si sarebbe accodata o sarebbe stata invasa.

Nel successivo scambio di vedute tuttavia il tedesco si oppose all'idea di proseguire fino a Salonicco e, magari, fino ad Atene. Meno ancora volle considerare una azione contro la Romania. Falkenhayn non voleva disperdere le sue forze in una occupazione tanto estesa. Inoltre nella sua mente già si prefigurava la mossa successiva per sconfiggere gli Alleati: Verdun.

Falkenhayn ammonì Conrad a non dare ordini alle truppe nei Balcani senza il suo permesso, aggiungendo che la sconfitta della Serbia era stata compiuta soprattutto da truppe tedesche e soprattutto per aiutare l'Austria. (2 divisioni e mezza contro 11 e 4).

Conrad avrebbe forse insistito ancora ma il 15 novembre la quarta offensiva italiana sull'Isonzo lo costrinse a inviarvi dal fronte russo la 9-a e metà della 5-a divisione tralasciando qualsiasi progetto di ultimatum alla Romania o di invasione della Grecia. Ora quasi 800.000 uomini tra fronte e retrofronte erano rivolti verso l'Italia (15 divisioni di prima linea).

I Dardanelli, era chiaro ormai, andavano evacuati, e molti volevano lo stesso di Salonicco. Favorevoli erano i britannici, che temevano l'arrivo in Palestina di forze tedesche ed una offensiva verso Suez. Perdere Suez, affermarono, era perdere l'India e, forse, la guerra.

I francesi riuscirono tuttavia a convincere gli altri che un abbandono dei Balcani avrebbe comportato l'adesione della Romania all'alleanza con la Germania ed una perdita di prestigio gravissima. Lo stesso Cadorna accettò di fornire un corpo d'armata per rinforzare Salonicco. Contrario ad ogni impegno fuori dall'Italia, il generale italiano comprendeva però l'importanza dei Balcani per impegnarvi le forze austriache e tedesche

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

che altrimenti si sarebbero riversate sulle Alpi. Come avverrà, vinta la Serbia, nel 1916. I britannici, che nei primi mesi del 1915 erano stati i maggiori sostenitori della „variante strategica" nei Balcani, accettarono malvolentieri.

Di lì a poco alle due divisioni iniziali se ne aggiungeranno altre due francesi e una britannica, seguite poi da due italiane, dal contingente greco e dai serbi riarmati e riorganizzati.

Le potenze dell'Intesa erano ora legate ad una partita nei Balcani che non potevano abbandonare senza pagare un prezzo inaccettabile. La guerra nei Balcani sarebbe continuata.

Prive di un concetto strategico unitario le diverse potenze dell'Intesa continuarono a combattere per lungo tempo ciascuno una propria guerra quasi staccata dalle altre. Non così gli Imperi Centrali che, sia pure fra molti contrasti, seppero coordinare i propri sforzi e avvalersi degli errori avversari.

L'intervento italiano, potenzialmente decisivo in marzo e forse ancora in aprile, avvenne quando le offensive franco-britanniche e russe erano fallite. L'Austria potè dunque spostare 8 divisioni sulle Alpi sguarnendo i fronti serbo e romeno, condannati all'immobilità dalla sconfitta russa e la Germnaia potè inviare in suo aiuto 3 divisioni nei Balcani e l'efficientissimo Alpenkorps in Italia.

Anche l'intervento alleato nei Balcani, rifiutato dalla Serbia nel marzo del 1915, non si verificò che nell'ottobre, quando la Russia era battuta, le offensive italiane fallite, l'impresa dei Dardanelli naufragata, la Romania dissuasa dall'entrare in guerra e la Bulgaria guadagnata al campo avversario. Si verificò cioè quando era inutile e la Serbia condannata.

Gli eventi dell'anno 1916 dimostreranno come gli errori dell'anno precedente non fossero superati. Ancora una volta la crisi degli imperi centrali nata, cui l'intervento romeno

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

avrebbe potuto essere fatale, verrà malamente gestita dalle potenze dell'intesa, portando alla perdita della Romania, come già era accaduto alla Serbia, e poi della Russia, con gravi rischi per l'Italia.

Eppure sarà proprio dai Balcani e dal fronte italiano che, nel 1918, verrà la fine della guerra.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

MAREA STRATEGIE A ROMÂNIEI ÎN TIMPUL „MARELUI RĂZBOI". DE LA NEUTRALITATE LA BELIGERANȚĂ

THE GRAND STRATEGY OF ROMANIA DURING THE "GREAT WAR": FROM NEUTRALITY TO BELLIGERENCE

Mihail E. Ionescu*

Abstract

During the entire modern history, the geopolitical situation of Romania required a neutral position in the wars between the neighboring great powers. When one or another of these powers made pressures for alliance, the decision of the Romanian political elite was taken after a delay which gave an opportunity to chose the best moment for the national interest. In the case of World War I, the evolution from neutrality to belligerence was influenced by the division of this elite (and of the public opinion) between a Francophile majority and a minority who, fearing a Russian expansion, supported the Central Powers. King Carol I tried to respect the secret treaty of alliance with the Central Powers, but the Crown Council of 3 August 1914 decided the neutrality. The government of Ion I.C. Brătianu started to prepare the change of policy with a promising agreement with Russia (1 October 1914), which recognized the Romanian interests in Austria-Hungary, but also with a secret agreement with Italy (23 September 1914), which specified coordination in belligerence. A temporary neutrality was the grand strategy applied in the first months of the war. Meanwhile, the King made everything possible to keep Romania out of an alliance with the Entente, in cooperation with the German and Austro-Hungarian ambassadors. After his death, it was possible for the government to delay the entrance in the war on the side of the Entente until the moment was considered imperative.

1. Un pattern de comportament

Modul de comportament al elitelor românești în cazul războaielor desfășurate în imediata vecinătate geografică a

* General-maior (r) dr., directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

României prezintă, în evoluție istorică, trăsături paradigmatice. Vrem să spunem că, în succesiunea unor astfel de provocări de-a lungul epocii moderne – o cercetare mai profundă ar decela cu siguranță astfel de trăsături și în era mai veche –, s-au constituit *pattern*-uri de reacție, care se succed istoric. Or, pornind de la o asemenea ipoteză de cercetare, este posibil să identificăm atât care sunt seturile de evenimente care declanșează un astfel de „mecanism de reflexie" de tip pavlovian (războaie, tulburări interne – răscoale, lovituri de stat etc.) și, deopotrivă, să construim o unitate de măsură pentru comportamentul elitei românești în asemenea situații (pentru judecăți cu valoare de predicții).

Cazul pe care propunem să-l analizam este cel al intrării României în Primul Război Mondial. Cum se știe, războiul european s-a declanșat în august 1914, iar România a intrat în vâltoarea lui doi ani mai târziu. În anii neutralității, 1914-1916, în vecinătatea României au avut loc evenimente de mare calibru: Serbia a fost atacată de Austro-Ungaria, iar jocul alianțelor a făcut ca imediat să se deschidă Frontul de Est, rezemat practic la Sud pe teritoriul românesc.

Cercetarea pe care o propunem nu poate avansa fără a lua în considerare situația geopolitică a României, așadar Vechiul Regat, între august 1914 și august 1916. În pachetul larg al acestei problematici geopolitice se cuvin considerate: poziționarea geopolitică a spațiului politic românesc – în vecinătatea unor mari puteri/imperii, „în calea răutăților", cum spun cronicarii –, care a impus istoric prudență de comportament pentru supraviețuire statală; existența pluralismului statal la români în evul mediu, prelungit până târziu în era modernă (inclusiv cu ocuparea unor porțiuni ale vetrei naționale – Bucovina, Basarabia – care a întărit unele „reflexe" de comportament istoric);

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

extracția elitei diriguitoare – băștinașă în bună parte, dar alogenă la „vârf", în cazul domniilor fanariote – așadar îndatorată centrului imperial –, ceea ce nu a putut să nu imprime o anumită cadență a deciziilor majore; dinamica dezvoltărilor în cadrul „chestiunii orientale", care în secolele XVIII-XX a constituit principalul dosar de politică externă al elitelor politice române; constituirea în establishmentul politic național a unor „partide imperiale"[1], partizane ale unui anumit azimut de orientare externă etc.

În concepția noastră, ***pattern*-ul principal moștenit istoric de elita românească în era modernă a fost cel al reținerii de implicare în războaiele care antrenau marile puteri vecine** (fie între ele, fie în cazul unor agresiuni ale acestora față de actori sistemici minori), iar, **la rigoare, în funcție de interese proprii sau sub presiuni uriașe din exterior, fiind asumată beligeranța**. Acest din urmă pas era extrem de dezbătut în ansamblul elitei românești, cel mai adesea fiind invocată, împotriva acestei opțiuni, disproporția de forțe față de actorii majori în competiție. O asemenea paradigmă de comportament poate fi desprinsă ușor, urmărind consultările în Consiliul de Coroană din 1876, premergător Războiului de Independență din 1877-1878, când s-a pledat majoritar pentru neutralitate în războiul ruso-turc. Cele două mari puteri vecine, de care depindea practic supraviețuirea propriei statalități, care în primele decenii ale secolului XIX au instalat un condominium hegemonic asupra României extracarpatice (practic până la Conferința de Pace de la Paris din 1856, când a fost instalată garanția puterilor europene), intrate în conflict, amenințau din nou statalitatea românească. Europa nu dădea semne să

[1] Vezi Mihail E. Ionescu, „Partidele" imperiale în istoria națională. „Partida rusă", *Magazin istoric*, 20, 2007, 9, p. 5-8.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

onoreze garanția din anii ’50, iar forțele proprii erau prea slabe să impună o decizie convenabilă într-o asimetrie care nu mai trebuie demonstrată. Originea sus-amintitei paradigme de comportament se poate identifica în poziția de „neutralitate”, instalată odată cu Convenția de la Paris din 1858, care consacra deciziile Congresului de Pace de la Paris din 1856. Potrivit acestora, Principatele Dunărene, cele care vor forma România peste câțiva ani – Moldova și Țara Românească (Muntenia) –, rămase sub suzeranitatea otomană, aveau să se bucure de avantajele neutralității, fiind în fapt un tampon care să despartă beligeranții seculari pe teatrul de operații european. Anume, imperiile țarist și otoman, din secolul al XVIII aflate într-o competiție acerbă în jurul Mării Negre. Acest statut decis și apărat prin garanții comune de conclavul puterilor europene a determinat o dezvoltare rapidă a României, aplicarea unor reforme de tip european la adăpost de invaziile și pustiirea războaielor imperiilor vecine, așadar un sentiment de siguranță greu de abandonat.

O asemenea poziție se poate depista, cum am menționat deja, în luările de poziție ale participanților la Consiliul de Coroană din 1876, când s-a pus chestiunea abandonării acestui statut și dobândirea independenței. O putem depista perfect în luarea de cuvânt a prințului Ion Ghica: „Se unește cu ideile domnului Bosianu. Crede că turcii ar intra în România și ar ocupa unul sau două puncte strategice, nu ar face aceasta decât spre a se pune la adăpostul unei campanii contra lor. Ei nu ar face decât a se apăra contra unei agresiuni. D-lui nu crede că turcii ar transporta teatrul războiului în România. [...] D-lui nu crede că simpatiile Europei să fie pentru Rusia de vreme ce această putere face un rezbel contra voinței unanime. Crearea și organizarea statului român a fost făcută prin tractatul Pari-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sului spre a rezista Rusiei în caz de a voi să treacă peste fruntariile sale, iar nu spre a-i facilita mersul și întreprinderile. D-lui cere neutralitate perfectă, aceeași cumpănă, aceeași măsură și în privința Rusiei și în privința Turciei și de aceea apărarea Calafatului contra turcilor ar fi un act de ostilitate contra lor. Asemenea crede că toate puterile ar vedea bine această purtare."[1] Doi dintre miniștrii prezenți au fost de acord ca, în anumite împrejurări/condiții, să fie încheiată o convenție cu Rusia și chiar să se lupte alături de ea. Ceea ce denotă nu atât o voință de negare a tratatelor existente, cât de apărare, alături de oricine este posibil, a intereselor naționale în cazul în care acestea sunt primejduite grav. Pentru că, între condițiile menționate, se situa și invazia turcească pe teritoriul național, ceea ce, în absența unor măsuri ale puterilor protectoare europene, justifică o convenție cu Rusia (poziția lui C.A. Rosetti), împărtășită și de M. Kogălniceanu, ministru de externe în acel moment (începutul lui aprilie 1877). Acesta din urmă considera că, în cazul invaziei teritoriului național, trebuie „să ne opunem energic, și chiar să ne aliem cu Rusia sau cu orice altă putere".[2]

„Regula epilogului", adică beneficiul de a cunoaște în amănunt ce a rezervat viitorul după consumarea lui, din 1877 până azi – iau în considerare „momentele-limită", adică războaiele balcanice 1912-1913, Primul Război Mondial și al Doilea Război Mondial –, ne îndrituiește să evaluăm acest *pattern* de comportament (întâi neutralitatea, la rigoare beligeranță, în cazul invaziei străine, sau la momentul potrivit pentru a lua parte la conferința de pace după război) ca întemeiat pe o serie de vectori reali. Cel principal este statutul de putere minoră al

[1] Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 19.

[2] *Ibidem*, p. 21.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

României moderne în condiţiile geopolitice ale unei vecinătăţi copleşitoare de mare putere (la nord – Imperiul Habsburgic, la est – Imperiul Ţarist, la sud – Imperiul Otoman), disproporţia de forţe fiind covârşitoare. Întărit de intensul proces de transformare internă a structurilor ţării – un *sui generis nation building,* reluat succesiv în ultima sută de ani – acest vector, de care elitele erau conştiente, a jucat un rol de inhibitor al unei prestaţii energice şi „peste puterile" ţării în arena externă. Chiar şi atunci când, în anumite împrejurări, cum a fost cazul particular al războaielor balcanice, România nu risca o intervenţie străină sau o încrucişare de arme cu o mare putere, ea a preferat totuşi o neutralitate faţă de războiul declanşat la sud de Dunăre împotriva Imperiului Otoman (tocmai pentru că acesta era implicat direct). Doar atunci când ceea ce era socotită o ameninţare geopolitică pentru România modernă – apariţia unuia sau mai multor state slave puternice la sud de Dunăre – ea s-a decis să acţioneze ofensiv (al Doilea Război Balcanic), pentru a preîntâmpina materializarea acestei ipoteze.[1] Să observăm că, de această dată, intrarea României în război avea loc în condiţiile în care se afla în aceeaşi tabără cu Imperiul Otoman. De altfel, observatori străini cu simţ de observaţie au identificat acest vector şi au căutat să-l utilizeze în propriul folos. Ne referim aici la contele O. Czernin, ministru al Imperiului Habsburgic în România, din 1913, care comenta în felul următor designul extern al Bucureştilor în ajunul Primului Război Mondial: „România nu s-a aşteptat nicicând ca, prin mijloace militare, să reuşească împlinirea ambiţiilor sale naţionale; s-a mulţumit cu speranţa că un acord amical cu

[1] Vezi Mihail E. Ionescu, „Al Doilea Război Balcanic. Retrospectivă la centenar", în *Al Doilea Război Balcanic (1913),* coord. Mihail E. Ionescu, Nicolae-Şerban Tanaşoca, Editura Militară, Bucureşti, 2014, p. 88-91.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Monarhia va conduce la unirea tuturor românilor şi, în acest sens, Bucureştiul şi-a concentrat toate speranţele în persoana Arhiducelui [Franz Ferdinand, asasinat la Sarajevo, la 28 iunie 1914 – *n.n.*] moştenitor al tronului. Moartea sa părea să fi pus capăt visului României Mari, iar tristeţea reală afişată în toate cercurile din România era rezultatul acestui sentiment."[1] Pe măsura evoluției istorice, acestui vector i s-au mai adăugat și altele, care l-au întărit: lipsa de pregătire a armatei, în pofida eforturilor aplicate în domeniu (în ajunul primei conflagrații mondiale a fost deopotrivă un impediment în procesul deciziei de angajare în război, nu de puține ori o scuză a tărăgănelii în fața Aliaților); a promova cu șanse maxime interesul național, în perimetrul unui raport favorabil cost-beneficiu; a evita absența la Conferința de Pace post-Război, în condițiile în care aici urmau a se discuta – fiind vorba de războaie desfășurate în imediata proximitate – și interese naționale proprii.

2. Opțiunea Antanta: acordul cu Rusia (18 septembrie/1 octombrie 1914)

Aplicarea acestui *pattern* la începutul Primului Război Mondial a avut o serie de trăsături proprii, reieşite din situația de ansamblu și evoluția ei pe termen scurt. Se știe că elita politică a României în acel moment era divizată în două tabere, țintind același obiectiv – unitatea națională –, dar despărțite

[1] Ottokar Czernin, *In the World War*, Cassell and Company, London, 1919, p. 86. „Roumania never expected by means of war to succeed in realising her national ambitions; she only indulged in the hope that a friendly agreement with the Monarchy would lead to the union of all Roumanians, and in that connection Bucharest centred all its hopes in the Archduke and heir to the throne. His death seemed to end the dream of a Greater Roumania, and the genuine grief displayed in all circles in Roumania was the outcome of that feeling."

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de modalitățile și tempoul (calendarul) de atingere a acestuia. Cea dintâi, mai vocală prin însuși faptul că era potrivnică alianței României cu Austro-Ungaria, aliată a Germaniei, avea opțiunea aderării la Antantă, întemeiată pe un calcul de putere, care dădea șansa victoriei acestei grupări în care intrau ca mari puteri, pe lângă Franța și Anglia, și Rusia, vecină spațiului românesc. Secunda era partizană consecvenței în politica externă și loialității față de alianța cu Viena, propunând lupta alături de Puterile Centrale, în sistemul cărora eram încadrați încă din 1883 și beneficiari ai acestui fapt (descurajarea agresiunii eventuale a Rusiei, întâi de toate). Fără a specula prea mult, o astfel de opțiune lua probabil în calcul și o eventuală unire în cadrul unui imperiu central-european, habsburgic sau nu – pentru că, dacă victoria Centralilor putea aduce Basarabia la vatra comună a statului, înfrângerea lor nu putea să nu rezulte în reamenajarea spațiului politic central-european și, deci, finalizarea procesului unificării naționale. Prezența la conducerea statului român a unui guvern liberal condus de Ion I.C. Brătianu – în continuare Brătianu-fiul – a asigurat o anumită prevalență a celei dintâi tabere. În pofida faptului că în fruntea germanofililor se afla chiar regele Carol I, care era membru al casei de Hohenzollern, din care făcea parte și împăratul Germaniei, prevalența menționată se întemeia pe o stare de spirit națională pentru care obiectivul unității naționale nu putea să piardă ocazia acestui război pentru a se împlini, dar și pe faptul că „antantiștii" erau nu atât mai numeroși – deși și acesta era un argument –, cât mai vocali și mai activi. Această stare de spirit a fost surprinsă adecvat de contemporani avizați, iar citatele din memorialistica epocii pot fi abundente în această privință. Or, utilizarea ocaziei acestei conflagrații pentru atingerea obiectivului național însemna întâi de toate război cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Austro-Ungaria, aliată din 1883, întrucât în acest imperiu se afla Transilvania, cea mai populată, bogată și dezvoltată dintre provinciile românești stăpânite de străini.

Conform paradigmei înfățișate, în ajunul conflictului mondial, elita politică românească a simțit puternic tensiunea din zonă și apropierea războiului devastator. Războaiele balcanice arătaseră că Austria dorește crearea unei mare stat slav în Balcani (Bulgaria), ceea ce era contrar manualului de mare strategie a statului român. Pe acest fond, a crescut puternic partida antantistă, mai ales că Rusia declanșase energic un proces de atragere a României în rețeaua sa politică (situația geografică a vechiului Regat ca stat de tranzit între Rusia și Serbia, fidel aliat al Rusiei ca adversară a Austriei). Astfel, s-a declanșat un trend politic tot mai clar conturat care a contrabalansat, ceea ce era un cvasitabu, datorită prezenței pe tron a unui Hohenzollern, alianța cu Austro-Ungaria. Vizita țarului în România – la Constanța – în 1914 a sigilat această orientare a elitei românești, iar „accidentul" prin care Brătianu-fiul, însoțit de Sazonov, ministrul de externe rus, a trecut frontiera cu Austria la Predeal, a făcut acest curent preeminent în elita politică. Achiesarea rusă la acest „accident" a arătat la București că Petersburgul se declara de acord cu realizarea intereselor românești de unificare a Transilvaniei, Banatului și Bucovinei. Partida antantistă devenea proeminentă și preeminentă, chiar înainte de începutul războiului mondial, punând puternic în umbră „germanofilii".[1]

Înfruntarea decisivă între cele două trenduri de evoluție, odată cu izbucnirea războiului mondial, a avut loc cu ocazia Consiliului de Coroană din 21 iulie/3 august 1914, când la

[1] I.G. Duca, *Memorii*, ed. de Stelian Neagoe, Editura Expres, București, 1992, vol. I, p. 29-34.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Sinaia regele Carol I, exponentul şi liderul de necontestat al partidei germane, a fost înfrânt. A fost proclamată neutralitatea în războiul mondial, iar bătrânul suveran a încercat din răsputeri să întoarcă în săptămânile următoare linia angajată de guvernul de la Bucureşti, recurgând la acțiuni la limită cu trădarea de țară.

Prevalența trendului proantantist a determinat ca reprezentanții acestuia să devină foarte îndrăzneți și scontând, precum majoritatea elitelor statelor intrate în război, că înfruntarea va fi de scurtă durată, să treacă la acțiune concretă. Impulsul a venit de la Petersburg, care la rându-i, încredințat că războiul va fi scurt, a făcut o propunere aproape de nerefuzat la București. Anume, oferta de alipire a teritoriilor românești din monarhia habsburgică în schimbul neutralității României. Încă din ajunul declanșării războiului, așadar din luna august 1914, între Rusia și România au avut loc negocieri secrete, intensificate pe măsura derulării primelor operații militare în estul Europei și până către sfârșitul lunii septembrie 1914.

Partida antantistă a recepționat pozitiv semnalele Rusiei din august şi septembrie referitoare la asocierea cu Antanta prin intrare în război, în final Petersburgul acceptând doar neutralitatea Bucureștilor în război. Explicația deciziei partidei antantiste – în speță a guvernului Ion I.C. Brătianu, a liderului acestuia – este amplă. Se răspundea astfel unui deziderat național de strictă și acută actualitate, reîntregirea teritoriilor naționale aflate în componența imperiilor vecine. Discuțiile în Consiliul de Coroană de la Sinaia din august 1914 evidențiaseră disputa între cele două tabere amintite ale elitei românești, anume cea antantofilă, pentru care unificarea provinciilor aflate în componența Imperiului Habsburgic era prioritară, fie și numai pentru faptul că Basarabia era, în compunerea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Imperiului Rus, principalul partener al Antantei în estul continentului, și cea germanofilă, pentru care unificarea Moldovei basarabene era primordială. În fapt, la mijloc era un calcul de oportunitate a intrării României în război de partea taberei socotite virtual câștigătoare, precum și sentimentul loialității față de opțiunea din 1883, alianța cu Imperiul Habsburgic, existent cu deosebire la nivelul dinastiei și al apropiaților acesteia.

Practic, la începutul lunii octombrie 1914 (1 octombrie), acordul secret ruso-român a fost semnat (din partea română a semnat documentul plenipotențiarul român în capitala rusă, Diamandy). El prevedea: adoptarea de către România a unei neutralități binevoitoare față de Rusia în cadrul conflictului; Rusia recunoștea dreptul României de a anexa teritoriile monarhiei habsburgice locuite de români; în ce privește România, urma să fie aplicat principiul naționalităților pentru a fixa teritoriile care revin Rusiei și României; România putea ocupa aceste teritorii când va considera potrivit. Durata acordului era prevăzută a fi „până în momentul în care România va ocupa teritoriile menționate", în text. Se cere menționat că, odată cu acordul, a fost exprimat angajamentul oral al lui Brătianu-fiul ca România să devină beligerant, astfel ca să poată să participe la conferința de pace de la sfârșitul războiului.[1]

Importanța acestui acord nu poate fi defel subestimată. El definește cuprinzător marea strategie a României în ansamblul conflictului mondial – abandonarea alianței din 1883, realizarea unității naționale la vest (Transilvania), prin alianța de război cu Antanta, dar cu menținerea neutralității, participarea la conferința de pace de la sfârșitul războiului în postura de beligerant – fiind deopotrivă o exprimare sintetică a intereselor naționale predominante în acel moment istoric. Acordul avea

[1] Vezi textul convenției în *Ibidem*, p. 195.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

recunoașterea – Rusia informându-și aliații asupra conținutului său – Franței și Marii Britanii, ceea ce însemna un succes semnificativ pe drumul reîntregirii, iar afirmarea orală a angajamentului de a deveni beligerant făcea posibilă participarea la dezbaterea păcii după război, cu posibilitatea de a consacra internațional achizițiile teritoriale prevăzute. În același timp, nu trebuie evitat a fi menționat că acordul era întemeiat pe convingerea ambilor semnatari că războiul va fi scurt, fiind o expresie a situației militare din acel moment pe frontul de est, unde Rusia obținuse o mare victorie împotriva Austro-Ungariei în Galiția. Așa cum va menționa ulterior, în 1916, listând ocaziile favorabile pe care România le-a avut de a intra în război și a înrâuri deznodământul acestuia, ambasadorul francez în capitala rusă, Maurice Paléologue, cea dintâi dintre ele a fost „la începutul lunii septembrie 1914, când rușii au intrat în Lemberg. La acea vreme, Austria și Ungaria, erau dezorientate și înfricoșate, incapabile să apere frontiera Carpaților; românii ar fi avut toate drumurile deschise”[1]. Faptul că factorii responsabili ruși au făcut o asemenea ofertă României în acel moment își afla explicația tocmai în încrederea substanțială a acestora într-un sfârșit victorios și grabnic al războiului și în dorința lor de a facilita deschiderea drumului către stăpânirea Constantinopolului, capitala vechiului Bizanț, care era țelul suprem al războiului purtat de Rusia. Un stat român puternic și aliat, substanțial consolidat prin micșorarea Austro-Ungariei, era un atu major în marea strategie a Rusiei, care, țintind ieșirea la marile calde, avea nevoie să blocheze opoziția pe termen mediu și lung a Vienei, dacă Imperiul Habsburgic ar fi supraviețuit

[1] Maurice Paléologue, *An Ambassador's Memoirs*, vol. 3 (August 19, 1916, May 17, 1917), tr. F.A.Holt, Doran, New York, 1925 (http://www.alexanderpalace.org/mpmemoirs/2_11.html).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

conflagrației și înfrângerii. Desigur, în această mare strategie a Rusiei se ascundea și pericolul hegemoniei asupra României, dar această amenințare a fost socotită la București îndepărtată și deopotrivă în strânsă legătura cu echilibrul european.

Este de citat aici, pentru a vedea cum a înțeles elita politică românească de atunci – ne referim la partida antantistă – generozitatea neașteptată a Rusiei față de România în lunile august-septembrie 1914, I.G. Duca, apropiat al lui Brătianu-fiul, care nu și-a putut ascunde surprinderea față de orientarea rusească: „**Nici azi nu pricep cum a putut smulge rușilor acest tratat secret, de pe urma căruia noi câștigam tot și ei nimic.** Părerea mea este că datorăm acest tratat regelui Carol. Prezența sa pe tronul României inspira rușilor o așa teamă că până în cele din urmă vom merge cu Germania încât, în ziua când Brătianu le-a propus să le dea în scris că vom rămâne neutri, ne-au oferit în schimb tot ce le-am cerut. E ultimul serviciu involuntar pe care regele Carol l-a adus Regatului Român. S-a crezut mult timp că el nici n-a avut cunoștință de acest document secret. E inexact. Brătianu l-a făcut în deplină înțelegere cu dânsul, dar a fost convenit între ei că față de Rusia actul va apărea ca săvârșit fără știrea lui. Dacă evenimentele îi vor face posibilă aplicarea, și-l va însuși, dacă nu, Brătianu va purta singur toată răspunderea. De aici se poate vedea cât de zdruncinat era sărmanul rege în credințele lui. Ne-a mulțumit după Marna că nu l-am lăsat să ne ducă într-un război alături de Puterile Centrale, și ne lăsa acum să ne legăm cu Rusia în vederea unei eventuale victorii a acesteia. Tratatul a fost dezbătut de Brătianu și de Poklevski și iscălit la București. Secretul s-a păstrat foarte bine, nimeni nu a știut nimic. Acest tratat are o deosebită însemnătate nu numai prin conținutul său, care constituie un mare succes pentru diplomația lui Brătianu, dar și fiindcă e mărturia, indiscutabila

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dovadă scrisă, că n-am făcut politică de oportunism mercantil și că, de la începutul războiului mondial, cu o viziune limpede a viitorului, ne-am legat soarta de grupul de puteri care trebuia să fie învingător și care, numai prin biruința lui, asigura statelor mici realizarea aspirațiunilor lor naționale. Dacă am intrat în acțiune abia doi ani în urmă, a fost fiindcă, siguri de lungimea războiului, n-am vrut să ne sleim de la început puterile fără folos pentru nimeni, iar nicidecum fiindcă n-am știut încotro să ne îndreptăm, de cine să legăm soarta României și viitorul neamului. Pe când încheiam cu Rusia acest act diplomatic, refuzam sistematic orice oferte austro-germane și sistematic înlăturam numeroasele și tot mai stăruitoarele lor insistențe."[1]

Partida progermană, care pierduse o primă bătălie în Consiliul de Coroană din 21 iulie/3 august 1914, nu a cedat defel. Condusă de regele Carol I, ea a încercat, pe de o parte, să stăvilească orice tendință a partidei adverse de a implica România în război, iar pe de altă parte, să pregătească terenul pentru o intervenție de partea Centralilor, dar cu achiziții teritoriale importante. Cum am menționat, convingerea aproape generală în Europa era că războiul va fi unul scurt, astfel că cea de a doua linie de conduită – intervenții la Berlin și Viena pentru cedări teritoriale în schimbul intrării în război – a fost aproape neglijată total în această perioadă. Pe de o parte, decizia de neutralitate era prea recentă pentru a fi negată, fie și în condiții de strictă confidențialitate, pe de alta, primejdia încheierii unui tratat cu Rusia, care ar fi tranșat definitiv orientarea, era iminentă. Astfel că efortul principal al partidei germane s-au concentrat pe zădărnicirea oricărei apropieri de Rusia și pregătirea terenului pentru re-racordarea la alianța Centralilor.

Cel puțin până la moartea sa – la 27 septembrie/10 octombrie 1914 – regele Carol I a condus extrem de dinamic această

[1] I.G. Duca, *op. cit.*, p. 82-83.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

orientare. O sursă de extremă importanță pentru a dezvălui acțiunile întreprinse o constituie rapoartele pe care ministrul Austro-Ungariei la București, Ottokar Czernin, le-a trimis în acele luni cruciale la Viena. Sunt, desigur, și alte documente din care se pot desprinde informații importante despre starea de spirit existentă în elita românească în august-octombrie 1914. Astfel, un raport al reprezentantului Belgiei la București surprinde, în legătură cu starea de spirit a suveranului român, alergia pe care i-o provoacă acestuia atitudinea de neutralitate a statului belgian. Raportul spune indirect cât de ataşat a rămas regele Carol cauzei germane și după declanşarea războiului mondial: „Există neutralitate și neutralitate, obiectă regele. Puteați să rezistați din principiu, dar să cedați în fața faptului împlinit. Rămâne încă timp pentru a îndrepta lucrurile acționând acum de o manieră binevoitoare față de Germania. Sunt multe feluri de a-i demonstra acesteia bunăvoință. Astfel, pentru transporturi, de exemplu, pentru aprovizionare, pentru răniți, puteți acorda ajutor, facilita comunicațiile, dând un concurs care va face Germania favorabilă vouă. Dar dacă luptați în continuare, dacă sunteți reticenți, vă expuneți mult."[1] Curând, această atitudine favorabilă Centralilor a regelui Carol I, precum și presiunile ruseşti pentru încheierea tratatului secret, vor declanşa o criză gravă la eşalonul conducerii marii strategii a României.

[1] Sorin Cristescu, *Ultimele 67 de zile din domnia regelui Carol I al României. Telegrame,* Editura „Cetatea de Scaun", Târgoviște, 2016, p. 79, doc. 98 (5/18 august 1914): „Il y a neutralité et neutralité, objecta le Roi. Vous pouviez résister pour le principe mais céder devant le fait accompli. Il est encore temps de réparer en agissant maintenant d'une manière bienveillante envers l'Allemagne. Il y beaucoup de façons de lui témoigner de bonnes dispositions. Ainsi pour les transports, par exemple, pour le ravitaillement, pour les blessés vouz pouvez prêter aide, faciliter les communications, prêter un concours qui vous rendra l'Allemagne favorable. Mais si vous luttez encore, si vous êtez de mauvais grâce, vous vous exposez beaucoup."

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

3. Tratatul cu Italia – 10/23 septembrie 1914

Era în ordinea firească a lucrurilor ca similitudinea de situație a Italiei și României la declanșarea războiului mondial să genereze o relație specială între cele două state. Ambele membre ale coaliției Centralilor prin angajamente de alianță, România și Italia au declarat neutralitatea în ansamblul conflictului cu argumente și motivații relativ identice. De altfel, cum se știe, exemplul neutralității declarate de Italia a înrâurit puternic atitudinea în ansamblul Consiliului de Coroană de la Sinaia din 3 august 1914, atunci când conducerea românească a decis identic. Se speculează chiar că premierul Brătianu a regizat anunțul acestei știri în cadrul Consiliului, amânând special pentru ora de desfășurare a acestuia comunicarea conținutului telegramei respective (alți memorialiști relevă că Brătianu-fiul era singurul care deschidea telegramele din străinătate, iar Ministerul Afacerilor Străine era frecvent evitat), astfel încât să fie un impact psihologic maxim. „Pe când dialogul era mai înflăcărat – scrie I.G. Duca în memoriile sale –, ușa se deschide și apare un lacheu cu o telegramă pe o tavă de argint. O remite lui Brătianu, care o deschide grabnic: era știrea oficială a neutralității Italiei. O adevărată lovitură de teatru. Se simțea că după aceasta regele nu va mai fi în măsură să-și apere punctul de vedere. Tăcu, cu un gest de resemnare."[1]

Exemplul deciziei italiene era de înțeles ca impact la București. Ambele state aveau teritorii naționale în cuprinsul monarhiei habsburgice, cu un iredentism masiv, așadar împărtășind aceeași poziție față de Viena. Spre deosebire de Italia, care avea interese majore în Mediterana, iar strategia acesteia acorda o importanță secundară teatrului balcanic, România, pentru care raportul de forțe în Balcani era o chestiune de prim ordin,

[1] I.G. Duca, *op.cit.*, p. 61.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

identifica, în această putere de calibru mediu, un sprijin de talie pentru afirmarea propriei sale mari strategii. În cadrul dezbaterilor din Consiliul de Coroană, Alexandru Marghiloman, șeful Partidului Conservator, a afirmat chiar că: „Dacă Italia ar interpreta că nu e *casus foederis*, cine ar putea pricepe că noi am interpreta altfel stipulațiunile tratatului? Țara, în orice caz, n-ar înțelege-o niciodată."[1]

România nu-și putea permite multă vreme o situație incertă în ansamblul războiului. Chiar dacă la București se sconta că războiul va fi scurt, elita politică era preocupată intens de identificarea unui sprijin extern în complexa evoluție a evenimentelor circumscrise războiului. Pe de o parte, chiar dacă rămânea teoretic aliata Austro-Ungariei, întrucât neutralitatea nu afectase acest statut, de vreme ce motivase propria decizie de absența *casus foederis*, nu era sigură că o victorie a Centralilor nu ar fi dus la deteriorarea situației geopolitice, cu deosebire în Balcani, unde apariția unui mare stat slav se părea că este urmărită de Viena (vezi războaiele balcanice din 1912-1913). Pe de altă parte, chiar dacă victoria Antantei s-ar fi produs rapid, cel puțin în condițiile în care era asigurată prin tratatul secret cu Rusia că va atinge idealul național al reîntregirii la vest, instalarea Rusiei la Constantinopol și controlul Strâmtorilor de către această mare putere o puneau într-o postură de neinvidiat. Cel puțin vasalitatea virtuală, dacă nu chiar satelitizarea dură, erau perspectivele care se profilau pe viitorul mediu și lung. Astfel că, pentru București, alegerile erau foarte grele și nu prea multe în toamna anului 1914.

În aceste circumstanțe, așa cum se vădise încă de la începutul crizei din iulie 1914, dar și mai înainte, o relație privilegiată cu Italia era o garanție pe termen scurt de sprijin extern.

[1] *Ibidem*, p. 57.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Motivații de ordin geopolitic, dar și cultural, întemeiau această orientare. Italia, activă în Mediterana și lansată și într-un demers colonial de dată recentă, acceptase alianța cu Austro-Ungaria și Germania pentru a rezista pe teatrul mediteranean atât Angliei, cât și Franței, mari puteri extrem de bine ancorate în jocurile coloniale, iar pentru acest sprijin a trebuit să renunțe la solicitarea propriilor teritorii aflate în componența monarhiei habsburgice. Se mai adăuga și un alt element, anume activismul Rusiei în Balcani și Mediterana Orientală, Italia fiind interesată de Dodecanezul abia cucerit, dar și de Albania și alte zone balcanice, iar o alianță cu Centralii putea să fie un factor descurajant notabil. Cel puțin în ce privește teatrul balcanic, pentru România, o relație privilegiată cu Italia corespundea interesului blocării apariției unui mare stat slav postrăzboi, iar, în eventualitatea instalării Rusiei la Constantinopol și Strâmtori, un virtual sprijin. Pe lângă aceste considerente de ordin geopolitic, fondul cultural roman al celor două națiuni, insistența în clădirea identității naționale românești pe fundamentul latin, adăugau valențe întăritoare calculului politic circumstanțiat de izbucnirea Primului Război Mondial.

Astfel că, la București, s-a înțeles urgența necesității racordării sprijinului diplomatic italian imediat după începerea războiului, dar și în condițiile în care erau înaintate demersurile pentru încheierea acordului secret cu Rusia. Șeful guvernului a decis trimiterea unei delegații române la Roma cu acest scop, formată din C. Diamandy și C. Istrati. Se cuvine observat aici că această delegație includea pe unul dintre oamenii de mare încredere ai lui Brătianu-fiul, implicat și în negocierile acordului secret cu Rusia, anume C. Diamandy.

Rezultatul demersurilor acestei delegații la Roma a fost încheierea unui acord între Italia și România la 10/23 septembrie

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

1914. Pentru România, acest acord secret cu Italia era foarte important pentru că permitea concertarea atitudinii atât față de propunerile Puterilor Centrale, cât și ale Antantei, puterea peninsulară dispunând de un aparat de culegere de informații mai performant, prin ramificațiile sale europene, structurile, fondurile și tehnologia la dispoziție.

Potrivit acordului de consultare și cooperare încheiat la 10/23 septembrie 1914, cele două părți își promiteau să se anunțe reciproc cu opt zile înainte de intrarea în război, ceea ce crea posibilitatea unei cooperări militare împotriva Austriei, dacă România se hotăra să urmeze Italia (ceea ce este de presupus că a fost în concepția negociatorilor români când au insistat pe această clauză). Inițial secret, acest acord a devenit public, la inițiativa italiană, la 11 ianuarie 1915. Prevederile acordului erau suficiente, atât pentru a preveni ca ambele state să poată deveni victime, una după cealaltă ori concomitent, ale unei agresiuni a Austro-Ungariei, cât și pentru cazul unei intrări simultane în război de partea Antantei.

4. Primul test al marii strategii pro-Antanta: criza dinastică din octombrie 1914

Un alt aspect important al strategiei politice a Bucureștilor în ansamblul războiului era rezistența/respingerea ofertelor/promisiunilor făcute de aliații din tabăra Puterilor Centrale pentru a-și îndeplini obligațiile de alianță (încă nedenunțată prin asumarea neutralității). Mai ales că această alianță avea un sprijinitor de o enormă influență în România, anume regele Carol I. Deja în cursul Consiliului de Coroană din 3 august, monarhul fusese extrem de iritat de decizia luată și își informase sfetnicii că apreciază că alianța cu blocul germanic este moștenirea sa.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Până la moartea sa – la 27 septembrie/10 octombrie 1914 – Carol I a recurs la diferite manevre politice pentru a provoca intervenția militară a României de partea blocului germanic ori, cel puțin, pentru a preveni intervenția de partea Antantei. În acțiunea sa de a opri creșterea necontenită a sentimentului antantist în rândul elitei politice și opiniei publice, a mers până acolo, încât a cerut, în mod inadmisibil pentru suveranul țării, ca țări străine să amenințe România cu intervenție militară. La 4/17 septembrie 1914, ministrul austriac la București, O. Czernin, raporta la Viena că, în cursul întâlnirii din acea zi cu Carol I, „regele mi-a spus că vrea să-mi dea un semn cu totul special de încredere și să-mi facă o propunere care însă l-ar putea înfiera aproape ca trădător față de propriul său popor. Are însă toată încrederea că nimeni nu o să afle nimic despre abuzul săvârșit de el. Propunerea sună așa: «Viena să acționeze din proprie inițiativă pentru ca Bulgaria să declare oficial că va ataca România dacă aceasta va porni împotriva Imperiilor Centrale. Acest demers le-ar băga mințile în cap celor de aici și i-ar pune cu botul pe labe.»"[1] În ziua următoare a fost primit răspunsul Vienei că se va acționa în sensul solicitat în cel mai mare secret. Mai mult, se pare că suveranul a ținut la curent atât Berlinul, cât și Viena, cu mersul negocierilor secrete atât cu Rusia, cât și, probabil, cu Italia. Astfel la 6/19 septembrie 1914, cu ocazia primirii ministrului plenipotențiar german, i-a spus acestuia (care l-a informat imediat pe omologul austriac): „Astăzi guvernul rus a comunicat celor de aici, în scris, că este dispus să cedeze României partea locuită de români din Bucovina precum și toată Transilvania. Regele vrea să amâne

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrele 253-254. *Apud* S. Cristescu, *op. cit.*, p. 174.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

câteva zile răspunsul în speranța că între timp victoria Imperiilor Centrale va schimba situația și atunci va refuza oferta."[1]

Această atitudine a regelui nu a scăpat opiniei publice și deopotrivă clasei politice. La înlocuirea ministrului plenipotențiar al Germaniei la București, care se întâlnea cu regele zilnic și chiar de două ori pe zi, ziarul satiric „Facla" scria cu sarcasm: „În timpul absenței domnului Waldthausen, afacerile legației Germaniei vor fi responsabilitatea Majestății sale, Regelui României."[2]

Dar lucrurile au fost mult mai dramatice în „coridoarele puterii". Zădărnicirea acordului cu Rusia – **care sancționa în fapt adeziunea României la destrămarea monarhiei bicefale, în timp ce ea păstra neatinsă alianța din 1883** – a devenit un obiectiv prioritar al regelui Carol I. Acest obiectiv echivala cu anihilarea trendului prioritar al proantantismului, prezent în opinia publică și beneficiind de sprijinul guvernului, concomitent cu abandonarea marii strategii a țării, aflată în curs de implementare.

Dacă, așa cum am detaliat anterior, acordurile cu Rusia și Italia au fost perfectate și încheiate, în faza finală a celui cu marea putere de la Răsărit a intervenit un element nu atât neprevăzut, cât neașteptat de violent potrivnic. Este vorba de împotrivirea monarhului, pentru care acordul cu Rusia semnifica abandonarea moștenirii sale, anume racordarea la blocul german în bătălia pentru Europa, declanșată în luna august 1914.

Despre această împotrivire puternică a bătrânului monarh avem detalii în misivele trimise de reprezentanții diplomatici

---

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrul 1065. *Apud* S. Cristescu, *op. cit.*, p. 187-188.

[2] A.N.I.C., Microfilme Belgia, rola 11, cadrul 198 (raport al ministrului belgian la București din 19 septembrie 1914). *Apud* S. Cristescu, *op. cit.*, p. 181.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

la București, în principal ai Puterilor Centrale, către capitalele proprii, în care sunt redate amănunte din discuțiile purtate cu Carol I, dar și notații, îndeobște zgârcite, ale politicienilor români în memoriile acestora.

Mai întâi, trebuie semnalată observația lui O. Czernin, ministrul monarhiei bicefale la București, care arăta că, odată cu declanșarea crizei din iulie, după asasinarea arhiducelui Ferdinand la Sarajevo, a intervenit o schimbare dramatică: „Ultimatumul și pericolul războiului prezent la orizont au schimbat complet atitudinea românilor, și a fost recunoscut imediat faptul că România poate să-și atingă obiectivul său [reîntregirea națională – *n.n.*] prin alte mijloace, nu pașnice, ci prin război – nu împreună, ci împotriva monarhiei [habsburgice – *n.n.*]."[1]

În al doilea rând, Czernin identifica cele două trenduri existente în elita politică românească, în ajunul și la începutul Marelui Război, în felul următor: pe de o parte, Carol I, care, atât cât ar fi trăit, ar fi fost o asigurare pozitivă că România nu se va ridica „împotriva noastră, pentru că el ar fi împiedicat orice mobilizare împotriva noastră"[2]; pe de altă parte, partida Brătianu, care, potrivit aceluiași diplomat, „a început jocul său, anume fixarea guvernului român ferm și de bună voie într-o poziție situată între cele două grupări de putere, solicitând favoruri de la una sau alta dintre ele, culegând profituri până în

[1] O. Czernin, *op. cit.*, p. 87: "The ultimatum and the danger of war threatening on the horizon completely altered the Roumanian attitude, and it was suddenly recognised that Roumania could achieve its object by other means, not by peace, but by war – not with, but against the Monarchy."

[2] *Ibidem*, p. 95: "As long as the King lived there was the positive assurance that Roumania would not side against us, for he would have prevented any mobilisation against us with the same firm wisdom which had always enabled him to avert any agitation in the land."

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

momentul când cel mai puternic dintre ele va fi recunoscut ca atare, iar atunci cel slab va fi atacat."[1]

Desfășurarea crizei dinastice a cuprins mai multe faze. Cea dintâi a inclus încercarea regelui Carol de a prezenta unui nou Consiliu de Coroană, pentru validare, încheierea acordului cu Rusia, cu speranța că această orientare, care ar fi însemnat abandonarea neutralității – ori, mai exact, a alianței cu monarhia habsburgică – va fi respinsă. Astfel, Czernin îşi informa superiorul, contele Berchtold, la 17/30 septembrie 1914, că a primit o scrisoare de la rege în care se afla următorul pasaj: „În câteva zile se va reuni Consiliul de Coroană. Starea sănătății mele şi dorința de a câştiga timp au determinat amânarea. **Putem spera că se va repeta declarația de neutralitate** [regele era împotriva acordului cu Rusia – *n.n.*]. Pentru moment este cel mai bun lucru. De-ar veni cât mai repede vestea victoriei [Puterilor Centrale – *n.n.*]."[2] Scrisoarea regelui a fost determinată de faptul că de la Petrograd, ministrul de externe rus, Sazonov, a acceptat solicitările guvernului român în privința acordului şi a aprobat semnarea lui în sensul lor (neutralitate în schimbul alipirii teritoriilor din Austro-Ungaria). Factorii de răspundere politici români au căzut de acord cu semnarea înțelegerii în acești termeni, iar regele – probabil informat – a solicitat un nou Consiliu de Coroană, sperând că va putea să-şi impună opinia. Concomitent, s-a răspândit zvonul că regele intenționa să abdice, iar familia regală ar fi urmat să-l însoțeas-

[1] *Ibidem*, p. 95: "Immediately after the outbreak of war Bratianu began his game, which consisted of entrenching the Roumanian Government firmly and willingly in a position between the two groups of Powers, and bandying favours about from one to the other, reaping equal profits from each, until the moment when the stronger of the two should be recognised as such and the weaker then attacked."

[2] S. Cristescu, *op. cit.*, p. 254, doc. nr. 318.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

că în străinătate. Czernin comunica la Viena, la 30 septembrie, că: „Regina propagă ideea că dacă regele abdică atunci toată familia regală îl va urma în străinătate. Prințul moștenitor pare de acord cu această idee, iar copiii familiei regale nu au fost întrebați. Prințesa moștenitoare se opune categoric acestei idei și declară că sub nicio formă nu-și va părăsi țara și domnia”[1]. Într-o convorbire cu viitoarea regină Maria, soția moștenitorului Ferdinand, Czernin este foarte ferm în a avansa soluția crizei dinastice: „I-am declarat că în primul rând interesul ei precum și al viitorului României și al copiilor ei cer categoric ca regele să rămână la putere. Tulburările care s-ar produce în urma abdicării sale ar mătura-o și pe ea. Pentru a-și păstra regele, România trebuie să-și păstreze înainte de toate neutralitatea și să o afirme răspicat. Prin oamenii politici care-i sunt devotați, în primul rând Take Ionescu, trebuie influențat Consiliul de Coroană ca să se pronunțe pentru neutralitate, pe urmă remanierea guvernului cu domnii P.P. Carp și Al. Marghiloman și votarea legii marțiale. În felul acesta România va fi apărată de tulburări interne și va putea să aștepte liniștită evoluția evenimentelor, peste ceva vreme victoria noastră se va contura cu claritate și dvs. vă veți dori atunci ca România să ni se alăture.”[2] Pericolul abdicării regelui era real și putea să aibă o influență nocivă asupra echilibrului politic intern. Factori politici importanți ai țării s-au declarat clar împotriva unei asemenea soluții. Brătianu a declarat că proclamarea republicii ar fi o „calamitate” și nu poate fi bănuit că la originea acestei crize nu știa că se află chiar semnarea de guvernul său a convenției secrete cu Rusia (1 octombrie).

Comportamentul bătrânului suveran român a fost pe potriva țelurilor partidei de orientare în politica externă a regatu-

[1] *Ibidem*, p. 258, doc. nr. 324.

[2] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lui pe care o reprezenta. Pentru a-şi atinge scopul – acela de a bloca tratatul româno-rus, care semnala destrămarea Imperiului Habsburgic post-război – el nu a precupeţit niciun efort şi mijloc la dispoziţie, mai mult chiar, a luat iniţiative diplomatice care periclitau independenţa statului, deopotrivă semănând confuzie în arena internaţională. O. Czernin face o succintă prezentare a ceea ce el numeşte prima fază a războiului, încheiată cu moartea regelui (10 octombrie), când „neutralitatea [României] a fost garantată". În acelaşi timp, el menţionează că „nu a fost posibilă în acele luni asigurarea cooperării României, pentru că noi, în acea etapă a războiului am fost atât de nefavorabil poziţionaţi din punct de vedere militar încât opinia publică românească nu ar fi fost de acord cu un război de partea noastră şi [...] regele nu ar fi aprobat o asemenea acţiune de forţă în acest sens."[1]

În acest context are loc şi un episod straniu legat de Italia. Într-o discuţie cu Czernin la 23 septembrie/6 octombrie (aşadar după încheierea tratatului cu Italia, despre care avea cunoştinţă neîndoielnic), regele Carol declara interlocutorului că: „Bulgaria şi Italia ar putea să-i uşureze mult misiunea. [...] În Italia guvernul este loial, dar ministrul plenipotenţiar italian de la Bucureşti lucrează în sens contrar. Majestatea Sa vă sfătuieşte – îi scrie Czernin lui Berchtold, superiorul său – pe Excelenţa Voastră să acţionaţi la Roma ca Italia să declare că

[1] O. Czernin, *op. cit.*, p. 106: "The development of Roumanian affairs during the war occurs in three phases, the first of which was in King Carol's reign. Then neutrality was guaranteed. On the other hand, it was not possible during those months to secure Roumania's cooperation because we, in the first period of the war, were so unfavourably situated in a military sense that public opinion in Roumania would not voluntarily have consented to a war at our side, and, as already mentioned, such forcible action would not have met with the King's approval."

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

«**în cazul în care România va ataca [Austro-Ungaria], acest lucru nu ne va lăsa indiferenți, deoarece este aliata noastră**». Dacă ministrul plenipotențiar italian ar primi instrucțiuni în acest sens va trebui să-și modifice limbajul pe care l-a adoptat aici. [...] Regele dorește desigur ca această idee să fie prezentată celor de la Roma de către Excelența Voastră."[1] Desigur, în contextul acestui episod, „sfatul" lui Carol dobândește și alte posibile semnificații, între care testarea loialității Italiei față de alianța Triplicei, după semnarea acordului cu România, și deopotrivă presiune la Roma pentru a schimba reprezentantul diplomatic propriu la București. Nu trebuie să ezităm să ne gândim că regele dezvăluia unui reprezentant diplomatic străin divergența de opinii cu șeful guvernului, precum și secretul unui act al propriului stat (înțelegerea cu Italia, care prezuma posibilitatea părăsirii în comun a Triplicei). Spre beneficiul bunei sale credințe față de România, Carol menționează, în aceeași convorbire cu Czernin, că trebuie grăbită anunțarea unor concesii ale Vienei (și Budapestei) în Transilvania, făcându-se astfel referință la drepturile românilor din această provincie românească.

Nu era prima dată când regele Carol adopta această conduită față de partida adversă sieși în ce privește implicarea în războiul mondial. Anterior menționatei propuneri către Czernin, din 6 octombrie, anume la 4/17 septembrie, monarhul îi făcuse acestuia, potrivit depeșei către Viena, „o propunere care însă l-ar putea înfiera aproape ca trădător față de propriul său popor. Are însă toată încrederea că nimeni nu o să afle despre abuzul săvârșit de el."[2] Propunerea monarhului era ca Viena „să acționeze din proprie inițiativă pentru ca Bulgaria

[1] S. Cristescu, *op. cit.*, p. 279-280, doc. nr. 359.

[2] *Ibidem*, p. 174, doc. nr. 214.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

să declare oficial că va ataca România dacă aceasta va porni împotriva Imperiilor Centrale. Acest demers le-ar băga mințile în cap celor de aici și i-ar pune cu botul pe labe."[1]

Ultimele zile de viață ale regelui Carol au fost extrem de tensionate. De la încheierea acordului secret cu Rusia, despre care nu a fost însă informat[2] și al cărui conținut a sperat că se va discuta într-un Consiliu de Coroană înainte de semnare, la anunțarea intenției că va abdica, tocmai pentru a împiedica ca acesta să devină realitate. De la încercarea disperată de a descuraja partida Brătianu să se ralieze Antantei și să inițieze, practic, destrămarea monarhiei austro-ungare, prin asmuțirea Bulgariei și Italiei, la un anunț niciodată făcut privind eventuala intrare în acțiune militară împotriva României, în cazul ralierii la efortul rus de război (Bulgaria) sau al nerămânerii „indiferentă" (Italia) și la demonstrarea loialității față de Viena și Berlin, prin informarea ilegală a lui Czernin asupra conținutului telegramelor secrete românești,[3] aceste ultime zile au fost o tortură pentru Carol. Cei care au fost aproape de el, români sau străini, au observat cu toții zbuciumul care-l frământa pe bătrânul monarh în fața contradicției insolvabile între loialitatea față de interesele propriei țări și cele ale țării sale de origine, între jurământul de ofițer prusian și cel de monarh român. Înainte ca moartea să-l izbăvească de această cumplită încercare, Carol a trebuit să mai îndure asediul deloc diplomatic al reprezentantului Bulgariei la București, Radeff, care se vedea presat de superiorii săi, intrigați de zvonurile referitoare la acordul secret româno-rus, și, nu mai puțin, de posibilitatea unei acțiuni

[1] *Ibidem.*

[2] Alexandru Marghiloman, *Note politice*, volumul 1 (1897-1915), Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu", București, 1927, p. 285.

[3] Vezi documentul la S. Cristescu, *op. cit.*, p. 256-257 (doc. nr. 322, 323).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

militare românești în Transilvania. La 26 septembrie/9 octombrie 1914, Radeff „l-a întrebat pe rege despre pretinsa convenție cu Rusia și a primit un răspuns negativ, după cum era și de așteptat. Pe urmă, reprezentantul bulgar a cerut regelui autorizația sa de a putea transmite la Sofia că Bulgaria va ataca România dacă aceasta va porni împotriva noastră [a Austro-Ungariei]. Această incredibilă lipsă de tact a fost, firește, refuzată de regele Carol."[1] Acest refuz aruncat în fața reprezentantului bulgar evidențiază că a învins loialitatea față de țara la ridicarea căreia contribuise atât de multă vreme, de aproape jumătate de secol. Decesul său a intervenit în noaptea care a urmat.

5. Câteva concluzii

Marea strategie românească a fost conturată în linii ferme în primele două luni ale Marelui Război. Așa cum demonstrase Consiliul de Coroana de la Sinaia din 21 iulie/3 august 1914, în România erau constituite deja două „partide" ca orientare de acțiune. Cea antantistă, sprijinită de o bună parte a clasei politice, de guvernul în funcție, se bucura de un sprijin consistent și majoritar în opinia publică, iar cea favorabilă Triplicei, partizană a intrării imediate în conflict, avea suportul bătrânului monarh Carol I.

„Partida" antantistă a angajat negocieri cu Rusia – componentă principală pe Frontul de Est – cu care a încheiat un acord secret, prin care România dobândea, în schimbul neutralității în conflict, teritoriile românești din cuprinsul monarhiei habsburgice (1 octombrie 1914). Așadar, pe potriva intereselor naționale, „partida" antantistă atinsese țelul urmărit – reîntregirea națională – în circumstanțele acelui moment. „Partida" opusă, mai ales Carol I, în strânsă legătură cu Viena, a încercat

[1] *Ibidem*, p. 293, doc. nr. 379.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

să saboteze încheierea acestui acord, amenințând cu o gravă criză internă (abdicarea regelui) și chiar cochetând cu prezumtivul inamic (Austro-Ungaria), prin comunicarea de informații de stat confidențiale.

Dacă, din punct de vedere constituțional, a existat o comunicare constantă între rege și reprezentanții guvernului, aflați pe poziții ireconciliabil opuse, din preziua semnării acordului cu Rusia, aceasta a înregistrat un derapaj. Brătianu-fiul, împreună cu șeful opoziției politice (Alexandru Marghiloman), au decis să încheie acordul cu Rusia fără a-l mai informa pe rege (care continua să spere într-o decizie luată în Consiliul de Coroana). Elita politică românească a încercat să evite o gravă criză internă, preferând izolarea regelui. Moartea acestuia, la 10 octombrie, a soluționat criza, lăsând „partida antantistă" singura ocupantă a spațiului politic.

Acordul secret cu Italia (din 10/23 septembrie 2016) a avut o importanță aparte în marea strategie conturată de „partida" antantistă. Prin stipulațiile lui era preîntâmpinat faptul ca, în cazul în care Austro-Ungaria ar fi intervenit împotriva României, să joace *casus foederis*, pentru Italia, iar în cazul unui atac asupra Italiei, pentru România (Italia și România în momentul respectiv nu enunțaseră tratatul). Deopotrivă, în acest fel era stabilită o comunicare privind intervenția în conflict a fiecăruia dintre semnatari (anunț cu 8 zile înainte), pentru a se putea realiza o coordonare. Tratatul a fost făcut public de Italia la începutul anului 1915, cu câteva luni înainte de intrarea acestui stat (mai 1915) în război împotriva Triplicei.

Așadar, marea strategie a României în Marele Război a fost elaborată de „partida" antantistă în primele două luni de război. Trăsăturile sale inițiale au fost neutralitatea în conflict – se spera că acesta va fi scurt, eventual până la sfârșitul anului

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

1914 –, încheierea unui acord secret cu Rusia (1 octombrie), care asigura reîntregirea la vest a României, în schimbul statutului neutru, precum și un acord secret cu Italia (10/23 septembrie) ca o asigurare față de Austro-Ungaria. Strategia a fost elaborată și implementată pe fondul unui acut conflict între monarh și guvern, în fapt cvasiunanimitatea elitei politice româneşti.

Conform *pattern*-ului de comportament al elitei politice româneşti, intervenția în război, în eventualitatea prelungirii acestuia, urma să se producă în momentul în care balanța beligeranților ar fi fost socotită favorabilă pentru maximum de beneficii. Acest *pattern* explică, între altele, de ce Brătianu-fiul a amânat atât de mult intrarea în război. Când aceasta a avut loc, ea a fost înrâurită de presiunile aliaților și, nu mai puțin, de voința Bucureştilor, pentru care anumite evenimente reclamau imperativ acest pas decisiv.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

THE ITALIAN GOVERNMENT FACING THE WAR BETWEEN JULY 1914 AND MAY 1915

GUVERNUL ITALIAN ÎN FAȚA RĂZBOIULUI (IULIE 1914-MAI 1915)

Antonio Zarcone*

On 26 April 1915 Italy joins the Entente. That day the local Italian ambassador signed the so called 'agreement of London'. After almost one year from the beginning of the war, the Italian government accepted to intervene together with the Entente nations against Austria-Hungary and all supporting nations within one month from the signature. This document was not approved by the Italian parliament, elected in 1913, with a neutralist majority.

According to article 5 of the royal statute the declaration of war was under king's responsibility but only after a formal vote of the national parliament. For this reason the former prime minister Giovanni Giolitti qualified the illegitimate act as a '*coup* of government'.

The decision of overcoming the situation of stasis and the opposition of many members of parliament was directly undertaken by the sovereign and a few members of the government. For this reason, as a sign of solidarity with its neutralist thesis, Giolitti received three hundred business cards from the Members of Parliament, which were the absolute majority of the House of Parliament and those of a hundred Senators. The interventionist choice has many more reasons than the sim-

* Colonel, Deputy Director and Head of the Department of Military Sociology – Military Centre for Strategic Studies.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

plistic ones that belong to the traditional Italian historiography. The argument that Italy joined the war only for opportunistic reasons, essentially after negotiations for major territorial concessions with both contenders, simplifies to some extent a situation that is much more complex.

To better understand the decision of the Italian entry into war one has to consider at least four main reasons, some not even closely tied with the Italian foreign policy. In particular, the following main points are to be considered:

1. type of relation between Austria, Germany and Italy;
2. political address given by the king, Vittorio Emanuele III, and differences with the predecessor;
3. internal political situation;
4. national industrial situation and especially the possibility to import raw materials for the national industry.

Before analyzing the reasons of the intervention it is necessary to remind that Italy fought its last war in 1866. Obviously ruling out the campaign for the liberation of Rome in 1870. The 1866 campaign against Austria moved the national border eastward with the acquisition of part of the regions Veneto and Friuli thanks to the Prussian victories and despite the Italian military defeat of Custoza and Lissa. The new Italian border was considered daunting and disadvantageous for the Italian armies in case of conflict with Austria. It was a border of over 650 km. The highlight of Trentino could threaten directly the Venetian plains and the Austrian defensive positions were in dominant as compared to the Italian ones. At that time the brand new Kingdom of Italy was surrounded by hostile countries: to the east, Austria was the traditional enemy; on the western border, by France, a nation that was still holding grudge against the Latin cousin because of the Italian attitude during the war against Prussia in 1870. In addition,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

not all countries had recognized the kingdom yet and more the Pope conspiracy with some Catholics states against the invaders of Rome. In fact, it is necessary to highlight that one of the clauses of the London pact, requested by the Italians, was to exclude the Holy Siege from any future negotiations of peace.

In the second half of the nineteenth century Italy could be considered as the 'vase of porcelain' between the 'vases of iron'. In this precarious situation it was necessary to find partner and allied nations. For this reason Italy, that already maintained a relation of friendship with the state of Prussia, later Germany, was forced to sign the agreement with Austria in 1882.

It wasn't a real treaty of alliance with military clauses but a 'Friedensbürgschaft' or 'society for the maintenance of peace', a sort of an agreement of friendship similar to a gentleman's agreement between countries with the goal of maintaining peace in Europe.

An agreement further integrated with two other bilateral treaties, one with Austria, to maintain the *status quo* in the Balkans, and one with Germany, related with the Mediterranean. Agreements whereby each subscribing nation undertook to submit preventive consultations and provide compensations in case of territorial expansion for the contracting nations in the Balkans/Mediterranean areas. With regard to the military aspects, it was a defensive treaty. Only five years later, on occasion of its first renewal, it was decided that Italy's commitment was to send troops not necessary for the Italian-French front to the French-German one.

The agreement does not put an end to the rivalry between Austria and Italy. The unredeemed territories and interests of both countries in the Balkans were reason for friction. Moreover, not all Italians shared the choice of binding to a traditional enemy, especially among the supporters of the Republican party.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

At the time of the agreement, the chief of the Italian Army General Staff, general Enrico Cosenz, and so did on the Austrian field, started plans to build forts along the border and even a plan of retreat of the Italian forces to the Piave river in case of attack from the east. A plan years later applied by general Cadorna after the battle of Caporetto in October–November 1917.

The Austrian invasion of Bosnia and the recent annexation in 1908, without any preventive agreement or compensation, increased the Italian distrust and showed the weakness of an agreement signed more for necessity than for conviction. The Italian distrust over Austria found other reasons a few years later, on occasion of col. Alfred Redl's betrayal, who was the Deputy of the Evidenz bureau in Vienna. Between 1908 and 1910 the Austrian officer sold military information to Russia, the United Kingdom and also to the Italian government. In particular such intelligence as that related to the preventive attack against Italy proposed by general Conrad. The plan intended on was to defeat Italy, in order to solve years of territorial litigation, before extending the influence over the Balkans.

Italy was able to acquire some Austrian operational documents, such as:

– mobilization plans;
– forts' defensive plans;
– 1 and 2 Isonzo army deployment;
– Conrad 1908 preventive attack against Italy plan;

With reference to the Conrad plan, shared in the Viennese military circles, it is necessary to highlight that it was proposed in two different and tragic moments for the Italian modern history:

1. the first one was occasioned by the earthquake that destroyed or razed the cities of Reggio and Messina, on 28 December 1908. Then the two cities were affected by the earthquake and by the tsunami and suffered more than 100,000 victims;

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

2. the second one occurred during the Italian-Turkish war for the sovereignty over Tripolitania and Cirenaica, when the Italian troops faced a strong local resistance, thanks to the support given by the Germany to the Turkish armed forces.

On both occasions the Austrian emperor refused the preventive attack against Italy, probably thanks to the Kaiser's advice that preferred to maintain good relationships with a country close to the French border in view of a future possible conflict on the west. The second factor that is important to be considered and directly related to the Italians' foreign policy refers to the changes in the Italian leadership. In particular the new king Vittorio Emanuele III was the main supporter of those changes. King Vittorio succeeded King Umberto in 1900, after his father's homicide at Monza. He was an opponent of the predecessor's Triple Alliance policy. His approach was hostile neither to France neither to the United Kingdom of Great Britain. He favored the signing of the agreement capable to remove possible either maritime or terrestrial reasons of contrast. It is important to highlight that the strongly anti-Austrian sovereign considered himself as the true heir of his grandfather, Vittorio Emanuele II, first king of Italy, who led Piedmont during the *Risorgimento*, having Austria as antagonist. For the new king the Triple Alliance was only a need rather than an objective of foreign policy.

Together with the sovereign, other actors of the new foreign policy were the head of the government, the Piedmontese Giovanni Giolitti, and the Minister for Foreign Affairs, Antonio di San Giuliano. Both were intent on maintaining a good relationship of friendship with Austria and Germany to address the Italian policy towards the Mediterranean area, as occurred in 1911 with the Italian-Turkish campaign. Well aware of the necessity

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

of modernizing the country, of increasing the industrial development and of finding a solution to the economic and social crisis, especially in southern Italy, they consider the expansion to the fourth ashore among the solutions to the national problems. For this reason their national defensive policy over the years was marked by scarcity of funds, except for those associated with the Libyan campaign. A campaign started for the acquisition of the main ports of Tripolitania and Cirenaica that soon turned into a real military campaign for the full occupation of Libya and of the Dodecanese islands. The Italian-Turkish campaign rather than solve the national problems in short time impoverished even more the country and the Italian armed forces.

Italy indeed should invest additional resources so as to deal with the strength of the Arab-Turkish forces, to rebuild stocks of military equipment and depots. A commitment that in reality delayed the army modernization program and at the same time cut resources for southern Italy. To meet the army reorganization, general Pollio, who was the Army Chief of Staff, supported by the Minister of War, general Paolo Spingardi, promoted a program for extraordinary expenditures to support either the current expenses and those necessary for investments, research, development and modernization. The project, initially of approximately 551 million lire settled finally on a multi-year program of a total of 194 million (maximum project: 551,334,000 lire; reduced project: 474,260,000 lire, minimum project: 402,180,000; ultra-minimum project: 198,000,000, practical project: 194,000,000). A program not only unfinished but not even started at the beginning of the war. Another element necessary to be considered is the Italian cultural tradition during those years, deeply founded on the myth of *Risorgimento*, and for this reason mainly

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

anti-Austrian. Coursebooks contained works of authors like Edmondo de Amicis, with the apology of the wars of independence. Giuseppe Garibaldi still appeared in iconography and many companies or workers' associations were related to the name of the 'hero of two worlds'. Part of the Italians, especially those adhering to the left parties such as the socialist, the anarchist, the radicals or the republicans, were hostile to the alliance with Austria. Minor parties rooted in certain areas of the country such as Romagna or Tuscany and the Roman castles also linked with organizations such as the Freemasonry of the Grand Orient of Italy that was in good relationship especially with the Grand Orient of France.

Soon after the beginning of World War I, the most revolutionary movement of these parties immediately pursued anti-Austrian interventionism. Austria was considered the oppressor of the European nationalities and also joining the war was considered a chance to mobilize the popular masses recently admitted to universal suffrage by the new electoral law wanted by Giolitti. According to revolutionaries, the war could provide people with the strength and means to drive out the monarchy and bring about the republic in Italy.

Among the most active republicans were Ernesto Nathan, a former mayor of Rome, Member of Parliament Salvatore Barzilai, one of the founders of the Italian Republican Party and an artist, Ettore Ferrari. All three were freemasons and leaders of the Grand Orient of Italy, one of the two major Italian obedience, with democratic orientation. In particular both Nathan and Ferrari had been the grand masters of freemasonry. At that time freemasonry was going through a moment of crisis, facing opposition from the Catholics, the nationalists' movement and also from a large part of the socialists. For freemasons, a war

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

was a good opportunity to be again protagonist of the national history as it had been during the *Risorgimento* with Garibaldi.

The Italian grand masters promoted the creation of an expeditionary force made up of Italian volunteers to be sent to Serbia where to fight together with the Serbian army against the Austrian one. On 28 July 1914, soon after the declaration of war, even before the Italian declaration of neutrality, a small group of "brothers", anarchists or republicans was sent to the Balkans. Their task was to prepare the arrival of a larger contingent led by general Peppino Garibaldi, grand son of the *Risorgimento* Leader, who fought in the Mexican Revolution for the Revolutionary side, or also their immolation to create a *casus belli* between Austria and Italy. The Grand Orient of Italy soon became a recruitment center for volunteers, some of which later fought in France with Garibaldi on the Argonne. The activism of left parties was considered by the Italian government as a possible threat to its stability and a revolutionary menace. The democratic and freemason interventionism was one of the reasons of prudence or even hostility for some political forces as the Italian Catholics or Nationalists. For this reason, while many Catholics were neutralists, some priests, such as Don Sturzo and Don Primo Mazzolari, supported the war to contrast the freemason and republican activism and finally take active part into the Italian political life. During the first month of the war, in the summer of 1914, the Nationalists were still against an Italian intervention in the conflict. They admired the German militarism and also found the democratic activism to be threatening. The government also feared a repetition of forms of anti-militarist rebellion such as the one occurred in some areas of the country during the month of June which was called the 'Red Week'. During the 'Red Week' small areas of the country fell in the rebels' hands and even the

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

commanding general of the Adriatic city of Ancona was captured by the insurgents. Part of the middle and upper classes considered the entry into war as a possible danger that could restart the revolutionary wave. And lastly, it is important to highlight the economic factors. Looking at a map of Europe in 1914 it is possible to understand the political situation of Italy and the commercial difficulties due to the position in relation with the fighting nations. At that time, and even now, the political debate was whether to consider Italy as partner of the Cental European countries or to look to the Mediterranean as an area of interest for political and economic expansion.

In 1914 Italy was a nation where industrialization was still under development, totally depending on foreign trade or import to supply raw materials and foodstuffs. The period of neutrality allowed the Italian industry, especially the heavy industry or the manufacturing one, to increase domestic production and export products to all belligerents. This situation was apparently favorable, but only during the first month of the interwar period. Italy was not a producer of raw materials, such as the coal necessary to sustain the national industry and markets. At the end of 1914 and in 1915, supply of raw materials becomes a means of blackmail by producing countries, either Germany or England. A difficult and unsustainable situation that pushed the government to make a choice of opportunity more than one related to territorial compensation. It was easier to supply coal from England than from Germany. A similar situation regarding the production of wheat, not sufficient for the domestic production, was addressed to the Russian market.

Prime Minister Antonio Salandra considered necessary to prepare the country and educate citizens for war in order to have consent. In May 1915 the square, addressed by speakers like Benito Mussolini or Gabriele d'Annunzio and especially

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

with the support of the interventionism of cultural movement and by some newspaper managers, despite the opposition of the Parliament, that was still neutralist, allowed the government to lead the country into the war. A war that despite the London agreements was declared only against Austria and Hungary. The same day Italy declared war king Vittorio Emanuele wrote a letter to the Kaiser to renew the feelings of friendship. There were no disputes with Germany. The Italian industry was linked with the German one, and there were no reasons for a war between the two countries. The declaration of war with Germany was postponed in the summer of 1916, only after the German support of the Strafexpedition, an Austrian offensive in Trentino.

Bibliography

Belmonte Francesco, Un eroico cavaliere dell'Ideale, Francesco Conforti, Salerno 1964.

Bencivenga Roberto, Il periodo della neutralità, Gaspari editore, Udine 2014.

Bocca Giorgio, Palmiro Togliatti, Laterza, Bari 1973.

Camera dei Deputati, Manuale parlamentare, Tipografia del Senato, Roma 1934.

Carassai Mario, Gabbanelli Patrizia, Lucantoni Nino, Mobili Emanuele, La Settimana Rossa cento anni dopo, catalogo della Mostra tenuta alla Mole Vanvitelliana di Ancona (7 giugno – 20 luglio 2014), Edizioni Conti, Ancona 2014.

Garibaldi Ricciotti, La Camicia Rossa nella Guerra Balcanica. Campagnain Epiro 1912, Tipografia Editrice Antonio Cavalieri, Como 1915.

Garibaldi Ricciotti, I fratelli Garibaldi, dalle Argonne all'intervento, Editrice Garibaldina, 1934.

Giraud Victor, Histoire de la Grande Guerre, Parigi, Editions Flammarion,1932.

Marabini Camillo, La rossa avanguardia delle Argonne, Anonima Tipo-Editoriale, Roma 1915.

Ruffo Maurizio, L'Italia nella Triplice Alleanza, Ufficio Storico dello SME, Roma 1998.

Salandra Antonio, La neutralità italiana, 1914, Mondadori, Milano 1928.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

FROM NEUTRALITY TO GORIZIA. THE ITALIAN APPROACH TO WAR

DE LA NEUTRALITATE LA GORIZIA. ABORDAREA ITALIANĂ A RĂZBOIULUI

Cristiano Maria Dechigi*

1914

The no way choice

After about thirty years of cooperation, suddenly the Italian government drives the nation on the other side of the fighting front. At a first glance it seems to be a betrayal, but it is the result of a long period of attempt to find out of the diplomatic situation the best possible solution for Italian requests in terms of land and cities populated by Italian people still under Austrian possession. Furthermore, the alliance with Germany and Austria was driven by the Germans who forced Italy and Austria to sign the pact. But although allies both nations continued to plan war against each other. All along the Italo-Austrian borders the Austrian forces had already prepared a system of strongpoints and defensive structures. On the other hand the Italian Army had conceived since the eighteen seventies different plans to sustain an Austrian attack along the Tagliamento and Piave rivers and a successive counterattack through Tarvisio to reach Vienna on the Napoleonic path. Moreover, all the economy, basic materials, food to 'feed' the nation, and its industries came from abroad, mainly from the nations belonging to the Entente. It was quite clear that Italy had no other chance to take than choose the Western alliance. And this is what happened.

* Colonel, Italian Army General Staff – the Historical Office.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Planning and preparation of the Army

Up to that moment, the Army was given the task to settle the new Italian citizens. The Army and the Navy were the only widespread national organizations capable of giving a unique basic national education to the people of the youngest nation in Europe. Each unit was formed by recruits coming from many different provinces of the nation. If this system was appropriate for the main task of letting Italians know themselves, it gave a lot of trouble to form the units to be sent to the assembly area to form the war structured army. In addition, we must remember that, ever since the war broke out, the Italian army had been employed only in asymmetric campaigns in Italy against the *Briganti* phenomena and in a couple of colonial campaigns in East and North Africa. The Italian army, none of the European armies but the German one, was not really aware of the kind of war it was called to fight.

1915

The war broke out

Once the government decided to reject the cooperation pact with Germany and Austria (Cadorna was the last one to have known it) the Army moved to the assembly area between the Piave and Tagliamento rivers organizing the first assault toward the enemy forces that were already well entrenched in suitable positions along the Isonzo valley. The action of the Italian units was not as fast and incisive as Cadorna intended and because of that he started his policy – to "fire" at the high-rank commanders. Without any regards he removed commanders from regimental to army level whenever his orders were not fulfilled as he expected. But still we need to think that before WWI the Italian Army had no chance to set up and move such

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

an amount of soldiers and supplies as big as in the summer of 1915. Also the roads and railways of the Veneto region were not capable to sustain such an intense traffic which suddenly started to invade the area. Enormous works immediately started to create the necessary network to move supplies and ammunitions from the rear to the first line.

Cadorna Strategy

General Cadorna had for the first time in the Army Staff made general emergency planning for the war on the Eastern Front, a kind of offensive campaign. He didn't want to wait for the Austrians to enter the Italian territory using the Tagliamento or the Piave rivers defensive line to arrest them as suggested since then. His idea was to move firmly toward Gorizia and Trieste and to reach the Sava valley as fast as possible where to attack and destroy the enemy forces before reaching the two capital cities – Vienna and Budapest. As we know this didn't happen.

War on a steep

The general design of the battle area was quite difficult to manage. From the Swiss borders to the Adriatic Sea the front line drawn an S lied down on a side with the terrible Trento region deeply inserted on the Padana plain. The front line ran only on the mountains, over 650 km of positions on the Alps chain. The idea of Cadorna to conduct an offensive war, the pressure that the Entente put on the Italian Army to start the combat to relieve the Western Front, to support the Serbian and Russian operations will drive the Italian units to a continuous bloody effort to push the Austrian out of the Isonzo Valley. The hilly region, the steepy flank of the mountains, barbed

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

wire and machineguns will easily stop the brave infantry soldiers, forced to fight a terrible war on a steep. Bravery was not enough to open the way.

From the first to the fourth battle on the Isonzo river

The general drawn of the maneuver as depicted above remained untouched. During the four battles the main effort was shifted from the Second to the Third Army or shared by the two. In order to avoid the danger of an Austrian offensive from the Trentino front to Lombardia, Cadorna pushed hard both to keep busy as much Austrian forces as possible together with the attempt to reach Gorizia and Trieste. From 23 June to 24 July for the first and second battle to 18 October to 2 December for the third and fourth battle, minimum results were realized around Gorizia at the terrible cost of 282,000 human lives. In addition, all the logistic of the entrenching system was to be set up or to be invented. Because of the terrible hygienic conditions soldiers lived in, together with the impossibility to bury all the corpses after the battles, at the end of 1915 a cholera disease spread amongst the troops, causing a number of casualties and ill people to be treated in the rear lines. Because of the bad weather and the necessity to reorganize the troops and supplies, operations were suspended until March 1916.

1916

The fifth battle

As a consequence of the second meeting of the Chiefs of Staff of the Armies in Chantilly, the Italian Army planned a new offensive to be launched on the Isonzo front at the beginning of March. The operation was part of a bigger plan regarding a series of offensives in Bucovina, Greece and on the

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Isonzo front. The main attack on the Italian front, launched on 9 March lasted until 15 March without special results but helping the French who were suffering the German pressure at Verdun.

The Strafexpedition led to Gorizia

After a few relatively calm days, the Austro-Hungarian army tried to force the Italian lines in the worst point of the front. Having regrouped a considerable number of units, General Conrad led his army in a strong attack operation in the Trentino region, pushing hard for a number of weeks in an attempt to open a passage through the Italian lines on the back of the main front in order to encircle the Italian army and spread over the Padana plain. The extremely dangerous situation was finally solved by General Cadorna transporting the army reserves from the Isonzo front to the Trentino region using all the army trucks which it was possible to collect. Cadorna's quick reaction and the great mobility of the reserves gave the final victory to the Italian forces. The penetration was stopped and the next month the sixth offensive on the Isonzo river took our soldiers to Gorizia, the only remarkable success of the Entente in Europe for the whole 1916.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ITALY'S JOINING THE GREAT WAR AND ITS CONSEQUENCES ON ROMANIA'S NEUTRALITY. A FRESH ANGLE BROUGHT BY GERMAN SOURCES

INTRAREA ITALIEI ÎN MARELE RĂZBOI ȘI CONSECINȚELE SALE ASUPRA NEUTRALITĂȚII ROMÂNIEI. O PERSPECTIVĂ PROASPĂTĂ DIN SURSE GERMANE

Claudiu-Lucian Topor*

From the start of the war, Germany lost important allies due to an obsolete strategy, poorly adapted to the requirements of a coalition war. The states that did not contribute militarily were precisely those states around which both Germany and Austria-Hungary had built strategies for cooperation within a system of alliances: Italy and Romania. On 26 April 1915, the Italian ambassador to London, Guglielmo Imperiali, signed a secret pact with the Entente powers that made the entire war equation significantly more complicated. For Austria-Hungary, in May 1915 already fighting on two fronts, a third theatre of operations is opened, draining the demographic and economic resources of a state that was meanwhile facing serious internal national agitation. To the same extent, Italy's intervention helped consolidate the naval blockade against the Central Powers and particularly against Austria, with Rome dominating the waters of the Adriatic Sea. In terms of strategy, the operations of the Central Powers were in small number. While Conrad von Hötzendorf[1] intended to catch Italy in a vice from Trentino-Tyrol to Isonzo, Berlin seems to be more concerned

* Associate professor PhD., „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași.

[1] Chief of the General Staff of the armed forces of the Austro-Hungarian Army.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

with the Western and the Eastern Fronts than with the Italian one. That is why in the first months of the war the only significant support given by the German allies to Austria-Germany meant only the presence on the frontline of the *Alpenkorps*, the Bavarian Alpine Corps. Without a more solid German support, the Austrian forces could merely maintain the frontline, despite the troops' scarce military training and lack of ethnic homogeneity. The offensive envisaged by Conrad did not materialize. In the first months of war, around 28 divisions were mobilised on the Italians' side and less than 25 on the Austrians' side, which meant 560 battalions for Italy (including the entire army), while Austria mobilized for the front 125 battalions in May 1915 and 275 in July 1915. The Italian army's task appeared slightly less daunting than Austria-Hungary's mission. Isonzo and the Carso (Karst) plateau were the only territories that Italy needed to secure, without counting some small interventions in Albania, Libya or Thessalonica. In terms of political decision-making, both Salandra and Sonnino[1] were pursuing strictly national goals; thus, apart from weapons, rolling stock and financial support, liberal Italy seemed reluctant in requesting additional troops from its allies. In the first days of war, the Austro-Hungarian forces in general retreated from the border, and Rome claimed that as a first victory (which it wasn't). In fact, the Austrian battalions only retreated strategically to a military border that was easier to defend. The Italian propaganda, as well as the Austrian one, tried to speculate the moment. Some pointed out that the Austrian fortifications were very strong and very difficult to conquer, the others countered that the Italian troops were only superior in numbers.

[1] Antonio Salandra, Italian politician, prime minister of Italy between 1914 and 1916; Sonnino, Giorgio Sidney, baron, Italian politician, minister of foreign affairs between 1914 and 1919; represented Italy at the Peace Conference in Versailles.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

What is certain is that in the first stages of war, the Austrian fortifications were too weak and that the training level of the Italian troops was well below that needed for carrying out a decisive attack, especially due to the complications that arose from national rather than regional conscription. The weaponry itself was not satisfactory either. In the first year of war, the Italian army had no light artillery, while the Austrian troops were much better equipped. The dream of a war with rapid advances and strategic moves within enemy lines preceding devastating invasions was soon replaced by a position warfare, with its endless trenches[1].

In the case of Romania, unlike in that of Italy, the signing of documents for the alliance with the Entente took place in its capital, Bucharest. On 4/17 August 1916, in the house of Vintilă Brătianu, five original copies were signed, one each for France, Russia, Great Britain, Italy and Romania. Next came the decision to ratify the participation to the war, without a consultation of the Parliament, only in the restricted circle of a Crown Council held at Cotroceni. Another difference to the case of Italy was the fact that the attack on Austria-Hungary (the penetration of Romanian troops into Transylvania) generated an immediate reaction from Germany, which had supported substantially, and from the very beginning, the war effort of its allies. As early as on 16/29 August, five German infantry divisions were dislocated from the other fronts and sent to Transylvania. Thus it can be said that to some extent Romania's joining the war made it easier for France to resist the siege of Verdun. Germany and its allies mobilised 58 divi-

[1] *The Cambridge History of The First World War*, volume I, *Global War*, edited by Jay Winter Charles J. Stille, Professor of History, Yale University and The Editorial Committee of the International Research Centre of Historial de la Grande Guerre, Cambridge University Press, 2013, pp. 274-276.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sions to the Eastern Front[1]. This led in the end to movement warfare, a confrontation at coalition level, different from the characteristics of the Italian front. However, some similarities require a separate analysis. Given the slow evolution of the war on other fronts, where the armies of the Central Powers used reserve forces from one day to another, the General Staffs (the AOK and the OHL) hesitated in sending in significant numbers of troops until Romania effectively declared war. General Arthur Arz von Straussenberg took command of the Austro-Hungarian First Army and committed to defending Transylvania. However, his was an impossible mission. The force he was able to use in the beginning in order to defend a border of 600 kilometres consisted of only 15 'very weakened' battalions, exclusively Hungarian regiments and 13 artillery batteries[2]. The initial success of the Romanian troops in Transylvania was exploited by the propaganda. The impression created was again that of an effortless war, in which Romanian towns and villages fall, one after another, prey to the advance of the battalions from this side of the Carpathians, as a result of a historic act of justice. Built around strictly national purposes, Romania's war strategy worked only for as long as the enemy took to reorganise itself. What followed was successive retreats, defeats, heavy losses, fear, confusion, hesitation. All of this resulted inevitably in the failure of the 1916 campaign, which for a long time afterwards was explained through the attitude of the Entente

[1] Romanian Academy. Department of historical and archaeological sciences. *Istoria românilor*, vol. VII, tome II, *De la independență la Marea Unire (1878-1918)*, coord. Acad. Gheorghe Platon, Bucharest, Editura Enciclopedică Publishing, 2003. See Chapter VI, *România în anii Primului Război Mondial*, pp. 420-422.

[2] Glenn E. Torrey, *România în Primul Război Mondial*, translation from English by Dan Criste, Meteor Publishing, 2014, pp. 47-49.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

powers, unwilling to honour their commitments to Romania[1]. These historians of the past have printed too soon certificates of innocence, overlooking fundamental explanations related to the moment Romania joined the war: superficial military training; lack of ammunition and of troops adequate to warfare made in mountain passes; the difficulty of waging a war on two fronts at a time; lack of correlation between political objectives and the realities of the frontline etc.

The series of analogies and especially of parallels between Italy and Romania's participation to the war could continue, going far beyond the historical moment of the 'intervention'. This is not the time to do it, except maybe in the context of late reminiscences. Returning to the moment Italy joined the Great War, we need to underline the fact that an obvious rift appeared between the political strategies of the two Latin states. Italy avoids the correlation of the military intervention with the crucial moment, difficult to estimate at the time, but long-awaited by Romania. The immediate effects on Romania's neutrality proved dramatic, and the whole story must be seen from the angle of the interpretations given by the Austro-German camp. The rationale is the presence of fear, mistrust and suspicion. As it is easy to imagine, after the Italian episode of the conflict, they were more obvious in the Austro-German camp. Italy's intervention in the war on the side of the Entente revived the scenarios aimed at speeding up Romania's adhesion or at least secure its definitive neutrality.

The first months of the Italian war brought discontentment and disillusionment in the Austro-German camp. Issues were raised quite noisily, but despite such outbursts, no self-criticism was mentioned. The political elite of imperial Germany,

[1] *România în relațiile internaționale, 1699-1939*, coord. L Boicu, V. Cristian, Gh. Platon, Junimea Publishing, Iași, 1980. Chapter VIII, *1914-1918*, p. 402.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

busy with the news coming from the frontlines, gave little importance to analysing its own mistakes. As the war reached unfavourable moments, the official discontent of Germany concerning the alliance policy begins to surface. In a letter sent to infantry general Erich von Falkenhayn, chancellor Bethmann Hollweg peers back into the past and notes that Germany's long-term commitments had been unproductive. Out of three trusted allies (Austria-Hungary, Italy, Romania) Berlin was left with just one (Austria-Hungary) that was holding its ground. The German loyalty (*Bündnisstreue*) was a disadvantage when facing the unscrupulous politics of other nations. International treaties no longer provide watertight guarantees. Particularly in countries governed by parliaments, commitments change and start depending on individuals and governments. When read without passion, Bethmann Hollweg's letter contains, in fact, the German interpretation of Romanian neutrality. As Italy had changed meanwhile from an ally into an enemy of Austria-Hungary, all that remained was for Romania to follow suit. Romania's neutrality, an undesirable armed expectative, meant injustice, lack of loyalty and the eschewing of commitments deriving from treaties. After a long-term protection from the part of Germany and its allies, Romania had refused to honour the obligation of joining the war. Romania's neutrality meant all this while a provisional state of affairs, as no-one doubted that, sooner or later, this country would join the war on the side that best suited its interests.

The German diplomats regarded Romania's neutrality as a negative thing. It was perceived as an ill-willed, unfriendly and hostile neutrality. This almost evil perception was the result of a number of harassments, of incidents, press campaigns, that eroded for good the trust in the intentions of the Brătianu government and shed a different light on King Ferdinand's

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

worrying passiveness. In a letter sent by the Secretary of State Gottlieb von Jagow to His Royal Highness Prince Maximilian von Hohenzollern, the brother of King Ferdinand, Brătianu is the main character in a drama with an expected ending. His sympathies are directed at the enemies of Germany, to which he feels he is morally bound due to various concessions. From the beginning of the war he tried to underplay the significance of the German military successes and showed faith in the fact that the progressive exhaustion of the Central Powers' resources would eventually bring about the Entente's victory. But what must Romania's benevolent neutrality have looked to the German diplomats? The precise definition only occasionally appears in its entirety in the German paperwork. Judging by the prior consensus of opinions, the definition is clearer in the correspondence of Ottokar Czernin, the Austro-Hungarian plenipotentiary. A benevolent neutrality on the part of Romania is first and foremost an extended and secure neutrality. It means the unhindered import of Romanian cereals into Germany and Austria-Hungary, it allows the transit of ammunition towards the Ottoman Empire, it establishes good neighbourhood relations on the borders, it does not allow daily harassment and impediments, it guarantees that Romania will not take advantage of the difficult moments in the evolution of war in order to stealthily attack Austria-Hungary and its allies. The documents, however, show a different reality. The German diplomacy received a harsh blow. It faced major crises in the management of Romania's neutrality. And it can be said that it was precisely Italy's change of policies that generated the most profound of these crises.

The ingredients of the tension were supplied above all by the impression created among the public. Italy's intervention into the war could not have gone unnoticed. In Bucharest, it

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

encouraged the pressure from the politicians that held up the effigy of the war against Austria-Hungary. The Romanian government would have found it increasingly difficult to resist the pressure, without concessions and acts of courtesy, coming from Germany and its allies. The signals were not at all encouraging. In a telegram sent by the German plenipotentiary Bussche Haddenhausen (1 May 1915) the topic appears as a delicate one. The summary of a conversation between Czernin and Brătianu showed that Romania could not remain neutral in the case of an Italian attack. It would have been totally regrettable for Italy to obtain something while Romania remains empty-handed. A certain reference is made to the communication made by the Minister of Internal Affairs (Morțun) a few days before, when it was suggested that reheating the Bessarabian offer would help the government reposition itself. In any case, it was difficult to work out the effects of re-discussing the old offer, especially that now everything hinged on Italy's attitude. In fact, although he had been questioned in the matter, Bussche could not give a clear answer as to how significant the Central Powers' offer had to be in order for Romania to preserve its neutrality. He states that relinquishing Southern Bukovina and granting a status to the Transylvanian Romanians would be a successful step only before the war with Italy broke out. In fact, uncertainties weren't easy to dispel, as all suppositions remained useless without a decisive approach from the inscrutable Brătianu – the man that seemed impossible to obtain any guarantees from. The *détente* did not occur due to any clarifications made by the Romanian government. From a speculative point of view, of course, Brătianu tried to obtain as much as he could. The signal that Romania would remain in an expectative was given by the experienced German ambassador to Rome, Bülow. He consulted his Austro-Hungarian opposite number, the baron Karl von Macchio and

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

concluded that Romania would not join the war in case Italy attacked Austria. The reason? It had neither the money nor the army for such a political decision. Plausible but not very convincing. The political crisis continued, although the news of prime minister Salandra resigning dampened the agitation of the warmongers. But only for a short while. Because the moment the king rejected Salandra's resignation, the whirlwind of war uncertainty was once again set in motion. More prudent than in the past, Bülow writes that efforts must be made in order to guarantee Romania's neutrality. However, he avoids suggesting any concessions, although he was aware of the guarantee concerning Bessarabia, the handover of Bukovina or the improvement of the lives of Transylvanian Romanians. He discreetly advises Vienna not to draw out the discussions for too long and to offer concrete solutions. The mistakes made against Italy could not be repeated in Romania's case. And anyway, any concession made to Romania could be easily withdrawn in case Italy was defeated by the Austrians, as Bülow hoped. Despite the secret negotiations, Bucharest and Rome were not on the same page. Romania did not join the war at the same time with Italy. Bethmann Hollweg knew that Brătianu was negotiating behind King Ferdinand's back. Based on the echo of the military successes in the Carpathians, the chancellor admitted that Romania's intervention on the side of the Entente was not of immediate concern, although it could not be excluded in the future. In order to be more explicit, he gave credit to Beldiman's opinion that a war alliance with the Germans was possible only in the circumstances of a terrible reversal of internal political relations. The highlight of the offer, under German guarantee, for Romania's cooperation was however discussed after Italy joined the war. The initial offer was bettered. Apart from Bessarabia and Romanian Bukovina, it added part of Southern Transylvania, a territory close to the

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

actual border, inhabited exclusively by Romanians. It sounded like a bold idea, and it was. The initiative came from the German plenipotentiary (Bussche), who felt that the war would take a different course if Romania, under Entente pressure, followed Italy's example. Bussche was hoping for a more open attitude from the part of Austria-Hungary, which had shown, in certain circumstances, during the negotiations with Italy, that it could accept, when pressed, territorial concessions. He was nevertheless afraid of the reverse situation, the situation in which Romania would try to divert the peak of territorial concessions towards the state of permanent neutrality. Bussche's proposal was not well received in Berlin. Jagow told him that, apart from Austria-Hungary's opposition, he believed that the course of 'offers' would go in a worrying direction. In his turn he was afraid that Romania would try to turn the whole affair into a counterweight to an insecure neutrality. And, besides, good news was coming from the frontline. Falkenhayn had announced that, due to the allies' victory in the Carpathians, Russia's offensive power was considerably diminished. In the short term, no-one had to fear a new strong blow. With such a situation on the Eastern Front, Romania could not afford to approach offensively the discussions around neutrality. Joining the war on the side of the Entente at that very moment would have been madness. New means, including coercion, were gradually integrated in the arsenal of German diplomacy. Signs of change are also present in Austria-Hungary's strategy. Czernin tells Brătianu in a patronising tone that he had nothing to offer for maintaining Romania's neutrality.

The first consequence of Italy's belligerence was that, only one year after the war began, the German diplomacy changed the strategy in approaching Romania's neutrality. Secured by the bayonet, Romania's passiveness had to be maintained at all costs. What appears as a priority is no longer military cooperation but

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

instead the benevolent attitude of the Bucharest government. A hostile, vulnerable and fearing government, and at the same time a government that was faithful to the neutrality principle. Brătianu stated in 1915 that it would be premature to engage in war. For several reasons he preferred neutrality, but, as history would show, this neutrality would not be a peaceful one: not one day passed without talk of harassment, incidents and tension.

In strictly military terms, Italy's intervention hindered Romania's efforts for weapon acquisition. Many purchases were cancelled. The difficulties grew, as the traditional arms supplier, the Central Powers, stopped all deliveries when Romania's attitude became uncertain. After Romania joined the war, the shortcomings in the supply of arms and ammunition became visible. Neutrality had meant a discreet but nevertheless continuous effort for arms acquisition, which was, however, inadequate for the size of the European war. Of all the allies within the Entente, Romania is the one with the poorest troop equipment in the first few months of the war.

Italy joining the war obviously influenced the state of mind of the decision-makers and of the population, particularly in the urban centres of Romania. Much was said about it in the press as well. As in the summer of 1914 Italy had been the first to signal neutrality one day before Germany joined the war on the side of Austria-Hungary, now, in the spring of 1915, the controversial interventionist scenario was coming to life. Romania had just gone (with much irritation on the part of the politicians siding with the Entente) through the Lemberg moment, the first major crisis in the neutrality years.[1] After the clamorous Russian victory in the famous battle for Galicia

[1] Constantin Kirițescu, *Preludiile diplomatice ale războiului de întregire*. Except from "Viața Românească" magazine, XXXII, 4, April 1940, p. 7.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

(Lemberg) it was as though that the moment had come for Romania to join the war. Despite pressure from some of the politicians, the country did not break neutrality. The situation of Italy was changing significantly; its neutrality policy was sometimes strikingly familiar: irredentism in relation to Austria-Hungary, secret negotiations with the Entente, hesitations, internal tensions and eventually the hour of the big decision. Wasn't it natural to believe that Romania would soon follow the same path? Natural, maybe, but not to the end. Major differences still existed between the two nations, despite their shared Latinity. Of course that the propaganda did its best to hide these differences. Italy was one of the great powers; Romania was just an aspiring nation. Its area, resources, population and the South-East European geopolitics placed it in a higher risk category. It would have been hard for anyone to exclude the high probability of a categorical defeat. Nevertheless, beyond nuances and differences, Italy's war, like Romania's war, included moments that deserve a comparative analysis. Could it be that the Italian Caporetto was so different form the Romanian Tutrakan in terms of impact and consequences? What about the famous Battle of the Solstice[1], is it so different from that of Mărășești?

All the variables that surround the political decision in favour of Italy's joining the war and its relation to Romania's neutrality were analysed by the Austro-German allies. However, the political scenarios stayed away from the word 'crisis' and were rethought according to the new target – that of maintaining Romania neutral to the end. In May 1915, this objective still appears reachable. It is important and sustainable. Only one year later, the preparations for war surprised no one. Maintaining Romania neutral had meanwhile become a mere fantasy.

[1] The Austrian attack on the Piave river, 15-22 June 1918.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

APROPIEREA DIPLOMATICĂ ITALO-ROMÂNĂ REFLECTATĂ ÎN TELEGRAMELE DIPLOMATICE ALE CONTELUI OTTOKAR CZERNIN (SEPTEMBRIE 1914-MAI 1915)

THE DIPLOMATIC INTIMACY BETWEEN ITALY AND ROMANIA, AS REFLECTED IN THE DIPLOMATIC TELEGRAMS OF COUNT OTTOKAR CZERNIN (SEPTEMBER 1914-MAY 1915)

Sorin Cristescu*

Abstract

From the first moment of the beginning of World War I the Italian and Romanian diplomacy decided to establish a common action. This fact was quickly observed by the diplomats of the Central Powers, who always kept it in sight and knew that a secret discussion with one of the leaders of their former allies was impossible.

Key words: *European war, neutrality, treaty of alliance, casus foederis.*

Memorialistica crizei din iulie-august 1914 – memoriile lui I.G. Duca, Al. Marghiloman, Constantin Argetoianu – plus colecțiile de documente publicate până acum, dintre care cea mai amplă a fost *1918 la români. Desăvârşirea unității național-statale a poporului român*[1], au subliniat din plin similitudinea demersurilor diplomatice dintre Italia şi România, țări care, în contextul Marelui Război, aveau obiective comune de alipire a teritoriilor locuite de conaționalii lor.

Demersurile noastre legate de publicarea exhaustivă a telegramelor diplomatice austro-ungare și germane din anii

* Lector univ. dr., Universitatea „Spiru Haret" București.

[1] *1918 la români. Desăvârşirea unității național-statale a poporului român*, vol. I, Documente externe 1879 -1916, Editura Științifică şi Enciclopedică, București, 1983.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

1914-1916 sunt pe punctul de a se concretiza în două apariții editoriale: *Ultimele 67 de zile din domnia regelui Carol I* la Editura „Cetatea de Scaun" și *Misiunea contelui Czernin în România* la Editura Militară. Ambele lucrări sunt menite a demonstra rolul decisiv pe care încă înainte de începutul secolului al XX-lea îl joacă România și Bulgaria în orice fel de construcție europeană.

Manifestarea istorică româno-italiană *Intrarea Italiei în război (1915) și consecințele pentru România,* organizată sub auspiciile Institutului de Studii Politice de Apărare și Strategie Militară, ne-a determinat să prezentăm în paginile de mai jos o selecție a acelor documente din cele două lucrări ale noastre, aflate sub tipar, care reflectă cel mai bine felul în care diplomații Puterilor Centrale au înțeles, din primul moment, similitudinea demersurilor diplomatice ale României și Italiei îndreptate împotriva celor cu care fuseseră aliați până în momentul izbucnirii crizei care a declanșat Marele Război. Acest aspect al faptului că un demers al Italiei va fi urmat de unul similar al României revine ca un laitmotiv în multe dintre telegramele diplomatice trimise atunci, la fel ca și ideea că cele două guverne se află într-un permanent schimb de informații și păreri.

Tratatul secret din 23 septembrie 1914, prin care Italia și România își garantau colaborarea și atitudinea comună față de război,[1] a fost o expresie a intereselor comune ale celor două țări, a conștiinței apartenenței la „rasa latină", cum se spunea în epocă, și, în pofida secretului, lucrurile au fost evidente pentru diplomații Puterilor Centrale. Această evoluție diplomatică comună a două țări separate printr-o mare distanță

[1] Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), dosar 61/1914.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

geografică dovedește încă o dată caracterul unitar al oricărui gen de construcție europeană din care România nu va putea lipsi niciodată.

*

Waldburg[1] către Jagow[2]
Sinaia, [19 iulie] 1 august 1914
Nr. 54. Adus la cunoștința Ministerului Marinei.

Din însărcinarea guvernului său, ministrul plenipotențiar italian[3] a transmis chiar acum M[aiestății] S[ale] Regelui României că, în iminenta conflagrație, Italia nu se consideră obligată prin tratatul de alianță[4], deoarece se susține ideea că este vorba de o provocare din partea Austro-Ungariei. M.S. Regele, care mi-a comunicat acest lucru, a mai adăugat că această clauză există și în tratatul său. M.S. intenționează să convoace Consiliul de Coroană pentru a decide asupra dispozițiilor ce

[1] Waldburg-Wolfegg und Waldsee, Heinrich conte von (1874-1949), diplomat german, consul, însărcinat cu afaceri la București din 1912. Vezi discuțiile sale cu liderul conservatorilor în Al. Marghiloman, *Note Politice,* ediție Stelian Neagoe, Editura Scripta, București, 1994, vol I, pp. 174-417.

[2] Jagow, Gottlieb von (1863-1935) diplomat german, ministru plenipotențiar în Luxemburg (1907-1909) ambasador la Roma (1909-1913) secretar de Stat sau ministru de externe (11 ianuarie 1913–22 noiembrie 1916).

[3] Fasciotti, Carlo, baron (1870-1958), diplomat italian, ministru plenipotențiar la București (18 iunie 1911-1 august 1919), ulterior la Madrid (august 1919 – octombrie 1922) dată după care s-a retras definitiv din cariera diplomatică, neacceptând din prima zi regimul instaurat de Benito Mussolini.

[4] Despre incapacitatea Italiei – țară cu 35 de milioane de locuitori atunci – de a se angaja în orice fel de acțiune militară, exprimată prin faptul că bugetul ei militar pe anul 1914 era de 198 de milioane de lire, deci jumătate din cel al României, (față de 541 de milioane de lire socotite necesare) vezi comunicarea ținută de col. dr. Antonio Zarcone: *Guvernul italian sub presiunea războiului (1914 – 1915)* la simpozionul *Intrarea Italiei în război (1915) și consecințele pentru România,* București, 13 octombrie 2015.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

trebuiesc luate. Președintele de Consiliu, Brătianu, m-a asigurat că el pregătește fără zarvă mobilizarea și chiar intenționează să mobilizeze imediat [armata]. Mi-a expus dificultățile legate de opinia publică din țară, *categoric* ostilă Austro-Ungariei. În schimb, a ținut să sublinieze că va face totul pentru a se conforma îndatoririlor ce-i revin ca aliat. Brătianu dorește ca partea ungară să acorde românilor din Transilvania anumite garanții că după război li se vor acorda mai multe drepturi. În ceea ce privește Basarabia, Brătianu a declarat că aceasta ar avea valoare pentru România numai atunci când Rusia va trebui să cedeze și alte teritorii Austriei și Germaniei și va fi atât de slăbită încât această provincie va putea rămâne a României pentru multă vreme.

Ministrul plenipotențiar rus[1] l-a întrebat pe Brătianu ce atitudine va adopta România în cazul unui război al Austro-Ungariei cu Rusia. Dl. Brătianu a răspuns că, în momentul de față, nu poate încă să se pronunțe asupra acestei chestiuni. Brătianu a mai spus că, dacă Italia nu va participa la război, atunci nu va mai putea fi vorba de contingentul de 40 000 de oameni promis de ea[2].

---

[1] Poklewski-Koziell, Stanislav Alfonsovici (1868–1939), diplomat rus de origine poloneză, consilier de ambasadă la Londra (1902–1909), ministru plenipotențiar la Teheran (1909–1913) și la București (decembrie 1913 – martie 1917). După război s-a stabilit în România.

[2] În baza convenției secrete și neoficiale încheiate de generalul Conrad cu generalul Al. Averescu la 30 noiembrie 1912, vezi Franz Conrad von Hötzendorf, *Aus meiner Dienstzeit*, Wien, 1922, vol. II, pp. 364-370. Acolo se spune: „Când am discutat cu el despre îndatoririle din cadrul Triplei Alianțe, regele a vorbit despre rolul Italiei și mi-a comunicat că ar exista o obligație asumată de Italia prin care aceasta ar urma să trimită 40 000 de militari – sau după altă versiune o singură divizie – pentru susținerea nemijlocită a României, divizie, care, firește, ar trebui să tranziteze teritoriul austro-ungar, căci o rută maritimă nu ar fi posibilă".

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Aici, la fel ca și înainte, stare de spirit ostilă Austro-Ungariei.

Semnat: Waldburg.[1]

*

Mérey[2] către Berchtold[3]

Roma, [20 iulie] 2 august 1914

Telegrama nr. 577 Strict secret

Referitor la telegrama Excelenței Voastre nr. 912 din 31 iulie a.c.

Ministrul de Externe, dl San Giuliano, s-a declarat dispus să-i ceară regelui României să publice tratatul de alianță, dar se îndoiește de faptul că regele s-ar hotărî să facă așa ceva.

Noi nu avem niciun interes ca Italia să anunțe la București neutralitatea în acest moment.

Marchizul di San Giuliano[4] a spus că România se află într-o situație asemănătoare cu Italia. Și interesele ei sunt contrare unei cooperări.[5]

---

[1] A.N.I.C., Microfilme R.F.G., rola 116, cadrul 540.

[2] Mérey von Kapos-Mére, Kajetan (1861-1931), diplomat austro-ungar, funcții la legațiile din Belgrad (1885) București (1886), Paris (1891-1893), Constantinopol (1893-1895), șef de secție în Ministerul de Externe (1901-1907), ambasador la Roma (1910–1915). În urma asasinării arhiducelui Franz Ferdinand a suferit o cădere nervoasă, atribuțiile sale fiind preluate neoficial de la 12 august de către baronul Karl Macchio (1859–1945).

[3] Berchtold, Leopold conte von (1863–1942), diplomat austro-ungar, funcții diplomatice la Paris (1894), Londra (1899) și St. Petersburg (1903), ambasador în capitala Rusiei (1906–1911), ministru de externe (19 februarie 1912-13 ianuarie 1915), la vremea respectivă cel mai tânăr ministru de externe din Europa.

[4] San Giuliano, Antonino Paterne Castello, marchiz di (1852-16 octombrie 1914), ministru de externe al Italiei (1905-1906 și 31 martie 1910-16 octombrie 1914).

[5] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 219, cadrul 1029.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

*

Czernin[1] către Berchtold

Sinaia, [24 iulie] 6 august 1914

Telegrama nr. 323 Strict secret

Regele mi-a comunicat faptul că el nu consideră exclusă eventualitatea ca Italia să ne atace și ea. Opinia publică a Italiei este extrem de pornită împotriva noastră. Ministrul plenipotențiar italian de aici a contribuit foarte mult la decizia adoptată la Consiliul de Coroană, în sensul că s-a grăbit ca, exact înainte de reunirea *tuturor* membrilor săi, să raporteze: „Italia nu va accepta *casus foederis*."

Rolul și influența Italiei au fost decisive pentru atitudinea de respingere adoptată la Consiliul de Coroană.

Ministrul plenipotențiar italian a comunicat regelui, în mod strict secret, că în Italia totul s-ar schimba imediat în favoarea noastră și ar fi posibilă o cooperare activă dacă noi i-am ceda regiunea Trentino.

Regele a sugerat că el consideră că situația noastră are șanse de succes, în pofida declarației de război a britanicilor, dar că atacul Italiei ar putea aduce într-adevăr victoria Antantei.[2]

*

Waldthausen către Jagow

Sinaia, [24 iulie] 6 august 1914

Nr.---

Regele a spus contelui Czernin că el nu consideră exclus ca Italia să atace Austria, pentru că opinia publică din Italia este

[1] Czernin von und zu Chudenitz, Ottokar, conte (1872-1932), diplomat austro-ungar, ministru plenipotențiar la Haga (1899-1902), apropiat al arhiducelui Franz Ferdinand, ministru plenipotențiar la București (12/25 octombrie 1913-14/27 august 1916), ministru de externe (22 decembrie 1916-14 aprilie 1918).

[2] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 219, cadrul 942.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

foarte pornită împotriva Austriei, iar înainte de Consiliul de Coroană, baronul Fasciotti a alergat pe la toți membrii ca să le spună că guvernul italian a hotărât că nu există *casus foederis.* Regele a adăugat că în Consiliul de Coroană toate argumentele sale au rămas fără efect în fața afirmației mereu reiterate despre atitudinea Italiei. Baronul Fasciotti i-a spus lui, regelui, că atitudinea Italiei s-ar schimba imediat și chiar ar fi posibilă o cooperare, dacă Austria s-ar hotărî să cedeze Trentino Italiei. În continuare regele a spus contelui Czernin că, în pofida intervenției în război a Angliei, el nu consideră că situația este lipsită de speranță, totuși, șansele s-ar schimba radical dacă Italia ar declara război [Austro-Ungariei].

În cazul în care situația ar fi apreciată astfel de către cei de la Berlin, el îi sfătuiește insistent să intervină la Viena pentru ca Austria să promită Trentino Italiei și, eventual, și frontiera pe Isonzo. Participarea Italiei de partea Puterilor Centrale ar face aici categoric o impresie profundă și ar spori perspectivele ca România să intervină și ea în același sens.

Înștiințarea mea inițială referitoare la Trentino și linia Isonzo se baza la fel pe declarațiile dlui Fasciotti, care însă nu a vrut sub nicio formă să-i fie menționat numele.

Waldthausen.[1]

*

Waldthausen către Jagow
Sinaia, [29 iulie] 11 august 1914
Nr. 107.

Regele a spus că trei lucruri au produs aici o impresie profundă: neutralitatea Italiei, încălcarea neutralității Belgiei[2] și

[1] A.N.I.C., Microfilme R.F.G., rola 116, cadrele 585-586.

[2] Neutralitatea Belgiei – și separarea ei de Olanda – fusese recunoscută printr-un tratat internațional semnat la 20 ianuarie 1831 la conferința de la

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

declarația de război a Angliei. Regele a criticat comportamentul Italiei și a dat din nou glas temerilor sale că Italia ar putea declara război Austriei. Și de la Roma sosesc permanent declarații cum că Italia nu a fost înștiințată în prealabil de Austria[1], că italienii reprezintă o mare putere și nu sunt vasalii nimănui. Italia ar vrea să primească un bacșiș. Rusia a făcut propuneri României vizând Transilvania, menținerea tratatului de pace de București etc., dar acestea au fost respinse. Rusia a mai propus și un demers colectiv la Poarta Otomană pentru a cere ca Strâmtoarea Dardanele să rămână deschisă. Dl Sazonov a telegrafiat că țarul a fost foarte impresionat de vestea că războiul dintre România și Rusia a atârnat de un fir de păr. Regele a mai menționat faptul că la Chișinău și la Bender [Tighina] au loc puternice concentrări de trupe ruse și, de asemenea, rușii se concentrează la Grodno împotriva noastră.

Waldthausen.[2]

*

Czernin către Berchtold
Sinaia, [26 august] 8 septembrie 1914

Londra de către reprezentanții Marii Britanii, Franței, Austriei, Rusiei și Prusiei, și publicat la 26 iunie. Britanicii erau cei mai interesați de acest lucru; ocuparea Belgiei de către Franța în noiembrie 1792 determinase războaiele Republicii și cele napoleoniene încheiate la 18 iunie 1815 cu înfrângerea lui Napoleon în Belgia, la Waterloo. Anvers-ul era considerat un „pistol" îndreptat spre inima Angliei și de aici strădaniile acestei mari puteri pentru a impune neutralitatea Belgiei. Invazia trupelor germane în zorii zilei de 4 august a determinat în aceeași zi declarația de război a Marii Britanii împotriva Germaniei, prezentată cancelarului Bethmann-Hollweg, iar răspunsul acestuia: „Ne-ați declarat război pentru un petic de hârtie!" a apărut a doua zi pe prima pagină a tuturor ziarelor: „Pentru Germania tratatele internaționale sunt petice de hârtie!" și a contribuit la discreditarea diplomației germane din primul moment al Marelui Război.

[1] Despre intenția acesteia de a declara război Serbiei.

[2] A.N.I.C., Microfilme R.F.G., rola 116, cadrele 637-638.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Telegrama nr. 532.

Principele moștenitor[1] mi-a spus că rolul României a fost enorm îngreunat de atitudinea Italiei. A vorbit mult, dar nu foarte clar despre acest lucru și a vrut evident să spună că, dacă printr-o manevră oarecare, am putea determina Italia să intervină activ de partea noastră, atunci România ar urma exemplul acesteia.[2]

*

Waldthausen către Jagow

Sinaia, [29 august] 11 septembrie 1914

Nr. 291.

Am transmis M.S. Regelui telegrama Împăratului nostru imediat după sosirea acesteia în ziua de 9 septembrie.

Regele mi-a spus acum că el ar porni bucuros la luptă împotriva Rusiei, dar având în vedere starea de spirit care domnește acum în România, așa ceva este de neconceput la ora actuală. M.S. mi-a vorbit mai întâi despre instigările lansate de ministrul plenipotențiar italian, care consideră că Italia și România trebuie să se înțeleagă în sensul unei acțiuni împotriva Austriei. Pe urmă, este vorba de faptul că succesele Rusiei, care a ocupat Lemberg-ul și toată Bucovina până la frontiera cu România, au declanșat aici o propagandă intensă, care cere ca România să intre în Transilvania, iar de aici se face propagandă în rândul populației românești transilvănene cum că o va duce mai bine sub ruși, care au aceeași religie, decât sub unguri. Un episcop român din Ungaria și un lider al românilor de acolo[3], care de curând au trecut pe aici ca să mai liniștească spiritele,

[1] Viitorul rege Carol al II-lea (1930 -1940)

[2] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrele 1183 -1184.

[3] Vasile Hossu și Theodor Miháli.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

au fost uluiți de starea de spirit care domnește în popor. Având în vedere tendințele care se manifestă pregnant acum în armată, de a ocupa Transilvania și de a merge cu Rusia, la ora actuală decretarea mobilizării ar fi de-a dreptul periculoasă. Lumea spune că, dacă regele nu vrea să pornească împotriva Austriei, atunci va trebui constrâns pentru că voința poporului este mai presus decât voința regelui.

M.S. mi-a citit rapoartele ataşatului său militar din St. Petersburg cu veşti nefavorabile despre austrieci. Aceştia ar fi trebuit să anunțe imediat ocuparea Lemberg-ului [de către ruși], care se aflase deja, și nu după două zile; așa cum o arată și eșecurile suferite în Serbia, știrile austriece nu sunt de încredere așa cum sunt știrile germane, care corespund întru totul adevărului[1].

După ce regele a răspuns la întrebarea mea dacă rușii au promis României Basarabia în modul în care am raportat deja, a precizat, în ceea ce privește Bucovina, că dl Sazonov la vremea respectivă, când a propus României o colaborare având ca preț Transilvania, a mai declarat că în privința Bucovinei nu poate încă să se pronunțe, deoarece acolo, în afară de români, mai locuiesc și alte etnii și vrea să trimită o hartă care însă n-a mai sosit. În orice caz, României i s-ar da Suceava cu mormântul lui Ștefan cel Mare. Apoi regele a spus că, în cazul unei colaborări a României cu Austria, el nu ar putea să ceară

[1] Despre ce a însemnat vestea ocupării Lemberg-ului de către ruși pentru regele Carol I vezi G.T. Kirileanu, *op. cit.,* pag. 273: „Regele s-a purtat într-adevăr nepoliticos față de reprezentanții străini, lăsându-se numai pe mâna lui Waldthausen și Czernin. Blondel n-a mai fost primit la rege. Regele a tăcut tot timpul la masă când cu ocuparea Lembergului. Dar când cu lacurile Mazuriene [dezastru al armatei ruse, 7-14 septembrie], nu mai putea de bucurie. Regele și Regina se roagă de toți să nu lăsăm ca Germania să fie biruită." Însemnare din 29 august/11 septembrie 1914.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

așa ceva, dar miniștrii săi vor pretinde Austriei cedarea Sucevei cu mormântul lui Ștefan cel Mare. Pe urmă, există o serie de oameni politici care s-au pronunțat că în acest caz [de colaborare] Austria ar trebui să aprobe libertatea religioasă și școli pentru românii din Ungaria, în vreme ce alții merg mai departe și vor să pretindă chiar autonomie pentru acești români.

Regele a menționat faptul că Rusia a numit un guvernator pentru Lemberg, în persoana contelui Bobriski, și de asemenea un guvernator pentru Prusia Orientală. După părerea regelui, Rusia va ceda japonezilor controlul asupra Siberiei pentru a lua mai multe trupe de acolo [pentru frontul din Europa]. Anglia vrea să ia trupe de băștinași din India și să le trimită la Marsilia sub conducerea ofițerilor englezi, iar pentru menținerea ordinii în India va solicita ajutorul Chinei sau chiar trupe coloniale franceze.

Waldthausen

Orig. i. a. Deutschland 128 N.2[1]

*

Czernin către Berchtold

Sinaia, [31 august] 13 septembrie 1914

Telegrama nr. 564. Strict confidențială.

Răspuns la telegrama nr. 449 din 13 septembrie.

Cu puțin timp înainte de sosirea telegramei Excelenței Voastre mai sus menționate, m-a vizitat Președintele de Consiliu.

Acesta are impresia că situația noastră din Galiția este *extrem* de nefavorabilă și voia să afle mai multe detalii de la mine. Eu i-am explicat că greșește, că situația noastră este bună și

[1] A.N.I.C., Xerografii R.F.G., pachetul XVII, doc. 2, filele 22 -24.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

avem toate motivele să privim viitorul cu deplină încredere. Cu toate aceste explicații, dl Brătianu a rămas cramponat în concepțiile sale și este de părere că situația noastră militară este extrem de critică.

Deși față de mine el nici astăzi și dealtfel niciodată nu a vorbit despre vreo cedare a unuia din teritoriile noastre, cred că-i cunosc suficient de bine caracterul, ca să fiu convins că va încerca un șantaj mai puternic dacă situația noastră militară va necesita ajutorul urgent al României.

Din acest motiv mă tem că demersul ministrului plenipotențiar german plănuit de Excelența Voastră nu va duce la niciun rezultat, atâta vreme cât acesta va vorbi doar de „drepturile lărgite" ale românilor din Transilvania și de cedarea orașului Suceava cu împrejurimile sale.

Din știrile neoficiale care mi-au parvenit pe diferite canale, rezultă că dorințele României vizează următoarele două puncte:

Cedarea Bucovinei sau a cel puțin unei mari părți a acesteia, așa cum deja am raportat Excelenței Voastre în telegrama mea nr. 425 din 2 septembrie, și al doilea, autonomia Transilvaniei aproximativ după modelul Croației. Cu cât mai critică se va contura situația noastră militară, cu atât mai scump își va vinde România ajutorul.

Continuarea urmează.[1]

*

Czernin către Berchtold
Sinaia, [31 august] 13 septembrie 1914
Telegrama nr. 565.
Continuarea telegramei nr. 564.

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrele 1143-1144.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Deoarece eu nu cunosc îndeajuns situația militară, firește că nu pot să judec dacă putem sau trebuie să facem sacrificii atât de mari, doar atrag atenția că o ofertă prea mică pentru poftele românilor nu poate decât să dăuneze, deoarece va fi respinsă. Îmi permit să adaug, în mod strict confidențial, că personalitatea ministrului plenipotențiar german ca negociator într-o chestiune atât de delicată este complet nepotrivită.

În continuare, trebuie să atrag din nou atenția asupra faptului că, din informațiile care mi-au parvenit, rezultă că rușii ar avea în plan ca, la o eventuală ocupare a Bucovinei, să ofere măcar o parte din ea românilor și că această ofertă va avea mare efect aici. Așadar, în acest caz s-ar declanșa un grav conflict intern a cărui consecință va fi abdicarea regelui și nu ar fi de exclusă nici intervenția activă a României împotriva noastră.

În ceea ce privește păstrarea secretului despre care vorbește Excelența Voastră asupra concesiilor ce ar trebui făcute României, atrag atenția asupra faptului că se pare că regele și dl Brătianu susțin punctul de vedere conform căruia ar vrea să câștige opinia publică românească pentru noi cu aceste promisiuni ale noastre, și din acest motiv măcar o parte a propunerilor ar trebui neapărat publicată.

Mai adaug faptul că puținele personalități de aici care sunt de partea noastră par să susțină punctul de vedere conform căruia este de neînțeles de ce noi, prin anumite sacrificii teritoriale către Italia și România, nu ne asigurăm ajutorul acestor două state, pentru ca în urma unei campanii *victorioase* să ne putem despăgubi în altă parte.

Pentru că nu am primit nicio însărcinare, m-am abținut, firește, de la orice fel de intervenție și rog să mi se transmită eventuale alte dispoziții.[1]

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrele 1144 - 1145.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

*

Czernin către Berchtold
Sinaia, [31 august] 13 septembrie 1914
Privat, doar pentru tine!
Dragă prietene!

Tocmai când era gata această scrisoare a sosit telegrama ta cu vestea că situația din Transilvania (cuvânt tăiat) Galiția pare a fi critică.[1] Te rog nu mai precupeți sacrificii teritoriale nici pentru cei de aici, nici pentru Italia, căci dacă învingem vom putea lua orice vrem de la ruși și vom compensa.

Scrisoarea mea alăturată este acum aproape inutilă, totuși ți-o trimit pentru că am terminat-o.

Waldthausen este un nătâng cu totul nepotrivit pentru o astfel de misiune!

Aici [propunerile românilor] vor avea soarta cărților sibilinice, vor fi din ce în ce mai scumpe.[2] Astăzi probabil că mai putem obține ceva cu legea lui Deák în Transilvania[3] și cedarea unei mari părți din Bucovina. Dacă peste opt zile se vor mulțumi doar cu atât, nu am de unde să știu.

---

[1] Ofensiva armatei a 3-a rusă din Galiția (comandant general Radko Dimitriev) va duce la încercuirea fortăreței Przemysl (24-28 septembrie 1914). Fortăreața va fi degajată de austrieci pe 11 octombrie.

[2] În mitologia romană, colecție de oracole în hexametri greceşti care era consultată în situațiile de criză. Legenda spune că inițial erau în număr de nouă, iar regele etrusc Tarquinius Superbus a vrut să le cumpere pentru prezicătoarea Sibilae din Cumae. Femeia bătrână care le-a oferit regelui spre vânzare a cerut un preț uriaș, așa că regele a refuzat să le cumpere. Atunci bătrâna a ars trei dintre ele și a cerut din nou același preț. Regele a refuzat din nou. Bătrâna a ars încă trei și le-a oferit pe ultimele trei la același preț. De data aceasta regele a acceptat oferta și a depus cărțile în templul lui Jupiter de pe Capitoliu.

[3] Este vorba de legea XXXVIII din 1868, care garanta drepturile naționalităților din Ungaria și a cărei aplicare a fost cerută de mai multe ori de către liderii Partidului Național Român (de pildă la Memorandul din 1892) și refuzată de fiecare dată de către guvernanții unguri.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Rapiditatea înseamnă acum totul.

Toate cele bune. Al tău devotat Kary C[zernin].[1]

*

Berchtold către Czernin

Viena, [1] 14 septembrie 1914

Telegrama nr. 463

Spre informarea personală și exclusivă a Excelenței Voastre. Strict secret.

Referitor la telegramele Excelenței Voastre nr. 564 și 565.

Situația noastră militară din Galiția de răsărit nu este deloc defavorabilă și poate fi considerată ca o a doua fază a marii bătălii de la Lemberg: armatele noastre au fost regrupate pentru o nouă ofensivă. Sigur că situația noastră s-ar îmbunătăți considerabil prin intervenția armatei române.

Discuțiile cu România, avute în vedere prin intermediul guvernului de la Berlin, nu conțin o ofertă din partea noastră, ci sunt doar o sondare, pentru a da guvernului român posibilitatea de a se prezenta cu revendicări concrete, de care să fie legate o intervenție activă a României. Partea germană l-a ales ca intermediar în acest sens pe ministrul plenipotențiar al României la Berlin, care pare a fi absolut de încredere, ca să inițieze convorbiri directe cu regele Carol I.

Dl von Waldthausen va fi rechemat în curând şi înlocuit cu o persoană care are faima unui diplomat capabil, baronul von dem Bussche.[2] De îndată ce acesta din urmă va prelua afacerile

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrele 1136 - 1135.

[2] Bussche-Haddenhausen, Hilmar von dem, (1867 - 1939) diplomat german, ministru plenipotențiar la București (6/19 septembrie -15/28 august 1916), despre cariera sa vezi pe larg *Diplomație, societate și mondenități. Sfârșit de belle époque în lumea românească,* coordonatori Claudiu Lucian Topor, Alexandru Istrate, Daniel Cain, Editura Universității „Alexandru Ioan

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

[de la Bucureşti] i se va încredința continuarea discuțiilor cu M.S. Regele.

În ceea ce privește Italia: la vremea respectivă guvernul german ne-a pus în vedere să-i cumpărăm neutralitatea prin concesii teritoriale. Posibilitatea de a câştiga Italia pentru o intervenție activă de partea noastră nu a intrat în discuție. Până acum s-a obținut neutralitatea Italiei fără concesii de acest gen.

Voi încerca să obțin de la conducerea superioară a armatei noastre o prezentare obiectivă a situației noastre militare și îmi rezerv dreptul de a o trimite ulterior Excelenței Voastre, eventual pentru a o supune atenției M.S. Regelui.[1]

*

Berchtold către Hohenlohe[2]

Viena, [6] 19 septembrie 1914

Telegrama nr. 563, ora 10 p.m. Strict secretă.

Primit telegrama Excelenței Voastre din Luxemburg.

Punctul nostru de vedere referitor la eventuale concesii față de România este cunoscut Excelenței Voastre din telegrama mea nr. 573 din 12 septembrie.

Ambasadorul german mi-a comunicat azi o telegramă a cancelarului Reichului despre misiunea Excelenței Voastre la Marele Cartier General. Dl von Bethmann[3] a subliniat în fața Excelenței Voastre gravitatea extremă a situației și v-a explicat

---

Cuza" din Iași, 2015, pp. 229-240. Vezi discuțiile sale cu Al. Marghiloman, *op.cit.*, pp. 182-436.

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrele 1121-1122.

[2] Hohenlohe-Schillingsfürst, Gottfried prinț zu (1867-1932), diplomat austro-ungar, consilier de ambasadă la Berlin (aprilie 1908-noiembrie 1913) ulterior ambasador în această capitală (4 august 1914-11 noiembrie 1918).

[3] Bethmann-Hollweg, Theobald von (1856-1921), cancelar german (14 iulie 1909-13 iulie 1917).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

că, pentru a duce cauza noastră la bun sfârșit, câștigarea României este neapărat necesară.

După dineul de la Curte, generalul Marterer și contele Stürgkh[1] au anunțat că la consiliul de miniștri de la Viena s-a hotărât ca teritoriul Sucevei să fie sacrificat României ca preț al cooperării acesteia. Generalul Marter a rostit răspicat că el nu este mandatat să dea această declarație, dar că, având în vedere gravitatea situației, își asumă răspunderea de a menționa acest lucru. Prințul Hohenlohe a precizat că el nu știe nimic despre hotărârea consiliului de miniștri în cauză și și-a manifestat intenția de a telegrafia la Viena chiar în noaptea aceea.

În încheierea telegramei cancelarului Reichului se spune că el a cerut ca ministrul nostru plenipotențiar la București să primească instrucțiuni în acest sens.

Luând cunoștință de această comunicare, mi-am exprimat uimirea față de dl von Tschirschky[2] vizavi de respectivele declarații ale cancelarului referitoare la România. Ar trebui totuși ca la Berlin – și, de asemenea, la Marele Cartier General al armatei germane – să se știe care este poziția noastră în această chestiune, anume cererea noastră ca mai întâi România să declare că își asumă o cooperare activă și *în acest caz* suntem și noi dispuși să ținem seama, cu cea mai mare bunăvoință, de dorințele românilor pentru o declarație referitoare la statutul românilor din Ungaria și pentru o rectificare de frontieră,

[1] Stürgkh, Karl von (1859-1916), om politic austro-ungar, prim-ministru al Austriei (3 noiembrie 1911-21 octombrie 1916), asasinat de către Friedrich Adler (1879-1960), fiul liderului socialist Victor Adler (1852-1918).

[2] Tschirschky und Bögendorff, Heinrich Leonhard von (1858-1916) diplomat german, funcții diplomatice la Viena, Atena, Berna, Constantinopol, Luxemburg, Mecklenburg și Orașele Hanseatice, ambasador la Viena (ianuarie 1907-15 noiembrie 1916).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

aceasta din urmă la încheierea păcii şi după ce am purtat războiul împreună. Suceava nici nu trebuie menționată explicit. Toate aceste lucruri le-am discutat *din nou*, în detaliu, chiar acum câteva zile cu nou numitul ministru plenipotențiar la București, von dem Bussche, și în prezența dlui von Tschirschky. De aceea nu mai este nevoie să mai trimitem instrucțiuni ministrului nostru plenipotențiar, care este deja informat asupra tuturor acestor lucruri, căci n-am face altceva decât să repetăm ceea ce s-a spus deja.

O ieșire a noastră la rampă cu propuneri concrete, formulate într-un moment când totul arată că acum România nu va merge sub niciun chip cu noi împotriva Rusiei – pentru că nu vrea să se expună forței militare colosale a Rusiei –, nu ar avea niciun sens. N-ar face decât să-i confirme României faptul că situația noastră este disperată și să-i consolideze convingerea de a NU merge cu noi. Acelaşi lucru ar fi valabil pentru Italia, unde guvernul încă mai rezistă instigărilor antiaustriece, dar atunci acelaşi guvern le-ar da ascultare, și abstracție făcând de faptul că o asemenea ieşire la rampă cu propuneri ar fi ca o invitație directă la noi șantaje.

Ambasadorul, care și-a notat precizările mele, a părut că înțelege faptul că cererea germană este de fapt depășită de evenimente şi fără obiect.

Excelența Voastră trebuie să se exprime în sensul celor mai sus arătate în fața subsecretarului de stat.[1]

*

Berchtold către Czernin
Viena, [7] 20 septembrie 1914
Telegrama nr. 507. Secretă.

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrele 1056-1058.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În telegrama Excelenței Voastre nr. 611 din 19 septembrie am observat din partea ministrului plenipotențiar german o referire la raporturile de alianță ale Austro-Ungariei și Germaniei cu România ca răspuns la declarația dlui Brătianu, cum că eventualul său succesor ar putea să pornească împotriva Monarhiei.

Guvernele de la Viena și Berlin, acceptând deocamdată decizia celebrului Consiliu de Coroană, au declarat, cu consimțământul regelui Carol I și a dlui Brătianu, că alianța continuă să existe. Această alianță nu poartă doar semnătura prim-miniștrilor liberali, ci și pe cea a conservatorilor! Mi s-ar părea potrivit dacă Excelența Voastră, *de comun acord cu colegul dumneavoastră german*, i-ați pune în vedere dlui Brătianu acest fapt la prima ocazie care vi s-ar oferi. Mi-aș dori să nu dați impresia că noi ne-am gândi la publicarea alianței, dar după părerea mea ar trebui menționată ideea că istoria nu mai cunoaște un alt exemplu în care un *aliat* îi sare în spate celuilalt în ceasul primejdiei. Aici mă refer la Italia, unde regele și guvernul, din considerente față de această obligație morală, s-au împotrivit opiniei publice și unde, chiar în cadrul acestei opinii publice, elementele italiene decente au înfierat o asemenea felonie. Până acum guvernul italian a împăcat obligațiile sale de aliat cu cele ale unui stat neutru, un fapt pe care, din păcate, nu l-aș putea demonstra în egală măsură în privința dlui Brătianu sau a guvernului român.

Referindu-se la sprijinul politic pe care atâția ani România l-a primit de la Monarhia noastră și de la Germania, dl Brătianu poate și trebuie să se opună categoric și energic actualei stări de spirit din țară, atât în ziarele partidului, cât și față de adepții săi politici. Cu ceva bunăvoință, ar putea cu siguranță să acționeze cu succes și în privința aceasta.[1]

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrele 1041-1042.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

*

Berchtold către Czernin

Viena, [17] 30 septembrie 1914

Asigurarea propusă de baronul von dem Bussche privind o rectificare de frontieră în Bucovina în favoarea României, chiar și în cazul neutralității celei din urmă, ar avea drept consecință mari dezavantaje pentru noi și, pe de altă parte, nu ar influența atitudinea guvernului român.

În cel mai fericit caz, prin aceste vagi asigurări, am fi expuși acțiunilor de șantaj ale guvernului român legate de amploarea acestor rectificări de frontieră, care vor merge mână în mână cu aceleași procedee la care va trebui să ne așteptăm din partea guvernului italian, aflat în cea mai strânsă colaborare diplomatică cu cel român. Din acest motiv, va trebui să cumpărăm prin cedare de teritorii ale Monarhiei nu numai neutralitatea aliatului nostru român, ci probabil și pe cea a aliatului nostru italian, în ambele cazuri aflându-ne în situația nefavorabilă de a fi expuși șantajelor privind amploarea concesiilor, situații care ar putea duce la ruptură. Pe da altă parte, trebuie să ne gândim că, dacă de pe acum îi punem României în vedere cedări teritoriale în favoarea ei doar pentru ca ea să rămână neutră, atunci probabilitatea de a o câștiga pentru o cooperare activă împotriva Rusiei se va reduce la minimum.

La fel de îngrijorător ca aceste considerații trebuie apreciat faptul că cedarea de teritorii care aparțin Monarhiei doar pentru a obține neutralitatea unui mic stat învecinat va fi interpretată, fără doar și poate, ca un semn de jalnică neputință într-un moment în care noi ne străduim ca, printr-o prezentare favorabilă a situației noastre de pe front, să trezim credința în victoria finală a Imperiilor Centrale și să zdruncinăm convingerea românilor despre forța extraordinară a Rusiei. O asemenea capitulare în fața manifestărilor zgomotoase ale demago-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

giei românești o va încuraja, și de asemenea și pe oamenii din umbră din tabăra Antantei îi va încuraja, să-și sporească pretențiile și să se coalizeze împotriva noastră și pe plan militar. Caracteristic pentru interpretarea pe care asemenea concesii ar produce-o în străinătate este faptul că, la vremea respectivă, când s-a aflat despre promisiunea unei rectificări de frontieră pe seama Bucovinei ca preț al cooperării României împotriva Rusiei, diplomația italiană a vorbit despre *„situația disperată"* în care s-ar afla Monarhia noastră, dacă a ajuns să se gândească să cedeze părți din teritoriul ei pentru a câștiga intervenția activă a României! Este lesne de închipuit ce impresie ar trebui atunci să producă cumpărarea doar a neutralității prin cedări teritoriale.

În final, abordarea unui drum atât de periculos, chiar dacă, contrar tuturor probabilităților, consecințele grave despre care am vorbit n-ar surveni, ar face ca renunțarea la teritorii din estul și din sudul Monarhiei noastre să ni se impună și în cazul unui deznodământ fericit al războiului, deci ar trebui să încheiem pacea fără niciun câștig teritorial.[1]

*

Czernin către Berchtold
Sinaia, [17] 30 septembrie 1914
Telegrama nr. 695.

Dl Brătianu m-a avertizat că „ar trebui să fim atenți cu Italia" și mai bine să le cedăm la timp Trentino, decât să ne lăsăm atacați de ei.

Eu i-am declarat categoric că suntem siguri de neutralitatea Italiei, care, ca mare putere europeană, nu este capabilă de asemenea încălcare a tratatelor.

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrele 850-851.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Nu pot să-mi dau seama precis dacă aici Președintele de Consiliu joacă un rol fals sau se teme efectiv de o asemenea eventualitate.

Excelența Voastră vă veți putea face o idee mai clară după surse mai bune.[1]

*

Czernin către Berchtold

București, [19 septembrie] 2 octombrie 1914

Telegrama nr. --- Strict secretă.

Se pare că România a întrebat în Italia dacă se pot obține gloanțe de acolo.[2] Reprezentantul de aici al unei fabrici din Livorno s-a interesat la Schenker despre posibilitățile de transport.

Aș sfătui să se atragă atenția celor de la Constantinopol să împiedice un eventual tranzit sau măcar să-l amâne.[3]

*

Tisza[4] către Berchtold

---

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrul 519.

[2] La sfârșitul anului 1914 va fi trimis în Italia în acest scop colonelul Vasile Rudeanu (1871-1965). Vezi discuția sa cu baronul Fasciotti din 20 decembrie 1914 (stil vechi) în ale sale *Memorii din timp de pace și de război,* Editura Militară, București, 1989, pag. 128. Rudeanu a contractat 4 tunuri Deport de 75 mm, 50 de milioane de elemente de cartușe, 100 de mii de șrapnele și 135 000 kg dinamită. În țară au fost aduse doar cele patru tunuri, 10 000 de șrapnele, 250 de elemente de cartușe, 50 000 kg dinamită, deoarece la intrarea ei în război, la 23 mai 1915, Italia a reziliat toate contractele. Vezi *Enciclopedia României,* București, 1938, vol. I, pag. 685.

[3] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrul 527.

[4] Tisza István (1861-1918), om politic ungur, fiul liderului liberal Kalman Tisza (1830-1902 care a fost prim-ministru al Ungariei între anii 1875 și 1890). Prim-ministru al Ungariei (1903-1905 și 1913-1917), asasinat la 31 octombrie 1918, în propria sa casă, pe care a refuzat să o părăsească la îndemnul personalului de pază, spunând că „Așa trebuie să fie."

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Budapesta, [19 septembrie] 2 octombrie 1914
Telegramă telefonică. Strict secret
„Contele Tisza către contele Czernin.

Intențiile Președintelui de Consiliu român, care se văd din declarațiile sale la adresa Bulgariei și Italiei, sunt evidente: vrea să stârnească neîncrederea noastră, să ne tulbure relațiile cu aceste două state și, mai ales în ceea ce privește Italia, să ne silească să adoptăm un punct de vedere în chestiunea zonei Trentino care ar putea să-i servească românului drept caz de precedență.

Foarte inspirat răspunsul tău că nu ne putem aștepta la așa o mizerie din partea niciunui aliat. Aș vrea totuși să te mai rog ca, la orice ocazie ți se va oferi, să subliniezi categoric faptul că nu vom da nimic din teritoriul nostru și că nu vom tolera niciodată ocuparea vreunui teritoriu de-al nostru de către nimeni. Cât am eu drept de decizie oricine va trece înarmat peste frontiera noastră va fi împușcat. În privința asta sunt de acord toți factorii de decizie de la Viena și Budapesta și nu vom face nicio excepție nimănui, sub nicio formă, și ar fi indicat ca acest lucru să fie știut de toată lumea din România".[1]

*

Czernin către Berchtold
Sinaia, [23 septembrie] 6 octombrie 1914
Telegrama nr. 708.
Despre situație.

Regele mi-a spus că ameliorarea situației este doar temporară și, dacă situația [Puterilor Centrale] s-ar înrăutăți în Franța sau în Galiția, furtuna ar începe din nou.

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrul 852.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Regele spune că Bulgaria și Italia ar putea să-i ușureze mult misiunea. Radev[1] vorbește doar de „dorința de a se menține bunele relații cu România" în loc să adopte un limbaj energic. Derussi la Sofia n-a primit nicio instrucțiune. Jocul nesincer al Bulgariei este foarte clar. Acolo se așteaptă să se vadă ce grup de puteri este mai tare pentru a i se alătura.

În Italia guvernul este loial, dar ministrul plenipotențiar italian de la București lucrează în sens contrar.

M.S. vă sfătuiește pe Excelența Voastră să acționați la Roma ca Italia să declare că, „în cazul în care România va ataca [Austro-Ungaria], acest lucru nu ne va lăsa indiferenți deoarece este aliata noastră."

Dacă ministrul plenipotențiar italian ar primi instrucțiuni în acest sens va trebui să-și modifice limbajul pe care l-a adoptat aici.

M-am folosit de această idee formulată de rege și, conform instrucțiunilor, am vorbit despre Italia, am subliniat loialitatea guvernului de la Roma, pentru care neutralitatea este un minimum pe care noi putem să-l cerem. Regele dorește desigur ca această idee să fie prezentată celor de la Roma de către Excelența Voastră.[2]

*

Berchtold către Czernin
Viena, [24 septembrie] 7 octombrie 1914

---

[1] Radev, Simeon (1879-1967), diplomat bulgar, ministru plenipotențiar la București (1914-1916), vezi Daniel Cain, „Început de carieră diplomatică: misiunea lui Simeon Radev la București (1913-1916)" în *Diplomație, societate și mondenități. Sfârșit de belle époque în lumea românească,* coordonatori Claudiu Lucian Topor, Alexandru Istrate, Daniel Cain, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, 2015, pp. 201-228.

[2] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrul 826.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Telegramă cifrată:

1. către contele Tarnowski[1] la Sofia, nr. 518.
2. către prințul Gottfried zu Hohenlohe la Berlin, nr. 673.
3. către baronul von Macchio[2] la Roma, nr. 1509.
4. către contele Czernin la Sinaia, nr. 604.

[...] 4.

Primit telegrama Excelenței Voastre nr. 708 din 6 octombrie. Voi comunica baronului Macchio conținutul ei și voi adăuga:

Excelența Voastră va înțelege din cele expuse mai sus, că pentru noi este exclus să acționăm în sensul indicat de M.S. Regele Carol I asupra guvernului italian, ale cărui relații cu guvernul român sunt astăzi cu siguranță mult mai sincere și mai strânse decât cu noi. Aceasta nu exclude ca în privința Italiei Excelența Voastră să vă exprimați mereu în sensul indicat, subliniind loialitatea și credința ei față de spiritul alianței noastre.[3]

*

Prințul Hohenlohe către Berchtold
Berlin, [25 septembrie] 8 octombrie 1914
Telegrama nr. 588. Confidențială.
Referitor la telegrama nr. 673 primită ieri.

---

[1] Tarnowski von Tarnov, Adam (Amor) conte von (1866 - 1946) diplomat austro-ungar, posturi la Washington D.C., Paris, Madrid, ministru plenipotențiar la Sofia (30 aprilie 1911 - 9 noiembrie 1916), numit ulterior la ambasador la Washington, dar nu i-au fost acceptate scrisorile de acreditare, apoi la Stockholm, unde de asemenea nu și-a mai luat postul în primire din cauza evenimentelor care au dus la crearea regatului polonez (5 noiembrie 1916 - 11 noiembrie 1918) în a cărui organizare s-a implicat.

[2] Macchio, Karl baron von (1859 - 1945) diplomat austro-ungar, a exercitat neoficial, din iulie 1914, funcția de ambasador la Roma în locul baronului von Mérey.

[3] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrul 817.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Subsecretarul de stat știa deja despre propunerea regelui Carol I de a determina Italia să dea o declarație, și la fel ca și Excelența Voastră, consideră că acest lucru este absolut irealizabil.

El i-a răspuns dlui von dem Bussche că trebuie să-i pună în vedere regelui să arate mai multă energie și mai bine să-și amintească de propriile obligații asumate ca aliat, precum și de binele țării sale, decât să cerșească sau să constrângă numai din afară un remediu la propria situație internă.

În ceea ce privește influențarea activității dlui Fasciotti prin obiecții transmise de guvernul italian, subsecretarul de stat spune că el nu-și mai face demult iluzii în privința aceasta și crede că acest diplomat a fost lăsat la București tocmai pentru că, după îndeplinirea corectă a misiunii, se poate servi de un limbaj diametral opus care, chipurile, i-ar aparține.

Subsecretarul de stat l-a mandatat din nou pe ambasadorul german la Roma să atragă insistent atenția asupra manevrelor lui Fasciotti, din care, din rapoartele dlui von Flotow,[1] rezultă că marchizul di San Giuliano s-a enervat foarte tare. Firește, dl Zimmermann[2] a spus că el se teme că, foarte probabil, la îndeplinirea misiunii sale de a prezenta obiecții energice, dl Flotow s-a enervat și mai rău decât ministrul căruia trebuia să-i prezinte respectivele obiecții.

---

[1] Flotow, Hans von (1881-1947), diplomat german, ministru plenipotențiar la Bruxelles (1910-1912), ambasador la Roma (1913-1915).

[2] Zimmerman, Arthur (1864-1940), diplomat german, subsecretar de stat la Ministerul de Externe (1911-22 noiembrie 1916) secretar de stat, ministru de externe (22 noiembrie 1916-6 august 1917). Destituit în urma faptului că a recunoscut autenticitatea celebrei telegrame din ianuarie 1917, în care Germania promitea Mexicului sprijin pentru recuperarea teritoriilor răpite de Statele Unite în 1847.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Din acest motiv i-a cerut de mai multe ori dlui Bollati[1] să ceară la Roma ca, dacă vor continua intrigile lui Faciotti, să i se încredințeze un alt post, demers care până acum a rămas fără niciun rezultat.[2]

*

Czernin către Berchtold
București, [16] 29 octombrie 1914
Telegrama nr. 816.
Despre Italia, Bulgaria.

M.S. [Regele Ferdinand] mi-a atras atenția că noi trebuie să observăm cu cea mai mare atenție Italia, căci dacă aceasta ne atacă, atunci poziția sa [a regelui] va deveni într-adevăr extrem de dificilă.

Am vorbit ca întotdeauna în sensul pe care îl cunoașteți și am subliniat faptul că regele Italiei este un om incapabil de o asemenea trădare. Regele a recunoscut în principiu acest lucru, dar a spus că uneori se întâmplă ca monarhii să se lase antrenați de pasiunile poporului.

Mai greu a vorbit M.S. despre rolul Bulgariei, care îi este încă absolut neclar. Radev stă de vorbă cu oricine, așa că la mulți politicieni predomină ideea că Bulgaria va privi cu calm la un atac îndreptat asupra Austro-Ungariei. În afară de aspectul „prea puțin frumos" al unui atac românesc asupra Monarhiei noastre, regele a încercat să explice oamenilor anumite *riscuri* legate de un asemenea demers agresiv și

[1] Bollati, Riccardo (1858-1939), diplomat italian, secretar de legație la Berlin (1885-1891), secretar general în ministerul de Externe (1907-1912), considerat admirator fervent al Germaniei a fost numit ambasador la Berlin (1913-1915).

[2] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrele 809-810 și 790-791.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

această tactică îi este îngreunată foarte mult tocmai de către Bulgaria.[1]

*

Berchtold către Hohenlohe

Viena, [23 octombrie] 5 noiembrie 1914, ora 12 și 15 min a.m.

Telegrama nr. 784 Strict secretă

Primit telegrama Excelenței Voastre nr. 648 despre România. Sunt întru totul de acord cu modul în care ați pus problema.

ExcelențaVoastră trebuie să vă duceți din nou la dl subsecretar de stat și să-i spuneți în numele meu că eu susțin stăruitor dorința guvernului german în fața contelui Tisza și că realizarea acesteia este pe drumul cel bun, dar tot nu pot să pricep cum se poate lăsa indus în eroare guvernul de la Berlin, măcar preț de o clipă, pe baza unor rapoarte din păcate eronate, cum că s-ar putea spera într-o intervenție activă a României de partea noastră. Concesiile pentru românii din Ungaria pe care contele Tisza este hotărât să le acorde nu vor avea la ora actuală niciun fel de efect, în cazul cel mai fericit, ar facilita menținerea neutralității României.

Chiar ieri, dl P.P. Carp, cel mai sincer prieten al nostru din România, a declarat ministrului nostru plenipotențiar că, momentan, o intervenție a României de partea noastră este *exclusă*. În același sens s-a exprimat și regele Ferdinand, că orice ar fi posibil, dar nu o acțiune [a României] împotriva Rusiei.

Atitudinea României va fi decisă *numai* de evoluția situației militare. În cazul în care i-ar fi posibil conducerii militare germane, eventual chiar cu prețul încetinirii ofensivei în Fran-

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrul 659.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ța, vreme de câteva săptămâni, să trimită contingente mari de trupe, care împreună cu ale noastre să anihileze și să respingă pătrunderea armatelor ruse, atunci s-ar putea spera cu temei ca România și Bulgaria să ni se alăture și toată campania [de pe Frontul de Est] ar putea să ia o turnură favorabilă.

În caz contrar, din cauza superiorității cantitative a rușilor, precum și a retragerii germane din Polonia, va trebui să se continue decizia deja luată a evacuării Galiției centrale. În acest caz însă, va trebui să ne așteptăm cu certitudine la o nouă ofensivă a rușilor spre Ungaria și Transilvania.

La o a doua ofensivă a rușilor spre Ungaria, ar trebui să luăm în calcul și probabilitatea unei intervenții active a României împotriva noastră.

Faptul că acest lucru ar putea duce la o catastrofă pentru Monarhie și aliații ei, mai ales că Italia ar putea să urmeze exemplul României, trebuie discutat foarte deschis în ceea ce ne privește. Din acest motiv trebuie să cer dlui subsecretar de stat să raporteze această chestiune dlui cancelar al Reichului.

Excelența Voastră trebuie să-i puneți în vedere dlui subsecretar de stat să facă o notă despre această discuție care să fie raportată telegrafic la Marele Cartier General.[1]

*

Raport către Czernin

Viena, [27 noiembrie] 10 decembrie 1914

Secret

În timpul ședерii ei la Viena, prințesa Bibescu s-a exprimat față de prietena ei de ani mulți, Maria, prințesă von Taxis,[2] că

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrele 606 – 607.

[2] Maria (1855-1934), născută zu Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst, se căsătorise în 1875, la Veneția, cu prințul Alexander von Thurn und Taxis,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pentru România şi Italia ar fi mult mai uşor să treacă de partea noastră dacă ar putea conta pe o răsplată de care noi putem dispune de pe acum. Teritoriul Sucevei ar fi fost prea puțin, dar dacă în felul acesta s-ar putea obține toată Bucovina, atunci cei de la Bucureşti s-ar decide mult mai uşor pentru o acțiune de partea noastră. România ar putea să ne pună la dispoziție 500 000 de soldați trupe proaspete, ceea ce ar putea fi un aport decisiv.

Pe prințesa von Taxis a frapat-o faptul că interlocutoarea ei vorbea consecvent despre o acțiune comună şi nu despre menținerea neutralității şi pretindea o garanție teritorială pentru prima variantă.

Acest îndemn, în cazul în care prințesa Bibescu nu l-a prezentat din propria ei inițiativă, ci în înțelegere cu factorii decidenți de la Bucureşti, ar putea fi probabil interpretat că, teoretic, partea română începe să ia totuşi în calcul o evoluție favorabilă pentru noi a războiului şi, în felul acesta, ia în calcul şi necesitatea că va trebui să treacă de partea noastră şi din acest motiv se gândesc ca, în timpul cel mai scurt, înainte ca situația să se contureze cu claritate, să fixeze pe calea negocierilor un preț cât mai mare pentru o eventuală colaborare.[1]

*

Czernin către Berchtold
Bucureşti, [30 noiembrie] 13 decembrie 1914

---

cu care a avut trei fii. Protectoare a artiştilor – Eleonora Duse, Vaslav Nijinski, Anna de Noailles – celebră pentru relația ei de prietenie cu poetul Rainer Maria Rilke (1875-1926) care i-a dedicat *Elegiile Duineze* (de la castelul Duino, proprietate a prințesei pe coasta dalmatică), iar după moartea poetului, ea a publicat în 1932 *Amintiri despre Rainer Maria Rilke* traduse în numeroase limbi.

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrele 407-408.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Scrisoare personală. Strict secretă!

[Rezoluție scrisă cu stiloul]: *Caracterul ministrului plenipotențiar german dl von dem Bussche; atitudinea României etc.*

Prea nobile conte!

Din diferitele informații care mi-au parvenit, precum și din declarațiile ocazionale ale colegului meu german, cred că pot să-mi dau seama că, din păcate, rapoartele politice ale dlui von dem Bussche nu par să fie deloc corecte.

Categoric, dl von dem Bussche nu este ceea ce am sperat cu toții să fie – și probabil eu mai mult decât alții. Este viclean într-o anumită măsură, în plus activ și dornic de muncă, are maniere distinse, vorbește mai multe limbi și este ceea ce numim în mod obișnuit un *flamboyant*, asta înseamnă că prima impresie este incomparabil mai bună decât ceea ce este de fapt în realitate. Defectele sale îi copleșesc cu mult calitățile. Nu este abil în adevăratul sens al cuvântului, dar este de o incredibilă vanitate și suficiență de sine, foarte ambițios, dar înainte de toate, nu poți să ai nicio încredere în el. Mai mult, este laș din punct de vedere moral și cu o înclinație evidentă spre răutate.

El personal n-ar face ceva neplăcut nimănui pentru că s-ar teme de o eventuală reacție, dar se bucură de orice neplăcere care se întâmplă oricui fără să fi contribuit el însuși cu ceva.

În fine, lipsa lui de tact este greu de descris și din această cauză deja și-a făcut mai mulți dușmani.

Pentru mine personal, care, dată fiind situația de acum, mi-ar plăcea, firește, să fiu cu el în relațiile cele mai strânse, firea lui reprezintă o mare pacoste, căci m-am învățat că trebuie să-l tratez aproape cu tot atâta prudență și neîncredere ca pe politicienii români.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În problema concesiilor acordate de contele Tisza, Busche nu a jucat cinstit – în măsura în care jocul său privea Ungaria și Monarhia. Printr-un articol publicat în ziarul „Ziua", a adoptat o atitudine mai mult decât criticabilă, iar în conflictul nostru cu Radev a încercat, și acest lucru poate fi dovedit, să îndrepte supărarea acestui funcționar, mustrat de cei de la Sofia, exclusiv asupra noastră și a „denunțării" mele, deși el, Busche, a instigat neîncetat împotriva colegului său bulgar atât la Berlin cât și la Sofia. Busche a vorbit cu Brătinau și, fără îndoială, în nenumărate cazuri, în spatele meu, cu totul altfel decât vorbește cu mine.

Pericolul rapoartelor sale, aparent nejustificat de optimiste, rezidă după părerea mea în faptul că atât noi cât și Berlinul trebuie să luăm în calcul că la sfârșitul lui februarie sau începutul lui martie va trebui să ne confruntăm cu o situație extrem de gravă, pentru care trebuie să ne pregătim din timp dacă vrem să-i facem față. Dacă dl von dem Bussche va reuși să ascundă Berlinului starea reală a lucrurilor, atunci urmările acestei amăgiri vor fi catastrofale.

Spre marea mea satisfacție, umila mea părere coincide pe deplin cu cea care contează, a Excelenței Voastre, așa cum am putut să văd din anumite ultime acte.

Italia și România seamănă cu două lacuri legate prin conexiuni subterane, al căror nivel rămâne, din acest motiv, mereu același. Roma și Bucureștiul vor proceda la fel la primăvară, iar concepțiile dlui von dem Busche despre „starea de spirit mai bună" sau despre „speranța unei intervenții de partea noastră" sunt ori foarte aiuristice ori foarte frivole. Ele izvorăsc din vanitatea feminină a acestui domn și din dorința lui nestăpânită de a vrea cu orice preț să raporteze Berlinului succesul său diplomatic personal.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Este de la sine înțeles că, în aceste vremuri grele, relațiile cu oameni care gândesc la fel sunt mai plăcute decât cu cei care văd lucrurile exact invers. Dl von dem Bussche aproape că nu are alte relații decât cu P.P. Carp și Al. Marghiloman și probabil că ecoul stării de spirit austrofile a acestor doi domni răzbate prea mult în rapoartele sale.

Faptul că *momentan* domnește o stare de spirit mai calmă și că în clipa de față o acțiune a României împotriva noastră nu este de temut l-am raportat deja Excelenței Voastre. Motivul rezidă însă în faptul că românii se tem de o campanie pe timp de iarnă și, în plus, vor să aștepte o clarificare a situației și nicidecum pentru că au devenit mai cinstiți sau mai de încredere, ci pentru că sunt convinși că o intrare în acțiune la primăvară va fi mai sigură și mai ușoară și din acest motiv vor să mai aștepte câteva săptămâni.

Toate acestea nu sunt combinații născocite de mine, ci se bazează pe fapte și informații categoric sigure. Eu nu *presupun*, ci știu că așa gândesc astăzi factorii decidenți ai României. Sigur că în mintea lor se mai poate produce o răsturnare, sigur că în anumite condiții războiul poate lua o altă turnură – atât în bine cât și în rău –, dar cea mai mare probabilitate indică faptul că România va mai sta liniștită vreo două luni și apoi va ieși din neutralitate și este sigur că planurile din clipa de față merg în această direcție.

Dl von dem Bussche, cu o naivitate fără precedent, ia în serios declarațiile regelui, care repetă într-una că „inima sa este de partea noastră". Așa este, sunt de acord, cred că regele dorește ca victoriile noastre să le trezească celor de aici imboldul de a lupta alături de noi, sunt de acord că este mai bine așa decât să fi fost, evident, contrariul. Dar nu există nicio siguranță în acest „glas al inimii", nu se oferă nicio garanție și cred că

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sunt mai bine informat despre ceea ce se întâmplă la curte şi ştiu mai bine decât dl von dem Bussche că regele şi regina nu se gândesc decât la coroanele lor şi nu vor ezita nicio clipă „să ia Transilvania" dacă cred că o pot face.

De ceva vreme am informații personale nemijlocite din Italia care se potrivesc uluitor de bine cu tot ceea ce mi-a transmis Excelența Voastră şi care nu-mi mai lasă nicio umbră de îndoială că ne îndreptăm spre o perioadă extrem de gravă.

Doar o evoluție categoric favorabilă a operațiunilor noastre militare în Rusia ne mai poate păzi de surprize neplăcute. Merg până într-acolo încât cred că, dacă situația noastră militară va fi la începutul primăverii la fel cum este astăzi, atunci va trebui să luăm în calcul o intervenție a României şi Italiei împotriva noastră. Sigur că recunosc şi eu că mă aflu sub impresia loviturii sârbilor şi a entuziasmului exuberant care domnește aici din acest motiv.

Acum, în final, vreau să revin la cele mai sus menționate. Pericolul unor rapoarte optimiste precum cele ale colegului meu german rezidă, după părerea mea, în faptul că atât Berlinul cât şi Viena vor trebui să afle că ne îndreptăm spre o perioadă critică şi că totul depinde dacă mai putem *să sporim* nemaipomenitele sforțări militare şi mai ales *în răsărit să obținem cât mai rapid succese decisive.*

Soarta lumii se va decide în lunile următoare.

Binevoiți, Excelență, să primiți expresia profundei mele considerații. Czernin[1]

*

Czernin către Berchtold
București, [3] 16 decembrie 1914
Telegrama nr. 1087

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrele 5-10.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Italia şi România.

De curând mi s-a pus în vedere foarte stăruitor, din partea unor persoane bine intenționate, că ar trebui să atrag atenția Excelenței Voastre că Italia ar putea fi determinată să treacă activ de partea noastră cu prețul anumitor compensații teritoriale, altminteri peste câteva săptămâni vor porni la luptă *împotriva noastră.* Deşi nu pot aprecia dacă Italia ar merge acum împreună cu noi pentru câteva concesii teritoriale, cred, firește, că acordurile româno-italiene sunt de așa natură încât într-un asemenea caz România ar trece probabil de partea noastră, firește, tot în schimbul împlinirii anumitor pretenții și tocmai foamea cea aprigă a românilor este motivul pentru care sprijină dorințele italienilor.

Raportez din nou Excelenței Voastre această temă de atâtea ori tratată numai pentru că reaprinderea de curând a acestor dorințe vechi nu pare decât să dovedească faptul că există o anumită mișcare în negocierile româno-italiene.

Colegul meu german cu care am discutat chestiunea în termeni pur teoretici mi-a arătat că cei de la Berlin ar fi pentru satisfacerea concesiilor italiene, dacă ar exista certitudinea că Italia ar interveni într-adevăr activ. Totuşi, în privința acestui ultim punct se pare că şi el se îndoiește.[1]

*

Note ale ministrului plenipotențiar Graf Ambrozy[2] despre starea de spirit din România (20 decembrie 1914)

[...]

În fine, există câțiva indivizi plătiți, agitatori de profesie, dar fără influență, care instigă împotriva noastră. Cu ei guver-

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrele 537-538.

[2] Ambrozy von Seden und Remete, Ludwig Graf (1868-1945), diplomat austro-ungar consilier de legație (1910-1913), ulterior ministru plenipotențiar la ambasada din Roma (1913-1915).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nul a adoptat tactica de a-i lăsa să strige, ceea ce le strică agitația. Acum lozinca „Transilvania" s-a învechit, noua lozincă este „Să ajutăm Serbia". Banii Rusiei și Franței le dau apă la moară, plus agitația probabil pe cont propriu a lui Fasciotti, care instigă împotriva noastră în modul cel mai nerușinat cu tot felul de suspiciuni și fraze care incită opinia publică. Chiar și față de bătrânul rege trebuie să fi mers prea departe, căci regele a spus chiar el omului meu de încredere: „Pe nebunul ăsta eu nu-l mai primesc". Efectele agitației împotriva noastră au fost mult diminuate prin faptul că guvernul a pus intenționat în circulație povestea că actualul rege ar fi spus că va abdica înainte de un război cu Austro-Ungaria și Germania.

[...]

Însemnare a contelui Ambrozy remisă nouă prin intermediul dlui Macchio la 24 decembrie 1914.

(Mai sus menționatul om de încredere ar fi diplomatul român Pisoski.)[1]

*

Prințul Hohenlohe către Burian[2]

Berlin, [9] 22 mai 1915

Telegrama nr. 241 Secretă

Dl von Jagow mă roagă să comunic Excelenței Voastre că, în momentul în care guvernul italian va rupe relațiile diplomatice cu noi, se va anunța din partea guvernului german că acest demers privește și Germania.

---

[1] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 220, cadrele 3-4.

[2] Burian von Rajecz, Stephan, conte (1851-1922) diplomat și om politic austro-ungar, ministru plenipotențiar la Sofia (1887 -1895), la Stuttgart (1896-1897), la Atena (1897 -1903), ministru de Finanțe (1903-1912), ministru pe lângă suveran (10 iunie 1913-13 ianuarie 1915), de Externe (13 ianuarie 1915-22 decembrie 1916).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Bülow[1] a primit misiunea ca, înainte de a pleca, să-i dea de înțeles baronului Sonnino[2] că, deoarece pe aproape toate teatrele de operațiuni militare unitățile austro-ungare luptă alături de cele germane, un demers italian împotriva Austro-Ungariei va fi considerat drept unul similar împotriva Germaniei și, prin acest fapt, răspunderea pentru un război cu Germania va reveni în întregime Italiei[3].

Deoarece secretarul de stat consideră că este foarte posibil ca România să se fi obligat să ajute Italia dacă aceasta va fi atacată de noi și de Germania, el vrea să ia guvernului de la Roma posibilitatea de a invoca o astfel de eventualitate[4].

---

[1] Bülow, Bernhard von (1849-1929), diplomat și om politic german, ministru plenipotențiar la București (1888-1893), ambasador la Roma (1893-1897), ministru de externe (1897-1900), cancelar (1900-7 iulie 1909), în misiune diplomatică specială la Roma (august 1914-mai 1915). Memorialist.

[2] Sonnino, Sidney Costantino (1847-1922) om politic italian, prim-ministru (1906 și 1909-1910), ministru de externe (14 noiembrie 1914-23 iunie 1919), reprezentant al Italiei la Conferința de Pace de la Paris.

[3] În realitate, la 23 mai 1915 nu s-a ajuns la o stare de război între Italia și Germania. Abia la 28 august 1916, Italia a fost cea care a declarat război Germaniei.

[4] A.N.I.C., Microfilme Austria, rola 221, cadrul 278.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

THE AUSTRO-HUNGARIAN FOREIGN POLICY TOWARDS ITALY AND ROMANIA 1914-1915

POLITICA EXTERNĂ AUSTRO-UNGARĂ CU PRIVIRE LA ITALIA ŞI ROMÂNIA (1914-1915)

Christian Ortner*

Although the foreign policy strategies of the Habsburg Monarchy regarding Italy and Romania had to take into account different aspects in temporal and substantial terms, it may be stated that there were similarities between the two cases. This relates to the interests and objectives of the two countries as well as to the failure of both to bring about a quick defeat of the Central Powers by entering the war on the side of the Entente. The last point seems to be specifically significant.

What the two cases also have in common is the fact that the two Central Powers, Austria-Hungary and Germany, proved to be unable to harmonize their foreign policies towards both countries. While the two allies agreed on the aim to persuade Italy and Romania to enter the war on their side or at least stay neutral in a benevolent way, the means used to reach this goal and the actual policies differed considerably. In the case of Romania it was even hard to reach a consensus among Austro-Hungarian policy makers in the first place, as the political elites of the two parts of the Empire differed considerably in their views and policy preferences.

There has already been a lot of scholarly debate and research on the relations of Austria-Hungary with Italy and

* Colonel, Director of the Museum of Military History, Vienna (HGM/MHI, Wien).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Romania before the breakout of the war.Therefore, this paper will focus on the general outlines of the respective policies unfolding on a background with Italy as an actual member of the 'Triple Alliance' and Romania as an associated member. For both states it may be stated that their relations with Austria-Hungary worsened evermore in the last years before the outbreak of the First World War. In the case of Italy the annexation of Bosnia-Herzegovina by Austria-Hungary in 1908 was a crucial and momentous event, as in Italy it was perceived as an offence that it had not been informed in advance and that it did not receive compensations. Thus the alliance between the two allies appeared to be in question according to the Italian view. The acquiescence of Vienna and Berlin to the Italo-Turkish War in 1911 was only acknowledged as a very limited concession by Italy. Further territorial aspirations of Italy could have been met only within the borders of the Habsburg Empire. And yet the publicly stated aim of the completion of the *Risorgimento* through the incorporation of Trieste and parts of the Istrian and Dalmatian coast, which was popular with the Italian public, is in its moral foundation very questionable, if one considers the Slavic population of these territories.

As is well known Italy as well as Romania declared their neutrality on the eve of and after the declarations of war by Austria-Hungary and Germany that started the war. While the chances that Italy would recognize the recent developments as *casus foederis* and enter the war together with its allies were in reality very slight - the more so after the 'Mancini-Declaration' took effect due to the United Kingdom's participation in the war –, during July 1914 people in the streets of the Habsburg Monarchy and Germany still celebrated the 'Triple Alliance' and the Italian ally. After the sobering experience of Italy's

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

declaration of neutrality at the beginning of August 1914, the attitude towards Italy became more and more negative, a development that was nourished by the Austro-Hungarian and German diplomacy.[1]

That the declaration of neutrality, not uncontested in Italy itself, had already imposed without any doubt limitations on the future Italian foreign policy strategies is to be attributed to the internal politics of the country. This should later on constitute the basis in moral and political terms for the justification of the *Intervento* of May 1915. Although King Vittorio Emanuele III (1869 – 1947) was quick to reaffirm in telegram dispatches to his imperial allies that friendly relations to both empires as well as Italy's benevolent neutrality would continue,[2] Italy had to anticipate that Germany and Austria-Hungary would put the blame for a possible defeat on Italy's neutrality. On the other hand, in case the war should end successfully for the 'Dual Alliance', it was to be expected that Italy's lack of solidarity would not be forgotten.

However, the Austro-Hungarian and German diplomacy itself to a substantial degree also contributed to the eventual foreign policy course of Italy, by not informing Italy in advance of the intended measures and disclosing the 'ultimatum' only shortly before the actual handover to Serbia. In a way this is also true for Romania, which was annoyed by the lack of consultations during July 1914 and – as the Austro-Hungarian

[1] Holger Afflerbach, *Der Dreibund. Europäische Großmacht- und Allianzpolitik vor dem Ersten Weltkrieg*, Vienna 2002, p. 845.

[2] Gian Enrico Rusconi, "Das Hasardspiel des Jahres 1915. Warum sich Italien für den Eintritt in den Ersten Weltkrieg entschied." In: Johannes Hürter, Gian Enrico Rusconi (Ed.). *Der Kriegseintritt Italiens im Mai 1915. Schriftenreihe der Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte*, Munich 2007, p. 13-52, p. 29.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ambassador in Bucharest and eventual Foreign Minister Count Ottokar Czernin von und zu Chudenitz (1872–1932) reported on 4 August 1914 – would not recognize the *casus foederis* as having entered into force .[1]

Despite the support of King Carol I (1839-1914), a member of the Hohenzollern family, the crown council spoke out against going to war on grounds of the defensive alliance with Austria-Hungary, concluded on 30 October 1883, and contented itself with reinforcing the security measures at the frontier.[2]

Therefore, a foreign policy dilemma materialized for Austria-Hungary in August 1914, which had tremendous consequences for the military situation as well. On the one hand, the absence of Romania from the war resulted in difficult preconditions for the campaign on the Eastern Front. In its operation plans for a war against Russia the Austro-Hungarian general staff had proceeded from the assumption that the southern flank of the Austro-Hungarian military deployment would be secured by Romanian forces, a task for which other troops had to be distracted now. On the other hand, the neutrality of Italy meant that three corps and two cavalry divisions, that, according to the military addendum to the 'Triple Alliance', should be deployed to the Western Front, would now not be available on the southern wing of the German troops in France as well as the Italian forces that were expected to deploy at the Italian-French border. Although the real fighting value of the Italian and Romanian armies was judged in very ambivalent terms, they would have at least pierced down opposing troops. The same is true for the unification of the maritime forces of the

[1] Stephan Verosta, *Theorie und Realität von Bündnissen. Heinrich Lammasch, Karl Renner und der Zweibund (1897-1914)*, Vienna 1971, p. 518.

[2] Ottokar Czernin, *Im Weltkriege*, Vienna 1919, p. 19.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

'Triple Alliance' in the Mediterranean, which was envisaged by a naval convention. The combined strength of the 'Triple Alliance' navies could have seriously challenged the French and British Mediterranean naval squadrons. But maybe it was exactly the publicly expressed disappointment of the 'Dual-Alliance' Powers, not to be able to employ the military forces of the two other allies, that contributed to a certain overestimation by Italy and Romania of their own military significance.

Nevertheless both states ranked very high on the agenda of the Austro-Hungarian ministry of foreign affairs, while the 'Entente' Powers on their part also made considerable diplomatic efforts in this respect. The two contending parties had the same objective: the neutrals should be won over to their respective side and if they could not be won over for an entry into the war then at least for benevolent neutrality.

Understandably in1914 it was the Balkan states and not Italy that were at the center of the Austro-Hungarian diplomatic efforts. Here, too, the Austro-Hungarian diplomats faced a difficult situation. The military importance of Romania in a war against Russia has already been mentioned. Furthermore, the Austro-Hungarian ministry of foreign affairs strove to harness the animosities between Bulgaria and Serbia for the war that had just started. Therefore, Romania as well as Bulgaria promised to be valuable in military terms, but the situation was complicated by the fact that they had difficult and almost outright hostile relations with each other.[1] It became a Sisyphean task for Austria-Hungary to balance its policy with regard to the two potential allies, due to the events preceding the First World War. Bucharest resented the Habsburg Empire for not

[1] Lothar Höbelt, *„Stehen oder Fallen?" Österreichische Politik im Ersten Weltkrieg*, Vienna 2015, p. 16.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

having intervened in the First Balkan War and having diminished Romania's territorial gains after the Second Balkan War, while Sofia on its part complained that Austria-Hungary hadn't intervened in the latter war in favour of Bulgaria. Furthermore, Germany favoured Romania and that not only out of dynastic regards. Even in Austria-Hungary itself there were conflicting interests. Transylvania, which belonged to the Hungarian part of the Empire, bordered Romania and had a predominantly Romanian speaking populace, was indeed an issue for Romania aspiring to a perfection of its nation state. While politicians of the Austrian part of the Habsburg Empire were prepared to offer concessions to Romania, the Hungarian Government and above all the Hungarian Prime Minister István Tisza, Count of Borosjenőund Szeged (1861-1918), considered Transylvania as an inseparable part of the Hungarian Kingdom and, therefore, took an uncompromising stance.

In this context the Austro-Hungarian diplomatic efforts were also burdened by the alleged poor treatment of the Romanian speaking parts of Transylvania's population about which media reported in exaggerated terms. All in all, it appeared to be difficult for Austria-Hungary to win one or even both states over to its side.[1] Meanwhile it hadn't gone unnoticed that a rapprochement between Romania and Russia had taken place. The Austro-Hungarian ambassador to Romania, Count Ottokar Czernin, who had taken office in autumn 1913, therefore faced a very difficult task and recommended to clarify relations with Romania and then to concentrate on Bulgaria, if necessary.[2]

[1] Ibid. p. 16.

[2] See also the so called 'Matscheko-Memoranda'. In: Österreich-Ungarns Außenpolitik von der Bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

While the diplomatic efforts on the Balkans continued after the outbreak of the war, they already affected the military operations. As is widely known, the Austro-Hungarian general staff before 1914 intensely contemplated different possible scenarios for a future war. There were detailed plannings for each of the scenarios and even combinations of several scenarios in consecutive order or at the same time were reckoned with at least in rough terms. The war that materialized in August 1914 was classified as scenario 'R', which meant that a two-front war with Serbia as well as Russia was expected. As there were not enough military means for simultaneous offensive operations against both neighbouring countries, the pre-war plans demanded to employ the majority of troops in an initial offensive against Russia, while the Balkan frontier should only be held by minor defensive forces.[1] However, at the beginning the events of July still allowed for the possibility that it might be able to wage an isolated war against Serbia and Montenegro as a Third Balkan War. That is why the partial mobilization of 25 July encompassed more forces than would have been employed on the Balkans, if war scenario 'R' had been initiated right from the beginning. The intentions of Russia becoming apparent just days later, to intervene militarily would have necessitated a quick realignment of forces towards the Russian border, but this was realized only partially. This was the case because of an exaggerated impression of the difficulties in railway reschedule[2] but also out of regard for the public opinion. It was feared

1914. Diplomatische Aktenstücke des Österreichisch-Ungarischen Ministeriums des Äußeren, VIII vol., Vienna 1930, p. 186-195.

[1] M. Christian Ortner, *Die k.u.k. Armee und ihr letzter Krieg*, Vienna 2013, p. 39-47.

[2] See: Gustav Hubka, *Der kritische Monat Juli 1914. Als Vermächtnis des Obersten Maximilian Freiherrn von Pitreich*, unpublished manuscript, Graz 1949, p. 44-53.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

that troops that again passed through the same settlements they had traversed in the opposite direction a few days before might cause concerns and irritation. But the foreign-policy dimension had to be taken into account as well.

The minister of foreign affairs, Count Leopold Berchtold (1863-1942), and possibly the Emperor himself were in fact interested in keeping stronger contingents of troops on the Balkans in order to assume the offensive. Regarding the military hierarchies this also meant that the status of the Austro-Hungarian command of Balkan forces was raised and put on equal foot with the initially superordinated 'Supreme Army Command'. The diplomats hoped that a fast victory against Serbia would have a beneficial influence on Romania and Bulgaria.[1] And even after the Austro-Hungarian offensives against Serbia in the summer and autumn of 1914 had failed disastrously, the ministry of foreign affairs believed that keeping significant forces on the Balkans would have a meaningful influence on the still neutral countries there. But in this respect the Ballhausplatz and presumably also the Hofburg were wrong. While it is true that the course of war was observed closely in the neutral countries the officials there understood well that it was necessary to differentiate between the major and minor theatres of war and that the main fronts were on the West and in the East not on the Balkans.

That is why the battle of Rawa Ruska in September 1914 was so important. Lviv, the capital of Galicia, had to be evacuated on 2 September and should now be recaptured in a major offensive that resulted in the battle of Rawa Ruska. The totally exhausted Austro-Hungarian forces had to prepare for yet

[1] Rudolf Jerabek, *Potiorek. General im Schatten von Sarajewo*, Vienna/Graz 1991, p. 134.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

another offensive. Outnumbered and totally outgunned they failed. What followed was a headlong withdrawal towards the San River and later-on further withdrawals despite several attempts for a counteroffensive.[1] As the events in the north-east turned bleak and the Russians came ever closer to the Carpathians, the overall situation for the Central Powers became very difficult. It seemed as if it was the right moment for Romania to enter the war now.

Over the question by which means Bucharest could be withheld from joining the war on the side of the Entente, there was disagreement between Austria-Hungary and Germany. Berlin was of the opinion that it would be necessary to strengthen the Hohenzollern king of Romania Carol I, who, on the contrary to his pro Entente rivals in the interior, was in favour of the Central Powers anyway. This was to be achieved by territorial concessions at the cost of the Habsburg Monarchy, which meant the cession of Transylvania. This would not only have meant an infringement on the territorial integrity of the Dual Monarchy. It was a proposal that from the beginning was utterly unacceptable to the Hungarian Government. The Hungarian Prime Minister instead proposed to offer to Romania Bukovina, a part of the monarchy which was inhabited by people speaking Romanian and was, furthermore, considered economically insignificant – and it also belonged to the Austrian half of the Empire. Therefore, this proposal also signalled the dwindling commitment to the common cause of the Habsburg Monarchy in Hungary.[2] On part of the Viennese ministry of foreign affairs not the whole Bukovina, but only a

[1] See: Bundesministerium für Heerwesen (Ed.), *Österreich-Ungarns letzter Krieg*, 7 vol., Vienna 1930-34, vol. I, p. 269-313, 335-340.

[2] Höbelt, p. 26.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

small but prestigious swath of land was offered. This was the area around Suczawa (Suceava) with the monastery of Putna. This offer however was intended to be only valid in case Romania entered the war on the side of the Central Powers and the territory was to be handed over only after the war. Therefore, it was not meant to be a contribution for just refraining from fighting against Austria-Hungary.

For Austria-Hungary the paramount objective was to gain time – regardless of how to achieve this. No matter what the outcome of negations might be, it was important for Austria-Hungary at least to keep the Romanians out of war until the end of autumn 1914. Then the winter would prevent a Romanian attack until spring. The Austro-Hungarian diplomatic efforts were accompanied by massive Austro-Hungarian and German financial bestowments in Bucharest. This should at least buy time. Roughly 40 million German Reichsmark shall have been devoted to this purpose under the cover of pretended losses in bets.[1] It remains contested in how far these payments really influenced the decision making. Together with the already mentioned attitude of King Carol I himself this might have contributed to keeping Romania from joining the Entente Powers. Also the fact that the Russian minister of foreign affairs, Sergei Dimitrievich Sazonov (1860-1927), concluded a treaty with the Romanian Prime Minister Ion I.C. Brătianu (1864-1927) at the beginning of October 1914, that allotted Transylvania to Romania in return for just remaining in benevolent neutrality, contributed to an easing of the situation. After all Romania now had the prospect of territorial gains without the burden of war.[2] This improved the military-strategic situation for

[1] Ibid. p. 26.

[2] V. N. Vinogradow, "Romania in the First World War. The Years of Neutrality." In: *International History Review* 14, 1992, p. 455.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

the Central Powers on the Eastern Front for some time, while it was to be expected that the issue of Romania's alignment would be back on the agenda in the spring of 1915.

In the late autumn of 1914 it became quite clear that Italy would also postpone a possible entry into war at least until the next spring. In this regard it has to be pointed out that inside Italy there was no political consensus on the question of war. The major political players King Vittorio Emanuele III (1869 – 1947), Prime Minister Antonio Salandra (1853-1931) and Foreign Minister Baron Sidney Sonnino (1847-1922) early took the basic decision for joining the war on the side of the Entente, which in a way was forestalled by declaring Italy neutral on 2 August 1914. As was already pointed out, even if the Central Powers had won the war and Italy in the end nonetheless had assisted them, the former probably would not have forgotten the ambiguous behaviour of Italy at the beginning of the war. This would not have helped Italy in its desire to acquire the Trentino. To obtain this goal Austria-Hungary had to lose the war, and to make sure that it would, Italy had to carefully choose the moment in which to enter the war against it. Until the coming of this moment the political leaders of Italy had to overcome several domestic political obstacles: the public opinion was to be influenced in favour of war and the Italian army had to complete its armaments. The overarching goal remained Italy's rise to great-power status. To achieve this objective the 'irredentist' claim to 'liberate' the 'unredeemed' Italian speaking people that were still under the rule of the Habsburg empire was helpful but it was by no means a precondition.[1]

Also in the case of Italy Germany and Austria-Hungary disagreed on which policy to pursue. Again Germany was

[1] Höbelt, p. 27.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

willing to support the cession of Austro-Hungarian territory in order to keep a questionable ally from joining its enemies. Berlin proposed to hand over the Trentino to the Italians in order to obtain their entry into the war on the side of the Central Powers. However, when this proposal was still under discussion, the circumstances had already changed. Now the best that could be expected to be achieved by that concession was to keep Italy from joining the Entente. The rejection in the Habsburg Empire was overwhelming. Besides the Emperor the Hungarian Prime Minister was one of the fiercest opponents of ceding the Trentino as he feared this could set a precedent for Transylvania. Furthermore, the course of military events on the front lines substantially changed the context of diplomatic negotiations. The occupation of Belgrade by Austro-Hungarian forces on 2 December 1914 was important in political terms but turned out to be quite short-lived as the Serbian troops within days once more repelled the invaders from their country. Meanwhile, Russian troops already threatened Hungary in the northeast. The military situation again made it imperative for the diplomats to prevent the appearance of another front.

It was presumptively only after the turn of the year that Austro-Hungarian politicians decided to enter serious negotiations with Italy. On the Austro-Hungarian side it was the new Foreign Minister Stephan Baron of Burian-Rajecz (1852-1922), who was responsible for conducting the negotiations. His performance is today judged in varying terms. In the contemporary German view Burian was accused of neglecting the military-strategic situation and not taking into account sufficiently what had been stipulated in the 'Triple-Alliance' treaty with respect to territorial compensations. The respective clauses were part of chapter VII of the 'Triple-Alliance'

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

treaty but were formulated in such vague terms that conflicting interpretations were possible. Therefore, this was a promising provision for intriguing discussions on international law in times of peace, but nothing which helped to come to a diplomatic agreement in such a crisis.[1] Yet one has to ask whether at this point there were still any perspectives left for Austria-Hungary to come to an understanding with Italy without very far ranging territorial losses. Whether one accuses Burian of being too ignorant of the developments at the front lines and clinging too much to the aspect of treason and violation of the treaty by Italy[2] or justifies his conduct of negotiations with his putative awareness of the pointlessness of negotiations - at least he succeeded in buying time. For Germany the way in which the negotiations between Austria-Hungary and Italy were conducted was especially nerve-racking. As they realized that negotiations stuck, they even considered to offer Austria-Hungary parts of Silesia as well as the Polish coal mines of Sosnovice in return for the cession of the Trentino.[3] The Germans also pointed out that Austria-Hungary should not forget that any territorial cession in favour of Italy could be undone once the war was won. In the end the idea of compensations in Silesia was not put forward because in March 1915 Burian himself had already realized that Austria-Hungary finally had to make major concessions if it wished to keep Italy from going to war against it. At this point of time the Italians already conducted negotiations with the Entente. Therefore, when on 8 March 1915 the Austro-Hungarian council of ministers finally agreed

[1] Hans Jürgen Pantenius, *Der Angriffsgedanke gegen Italien bei Conrad von Hötzendorf*, Vienna 1984, p. 529.

[2] Afflerbach, p. 360-361.

[3] Egmont Zechlin, „Das „schlesische Angebot" und die italienische Kriegsgefahr 1915." In: GWU 14, 1963, p. 533-556.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

to give Italy the Trentino in return for a freehand in the Balkans, this proposal was rejected by Italy on the ground that this was not enough anymore.

Moreover, on 22 March 1915, the largest fortress of Austria-Hungary surrendered, despite several abortive attempts for relief by the Austro-Hungarian army, which resulted in very high casualties. To retain the fortress had been less of military than of political importance. Indeed, when the 120,000 troops manning the fortress became captives, this immediately had consequences in the diplomatic arena. Italy raised the stakes significantly. Henceforth, apart from the Trentino also Bozen, the Isonzo Valley, the Island of Curzola as well as the neutralization of Trieste were demanded. This should have taken effect immediately and not only after the war.[1] Despite German insistence the Habsburg Empire was not willing to accept this. On 26 April 1915 the treaty of London between Italy and the Entente Powers was concluded and on 4 May the 'Triple-Alliance' treaty was revoked by Italy. The Entente promised Italy even more than it had demanded from Austria-Hungary. Notwithstanding this diplomatic setback in these days Austria-Hungary experienced success of another kind. The German Supreme Army Command decided to deploy stronger forces to the Eastern Front. This made possible a common offensive by German and Austro-Hungarian troops on the Eastern Front. The so-called 'Durchbruchsschlacht bei Gorlice-Tarnow' (breakthrough battle of Gorlice-Tarnow) resulted in a major success. While this turn of events on the Eastern front came too late to influence the decision making of Italy in the question of war, it nonetheless brought the Central Powers some relief in mili-

[1] Höbelt, S. 31.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tary respect and counterbalanced the overall military-strategic consequences of Italy's entry into war.[1]

Furthermore, it became apparent that the fighting value of the Italian army declined during the period of neutrality in relative terms despite intensified armament efforts. This was so because it had not yet adapted to experiences the other powers had already made on the battlefields and learned these lessons only at the cost of terrible casualties. Moreover, the Italian Army - like its Austro-Hungarian counterpart in 1914 – faced the very difficult task to attack in mountainous terrain. Another aspect which mitigated the military effect of Italy's entry into the war on the side of the Entente was that it caused a massive change regarding the public mood and moral. The public in Austria-Hungary considered Italy's declaration of war to be treason. This interpretation was further fuelled by the imperial manifesto issued on 23 May 1915: „The king of Italy declared war on me. A breach of fidelity, hitherto unknown to history, was committed against its allies by the kingdom of Italy."[2] The manifesto, written in a patriotic style, ignored the fact that the declaration of war was directed only against Austria-Hungary and not against Germany, but it did not fail to generate the intended effect on the audience. The war against Italy was the most popular theatre of war and it seemed as if it would be able to unify the people of Austria-Hungary. Volunteers for the fight against Italy numbered several thousand and came from all parts of the Empire.

Italy's entry into war caused anxiety also among the Entente powers. While France and Great Britain could regard It-

[1] Pantenius, p. 565-571.

[2] Imperial Manifesto of 23 May 1915. Supplement of the special issue of the *Wiener Zeitung* Nr. 118 of 23 May 1915.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

aly's demands - that were perceived to be partially exaggerated - as a price worth paying for a victory over Germany, the same was not true for Russia and Serbia. Especially Serbia was under the impression that its own war aims would be threatened by Italy's intervention. This contributed to the decision that the exhausted Serbian army should not be employed to support the Italian offensive in May 1915 and instead to remain in defensive positions, together with Montenegrin troops.

The question now was how Romania and Bulgaria would adapt to the new circumstances. Romania and Italy had agreed already in winter that they would join the war together. Transylvania was already promised in return for just staying neutral. Now it had to be determined what Romania should get for an entry into the war on the side of the Entente. Bucharest demanded half of the Bukovina and of the Banat as well as the city of Chernivtsi. But these same territories were also claimed by Russia and Serbia. The negotiations dragged on for a long time and had not yet been concluded when the Gorlice-Tarnow offensive started. The subsequent events on the battlefield were a shock for the Romanians as well. On 22 June 1915 Lviv was recaptured and the Russian forces retreated from Galicia and Russian Poland.[1] In contrast to Italy however Romania had not obliged itself to enter the war at a certain date and, therefore, decided to delay its intervention – very much to the dismay of Italy.

Bulgaria was now in the foreground of the general and especially German attention. Romania and Bulgaria had neutralized each other hitherto. In the spring of 1915 Tsar Ferdinand I (1861-1948) still remained undecided on which side to join the war or whether to remain neutral. Bulgaria even gained

[1] Höbelt, p. 48 f.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

in importance for the warring parties after Entente forces had landed at the peninsula of Gallipoli. After all, it was then impossible for the Central Powers, due to the lack of a direct land connection to deliver urgently needed supplies to their Ottoman ally via the Balkans. Bulgaria, which negotiated with both warring parties, demanded the revision of the Bucharest treaty of 1913, also calling for territories that belonged to their allies, and therefore created significant obstacles for both adversaries. These claims encompassed Macedonia, which belonged to Serbia, and revisions of the border with the Ottoman Empire at the Maritsa near Adrianople (Edirne).[1]

Against all odds Austria-Hungary was still eager to win over Romania. In June 1915 ambassador Czernin once more made an attempt to get Romania to join the war on the side of the Central Powers and offered, apart from parts of the Bukovina, Bessarabia. Transylvania, however, remained as an obstacle that could not be overcome.[2] Germany still pressed for a continuation of negotiations to achieve at least a transit agreement that would have made possible ammunition shipments for the Ottoman Empire. Foreign Minister Burian as well as ambassador Czernin understandably refused territorial concessions in return for more than a transit agreement now. However, other options were in the economic field.

Already before the war broke out Romania had been an important trading partner for Austria-Hungary. While in the tax categories IV (sugar) and XV (wood, coal, turf) there was an export surplus for Austria-Hungary, it imported substantial quantities of products of category VI (grain, malt, vegetables,

[1] Wolfgang-Uwe Friedrich, *Bulgarien und die Mächte 1913-1915*, Stuttgart 1915, p. 268-269.

[2] Czernin, p. 127 f.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

flour, flourgoods, rice).[1] Because of the closure of the isthmus of the Bosporus and its geographic proximity to countries in war Romania's export markets were severely restricted in 1914/15. In the end just Austria-Hungary remained as major recipient of exports. Austria-Hungary on its part was already in a difficult supply situation in the second year of the war, because the harvest of 1914 partially could not be gathered in Galicia due to the events of war. As Galicia was the 'breadbasket' of the Austrian part of the Empire a substitution through imports seemed to be very urgent.[2] Romania in contrast still had significant stocks of grain from the harvest of 1914, which had to be sold, to empty the storehouses before the new harvest was reaped. Ambassador Czernin's idea was to not only allow for the import of grain at a low cost but also to exploit this fact for a political intervention in Bucharest. He intended to purposely prolong negotiations to incite the Romanian agro-economic players to cause a crisis in domestic politics and in turn bring to power Alexandru Marghiloman (1854-1925), who was in favor of the Central Powers. Meanwhile Czernin wanted to offer Marghiloman political and probably territorial concessions to allow for a fast entry into war on the side of the Central Powers after the change in government. This vague and certainly highly risky scheme of Czernin was not supported by Foreign Minister Burian, who, like the Austrian prime minister Karl Graf Stürgkh (1859 – 1916), wanted to give priority to not delaying the start of grain imports. Finally, both sides agreed on

[1] Helmut Rumpler, Anatol Schmied-Kowarzik, *Die Habsburgermonarchie und der Erste Weltkrieg vol. XI/2. Weltkriegsstatistik Österreich-Ungarn 1914-1918. Bevölkerungsbewegung, Kriegstote, Kriegswirtschaft*, Vienna 2014, p. 320.

[2] Gustav Gratz, Richard Schüller, *Der wirtschaftliche Zusammenbruch Österreich-Ungarns*, Vienna 1930, p. 272 - 273.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

economic grounds. On the one hand, Romania approved a secret transit agreement in June 1915, which, albeit it did not allow for the shipment of ammunition, at least made possible the transport of machines for the production of ammunition. On the other hand, in December 1915 a grain trade treaty was signed, which raised imports in the aforementioned category VI from 4.8 million tons in 1913 to 17.3 million tons in 1916.[1] For the time being the provision of supplies was secured and a hunger crisis in the Austrian part of the Habsburg Empire averted.

Meanwhile, however, the political environment had changed and caused progress in the diplomatic negotiations. Bulgaria decided on attaching a military mission to the German headquarter in Pless in order to negotiate an alliance, while Russia – its military being still on the retreat – finally settled to assure Romania that it would get the Bukovina and the Banat in return for an entry into the war. Yet in face of the state of affairs at the front lines this was not enough to persuade Bucharest to go to war. When in August 1915 the second landing at Gallipoli failed to advance wider than some hundred meters into the interior of the peninsula, the Entente's bargaining position was heavily shattered. On 6 September 1915 Bulgaria concluded a military alliance with the Central Powers, after having raised its demands even more. The Macedonian territory of Serbia should be given to Bulgaria now. The Austro-Hungarian Foreign Minister Burian hesitated at the beginning, as he feared that a Greater Bulgaria would replace a middle-sized Serbia as competitor of Austria-Hungary in the Balkans and might also claim parts of Albania. In the end, however,

[1] *Ibidem*, p. 320.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

he relented due to German pressure.[1] This made possible the common offensive of the three allied powers against Serbia in October 1915 that ended with the occupation of the whole of Serbia. An annihilation of the Serbian army failed, yet this was not the main aim of the German army anyway, which wanted to concentrate on opening a land connection to the Ottoman Empire. At the turn of the year the small but in strategic terms important Montenegro was subjugated in a sudden offensive of the Austro-Hungarian army and navy. Meanwhile the Entente had begun to evacuate its troops from Gallipoli. Compared to the spring of 1915 the political and military overall situation had changed substantially in favor of the Central Powers.

Epilogue and Summary

On 27 August 1916 Romania finally declared war on Austria-Hungary. This declaration of war was a total surprise at least for Vienna as the critical moments in the summer and autumn of 1914 and in 1915 were thought to have been overcome.

Nonetheless, the political and military situation had changed for Romania in mid-1916 sufficiently to allow for a final decision. Russia had already offered Transylvania, the Bukovina and the Banat to Romania. All these territories, however, had to be conquered in the first place before they could be annexed by Romania. The failure of the Austro-Hungarian offensive in South Tyrol in May 1916, the Brusilov offensive in June, the British attack at the Somme in July and the ongoing sixth Isonzo Battle in August 1916 were fit to be good arguments for risking the entry into war. Above all, the fact that the frontlines in the East once more approached the Ro-

[1] Höbelt, p. 53 f.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

manian frontiers made the expectation of substantial Russian assistance realistic once again. To keep the neutrality beard? The risk for Romania to be worn down between the two blocks and now the moment seemed to be favorable for the entry into the war.

It, however, turned out that Romania misjudged the situation as much as Italy had done before. A military intervention in June, maybe even in July 1916, may have had a substantial effect, but this was not as much the case anymore. In August the crises in Italy, in the West and in the East had been mastered successively. Beyond that it had been specifically the effects of the Russian Brusilov offensive which made it possible for Austria-Hungary and Germany to arrive at an understanding on the common 'Supreme War Command', which now improved the cooperation between the two allies in the East. It was already applied in the Romanian campaign. In a common operation, which was supported by Bulgarian and Ottoman forces, the Romanian Army was defeated decisively and on 6 December 1916 Bucharest was occupied. The putative support for the Entente turned out to be a burden, because now Russian troops had to step in to stabilize the Romanian sector of the Eastern frontline. Apart from the aspect that the moment in which a decisive impact might have been possible had been missed for weeks, there is another parallel to the case of Italy's entry into the war. The framework of military operations had already changed fundamentally in May 1915 and the more so in August 1916. The influence of terrain on bringing military force to bear, the difficulties of the attack, the strength/effectiveness of the machine guns in the defensive and the peculiarities of the novel fighting style in trench warfare had already before been 'experienced' by the other armed forces at the cost of terrible casualties.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

The longer neutrality lasted the more sank, in relative terms, the fighting value of the not yet war-experienced Italian and Romanian armies. Therefore, especially for Romania the window of opportunity to influence the overall military situation had decisively narrowed down long before it decided to go to war.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

GENERALUL GHEORGHE DABIJA DESPRE INTRAREA ITALIEI ÎN RĂZBOI

GENERAL GHEORGHE DABIJA ON ITALY'S ENTRY INTO THE WAR

Vasile Popa*

Abstract

Gheorghe Dabija, General of the Romanian Army and participant in World War I as Chief of Staff of the Army, brigade commander, division commander, is one of the most important Romanian military historians and theorists of the interwar period. He authored, among others, a reference work in four volumes on Romania's participation in World War I.

General Dabija also left us a very interesting manuscript, ***The Diplomatic Preparation of Romania's War (1914-1916)****, which is about to be printed. This paper focuses on this work, reiterating the opinions of General Dabija with regard to the significance and consequences of Italy's entry into the war in May 1915. In essence, the author underlines the fact that the Romanian authorities were hoping, on the basis of the agreements signed with the government in Rome, that Romania and Italy would enter the war together. The latter, however, negotiated separately with the Entente and entered the war on 10/23 May 1915. General Dabija considers that Italy's action had negative consequences for Romania, as it undermined her capacity to negotiate with the countries of the Entente and especially so with Russia. The government in Petersburg was emphasizing the fact that the Romanian intervention lost its value and, as a consequence, the negotiations with the Entente became a lot more difficult.*

În istoriografia românească generalul Gheorghe Dabija este un autor de referință. Practic, nu există problematică în cadrul armei infanterie, în care s-a format, asupra căreia Gheorghe Dabija să nu se fi aplecat, cu dorința mărturisită de altfel, de a

* Dr., Universitatea din București.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

descoperi şi face cunoscut ofițerilor şi trupei elementele care să confere eficiență actului de pregătire şi instruire militară.

Cu înclinații reale pentru studiul fenomenului militar, preocupările sale au fost constante de-a lungul întregii cariere, iar cunoştințele dobândite au fost valorificate într-o operă monumentală, de certă valoare ştiințifică.

A activat cu mult succes în funcții şi la eşaloane din ce în ce mai înalte, în domenii diverse – comandă subunități la pace, organizare-mobilizare, învățământ militar, administrație militară, diplomație militară, conducere şi comandă de structuri până la nivel de divizie în timp de campanie.

Tematica conferinței la care participăm mă obligă să detaliez, din păcate nu în măsura în care aş fi dorit, componenta de diplomație militară din cariera generalului Dabija, sintetizată într-o analiză de detaliu a celor doi ani de neutralitate care au precedat intrarea României în Marele Război.

Funcția de ataşat militar în Bulgaria între 1910-1913, o perioadă în care tensiunile în zona balcanică şi a sud-estului european s-au acumulat, conducând în cele din urmă la izbucnirea războiului mondial, a constituit o experiență deosebită prin faptul că l-a situat pe tânărul ofițer (avea atunci gradul de maior) într-un context politico-diplomatic complex, care trebuia înțeles corect, pentru ca observațiile şi rezultatele propriei analize, odată transmise eşaloanelor superioare, să ajute la fundamentarea unor decizii politice şi militare adecvate.

La scurt timp de la revenirea în țară, la 15 martie 1914, regele Carol I îl numeşte la comanda Batalionului 2 Vânători „Regina Elisabeta", batalion corp aparte, destinat să asigure protecția familiei regale. Specificul acestei misiuni va oferi locotenent-colonelului Dabija o experiență cu totul inedită.

Diplomat, conştiincios, respectuos la adresa suveranului şi a familiei regale, educat şi cult, va fi deseori un confident şi om de încredere al regelui Carol I.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În preajma acestuia și a urmașului la tronul României, regele Ferdinand I, va avea ocazia să întâlnească personaje deosebite – Țarul Nicolae al II-lea, prințul Friedrich Wilhelm, marele duce Nicolae Mihailovici, oameni politici din fruntea statului – și va participa la întruniri oficiale prilejuite de diferite evenimente, din care a avut de învățat și despre care ne va lăsa însemnări interesante și inedite.

Experiența acestei perioade s-a adăugat în chip fericit celei dobândite în Bulgaria, rezultatul fiind unul de excepție: ofițerul Dabija, ajuns general, o personalitate militară de largă anvergură, cu orizont, cu expertiză – am zice azi – în tot ce avea legătură cu armata și politica militară, disciplinat, patriot, gata oricând să-și slujească regele și țara. Cu fapta și, deopotrivă, cu condeiul.

Lucrarea în care analizează situația complexă în care s-a aflat România în perioada care a precedat și a urmat momentului începerii Marelui Război, la care voi face referire în continuare, a fost intitulată de autor *Pregătirea diplomatică a războiului României*.[1] Este o adevărată radiografie a vălmășagului de probleme din zona balcanică și sud-est europeană, spațiu deosebit de captivant din punctul de vedere al marilor puteri europene, disputat cu încrâncenare de acestea, în care autorul face dovada unei erudiții istorice de-a dreptul remarcabile.

Desigur, între multiplele probleme abordate, raporturile dintre România și Italia nu puteau fi omise.

Pe baza observațiilor atente asupra evoluțiilor militare și politico-diplomatice care au urmat în anul 1915 și a concluziilor desprinse din studiul lucrărilor și documentelor din arhivele române și străine, generalul Dabija prezintă, în lucrarea

[1] Lucrarea nu a fost publicată; este păstrată în manuscris (A 1709) la Biblioteca Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pregătirea diplomatică a războiului României, întregul proces al negocierilor acesteia cu toate țările interesate de poziția sa geopolitică și de potențialul său militar. Coroborând fapte, gesturi politice, declarații ale responsabililor politici și rezultate ale acțiunilor militare pe diferite fronturi, generalul Dabija surprinde, cu mare acuratețe, nuanțele care au apărut în procesul de negociere a beligeranței României în tabăra Antantei, înainte și după intrarea Italiei în război în mai 1915. Prezint unele pasaje semnificative din această lucrare, cu relevanță pentru chestiunea pusă în discuție, cu un scurt comentariu al autorului studiului de față:

A) „La 3 ianuarie 1915 contele Tisza adresează generalului Conrad v. Hoetzendorf, șeful statului major, o lungă scrisoare, în care menționează: «Chestiunea Italiei și a României va intra în curând într-un stadiu acut. Întreaga noastră acțiune politică trebuie să se concentreze asupra acestei probleme. Un lucru este cert: trebuie să zădărnicim în orice caz un atac simultan din partea Italiei și României. Trebuie să găsim un acord cu Italia, iar față de România să luăm o atitudine de așa natură încât să-i treacă pofta de a intra în război împotriva noastră. Dacă primejdia italiană va fi înlăturată, vom putea ține în loc România.»"

Ideea subliniată de autor este teama excesivă a autorităților imperiale față de simultaneitatea intrării în război a Italiei și României, care ar fi obligat pe centrali să distribuie forțe pentru alte două fronturi. Eforturile acestora vor fi îndreptate așadar în direcția evitării unei astfel de situații, care ar fi pus sub un mare semn de întrebare victoria preconizată de centrali.

B) La sfârșitul lunii ianuarie [1915 – n.n.], regele Ferdinand al României a scris împăratului Wilhelm o scrisoare prin care-i descrie greaua situație în care se găsește.

Regele arată următoarele: „Cu toate simțămintele sale personale, el este înainte de toate una cu poporul său, care cere cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

glas tare dezrobirea românilor de sub stăpânirea ungară, [...], ca rege al României, el este legat prin jurământ să o ferească de orice jertfă. Dacă Italia și-ar călca neutralitatea față de Germania, va fi aproape cu neputință de a opri România să facă la fel."

Așa cum este formulat textul scrisorii, suveranul român subliniază două coordonate ale atitudinii sale, care trebuiau să fie în atenția împăratului Wilhelm. În primul rând, deși avea simțăminte deosebite față de Germania, regele era decis să slujească înainte de toate interesele poporului român, așa cum se angajase. În al doilea rând, în situația că Italia ar fi părăsit neutralitatea, România nu putea să procedeze decât în același fel din cauza presiunii opiniei publice, care cerea cu vehemență dezrobirea românilor asupriți de aliata Germaniei, Austro-Ungaria.

C) La 18 februarie 1915, contele Tisza face două comunicări baronului Burian, ministrul de externe:

„1) ... Al doilea fapt este atitudinea lui Brătianu. Nu numai că el intră, dar stăruie, să se facă o înțelegere între Italia şi Rusia. Rezultatul: iminenta primejdie a unui acord italo-româno-rus şi apoi imediata intrare în acțiune;

2) Cu îngrijorare profundă urmăresc evenimentele militare. La înfrângerile rusești se adaugă primejdia ce amenință Dardanelele. Toate acestea vor avea un efect dintre cele mai deplorabile la București şi Roma. În numele cerului te implor, veghează şi nu îngădui, în niciun caz, ca cei doi tâlhari să se unească pentru pradă [...] Dacă ar fi să satisfacem numai Italia şi numai cu Trentinul, ar însemna o lovitură; dacă ar trebui să dăm mai mult şi mai ales să aruncăm un ciolan şi României, ar fi o catastrofă.

Ideile contelui Tisza exprimate anterior şi, mai cu seamă, la 3 ianuarie 1915 revin, dar acum sub imperiul unei îngrijorări mai mari. Unde contele Tisza este delicios, este acolo unde

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tratează Italia și România ca pe doi tâlhari. Aceste state tindeau la unire națională pură, iar contele Tisza voia să continue să stăpânească prin șarlatanie, teroare și opresiune, popoare ce nu aveau absolut nimic în comun cu ungurimea lui Arpad. Aici e diferența pe care mersul evenimentelor ce au urmat a venit de a pus pecetea adevărului istoric."

Textul nu mai comportă niciun comentariu personal.

D) La 28 aprilie 1915, Ion I.C. Brătianu îi spune contelui Czernin: „Dacă Italia intră în război situația se va înrăutăți foarte mult, căci opoziția va face tot ce este cu putință ca [România – n.n.] să intre în război. Totuși el se va opune din toate puterile și nădăjduiește că va reuși să țină neutralitatea, dar nu poate garanta aceasta ..."

În deplin acord cu suveranul Carol I, premierul Brătianu ține să prevină pe contele Czernin despre faptul că va cere ca România să facă același lucru. Pentru ca situația să nu conducă la o rupere prematură a relațiilor diplomatice dintre România și Imperiul dualist, Brătianu își ia o rezervă; se angajează să țină opinia publică sub control, fără însă a garanta că va reuși.

Despre situația tensionată de la București, contele Czernin telegrafiază la 10 mai 1915 contelui Tisza, Budapesta fiind pusă încă o dată în gardă că gestul pe care-l va face Italia va fi urmat și de România: „Pe deplin conștient de răspunderea mea, am datoria să vă atrag atenția că situația de aici este critică și dacă vom continua politica noastră de până acum, trebuie să ne așteptăm că Înțelegerea va câștiga și România, ca și Italia."

Soluția pe care o propune este de a ceda României Bucovina moldovenească, concesia fiind total nesatisfăcătoare pentru autoritățile române. Pentru liniștirea Italiei se propunea să i se cedeze Trentinul, propunere care nu era acceptată însă de împăratul Franz Josef.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Informații despre modul în care atitudinea și acțiunile Italiei au influențat poziția marilor puteri față de România se regăsesc și în capitolul privind tratativele acesteia cu Rusia în toată această perioadă. Iată câteva exemple semnificative:

E) „Neapărat Franța și Anglia nu voiau să bruscheze lucrurile, așa cum cerea Sazonov, care folosea o tactică greșită, nu numai față de România, ci și față de Italia, căci iată ce instrucțiuni dă Domergue la 30 iulie 1914 lui Paléologue: „Este de la sine înțeles că, pentru a determina Italia și România ca să intervină militărește alături de noi, dată fiind marea lor susceptibilitate și mobilitate a spiritului lor național, este momentul de a crede că orice cerere a Înțelegerii, care ar avea aerul de a le pune în întârziere, să nu producă un rezultat cu totul contrar acelui pe care noi voim să-l atingem. Cred că trebuie procedat cu ei cu foarte mare chibzuială și de a nu-i brusca. Acum câteva săptămâni noi ne temeam că, în caz de conflict, România și Italia vor fi cu Triplicea. Noi am considerat neutralitatea lor ca pe un eveniment dintre cele mai fericite pentru noi. Trebuie să le mulțumim și să le spunem că suntem foarte recunoscători pentru această atitudine și că nu ne mirăm că națiunile lor, culte cum sunt, trebuie să fie indignate de odioasa agresiune a Austriei și Germaniei. Acestea zise, noi putem adăuga că nu voim să facem nicio presiune asupra lor pentru a le hotărî de a merge alături de noi, dar că am fi dispuși, dacă ele ar voi să facă acest pas, să le acordăm serioase avantaje la momentul regulării finale. Noi le vom spune aceste foloase, asupra cărora noi suntem deja de acord."

Textul subliniază temerea Franței și Angliei față de presiunile făcute de Sazonov asupra Italiei și României, care-și declaraseră neutralitatea. Pentru a nu le arunca în brațele Triplicei acestea trebuiau tratate – în opinia diplomației occidentale – cu foarte mare îngăduință.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Momentul semnării, în primăvara anului 1915, a tratatului dintre Italia și puterile Antantei, este prezentat de generalul Dabija în următorii termeni:

F) „La 13 aprilie 1915 [stil vechi – n.n.] Italia încheie la Londra cu Anglia, Franța și Rusia așa-zisul «tratat secret de la Londra», prin care Italia se obliga ca cel mai târziu într-o lună să intre în război împotriva Puterilor Centrale, cu toată armata sa de uscat și mare. [...] Italia crezând că războiul s-ar putea să se sfârșească fără ea, s-a grăbit ca să încheie Pactul de la Londra, fără ca România să fie încunoștințată, cum Italia avea îndatorirea, pe baza înțelegerii de la 10 septembrie 1914 ce-o avea cu România. Mai mult ceva, Brătianu întreabă, la 6/19 aprilie, Italia ce gând are? I s-a răspuns ceva polimorf, așa în doi peri, fără ceva precis.

Numai după ce Italia a semnat la 13/26 aprilie 1915 «pactul de la Londra», a încunoștințat și România, dându-i sfatul «ca să-i urmeze exemplul, oferindu-i bunele sale oficii întru ajutor.»".

Într-adevăr, în pofida acordurilor semnate la 10/23 septembrie 1914 și 24 ianuarie/6 februarie 1915, fără a informa autoritățile de la Bucureşti, Italia intră în război de partea Antantei la 10/23 mai 1915.[1] Gestul acesteia provoacă nemulțumirea premierului român, care este decis să continue negocierile cu Rusia până la acceptarea tuturor revendicărilor sale și la semnarea convențiilor politică și militară între România și puterile Antantei. Negocierile vor fi însă tot mai dificile, Rusia apreciind că intrarea Italiei în război înclina balanța forțelor în favoarea Antantei, victoria putând fi astfel obținută fără a mai fi nevoie de concursul României, ale cărei pretenții erau apreciate ca „inacceptabile".

[1] Italia a declarat război numai Austro-Ungariei, rămânând în raporturi formale de pace cu Germania până la 13/26 august 1916.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Un ultim pasaj pe care l-am selectat din lucrarea generalului Dabija subliniază tocmai această manieră „comercială" de a trata a Rusiei:

„La 20 aprilie 1915, Diamandy întors de la Bucureşti cu instrucțiunile lui Brătianu, se duce la Sazonov. Acesta, cum îl vede, în loc de bună ziua sau bun venit îi spune: «Acum când Italia va intra în război tariful României a scăzut».

Dar Diamandy, cu spiritul şi inteligența ce-l caracterizau, îi răspunde scurt: «Vă înşelați excelență, noi nu ne-am prezentat la vreo licitație. Eu ca reprezentant al României cer numai drepturile ei, pe care vi le prezint în numele guvernului român. Aceste cereri sunt intangibile, ele constituie un tot de acceptat, sau un bloc de respins»".

Autoritățile ruseşti se pretează chiar la unele aranjamente care să dea consistență şi credibilitate ideii că, într-adevăr, intrarea Italiei în război era suficientă pentru obținerea victoriei. Cu Italia beligerantă se putea accepta intrarea României în război, dar fără a se i se admite cerințele. Într-un mod de-a dreptul cinic, alăturarea Italiei Antantei urma să fie folositoare chiar din punct de vedere teritorial Rusiei, în detrimentul României. Iată conivența pusă la cale de şeful diplomației ruse, aşa cum o prezintă generalul Dabija în lucrarea sa:

„Sazonov îşi urmează duplicitatea, face pe Marele Duce Nicolae, care era comandantul superior al tuturor forțelor ruseşti, să dea o telegramă, cu nr. 211/20 aprilie 1915, către Ministerul de Externe rus: «Cum nu am nicio ştire de la ministerul de externe, despre ceea ce a adus Diamandy, sprijinindu-mă pe ştiri particulare, apreciez ca exagerate cererile României şi tonul ei ridicat; cred că este necesar să se facă cunoscut ministerului de externe părerea mea din punct de vedere militar.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Intrarea Italiei în război ne dă un aşa avantaj că intrarea României a devenit acum de puțină importanță. Prin urmare, sunt de părere că trebuie să i se dea a înțelege că intrarea României poate fi acceptată, dar că marile sale pretențiuni sunt cu totul de neprimit.

Cum cererea României de intrare în război este făcută după semnarea tratatului cu Italia, trebuie folosită aceasta în scopul îmbunătățirii viitorului hotar al Rusiei în Carpați, în Bucovina și Ungaria, și în complet acord cu motivele strategice ce am dat în memorandumul prezentat de mine ministerului.

Eu sunt adânc încredințat că, în statornicia justificată prin situația actuală, România va fi silită prin însuşi mersul lucrurilor, să se alipească de noi și ea se va mulțumi cu ceea ce noi îi dăm, cu atât mai mult cu cât știu că Anglia și Franța nu vor face nicio cerere pentru România, ci ele vor susține în întregime cererile noastre.»"

Lucrarea generalului Dabija conține și alte referiri la tematica supusă dezbaterilor în cadrul acestei conferințe dar spațiul alocat nu permite prezentarea tuturor acestora. Îmi exprim speranța că v-am trezit interesul și că veți aştepta cu aceeaşi nerăbdare ca și noi editarea textului integral al volumului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ROMÂNII DIN BUCOVINA (1915): ÎNTRE PAJURA HABSBURGICĂ ŞI VULTURUL ŢARIST

THE ROMANIANS OF BUKOVINA (1915): BETWEEN THE HABSBURG AND THE TSARIST EAGLES

Ştefan Purici*

Abstract

The study briefly examines the situation of Bukovina during World War I. Bukovina, a Romanian region which became a part of the Habsburg Empire in 1775, experienced a special situation in 1916-1918, as it became the theatre of war between Austria-Hungary and Germany, on the one hand, and Russia, on the other. Consequently, it went through successive occupations, Habsburg and Russian, something that deeply affected the economic, social and cultural life of the inhabitants. At the beginning of the war, the Russian occupation awakened the hopes of some of the locals to liberate themselves from the Austrian administration. But this perception soon vanished, as the population of the province found that the Russian authorities treated Bukovina as an occupied region, resorting to repression and allowing major abuses to take place. On the other hand, the return of the imperial administration following the two Russian occupations and the measures adopted in the political and economic fields shattered the trust in the future of the dualist monarchy and strongly affected the image of the Imperial Court in Vienna as the protector of the inhabitants of Bukovina. This facilitated the unification with Romania, achieved in November 1918.

La 22 octombrie 1918, în Parlamentul de la Viena, Constantin Isopescu-Grecul, deputat român din Bucovina şi preşedintele Clubului parlamentarilor români, se adresa guvernanţilor: „Nouă, românilor, nu ne mai rămâne decât o singură direcţie în existenţa noastră: dreptul de autodeterminare naţională."[1]

* Prof. univ dr., Universitatea „Ştefan cel Mare", Suceava.

[1] Radu Economu, *Unirea Bucovinei 1918*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1994, p. 4.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Rezultatele Primului Război Mondial, polarizarea identitară pe care o identificăm în provincie în lunile octombrie-noiembrie 1918, poziția reprezentanților grupurilor etnice din Bucovina în timpul dezbaterilor în cadrul Congresului General al Bucovinei (28 noiembrie 1918) ne pot cu ușurință duce spre concluzia potrivit căreia respingerea autorității Casei de Habsburg de către naționalitățile negermane a fost un proces firesc și continuu, manifestându-se cu mult timp înainte de disoluția dublei monarhii.

În ansamblul administrativ al Austro-Ungariei, Bucovina reprezenta cea mai mică provincie – „țară" – a Coroanei de Habsburg. În pofida faptului că imperiul dualist purta amprenta de stat „german", în realitate, în preajma Primului Război Mondial, din cele 52 milioane de locuitori (în plan demografic, Austro-Ungaria se situa pe locul trei în Europa, după Rusia și Germania)[1] doar vreo 12 milioane erau germani, restul slavi (aproape 50% din totalul populației), unguri, români și italieni.[2] Aceeași dispersie etnică se constată și la nivelul provinciei situate în estul monarhiei, la granița cu Regatul României și cu Imperiul Rus. Ultimul recensământ austriac, din 1910, a înregistrat în Bucovina o populație de 794 945 persoane. Din acestea, 273 216 (34,4%) erau români, 305 222 (38,4%) ucraineni, 95 706 (12%) evrei, 73 073 (9,2%) germani și 47 728 (6%) de alte etnii.[3] Populația era foarte diversă și sub aspect confesional: 547 603 de bucovineni s-au declarat ortodocși, 102 919 mozaici, 98 565 romano-catolici, 26 182 greco-catolici, 20 029

[1] Geoffrey Wawro, *A Mad Catastrophe. The Outbreak of World War I and the Collapse of the Habsburg Empire*, New York, Basic Books, 2014, p. 23.

[2] A.J.P. Taylor, *Monarhia Habsburgică, 1809-1918. O istorie a Imperiului austriac și a Austro-Ungariei*, București, Editura ALLFA, 2000, p. 225.

[3] Rudolf Wagner, *Vom Moldauwappen yum Doppeladler. Ausgewählte Beiträge yur Geschichte der Bukovina*, Augusburg, Hofmann-Verlag, 1991, S. 4.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

luterani, 3 232 lipoveni, 657 armeni catolici, 341 armeni ortodocși, 484 reformați, etc.[1] Având sub administrație o populație predominant negermană și ortodoxă, autoritățile austriece nu puteau să nu țină cont de particularitățile etno-culturale și confesionale.

Cu toate interferențele economice, spirituale sau intelectuale, în pofida asimilării etnice și culturale, în preajma Marii Conflagrații, Bucovina se prezenta ca o lume multipolară: **orașele** erau dominate de elemente etnice germano-iudeo-poloneze; **satele** aveau o populație româno-ucraineană și româno-germană, în diverse proporții până la omogenitatea totală; **instituțiile** (biserica, învățământul) măcinate de concurența interconfesională și/sau etnică (cazul bisericii ortodoxe) erau dominate de evrei, germani, români și polonezi.[2]

În pofida unor confruntări pe plan religios sau economic, naționalitățile din ținut au reușit să construiască și să mențină o așa-numită *pax bucoviniensis* până către sfârșitul imperiului dualist.[3] Istoricul britanic A.J.P. Taylor sublinia: „Oamenii nu au avut nicicând mai multă încredere în viitorul monarhiei habsburgice decât în anii premergători sfârșitului."[4]

La nivelul elitei intelectuale exista sentimentul că structura imperială dualistă este depășită: „În monarhia noastră, de un timp încoace se întâmplă lucruri nespus de scandaloase și rușinoase și se ivesc semnele unui proces de descompunere.

---

[1] Vezi Kowalski Z., Krasowska H., Makar J., Strutyński Wł. (red.), *Bukowina. Tradycje i współczesność,* Piła – Czerniowce – Suczawa, 2006, pp. 137-140.

[2] Marian Olaru, Ștefan Purici, *Bucovina – mirajul identitar supranațional*, în „Analele Bucovinei", VI, 1999, nr. 2, p. 260.

[3] Sophie A. Welsch, *The Bukovina-Germans During the Habsburg Period: Settlement, Ethnic Interaction, Contributions*, în „FEEFHS Journal", vol.10, 2002, p. 94.

[4] A.J.P. Taylor, *op.cit.*, p. 191.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

[...] Catastrofa se apropie repede și prăbușirea ne amenință."[1] Nu întâmplător, în Bucovina anilor 1913-1914 circulau zvonuri privitoare la un potențial eșec al administrației imperiale. Astfel, potrivit datelor înaintate guvernului țarist, în aprilie 1914, de Aleksandr Dolivo-Dobrovolski, consulul rus în Cernăuți, în capitala provinciei, în cafenele, se afirma deschis: „În câțiva ani Bucovina poate deveni rusească sau românească."[2]

Pentru a pregăti psihologic și ideologic populația, opinia publică din Austro-Ungaria era alimentată cu știri privitoare la amenințările crescânde din partea naționalismului în Balcani, la obligativitatea menținerii rolului Casei de Habsburg ca factor major de influență asupra politicii europene, la dotările cu arme noi ale puterilor continentale, la pericolele externe, dar și la durabilitatea construcției imperiale la care veghează neîncetat și cu multă grijă împăratul și guvernul. Un rol aparte în cultivarea atitudinilor naționaliste (loialiste) în rândul maselor l-au jucat periodicele, în special tabloidele. Difuzat în mediul unei populații semialfabetizate, acest tip de publicații a contribuit la cristalizarea unei atmosfere de „paranoia xenofobică" care a caracterizat deceniul premergător Primului Război Mondial.[3] Drept urmare, odată cu declanșarea războiului și angrenarea succesivă în ostilități a puterilor europene, masele au fost cuprinse de un entuziasm aparte, acordând deschis susținere propriilor guverne și simțind că participă la „facerea istoriei"[4].

---

[1] *Semne rele*, în „Viața Nouă", 1913, 21 decembrie (1914, 03 ianuarie), p. 2-3.

[2] Ion Varta, *Bătălia pentru Bucovina în ajunul Unirii cu România (1913-1917)*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2008, p. 20.

[3] *Ibidem*, p. 52.

[4] Hew Strachan, *The First World War*, Vol. I, *To Arms,* New York: Oxford University Press, 2003., p. 104.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În Bucovina, provincia cea mai îndepărtată de centrul imperiului, situația era – în linii mari – similară cu cea din alte regiuni ale statului dualist. În deceniile premergătoare războiului, populația se bucura de beneficiile reale și imaginate ale modernizării și integrării în sistemul central-european economic și social. Urbanizarea, industrializarea și democratizarea au facilitat și accelerat fenomenul structurării unor forme de organizare civică și politică întemeiate, de multe ori, pe criterii etnice.

Trebuie să remarcăm că performanța administrației austriece în gestionarea chestiunii naționalităților, fragmentarea etnică a populației bucovinene, absența unei naționalități majoritare în provincie, cadrul constituțional construit de clasa politică a Austriei, limitele permisive pentru evoluția culturală și afirmarea demnității naționale au facilitat dezamorsarea potențialelor tensiuni între grupurile etnice. Această cvasiunanimă satisfacție socială și economică a populației s-a manifestat în primele zile ale războiului prin adoptarea unor atitudini de solidaritate cu Casa de Habsburg. Trebuie să subliniem faptul că în Austro-Ungaria conținutul termenului „patriotism" avea conotații diferite de patriotismele din alte țări europene. Spre deosebire de statele naționale, în care patriotul era definit drept o persoană care conștientizează apartenența la națiunea/statul din care face parte și (re)acționează în consecință, în Austro-Ungaria – imperiu multinațional – conceptul de patriotism presupunea o relație de fidelitate între popoarele imperiului și Casa de Habsburg. Dinastia se vedea drept singura entitate îndreptățită să pretindă loialitate supranațională de la toți supușii săi.[1]

În Bucovina românii constituiau o comunitate predominantă în mediul rural din centrul și sudul provinciei care

[1] H.F. van Drunen, *"A sanguine bunch". Regional identification in Habsburg Bukovina, 1774-1919*, Amsterdam, 2013, p. 297.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

resimțea presiunea concurențială din partea evreilor, în plan comercial, a germanilor și polonezilor, în domeniul administrativ și educațional, a ucrainenilor, în plan economic și religios. Profitând de apropierea geografică a Regatului României, de interesul și preocuparea pentru Bucovina pe care le arătau unii oameni politici și intelectuali din București sau Iași, în rândul elitei românilor bucovineni s-au manifestat idei iredentiste, chiar dacă numărul celor care militau sau sperau într-o unire era destul de mic.[1]

Presa românească din acea perioadă, discursurile liderilor comunității promovau ideea conform căreia autoritățile austriece transpun în practică politici care marginalizează românimea bucovineană, avantajând celelalte grupuri etnice. Totuși, în pofida acestei critici mai mult sau mai puțin întemeiate a politicii administrației vieneze, în ciuda articulării unor relații statornice cu conaționalii din Regatul României, intelectualii și oamenii politici nu încetau să scoată în evidență fidelitatea grupului lor etnic față de împărat și țară.[2] În epoca antebelică, naționalismul românesc bucovinean se putea manifesta doar printr-o simbioză între atitudinile de „bun român" și de „patriot austriac"[3]. În opinia unui contemporan, „pentru românii bucovineni alipirea Bucovinei la patria mumă era mai mult o dorință vagă, o așteptare resemnată a unui ideal îndepărtat, decât o credință tare într-o înfăptuire sigură și apropiată..."[4]

Trebuie să menționăm faptul că, pentru a evita sau a diminua suspiciunea privitoare la orice potențială solidaritate

---

[1] H.F. van Drunen, *op.cit.*, p. 298-301.

[2] *Mare adunare politică a „Partidului național"*, în „Viața Nouă", 1913, 21 decembrie/3 ianuarie 1914, p. 3.

[3] *Orațiuniea d-lui deputat Dr. Isopescul-Grecul în parlament*, în „Gazeta Răzeșilor și Mazililor", 21 iunie 1913, p. 31.

[4] Nicolae Coman, *Martiriul Bucovinei, 1914-1915*, București, Editura Librăriei Pavel Suru, 1915, p. 32-33.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sau simpatie pentru sârbii ortodocși, românii bucovineni, împărtășind practic în totalitate cultul ortodox, au clamat, prin intermediul conducerii organismelor politice viabile în acel moment – Partidul Democratic/Țărănesc și Partidul Național Român – loialitatea față de dinastia Habsburgică.[1] Ziarul „Viața Nouă" publica, la mijlocul lunii august 1914, *Un manifest al românului din Bucovina*, în care românii erau îndemnați să susțină Curtea de la Viena și pentru că în noile condiții Austria trebuie să-i protejeze de Imperiul Țarist și de Serbia, unde peste „două milioane de compatrioți" sunt oprimați.[2]

Circulare, predici și discursuri întru susținerea necondiționată a guvernului de la Viena, respectarea jurământului de loialitate față de împărat și necesitatea acordării sprijinului moral și material armatelor austro-ungare au venit din partea ierarhilor Bisericii Ortodoxe din Bucovina, dar și ai celorlalte biserici care aveau enoriași în mica provincie.

Totuși, o parte din entuziasmul afișat, parte pe care cu greu o putem cuantifica, a fost determinată de măsurile punitive luate de autorități. Nu trebuie ignorat faptul că, la nivelul Austro-Ungariei, guvernul trata națiunile componente ale imperiului cu măsuri diferite, apreciindu-se că unele popoare sunt mai puțin determinate decât altele să apere Coroana. Între „elementele nesigure" din armata austro-ungară erau incluși etnicii sârbi, cehi, români și ruteni.[3] Pe baza unor liste întocmite în anii premergători, persoanele suspecte de potențiale acțiuni

[1] Anghel Popa, *Între fronturi. Bucovineni în România primului război mondial*, Câmpulung Moldovenesc, Fundația culturală „Alexandru Bogza", 1998, p. 20.

[2] Apud *Ein Manifest der Bukowiner Rumänen*, in „Czernowitzer Allgemeine Zeitung", No. 3527, 1914, 16, August, S. 1.

[3] Mark Cornwall, *Morale and patriotism in the Austro-Hungarian army, 1914-1918*, in John Horne, *State, society and mobilization in Europe during the First World War*, Cambridge University Press, 2002, p. 178.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

și atitudini antistatale au fost fie trecute sub o supraveghere extrem de severă (pentru a nu lansa zvonuri sau inspira neîncrederea în victoria Habsburgilor), fie chiar au fost încarcerate.

Guvernatorul Bucovinei se adresa public depunătorilor în băncile și casele de economii austriece cu solicitarea ca aceștia să nu retragă depozitele și economiile dacă nu sunt presați de împrejurări: „Ar fi deci un act nepatriotic, dacă ar ridica cineva fără de trebuință bani ..."[1] Tinerilor li se cerea să îi înlocuiască pe părinții și frații mobilizați: „Fie că veți fi aplicați pentru lucrul pământului, fie că pentru alte lucrări prin birouri, pe la feliurite institute și întreprinderi de agonisită, fiecare din voi să facă cu bucurie și din inimă lucrul, ce i se cuvine."[2] De asemenea, s-a dispus înființarea în localitățile urbane a unor corpuri cetățenești de siguranță care să acorde sprijinul necesar serviciului de siguranță publică.

Odată cu declanșarea ostilităților militare, populația Bucovinei a avut de suferit enorm.

La 1 august 1914, comandantul Corpului 10 Armată trimitea generalului-locotenent Fedor Keller telegrama secretă cu nr. 497, în care comunica următoarele: „La mine au ajuns zvonurile potrivit cărora unele unități ale Regimentului 1 Orenburg de cazaci, trecând frontiera cu Austria, au un comportament neadecvat, necăjind localnicii, furându-le vitele, și a fost chiar un caz de incendiere a unui sat; în urma acestor fapte populația locală care până acum a avut o atitudine favorabilă se poate transforma în adversarul nostru."[3] În urma anchetei realizate, cei găsiți vinovați au fost pedepsiți.

---

[1] Meran, *Avertisment serios către depunători*, în Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, fond *Primăria Vatra Dornei*, d. 39/1914.

[2] Meran, *Apel către tineretul dela școlile primare și secundare ale ducatului Bucovina*, în Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, fond *Primăria Vatra Dornei*, d. 39/1914.

[3] *Граф Келлер*, Москва, Посев, 2007, с. 1079.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

A doua ofensivă în Bucovina a armatelor țariste a început la 24 noiembrie 1914. Spărgând linia frontului dinspre orașul Sniatin, a doua zi trupele rusești au ajuns aproape de Cernăuți, concomitent cu retragerea armatei austro-ungare spre Carpați.

La sfârșitul anului 1914 au fost organizate două legiuni de voluntari români (circa 1 500) și ucraineni (în jur de 1 350) care, înarmați cu puști „Werndl", scoase din uzul armatei austriece, au fost introduse în luptă pe linia Carpaților (Vijnița, Berhomet, Bănila Moldovenească). Formând ariergarda armatei austriece care se retrăgea spre Vatra Dornei, cu o pregătire militară precară, legionarii se retrăgeau în debandadă în fața ofensivei trupelor țariste. Mulți dintre voluntari au fost prinși și, catalogați drept partizani, au fost executați de ruși.[1]

La începutul anului 1915, trupele țariste au fost supuse unei presiuni demoralizatoare prin intermediul proclamațiilor fabricate de austrieci și difuzate în rândul ostașilor ruși inclusiv prin intermediul celor care nimereau în prizonierat.[2] Drept urmare, în aprilie 1915, tribunalul militar a condamnat la moarte prin spânzurare pe bucovineanul Fedor Posovin, locuitor al satului Onut, acuzat de spionaj în favoarea austriecilor. În vederea executării misiunilor de spionaj în zona de ocupație rusă, austriecii au folosit pe larg serviciile negustorilor evrei care pătrundeau în locațiile trupelor țariste sub pretextul efectuării unor schimburi comerciale, dar și entuziasmul unor tineri bucovineni cu vârste cuprinse între 10 și 15 ani.[3] Spre exemplu, pe parcursul lunii mai, în zona de acțiune a Corpului 3 de Cavalerie, au fost arestați cinci indivizi suspectați de spionaj, din

[1] Teodor Bălan, *Bucovina în războiul mondial,* Cernăuți: Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei", 1929, p. 29.

[2] *Граф Келлер*, 2007, с. 1087.

[3] *Ibidem*, p. 1088-1089.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

care patru – evrei – au fost găsiți vinovați și au fost spânzurați. În ziua de 11 iunie au fost executați alți trei bucovineni, iar trei persoane, a căror vină nu a putut fi demonstrată, au fost trimise pentru continuarea anchetei în spatele frontului.[1]

Represiunile armatei țariste nu s-au redus doar la pedepsirea unor indivizi aparte, ci au atins și comunități întregi. De pildă, în ziua de 17 septembrie 1915, generalul-locotenent Fedor Keller trimitea o telegramă generalului Platon Lecițki, comandantul Armatei 9, în care relata următoarele: „Locuitorii satelor austriece Boian, Lehuceni, Hlinița și Slobozia ne privesc extrem de neprietenos, susțin spionajul dușmanului, realizează activități de semnalizare, precum și comerț ilicit cu țuica românească. Urmare a celor menționate mai sus este necesară evacuarea generală a locuitorilor satelor menționate. Ținând cont de dispozițiile anterioare de menținere a populației indigene în zonele de locuire, îmi este dificil să aplic articolul 507 al Regulamentului de luptă și, din acest motiv, solicit permisiunea de a deporta locuitorii din toate satele austriece menționate."[2] Până la data de 10 octombrie, luând ostatici pentru a preveni eventuale revolte, Keller a deportat pe toți locuitorii din localitățile menționate în interiorul Rusiei.[3]

În februarie 1915 armata austriacă, concentrată în sectorul Vatra Dornei, a început ofensiva contra armatei țariste. Trupele rusești n-au opus rezistență solidă, în scurt timp armata austro-ungară ajungând la frontiera Basarabiei. La mijlocul lunii mai 1915 armata rusă a declanșat o nouă ofensivă reușind să ocupe regiunea Bucovinei situată între Prut și Nistru. După aproape două săptămâni de lupte crâncene pentru cucerirea Cernăuțiului, trupele rusești au fost nevoite să bată

[1] *Ibidem*, p. 1088.
[2] *Ibidem*, p. 1089.
[3] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în retragere, restabilindu-se frontul pe hotarul cu Basarabia, linie menținută până în vara 1916.[1]

În anii războiului populația civilă a fost adeseori folosită pentru efectuarea unor munci în folosul armatei austro-ungare. Autoritățile militare trebuiau să trimită adrese celor civile (guvernatorului sau prefecților) care aveau obligația de a mobiliza lucrători. Civilii, fără deosebire de vârstă și de sex, erau folosiți la curățarea drumurilor, repararea podurilor sau săpatul tranșeelor. De pildă, la 19 martie 1915, serviciul tehnic sanitar din Vijnița a cerut guvernatorului să i se trimită un număr de 1 500 de lucrători. Aceștia au fost ridicați din județele Suceava și Rădăuți. Potrivit unui tablou întocmit de administrația austriacă, până în iunie 1915, a fost concentrat un număr de 14 000 de lucrători civili între care se numărau „femei, copii sub vârsta de 17 ani și bărbați trecuți de 50 de ani". Potrivit raportului, în care se constata că doar în circa o treime de cazuri concentrarea populației civile s-a făcut cu respectarea regulamentelor, în celelalte cazuri locuitorii fiind mobilizați direct de armată, Ministerul de Război a dispus ca femeile, fetele și bărbații inapți pentru muncă să fie trimiși acasă.[2] În pofida faptului că armata nu a mai avut dreptul să apeleze la mobilizări directe la muncă a populației civile din Bucovina, rechizițiile de oameni au încetat abia în primăvara anului 1918.

Pe lângă mobilizarea la muncă forțată, populația era obligată să pună la dispoziția armatei caii și trăsurile. De această corvoadă erau scutiți preoții, funcționarii, primarii și bărbații cu handicap sau bolnavi. În multe situații soldații austrieci opreau țăranii cu trăsuri (sic!) și rechiziționau mijlocul de transport și caii pentru scopurile armatei.[3]

---

[1] Teodor Bălan, *op.cit.,* p. 31-33.

[2] *Ibidem*, p. 48.

[3] *Ibidem*, p. 49.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Mobilizările și rechizițiile au avut un impact negativ asupra agriculturii și au avut menirea să submineze credința în statul austriac, deoarece lipsurile și abuzurile militarilor erau adeseori insuportabile.

Bucovinenii au fost obligați să participe la diverse colecte publice organizate de prefecturi și primării. Spre exemplu, în toamna anului 1915 a fost lansată o campanie publică de colectare de haine pentru militarii de pe front. În școlile de fete s-au introdus ore pentru împletirea ciorapilor.[1] În câteva rânduri, bucovinenii au contribuit la finanțarea războiului prin contractarea unor împrumuturi de război. Prin intermediul preoților și învățătorilor, locuitorii Bucovinei au fost îndemnați să semneze listele de subscripție.

În concluzie, putem afirma că speranțele unor bucovineni de eliberare de sub administrația austriacă s-au spart rapid, după ce populația provinciei a constatat că autoritățile țariste au tratat Bucovina drept o regiune cucerită și au recurs la represiuni sau au îngăduit abuzuri majore. Pe de altă parte, revenirea administrației imperiale după cele două ocupații ruseşti și măsurile adoptate în plan politic și economic au zdruncinat în mod serios încrederea în viitorul monarhiei dualiste și au întunecat puternic imaginea Curții de la Viena ca protectoare a locuitorilor Bucovinei.

[1] *Ibidem*, p. 51.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

RĂZBOIUL ŞI FRONTUL ITALIAN ÎN VIZIUNEA MEMORIALISTICĂ A LUI SEXTIL PUŞCARIU, FOST OFIŢER ROMÂN AL ARMATEI AUSTRO-UNGARE

THE WAR AND THE ITALIAN FRONT IN THE MEMOIRS OF SEXTIL PUŞCARIU, FORMER ROMANIAN OFFICER IN THE AUSTRO-HUNGARIAN ARMY

Ioan Vlad*

...A venit războiul pe care nu-l regret, căci el a fost o bogată experienţă sufletească, o bună întremare trupească şi mai ales un bir pe care trebuia să-l plătesc pentru fericirea ce avea să urmeze: România Mare.

S. Puşcariu

Abstract

This paper analyses the opinions of Sextil Puşcariu, one of the greatest Romanian philologists. He graduated from the universities of Leipzig (1895-1899), Paris (1899-1901) and Vienna (1902-1904), he earned the titles of doctor of philosophy at Leipzig (1899) and privatdozent in Romance philology at Vienna (1906) and he became a corresponding member of the Romanian Academy in 1905 (full member in 1914) and university professor of Romanian language and literature at the University of Chernivtsi in 1906. Being an artillery reserve officer in the Austro-Hungarian army, Puşcariu was mobilized with his subunit at the beginning of the war on various fronts, including the Italian one. His diary, published after the war, is a document of outstanding value, which offers precious information about the frame of mind of the soldiers in the Austro-Hungarian army and especially of the Romanian soldiers, as well as of those from the opposing camp. In this context, his notes regarding the Italian front, where he was concentrated for over two years, complete the information coming from other sources. Sextil Puşcariu's conclusion was that

* Prof. univ dr., Universitatea „Spiru Haret", Braşov.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

the Italian army had a poor fighting capacity. As for the Romanians enrolled in the Austro-Hungarian units, they behaved, during these confrontations, very bravely.

La declanşarea Marelui Război, Sextil Puşcariu (1877-1948) avea 37 de ani, era un mare cărturar, cu o pregătire universitară solidă la trei mari universități: Leipzig (1895-1899), Paris (1899-1901) și Viena (1902-1904), era doctor în filosofie la Leipzig (1899), docent privat pentru filologie romanică la Viena (1906), membru corespondent din 1905 şi titular din 1914 al Academiei Române, profesor universitar de limba și literatura română din 1906 la Universitatea din Cernăuți, publicase o serie de lucrări de filologie românească, era recunoscut de marii romaniști ai epocii, i se oferă catedre la Freiburg sau Viena, dar preferă să predea în limba română la Cernăuți, pe postul ilustrat anterior de Aron Pumnu și I.G. Sbierea. Academia Română i-a încredințat continuarea monumentalei lucrări *Etymologicum Magnum Romaniae*, începută de Hașdeu.

Un academician la aprovizionare

A fost mobilizat la începutul războiului și dus pe front ca ofițer de rezervă, cu gradul de căpitan și, până în iunie 1918, a fost desprins de rosturile lui la Universitate și de munca de cercetare, unde ar fi fost de mult mai mare folos decât ca ofițer inferior responsabil cu aprovizionarea cu muniție a unui regiment de artilerie.

Mobilizarea generală decretată la Viena îl găsește pe S. Puşcariu pe litoralul Mării Negre, la Techirghiol, cu familia. S-ar fi putut eschiva și ar fi putut rămâne în România. Așa făcea fratele său, Anton, și cumnatul Manase. Nimic nu-l atrăgea să meargă „la război cu austriecii”[1], poate chiar contra României,

[1] S. Puşcariu, *Memorii*, Ed. Minerva, 1978, p. 7.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

iar războiul i se părea „o monstruozitate". A prevalat însă „sentimentul datoriei", nu rațiunea, nu interesele personale. „Orice alt raționament trebuia să înceteze..."[1] Acest „sentiment" al datoriei la românii ardeleni făcea ca, pe la Predeal, în primele trei zile de la mobilizare, să treacă 40 000 de bărbați, venind „din România să se anunțe la trupă".

Ajuns la cazarma din Brașov în primele două ore de la sosirea în oraș, constată că nu era în evidențele lor, deci putea să nu se prezinte, dar este reținut. Cunoștea viața militară ca ofițer de rezervă dar nu-l atrăgea cu nimic, din contră: „toate mizeriile vieții de cazarmă, cu vremea pierdută, cu exercițiile plicticoase, cu înjurăturile și strigătele de prisos, cu inspecțiile urâcioase și lucrul de mântuială pe care-l făceau toți de silă, în murdărirea, putoarea, lenea și plictiseala generală, cu glumele de cantină, cu supărările bieților soldați și cu spiritul cazon al ofițerilor."[2]

Cei din Academia Română, în frunte cu Ioan Bogdan, erau foarte preocupați de soarta lui S. Puşcariu, mobilizat şi trimis pe front, cât și de soarta *Dicționarului* la care lucra. Pentru a-i salva materialul deja realizat al *Dicționarului*, Academia a trimis un om la Cernăuți, după ocuparea orașului de către ruși, care a salvat toate manuscrisele lui Puşcariu.

Tot prin Academie, Ioan Bogdan, al cărui frate, Alexandru, căzuse în Galiția, a intervenit la regele Ferdinand, ca S. Puşcariu să nu fie trimis pe front, să rămână la partea sedentară, el „având misiunea să facă o lucrare a Academiei patronată de rege". Regele a intervenit la contele Czernin, ministrul austro-ungar la București, acesta a intervenit mai departe și de la „comanda supremă" s-a primit o telegramă prin care se ordona să nu fie

[1] *Ibidem*.
[2] *Ibidem*, p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

trimis pe front. Dar el tocmai plecase și comandantul care a primit telegrama, în pericol să-l înlocuiască el pe Pușcariu pe front, a răspuns că cel în cauză era deja plecat „cu adresă necunoscută" și Pușcariu a rămas pe front până în iunie 1918.

„Credința vieții mele" în război

Destul de devreme, ca militar în război, după ce își face un bilanț al celor 37 de ani și constată că și-a atins de tânăr toate „țintele" propuse, S. Pușcariu se împacă cu sine, războiul nu i se mai pare „atât de grozav", iar „revolta sufletească a încetat" și a răsărit în locul ei „speranța că din acest război va ieși un bine mare pentru poporul românesc". Speranța aceasta a crescut în timp și „a devenit credința vieții mele", care l-a ajutat să depășească marile încercări și i-a înseninat zilele.[1]

Când constată, ca și alții, că războiul durează, că „măcelul îngrozitor trebuie să mai dureze", el crede că e bine așa, cu oricâte sacrificii, pentru „ca fructul să se coacă". Cu un optimism curat și sănătos, el repetă în scrisorile către soție: „Țină războiul cât mai mult, numai sfârșitul să fie bun pentru noi". În aceeași logică optimistă, la o întâlnire întâmplătoare cu prietenul său Marius Sturza, medic militar la Arad, în 1916, la despărțire, S. Pușcariu profețește: „La revedere, la Cluj, unde eu voi fi rector și tu profesor universitar!", ceea ce se va petrece aidoma.

În scrisoarea din 20 septembrie 1915 către soție, comentând moartea accidentală a fiului lui Coșbuc, Pușcariu meditează din nou la miza războiului, la nădejdea „că noi vom scăpa" cu bine, ceea ce nu ajunge însă, „trebuie să avem și încredințarea că sfârșitul va fi bun pentru ai noștri", adică pentru români. El înțelege profund miza războiului, „vremurile astea", care nu sunt doar „grozave, ci sunt și mari. Acum se decid

[1] *Ibidem* p. 9.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lucruri pentru un viitor îndepărtat". Frământările istorice au să hotărască „soarta popoarelor", de aceea nu contează dacă războiul ține „oricât de mult, numai bine să se sfârșească nu numai pentru noi, ci pentru ai noștri"[1]. În crezul acesta, Pușcariu găsește chiar o terapie când spune: „omul care se poate ridica la astfel de gânduri toate le poartă mai ușor". El este convins și de nevoia jertfei pentru marea împlinire, să fim „buni și jertfitori", războiul ne cere să dăm „acum bucuroși jertfa", fără de care „n-am fi nici buni, nici cinstiți și n-am fi de omenie dacă pentru scurtarea grijilor și suferințelor momentane n-am fi gata să aducem jertfe și mai mari"[2].

Un an mai târziu, în octombrie 1916, când pe frontul românesc lucrurile mergeau rău, Pușcariu ne spune că „în mine se întărise convingerea că vom ieși bine din război", că războiul va mai dura, că decizia nu se va produce pe Frontul de Est, ci pe cel de Vest, ceea ce înseamnă că luptele de pe frontul român erau doar episoade. Ocuparea Munteniei, cu marile ei bogății naturale, va contribui la lungirea războiului prin aprovizionarea Germaniei.[3]

Această „credință" a lui Pușcariu privind binele pe care războiul îl va aduce românilor, dovedește situarea marelui cărturar de partea cauzei românești, de partea României după intrarea în război și, deci, de partea Antantei. Este poziția firească, aproape unanimă, chiar dacă nu și exprimată, a militarilor români din armata austro-ungară. Pușcariu este însă discret, nu se manifestă public în acest sens, este un militar disciplinat, pătruns de simțul datoriei, știe că istoria și timpul lucrează în favoarea cauzei naționale. Victoriile Puterilor Centrale din

[1] *Ibidem,* p. 89.
[2] *Ibidem,* p. 90.
[3] *Ibidem,* p. 63.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

1915 în Polonia și Rusia, înaintarea lor vertiginoasă, dar și întârzierea deciziei italiene, îl îngrijorau.[1]

Cât privește atmosfera de pe front, dacă acasă își imagina că „la război toată lumea merge înarmat până în dinți", că noaptea la fiecare pas te pândesc sute de dușmani, pe front constată că atmosfera este adesea mult mai destinsă, că se joacă tarot, că se fac sindrofii, că după o vizită la un prieten, la doar un sfert de ceas de front, el se întorcea „acasă" prin pădure pe jos, „fără nicio armă, numai cu bastonul, mai sigur decât pe Avenue de l' Opéra în Paris"[2].

Era însă foarte grea pe front „încercarea cea mare a nervilor și singurătatea, depărtarea de iubiții tăi, conștiința că-ți mănânci anii tinereții și că ești un șurub neînsemnat, care trebuie să funcționeze fără să poată face nimic în afară de destinația lui"[3]. Este deplin explicabil de ce-l chinuia așteptarea concediului, după cele șase luni de front. Cum ordinul de concediu întârzia, el telefona zilnic la „comandă", până „se vor plictisi și-mi vor da drumul să plec. Ieri, când ploua, mi-era dor să scap de pustietatea asta... Azi, că e vreme frumoasă, mi-e și mai dor..."[4].

Nici în rândul soldaților însuflețirea pentru cauza austro-ungară nu era mai mare. Primul transport de răniți, aduși cu carele goale care duseseră muniție pe poziții, a făcut o adâncă impresie asupra ofițerilor. Erau flăcăi români din Regimentul 64 de la Bistrița. Ceea ce se citea pe fețele lor nu era durerea rănilor, ci apatia, combinată, la cei mai ușor răniți, cu „o nespusă bucurie că au scăpat de grozăvia luptelor și merg acasă. Până ne-om vindeca, se gată războiul" – spuneau.[5]

---

[1] *Ibidem,* p. 68.
[2] *Ibidem,* p. 109.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem,* p. 55.
[5] *Ibidem,* p. 70.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Soldații români îi povestesc ofițerului că luptele contra italienilor sunt „mult mai crâncene" decât cele contra sârbilor, italienii trag neîncetat cu tunuri moderne, într-un teren pietros, unde apărătorii nu-și pot săpa adăposturi și tranșee suficient de adânci. Chiar dacă în timpul bombardamentelor de artilerie, nu rămân în tranșee decât 12 oameni ai companiei, ceilalți trecând în adăposturile din spate, totuși cam 8 mor" din cei 12. Cei care au scăpat se bucură că doar „câte un braț, un picior sau un umăr împușcat" le sunt pierdute și că vor merge acasă.

La ofițerii de carieră pe lângă apatie, S. Pușcariu mai observă și alte stări străine spiritului războinic și atașamentului la cauza Austriei și a împăratului. Căpitanul Alexiu, ofițer de carieră, „organizatorul" parcului de atelaje al diviziei, șeful nemijlocit al lui Pușcariu, salvat de front în această funcție la Aisovizza până avea să-și procure alt post la Viena în școala militară, era cazul reprezentativ al „învârtiților" de război, cu un impecabil instinct de conservare. „Nu făcea toată ziua nimica. Se scula foarte târziu, călărea un ceas [...], mânca, după prânz dormea, apoi pleca la Gőrz cu trăsura și stătea în cafenea până noaptea." El se justifica: ofițerii de carieră trebuiau să se cruțe, să fie rezerva din urmă a armatei, să fie instructori după război, iar în fața inamicului trebuie să fie ofițerii de rezervă. Nu dorise niciodată cariera militară, o moștenise în familie, de aceea nu simțea nevoia nici să-și valideze meseria pe câmpul de luptă, nici s-o potențeze cumva și această mentalitate „am aflat-o la mulți ofițeri" ai armatei cezaro-crăiești, care căutau „în fel și chip să se ocrotească, lăsând greul lucrului și al primejdiei în seama ofițerilor de rezervă"[1].

[1] *Ibidem,* p. 66.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pe frontul italian

Intrarea Italiei în luptă este percepută cu ceva timp înainte prin sistarea concediilor ofițerilor, zile agitate, „porunci peste porunci" și reorganizări. Ca șef al unei coloane de muniții de artilerie, rămâne doar cu 34 de care din 170, restul le predă și se îmbarcă în vagoane. Fuseseră aleși el și căpitanul Hossu, fratele episcopului, cu coloanele lor, cele mai bune din 15, câte avea Divizia 18, pentru a fi trimiși pe frontul italian.

Lăudat „strașnic" de un superior, S. Pușcariu știe că „materialul de oameni, cai și rechizite, cu care plec, e foarte bun", va putea să-și facă „slujba bine" și nu va rămâne „cu căruțele în drum", și-a oprit ce era mai bun și „un car plin cu de-ale mâncării"[1].

Cele două coloane de muniții au plecat de pe frontul sârbesc, cu trenul, prin Croația până la Reiffenberg, unde au luat muniția și au plecat pe roți mai departe spre frontul de la Gorizia. Comandamentul Diviziei 18 era la Britof, un sat așezat într-o căldare din munți. Li se ordonă să descindă provizoriu în pădurea de la Aisovizza.

Aisovizza era un cătun la marginea pădurii, locuit de sloveni, italieni fiind doar în oraș – Gorizia (Gőrz). Pădurea și șesul din jur erau străjuite de șirul de munți San Gabriele și San Michele și alte piscuri intrate în memoria publică prin luptele purtate acolo. Instalarea „provizorie" în pădurea Aisovizza, la început în corturi, a durat nouă luni, fiind construite de „case" (barăci), cât se poate de confortabile, apoi drumuri de acces bine întreținute.

Ca om al datoriei, respectat de șeful nemijlocit ca un „profesor universitar", Sextil Pușcariu primește comanda întregului

[1] *Ibidem,* p. 60.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

parc de coloane al Diviziei 18, între 15 și 21 de coloane, cu circa 1 000 de soldați și tot atâția cai, o responsabilitate mare și complexă.

Prima apreciere pe care Pușcariu o face asupra luptelor cu italienii, pe care le-a văzut „de aproape", este că „italienii, cu Cadorna al lor în frunte, au fost slabi"[1]. Contele Luigi Cadorna (1850-1928), promovat generalissimul armatei italiene în 1915, a comandat-o și a obținut succesele de la Asiago și Gorizia, dar a înregistrat și insuccese pentru care a fost înlocuit în 1917.

Italienii au fost opriți la Gorizia de câteva batalioane și două baterii austriece ajutate de poziția geografică, austriecii făcând atunci eforturi mari de efective în Galiția. Italienii, neavând informații despre potențialul austriac în zonă, „în loc să dea un asalt viguros și să alunge trupele de acoperire, într-un elan, până departe în est, se îngroapă în tranșee" pentru o luptă de uzură, lăsând timp austriecilor să aducă ajutoare în oameni și tehnică de luptă pentru a stabiliza frontul.[2]

Orașul Gorizia, „simpatic și curățel, cu urme interesante de viață italiană", spune Pușcariu, era protejat de italieni, nu-l bombardau pentru că era populat de italieni și sperau să-l ia fără să-l distrugă. Locuitorii rămăseseră în majoritate pe loc, prăvăliile aveau de toate, iar ofițerii austrieci mergeau la cafenea, la biliard și pentru „câte o înghețată în arșița lui august". Dar comandanții austrieci au folosit statutul orașului și au plasat baterii de artilerie după clădirea mănăstirii, devenită spital, de unde trăgeau asupra liniilor italiene. De aceea și italienii ripostează, bombardând orașul, ceea ce presa vieneză numea „barbaria italienilor", care încalcă acordul de la Geneva și trag asupra unui spital.[3]

[1] *Ibidem,* p. 62.
[2] *Ibidem,* p. 63.
[3] *Ibidem,* p. 67.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Locul de dispunere din pădurea Aisovizza era la nici un kilometru de un câmp de aviație austriac, pe care avioanele italiene căutau mereu să-l bombardeze. Multe bombe cădeau în pădure, în apropierea depozitului lor de muniție. Foarte riscante erau și șrapnelele bateriilor austriece care trăgeau după avioanele italiene. Schijele cădeau ca grindina, rănind și omorând mai mulți cai decât bombele înseși, care adesea nu explodau.

În confruntarea cu italienii, episodul cel mai dur a fost ofensiva acestora din octombrie-noiembrie 1915, care trebuia să fie una decisivă. După șase zile „n-au izbutit să ne facă nimic", îi spunea el soției în scrisoarea din 24 octombrie și spera că într-o săptămână se liniștesc lucrurile pentru câteva luni. Dar pe 2 noiembrie, scria din nou: „Ieri după prânz a fost iad, nu altceva. Niciun sfert de oră n-au încetat bubuiturile de la prânz până seara. Se mai descărcase și o furtună cu fulgere și trăsnete încât parcă era sfârșitul lumii... De azi dimineață bubuie iar necontenit tunurile". Lupta dură de 15 zile, niciodată n-a fost așa îndârjită „și se pare că italienii nu se sfiesc de nicio jertfă, dacă după pierderile enorme ce le-au avut nu încetează".[1] S-au adus trupe italiene din alte părți și s-a realizat o mare grupare de forțe. În alte sectoare ale frontului luptele au încetat pe când „la noi durează luptele cu îndârjire de trei săptămâni fără încetare. Și, Doamne, pe ce vreme!" Zile în șir a plouat din plin, încât caii „înoată pe alocuri până în piept în apă pe drumul obișnuit".[2]

O a doua mare ofensivă italiană, cea din iunie 1917, pe frontul din Tirol a trăit-o S. Pușcariu din plin. Dar nici de data aceasta, „Italienii n-au făcut ispravă".[3] N-au știut să-și fructifice

[1] *Ibidem,* p. 97.
[2] *Ibidem,* p. 99.
[3] *Ibidem,* p. 215.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

primele succese, s-au oprit în loc să înainteze cu vigoare, au permis austriecilor să-și fortifice apărarea, ba chiar să recupereze pozițiile pierdute. Au fost lupte dure. Batalionul românesc III/37, din Bihor, a suferit pierderi mari. A fost încercuit de italieni, după ce aceștia spărseseră frontul și apoi nimicit.[1] Acei bihoreni, cât și cei din Regimentul 51, „s-au purtat foarte brav".

Război și cercetare filologică

S. Pușcariu este, probabil, un caz unic în istoria războiului de militar pe front, cu funcție de răspundere, în fruntea unei structuri de divizie, care să-și îngăduie continuarea activității lui de cercetare din anii de pace, de la catedra universitară și din laboratorul său de creație. Pușcariu o face cu seninătate, cu detașare, două-trei ore pe zi, pe lângă obligațiile cotidiene, pe lucrări care puteau fi abordate în acele condiții specifice. El putea să se întrebe retoric, constatând că toți colegii se plângeau că, din cauza războiului, deși nu se țineau cursuri, nu puteau lucra nimic: „Nu-i comic că eu, fiind de un an mobilizat, voi avea la sfârșitul războiului o lucrare gata de tipar?"[2]

Se apucase de lucrarea *Studii istroromâne*, singura pe care o putea face „în pădure și în război", fără bibliotecă. I-au fost trimise textele proprii istroromâne pe care s-a apucat să le prelucreze. Războiul a fost șansa acestei lucrări, acasă nu și-ar fi făcut timp să o elaboreze. La sfârșitul lui februarie 1917 erau „aproape terminate" aceste „studii", lucrare „de front", care spera să fie „o monografie bună asupra unui dialect românesc înainte de a se stinge", o lucrare care i-a dat „pacea sufletească în multele ore de singurătate".[3]

[1] *Ibidem,* p. 213.
[2] *Ibidem,* p. 78.
[3] *Ibidem,* p. 192.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

După terminarea *Studiilor istroromâne* filologul de pe front plănuiește o lucrare pe textul lui Coresi *Cartea cu învățătură*, volumul I, publicat de S. Puşcariu şi Procopovici şi „Comisia istorică" a Academiei. Textul lui Coresi cu limba vorbită la sfârșitul secolului al XVI-lea în părțile Braşovului, oferea posibila comparație cu limba mai veche din nordul Ardealului, în care sunt redactate textele Evangheliei. Și cum războiul durează, Puşcariu spera: „te pomenești că-l termin și pe el. Cel puțin cu atâta folos să mă aleg din vremea asta multă pierdută". Cele două ceasuri zilnice la masa de lucru, „tot se simte un spor, iar pentru mine lucrul ăsta neforțat e o adevărată reculegere".[1] Acest lucru pe îndelete, fără grabă aduce și „un lux de conștiinciozitate pe care ți-l poate da numai vremea din belșug".[2]

Tot pe front, din meditațiile solitare și „fumul de țigară", s-a născut „una din cele mai frumoase" instituții, menită să îndrepte greșelile și să umple lacunele *Dicționarului* odată publicat, **Muzeul limbii române**. Îi proiectează o schemă de personal cu patru colaboratori pe patru direcții de acțiune, cu misiuni precise, o publicație și cu *Suplimente* la *Dicționar* din zece în zece ani, până la o nouă ediție după 50-60 de ani.

Alte și alte lucrări sunt plănuite și proiectate în acel februarie 1917 de către S. Puşcariu pentru viitorul său științific cu convingerea că, în acele împrejurări, „lucrul cel mai cuminte ce-l poți face e să te închizi ca melcul în căsulia ta, să te retragi la masa ta de scris, unde prieteni vechi te plimbă pe drumuri pe care de douăzeci de ani le urmezi zilnic cu plăcere și cu conștiința că faci un lucru bun".[3]

[1] *Ibidem,* p. 137.
[2] *Ibidem,* p. 138.
[3] *Ibidem,* p. 196.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CONSIDERAȚII PRIVIND RELAȚIILE ROMÂNO-ITALIENE (1914-1916). MISIUNEA GENERALULUI IOAN PERTICARI ÎN ITALIA (DECEMBRIE 1915)

CONSIDERATIONS ON ROMANIAN-ITALIAN RELATIONS (1914-1916). THE MISSION OF GENERAL IOAN PERTICARI IN ITALY (DECEMBER 1915)

Petre Otu*

Abstract

This paper analyses the rapports between Romania and Italy during the first two years of World War I, starting from two defining elements – for over three decades, both states were part of the Triple Alliance and, at the outbreak of hostilities, both proclaimed their neutrality.

Under these conditions, the Romanian-Italian collaboration experienced an upward trend, two agreements being signed on 10/23 September 1914, and on 24 January/6 February 1915. The first agreement stipulated the commitment of the two parties not to abandon the state of neutrality without notifying each other 8 days prior, while the second stipulated the commitment to mutual assistance if any of the parties was subjected to an unprovoked aggression on the part of Austria-Hungary.

The policy makers in Bucharest (the king, government, prime-minister Ion I.C. Brătianu) and the pro-Entente side wanted Romania and Italy to enter the war concomitantly alongside the Entente, something that could have changed the balance of forces between the two belligerent coalitions. The same opinion was shared by some of the circles within the Consulta (the Italian Foreign Ministry), including Baron Sidney Sonnino, the foreign minister of Italy.

By acting together, Romania and Italy would have secured a stronger position in relation with the two belligerent sides, but, during the negotiations prior to the entry into the war, each country gave priority to its own interest.

Italy no longer took into account its commitments to Romania and joined the Entente in May 1915. After this event, the Romanian-Italian relations cooled. In order to improve them, King Ferdinand addressed a personal message to the king of Italy, Victor Emanuel III. General Ioan Perticari was

* Cc. șt. dr., director adjunct al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tasked with this secret mission. The demarche did improve the bilateral rapports, Italy being one of the signatories to the treaty by which Romania joined the Entente (4/17August 1916) and an ally between 1916 and 1918.

După declanşarea Primului Război Mondial, România şi Italia au avut o relație apropiată, cele două țări adoptând o politică de neutralitate, ceea ce a reprezentat un eşec pentru Puterile Centrale, coaliția din care făcuseră parte timp de peste trei decenii. De altfel, așa cum se cunoaşte, adoptarea neutralității de către Italia la începutul lui august 1914 a influențat în bună măsură o decizie similară a României.[1]

Acest lucru a fost recunoscut și de atașatul militar italian la București, maiorul Luciano Ferigo, care, în raportul său din 25 septembrie 1914, aducea la cunoştința superiorilor săi: „Repet ceea ce am avut ocazia să subliniez de mai multe ori în comunicările precedente: analogia dintre interesele pe care le urmăresc Italia și România, căci aceasta din urmă tinde să imite linia noastră de conduită; cred însă că este corect să afirm că, dacă România a rămas până acum paşnică, aceasta se datorează în mare parte atitudinii Italiei."[2]

---

[1] În plină reuniune a Consiliului de Coroană din 21 iulie/3 august 1914 care a hotărât conduita României, a venit vestea neutralității Italiei. „Pe cînd dialogul era mai înflăcărat," nota I.G. Duca, „uşa se deschide şi apare un lacheu cu o telegramă pe o tavă de argint. O remite lui Brătianu, care o deschide grabnic: era ştirea oficială a neutralității Italiei. O adevărată lovitură de teatru. Se simțea că după aceasta regele nu va mai fi în măsură să-şi apere punctul de vedere. Tăcu, cu un gest de resemnare" (I.G. Duca, *Memorii*, volumul I, *Neutralitatea.* Partea I *(1914-1915*), ediție și schiță biografică de Stelian Neagoe, Editura Expres, București, 1992, p. 57). A se vedea și Alexandru Marghiloman, *Note politice 1897-1924,* vol. I, *1897-1915*, Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu", București, 1927, p. 230-237.

[2] *La Romania nella Grande Guerra. Documenti militari e diplomatici italiani, 1914-1918*, a cura di Rudolf Dinu, Ion Bulei, Editura Militară, București, 2006, p. 43.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Dialog continuu între București și Roma (august 1914-mai 1915)

În toamna anului 1914 și primăvara anului 1915, între Roma și București a existat un dialog continuu, scopul fiind coordonarea acțiunilor celor două țări în vederea adoptării unei conduite comune. În acest sens s-au încheiat și două acorduri. Primul dintre ele a fost semnat la 10/23 septembrie 1914 și stipula angajamentul celor două părți de a nu ieși din neutralitate, fără un aviz reciproc cu opt zile înainte. De asemenea se prevedea un contact permanent între cele două țări.

Al doilea acord a fost semnat la 24 ianuarie/6 februarie 1915 și avea o durată de patru luni. Potrivit documentului, cele două părți se angajau să se ajute reciproc în cazul unei agresiuni neprovocate din partea Austro-Ungariei.

Factorii de decizie de la București (regele, guvernul, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu) și partida antantofilă doreau intrarea concomitentă a României și Italiei în război alături de Antantă, fapt care ar fi putut schimba raportul de forțe între cele două coaliții beligerante.

Aceeași opinie o împărtășeau și unele cercuri din cadrul *Consultei*, inclusiv baronul Sidney Sonnino, ministrul de externe italian. „Era vorba ca neutralitatea italiană și neutralitatea română, scria Dimitrie Ghika, ministrul român la Roma, să-și armonizeze mișcările cu cea mai perfectă identitate în privința direcției urmate, precum și de o sincronizare cât mai exactă a înaintării, a rămânerii pe loc, sau a retragerii..."[1]

Este de examinat, cât a fost de ambele părți un joc politic, de imagine, și cât a fost un interes real pentru ca într-adevăr intrarea în război a Italiei și României să se realizeze concomitent.

[1] Dimitrie Ghika, *Memorii (1894-1940),* traducere din limba franceză de Vasile Savin, Institutul European, 2004, p. 190.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Opinia mea este că ambele țări au dat prioritate intereselor proprii, dar mesajul concertării acțiunilor lor, le conferea o poziție mai solidă față de cele două tabere beligerante.

În perioada august 1914-aprilie 1915, dialogul Roma şi Bucureşti s-a menținut la cote înalte, canalul cel mai important de legătură fiind prin legația italiană în capitala României, condusă de Carlo Fasciotti, un diplomat capabil şi foarte versat, dar care avea o atitudine vădit antifranceză.

Ministrul român la Roma, Dimitrie Ghika, a fost un canal secundar de legătură, fapt care a cauzat unele dificultăți guvernului român, acesta fiind lipsit de o serie informații prețioase privind atitudinea oficialităților italiene şi a opiniei publice din Peninsulă față de politica României.

Fără a intra în detalii o asemenea situație se explică prin două mari cauze. Prima dintre ele ține de maniera de lucru a prim-ministrului Ion I.C. Brătianu, care, în perioada neutralității, a păstrat întregul personal diplomatic din străinătate neatins, deşi unii trimişi în capitalele europene se identificaseră prea mult cu interesele țării în care erau acreditați. Este cazul lui Alexandru Beldiman de la Berlin şi al lui Alexandru Em. Lahovari la Paris, care au acționat stăruitor, provocând chiar şi situații neplăcute, pentru alăturarea României la Tripla Alianță şi respectiv, la Tripla Înțelegere. Prin urmare, Brătianu a lucrat direct cu reprezentanții puterilor străine acreditați în România.

O a doua cauză a ignorării legației române de la Roma o constituie animozitățile personale dintre Ion I.C. Brătianu şi Dimitrie Ghika. I.G. Duca, ministrul Instrucțiunii şi Cultelor în guvernul Brătianu, scria în cunoscutele sale memorii că „La Roma, Dimitrie Ghika ar fi putut fi întrebuințat mai bine. [...] Brătianu avea pentru el o veche antipatie, pretindea că pe vremuri îl protejase şi că observase ori de câte ori a făcut apel la el

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ca să facă vreo lucrare scrisă, întotdeauna s-a dat în lături, arătându-se preocupat numai de interesele lui personale, precum și de chestiuni meschine de vanitate și de prestanță. În consecință l-a lăsat în voia lui și, lăsat în voia lui, Ghika nu putea da mult."[1] Duca mai notează că vina pentru o atare situație este mai mult a lui Brătianu decât a lui Ghika.

Trebuie spus că la București exista o situație similară cu cea a lui Ghika la Roma, întrucât baronul Fasciotti, în ciuda capacității și a zelului depus, nu se bucura de aprecierea lui Sidney Sonnino, ministrul de externe italian. Acesta i-a declarat ministrului român în capitala Italiei că nu-l putea muta de la București în plin război, dar nu punea mare preț pe informațiile sale.[2]

Dacă legația din Roma a fost marginalizată de Ion I.C. Brătianu pentru rezolvarea diverselor probleme, unele de natură confidențială, s-a recurs la trimiterea unor misiuni, cum ar fi, de exemplu, cele conduse de Vasile Lucaciu, Constantin I. Istrati, George Diamandy, Constantin Argetoianu[3] și colonelul, ulterior general, Vasile Rudeanu.[4] Ele au privit atât aspectele politice, atitudinea Italiei fiind atent monitorizată de București, cât și cele privind asigurarea armatei române cu material de război, Italia fiind unul dintre furnizorii importanți. De altfel, Vasile Rudeanu a încheiat o serie de contracte de armament cu diverse uzine italiene, acestea având acceptul guvernului de la Roma.

---

[1] I.G. Duca, *op. cit.*, p. 40.

[2] Dimitrie Ghika, *op. cit.*, p. 192.

[3] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mîine. Amintiri din vremea celor de ieri,* vol.II, partea a IV-a, *1913-1916,* Editura Humanitas, București, 1991, p. 139-146.

[4] Vasile Rudeanu, *Memorii din timpuri de pace și de război 1884-1929*, ediție îngrijită, studiu introductiv, și note de Dumitru Preda și Vasile Alexandrescu, Cavallioti, București, 2004.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În pofida dialogului intens dintre cele două țări, nu s-a reușit coordonarea acțiunilor, iar Italia a făcut prima pasul spre Antanta în mai 1915. Procesul intrării în acțiune a regatului italian în război este foarte bine cunoscut și nu vom insista asupra lui. Voi face unele considerații asupra factorilor care au dus la un asemenea deznodământ și asupra consecințelor generate de acest important eveniment asupra României.

Intrarea Italiei în război și consecințele asupra României

Un prim și important factor ține de ceea ce teoria realistă a relațiilor internaționale numește „egoismul național", care ghidează activitatea fiecărui actor statal. Italia a considerat că o concertare a acțiunilor cu România este contraproductivă pentru interesele sale, ea negociind intens atât cu Antanta, cât și cu Puterile Centrale. Duelul dintre Camille Barrère, ministrul francez cu un îndelungat stagiu diplomatic la Roma, și prințul von Bülow, ministrul german, mai nou, în funcție, dar cu solida reputație de fost cancelar, dintre palatul Farnese și vila Malta, s-a finalizat cu victoria primului. Antanta a avut nevoie de concursul italian, ținând cont de gravele insuccese ale Imperiului Rus pe Frontul oriental și de neputința francezilor și britanicilor pe cel din vest și a acceptat cererile guvernului de la Roma. În aceste condiții, o antrenare și a României, putea stânjeni materializarea obiectivelor Italiei.

După decizia autorităților de la Roma, inginerul B.A. Assan dând expresie unei nemulțumiri mai largi din opinia publică românească: „România e părăsită de Italia. Serbia e părăsită de Rusia. România a servit Italiei ca un joc, o sperietoare, de care politicienii machiavelici s-au servit pentru a obține mână liberă în Adriatica și alte avantagii, iar Serbia a fost o unealtă în

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mâna Rusiei pentru ca la finele comediei să nu-şi poată îndeplini aspiraţiunile ei în Adriatica. Serbia, care până azi era victima Austriei, va fi de aci înainte victima Rusiei şi a Italiei."[1]

La rândul său, nici guvernul român, în frunte cu Ion I.C. Brătianu nu a fost foarte dornic să se alăture Italiei, întrucât puterile Antantei nu recunoscuseră doleanțele României, situația pe frontul oriental era favorabilă Puterilor Centrale, iar armata era departe de a fi pregătită. Această atitudine a premierului român a fost dur criticată de partida antantofilă de la București, care a și organizat mari manifestații de simpatie pentru Italia, prin care s-a elogiat gestul acesteia de a pune capăt neutralității.[2]

La Roma, ca și la Paris, Petrograd și Londra, existau nemulțumiri față de politica lui Brătianu, de amânare, de tergiversare, iar pretențiile acestuia erau considerate ca fiind exagerate, ele reprezentând în fond, un motiv pentru a întârzia cât mai mult intrarea în acțiune sau pentru o amânare *sine die*. Din acest motiv, atât *Consulta*, cât și diplomații italieni acreditați la București, aveau îndoieli față de sinceritatea acțiunilor guvernului român, cu deosebire a lui Ion I.C. Brătianu, conduită care se va menține pe toată perioada războiului .

Existau şi elemente obiective care sporeau dificultățile racordării politicii externe ale celor două țări. Ele făcuseră parte din aceeaşi alianță politico-militară, au adoptat aceeaşi conduită la declanşarea conflictului mondial, aveau acelaşi adversar, Austro-Ungaria şi aceleaşi obiective – recuperarea unor teritorii locuite de conaționali, aflate în componența monarhiei dualiste. Dar, Italia avea ambiții de mare putere şi încerca să se

[1] *Rusia în mersul ei către Bizanț. Viitorul României e spre Dardanele,* de B.G. Assan (inginer), p. 37-40.

[2] „Universul", 19 mai 1915.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

compare cu Franța și Marea Britanie și eventual să trateze de la egal la egal cu ele. Interesele ei erau în legătură cu aceste două state. Fapt semnificativ este că Roma, în timpul negocierilor care au precedat intrarea în acțiune, și-a arătat disponibilitatea de a intra în conflict alături de Antanta dacă Franța îi ceda Djibouti!!

România era un actor relativ modest al relațiilor internaționale din epocă, iar interesele sale se îndreptau spre Franța și Rusia. De aceea, colaborarea româno-italiană n-a avut, nici în perioada neutralității, nici după aceea, anvergura celei cu Franța și Rusia.

Intrarea Italiei în război a avut consecințe însemnate pentru România. Din punct de vedere strategic s-a pierdut un moment ce părea favorabil, o acțiune concertată a Italiei și României având, după calculele unor militari, avantaje însemnate pentru Antantă. În plus, izolarea României a devenit mai evidentă, marja de manevră s-a diminuat, iar presiunile celor două tabere au crescut.

Totodată, decizia Italiei a contribuit la intensificarea acțiunilor opoziției antantiste asupra guvernului și dinastiei. În București și alte orașe ale țării au avut loc ample manifestații de simpatie pentru Italia, prilej ca partida antantofilă de la București să ceară vehement autorităților să grăbească intrarea în acțiune alături de Antantă.

Intrarea Italiei în acțiune a fost unul dintre factorii care au generat cea mai gravă criză a neutralității României și a contribuit la clarificarea atitudinii ei față de acum Împătrita Înțelegere. Este vorba de așa numitul „incident Poklevski", așa cum l-a denumit I.G. Duca.[1] În mod concret, Ion I.C. Brătianu i-a declarat ministrului rus la București, în contextul intră-

[1] I.G. Duca, *op. cit.*, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rii Italiei în acțiune, că România se va alătura Antantei doar în cazul aprobării solicitărilor României. Odată ce ele vor fi acceptate, România va intra în acțiune nu imediat, ci într-un interval de circa patru săptămâni. A dat și o declarație scrisă în acest sens.

Cu o situație militară foarte grea, Aliații au recunoscut cererile României, Franța fiind cea mai activă. La 7 iulie 1915, sub presiunea Parisului, Londra a fost de acord cu solicitările Bucureștiului. O zi mai târziu, la 8 iulie 1915, guvernul de la Roma și-a dat acordul, Sonnino declarându-i lui Barrère, ministrul francez în capitala italiană, că „nu vede decât avantaje în a-l vedea pe Brătianu pus în fața acceptării pretențiilor sale”[1].

În sfârșit, Rusia, confruntată cu grave insuccese pe Frontul de Est, prin vocea lui Poklevski-Koziell, a informat că a acceptat toate cererile Bucureștiului și i-a cerut lui Brătianu să-și îndeplinească promisiunea.[2] A fost un moment foarte delicat, România nefiind pregătită nici moral și nici material pentru a face acest pas extrem de important pentru viitorul națiunii române. Opinia publică nu ar fi acceptat hotărârea, iar intrarea în acțiune în condițiile defecțiunilor grave ale armatei ruse, ar fi dus, aproape sigur, la o înfrângere militară. S-ar fi compromis, poate definitiv, șansele de materializare a țelurilor sale, de reunire a Transilvaniei, Banatului și Bucovinei.

---

[1] Vezi Ion Bulei, *Arcul așteptării. 1914, 1915, 1916*, Editura Eminescu, București, 1981, p. 220.

[2] *Documents diplomatiques secrets russes. 1914-1917*, p. 199. Condițiile puse de Sazonov, pe lângă o angajare imediată în acțiune, erau interzicerea oricărui tranzit al Puterilor Centrale pe teritoriul românesc, posibilitatea supravegherii din partea Rusiei a acestuia, trimiterea unui delegat român la Marele Cartier General Rus pentru încheierea unei convenții militare, care să fie supuse aprobării puterilor Antantei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Problema s-a rezolvat printr-un subterfugiu de ordin politic. Ion I.C. Brătianu și-a înaintat demisia, ceea ce a stârnit îngrijorarea puterilor Antantei. Exista perspectiva ca, pe fondul succeselor Puterilor Centrale, la putere să vină un guvern condus de o altă personalitate politică mult mai puțin favorabil cauzei aliate, cum ar fi de exemplu, Alexandru Marghiloman.

În fața acestei situații s-a ajuns la un compromis. Aliații erau de acord cu primirea României în alianță, acceptând și doleanțele acesteia, iar momentul intrării în acțiune urma să fie decis de autoritățile române.

S-a pus capăt, astfel, unui moment de mare cumpănă, provocat de greșeala prim-ministrului Ion I.C. Brătianu, inexplicabilă pentru competența, abilitatea și experiența sa.

Dar conduita României s-a resimțit în planul relațiilor sale cu Italia. Dialogul politic atât de intens până în aprilie-mai 1915 s-a redus considerabil, guvernul italian fiind nemulțumit de atitudinea lui Brătianu. Baronul Sonnino a cerut partenerilor săi de alianță o conduită mai dură față de România, iar ca mijloc de presiune guvernul italian a anulat comenzile de armament românești. Explicația oferită a constat în necesitățile sporite ale armatei italiene, care se afla acum în război, dar era vorba și de neîncrederea față de intențiile și sinceritatea politicii lui Brătianu. Generalul Luigi Cadorna afirma că nu poate livra armament unei țări pentru că nu avea garanția că el nu va fi folosit împotriva propriilor trupe.

Cu toate acestea diplomația italiană a continuat să acționeze, alăturându-se eforturilor celorlalte țări ale Antantei, pentru atragerea României în război. În contextul deciziei Bulgariei de a se alătura Puterilor Centrale, Carlo Fasciotti informa *Consulta*, la 6 noiembrie 1915, că „a sosit momentul să se desfășoare în această țară o acțiune pe cât de energică și

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

hotărâtă, pe atât de ponderată și hotărâtă"[1]. Diplomatul italian mai informa că la București se considera că o acțiune a aliaților în Albania și la Salonic era socotită ca indispensabilă. Conduita Italiei era foarte importantă, iar Fasciotti își informa superiorii că: „Brătianu, de câte ori colegii mei îi vorbesc de intrarea în acțiune a României, întreabă ce face Italia și aceeași întrebare ne-o adresează la rândul lor, grecii și toți ceilalți oameni politici români"[2].

Misiunea generalului Ioan Perticari

Pe fondul creșterii interesului Italiei față de România, al intrării Bulgariei în război și al zdrobirii Serbiei de către armatele Puterilor Centrale, a avut loc, la începutul lunii decembrie 1915, misiunea generalului Ioan Perticari în Italia.

Cine era generalul Perticari care a primit o misiune de mare importanță? S-a născut la 30 mai 1851, la București și a ales de timpuriu cariera militară. A urmat Școala Fiilor de Militari din Iași, Școala Militară de Ofițeri din București, Școala Politehnică din Paris (1871-1873) și Școala de Ofițeri de Artilerie de la Fontainebleau (1873-1875).

A participat la Războiul de Independență, comandând o baterie de artilerie. A fost, în perioada 1878-1884, aghiotant al regelui Carol I, iar apoi a comandat Regimentul 2 artilerie (1884-1886). Timp de 16 ani (1886-1902) a fost director al Arsenalului și al Pirotehniei Armatei. În această calitate a contribuit la proiectarea tunului de câmp calibru 88 mm cu tragere repede, prototipul fiind realizat de Uzinele franceze „St. Chanoud". Conducerea armatei a preferat, însă, să importe tunul

[1] *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1879-1916,* vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 665.

[2] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

„Krupp". De asemenea, a inventat proiectilul unic cu dublă destinație, exploziv și șrapnel, pe care l-a experimentat prin trageri reale efectuate la fortul Chiajna. Întrucât autoritățile au refuzat să introducă în fabricație proiectilul, colonelul Ioan Perticari și-a dat, în 1902, demisia din armată.

Ioan Perticari a fost căsătorit cu Elena Davilla (1865-1951), fiica doctorului Carol Davilla, ea însăși domnișoară de onoare a reginei Elisabeta și doamnă de onoare a reginei Maria. După plecarea din armată, Perticari s-a retras în comuna Izvorul de Sus, județul Argeș, unde a fost ales primar și unde a construit un spital și un frumos conac.

A revenit în armată în 1911, fiind avansat general de brigadă, iar în 1914, general de divizie. Ioan Perticari a fost preceptor al prințului Carol, viitorul rege Carol II, însoțindu-l în al Doilea Război Balcanic și în stagiul efectuat armata germană în prima parte a anului 1914.[1] De altfel, declanșarea războiului l-a găsit pe prințul Carol în Germania, situație care a generat unele speculații privind încadrarea acestuia în armata germană.

Prin urmare, generalul Ioan Perticari era o persoană foarte apropiată de Casa Regală a României și de încredere. El a fost însărcinat oficial, ca acoperire, să transmită reginei Italiei o scrisoare din partea reginei Maria, dar în mod real trebuia să înmâneze regelui Victor Emanuel al III-lea o scrisoare strict personală a regelui Ferdinand al României.

Dedesubturile misiunii Perticari în Italia sunt lămurite de soția sa, Elena, în însemnările sale. La 13 noiembrie 1915, regele Ferdinand l-a chemat pe generalul Perticari și l-a rugat să se deplaseze în Italia, la regele Victor Emanuel al III-lea cu o scrisoare personală. Această însărcinare trebuia să rămână ul-

[1] Arhivele Naționale, fond Casa Regală, Personale Maria, dosare nr.V/4844/1911;V/4848/1913; V/4849/1913; V/4851/1913.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

trasecretă, nici măcar prim-ministrul nefiind pus de acord cu această inițiativă. Traseul urma să fie Austro-Ungaria, Elveția, Italia, regele Ferdinand obligându-se să obțină de la Ottokar Czernin, ministrul dublei monarhii la București, viza necesară. Generalul Ion Perticari urma să ducă și o scrisoare a reginei Mariei către regina Italiei, Elena de Muntenegru.[1]

Totdeauna bine informat, Carlo Fasciotti expedia, la 8 decembrie 1915, prim-ministrului Antonio Salandra, o scrisoare în care îi aducea la cunoștință inițiativa regelui României, descriind chiar conținutul scrisorii acestuia, care, repet, avea un caracter strict confidențial.[2] Diplomatul italian releva importanța misiunii generalului Ioan Perticari, întrucât ea putea furniza ocazia de a relua raporturile care fuseseră brusc rupte în momentul încheierii tratatului cu Antanta. El solicita autorităților italiene un sprijin total pentru ca deplasarea lui Perticari în Peninsulă să fie un succes, mai ales că inițiativa regelui Ferdinand pornea dintr-o convingere sinceră de a strânge legăturile dintre cele două țări și cele două dinastii.

În scrisoarea sa, regele Ferdinand spera că misiunea lui Perticari va relua schimbul între cei doi suverani, întrerupt în ianuarie 1915. Cu toată această întrerupere sentimentele sale pentru familia regală a Italiei au rămas aceleași, el adresându-se acum de la prieten la prieten. Ferdinand i-a arătat regelui Italiei dificultățile poziției sale personale, datorită originii germane. În pofida acesteia, el își va face datoria față de țara pe care o conduce, a cărei situație se aseamănă cu cea a Piemontului.

---

[1] *Apud* Ion Bulei, *Regina Maria. Puterea amintirii*, Meteor Publishing, București, 2016, p. 87.

[2] A se vedea conținutul telegramei lui Fasciotti în *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1879-1916,* vol. I, p. 675-676, iar conținutul scrisorii lui Ferdinand la Arhivele Naționale, fond Microfilme Italia, inv. 1496, rola 99, cadre 571-595.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Regele României era interesat de câteva probleme importante și anume: care erau intențiile Italiei privind Balcanii; ce sprijin putea Italia să acorde României, dacă aceasta din urmă se hotăra să intre în acțiune; dacă s-ar putea încheia un acord special între România și Italia, care să realizeze o cooperare directă între cele două țări.

Generalului Perticari i s-au acordat toate facilitățile de călătorie și, la jumătatea lunii decembrie 1915, a reușit să înmâneze regelui Victor Emanuel al III-lea scrisoarea suveranului român. De asemenea, așa cum solicitase, el a putut să facă o vizită pe front pentru a-și face o imagine asupra realităților câmpului de luptă. Aici generalul Perticari s-a întâlnit cu un grup de români, proveniți din armata austro-ungară prizonieri, discutând, între altele, loialismul lor față de împăratul Franz Joseph.[1]

În cursul conversațiilor, regele italian a îndemnat România să intre în război în primăvara anului următor, întrucât rămânerea în neutralitate până la sfârșit va aduce discreditarea în Europa și, în plus, exista riscul de a nu obține nimic.

Cu toate aceste încurajări, răspunsul regelui Italiei era însă departe de așteptările lui Ferdinand. Dincolo de formulele de politețe, suveranul italian reitera interesul țării sale pentru Balcani, dar, în special, pentru zona Mării Adriatice, dar ținea să precizeze că linia de conduită în această regiune era consonantă cu poziția Franței și a Marii Britanii. Același răspuns l-a primit și în privința acordului separat cu România, pe care regele italian îl vedea tot în cadrul înțelegerilor din cadrul Antantei. El menționa în scrisoarea de răspuns că Italia nu putea să recurgă la semnarea unui document separat cu România, fără a afecta soliditatea alianței din care făcea parte.

---

[1] Ion Bulei, Rudolf Dinu (ed.), *La Romania nella Grande Guerra (1914-1916)*, Editura Militară, 2006, p. 138.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Deși regele Victor Emanuel al III-lea s-a dovedit reticent față de solicitările regelui Ferdinand, misiunea generalului Perticari a avut darul de relua cooperarea la cel mai înalt nivel între România şi Italia.

Inițiativa regelui României a fost una strict personală, fără implicarea guvernului, deși pare greu de crezut că Brătianu nu a știut de misiunea încredințată generalului Perticari. Cel mai probabil, ea s-a desfășurat la inițiativa și cu aprobarea prim-ministrului, fiind o încercare de tatonare a intențiilor Italiei în regiunea balcanică în condițiile zdrobirii Serbiei de către armatele Puterilor Centrale.

Angajarea României alături de Antantă presupunea o acțiune pe două fronturi, iar securizarea aliniamentului de apărare de pe fluviul Dunărea în fața unei acțiuni a Bulgariei era de cel mai mare interes. O eventuală ofensivă a Italiei în Balcani, coroborată cu un atac al corpului expediționar de la Salonic, ar fi reprezentat un mare avantaj de ordin strategic, întrucât ar fi reținut Bulgaria, care nu ar mai fi avut posibilitatea de a ataca România.

Cât privește generalul Ioan Perticari, odată cu intrarea în război a României a fost atașat ca reprezentant pe lângă Marele Cartier General italian, misiune de care s-a achitat bine, informând prompt autoritățile militare române despre evoluțiile de pe frontul italiano-austriac și facilitând cooperarea bilaterală. În anii 1916-1918, România a avut misiuni militare atașate și pe lângă celelalte mari cartiere aliate. În Rusia a fost generalul Constantin Coandă, în Franța generalul Vasile Rudeanu, în Marea Britanie, generalul Gheorghe Georgescu.

Concluzii

Relațiile dintre România şi Italia în anii 1914-1916 au cuprins două etape distincte. Prima dintre ele se circumscrie

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

între august 1914 și mai 1915, timp în care cele două țări au fost neutre față de conflictul mondial. S-a încercat o coordonare a acțiunilor și s-a avansat ideea unei intrări simultane în război, dar un complex de factori, obiectivi și subiectivi, a determinat ca acest lucru să nu se materializeze.

A doua cuprinde perioada mai 1915-august 1916, când cele două țări au avut un statut diferit. Italia era membră a Antantei, iar România neutră. În acest răstimp, regatul italian și-a coordonat pozițiile cu partenerii de alianță și a participat activ la negocierile care au dus la intrarea în război a României împotriva Puterilor Centrale. Italia este unul dintre semnatarii tratatului de alianță și ai convenției militare din 4/17 august 1916 și unul din artizanii făuririi statului național unitar român.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ANEXE

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Lista documentelor

1. Bucarest, 25 Settembre 1914. Addetto militare in Romania. Atitudinea opiniei publice față de Tripla Alianță; poziția ezitantă a guvernului; regele amenință cu abdicarea în cazul intrării în război contra Austro-Ungariei; analogia de interese între Italia și România; prevalează atitudinea de prudență și imitarea Italiei; acceptarea furnizării de muniție italiană; exportul de cereale

2. Bucarest, 15 gennaio 1915. Ministero degli Affari Esteri. Se solicită ataşatului militar informații despre efectivele pe care România le-ar putea mobiliza, despre rapiditatea cu care se va putea face mobilizarea, și despre eventualitatea atacării Bulgariei.

3. Roma, 20 aprile 1915, Comando del Corpo di Stato Maggiore. Ataşatul militar român la Roma este germanofil și trebuie evitată comunicarea prin acesta; a transmis informații defavorabile despre armata italiană; atitudinea sa ostilă poate cauza prejudicii; solicitarea să fie schimbat.

4. Bucarest, 13 maggio 1915. Addetto militare in Romania. Efectivele armatei române; continuarea mobilizării; mișcări de trupe germane spre Italia.

5. Bucarest, 30 luglio 1915 Addetto militare in Romania. Interogarea unui prizonier ofițer austriac din Regimentul 58 infanterie (informații despre efective, dislocarea unităților,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

starea morală a populației) și a unui ofițer de rezervă român din Bucovina (informații despre mișcări de trupe) .

6. Bucarest, 13 agosto 1915. Addetto militare in Romania. Informații furnizate de marele stat major despre militari români din Regimentul 43 austro-ungar luați prizonieri de italieni și despre mișcări de trupe austro-ungare și germane pe frontul italian.

7. Bucarest, 21 settembre 1915. Addetto militare in Romania. Informații despre mișcări de trupe austro-ungare și germane; închiderea unor puncte de frontieră și reacția autorităților române; efectivele armatei române; presiunile făcute pentru tranzitul de materiale spre Turcia; atitudinea guvernului, a opoziției și a opiniei publice față de Antantă; gruparea germanofilă; împrumutul de 7 milioane de lire sterline din Anglia; schimbarea orientării ziarului „Universul"; dorința ca Antanta să intervină cât mai repede în Macedonia.

8. Iassy, 16 settembre 1917, Addetto militare in Romania. Sinteză referitoare la negocierile României de aderare la Antantă; raporturile româno-italiene; pregătirea armatei române și acțiunile acesteia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

1

Bucarest, 25 Settembre 1914, Addetto militare in Romania. *Atitudinea opiniei publice față de Tripla Alianță; poziția ezitantă a guvernului; regele amenință cu abdicarea în cazul intrării în război contra Austro-Ungariei; analogia de interese între Italia şi România; prevalează atitudinea de prudență şi imitarea Italiei; acceptarea furnizării de muniție italiană; exportul de cereale*

Le condizioni politiche sono pressapoco le stesse che ho cercato di esporre nel mio foglio n. 84 del 16 c.m.; in sostanza, l'opinione pubblica rimane sempre apertamente e rumorosamente favorevole alla Triplice Intesa, ed è sempre convinta debba l'esercito romeno intervenire nel conflitto per dare attuazione alle aspirazioni nazionali, mentre il Governo – pur senza dimostrare tendenze contrarie a quelle del Paese – si destreggia alla meglio per evitare una determinazione definitiva, nella speranza che gli eventi possan dare consiglio. Certo è che il Gabinetto è costituito da persone che difficilmente osano sottrarsi alla volontà del Presidente (Signor Bratiano), e questi – come ho detto il altro mio foglio – era, al principio del conflitto europeo, troppo convinto della superiorità delle armi austro-tedesche per poter ancora lanciare il Paese in un'impresa che sull'insuccesso delle armi stesse dovrebbe basare la propria

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

riuscita. Tuttavia, oggi, lo stesso Presidente del Consiglio ha modificate le proprie personali convinzioni, e per esso ormai il problema non si pone più fra i due termini iniziali „o restare neutrali, o marciare al seguito degli invincibili eserciti austriaco e tedesco", bensi fra gli altri „o seguire la volontà del Paese e marciare contro l'Austria-Ungheria, o conservare la neutralità fino a che gli avvenimenti suggeriscano il da farsi".

In quanto al Re – il quale non pensa più alla possibilità possibilità di intervenire a favore dei Tedeschi, e si acconterebbe ormai della neutralità – corre voce ch'Egli, anche perché incitato dalla Regina, minacci di andarsene qualora la Romania muova contro l'Austria-Ungheria; il Paese, però, pare sia ormai ben deciso a non seguire che la propria volontà.

Ripeto quanto ho avuto più volte occasione di accenare nelle mie precedenti comunicazioni; l'analogia fra gli interessi che l'Italia e la Romania perseguono, fa si che quest'ultima tenda ad imitare la nostra linea di condotta; credo anzi sia lecito affermare che se la Romania è rimasta fino ad ora tranquilla ciò è dovuto in gran parte all'atteggiamento dell'Italia. Continuano però qui le pubbliche dimostrazioni in favore dell'intervento; inoltre, il giorno 18 c.m., tutti i professori universitarî si riunirono per discutere circa la linea di condotta che alla Romania conviene seguire in vista degli attuali avventimenti, ed mandarono una dichiarazione – che qui unisco stralciandola da un giornale, dichiarazione che è stata ieri consegnata al Presidente del Consiglio, per essere portata a conoscenza del Governo del Re. La dichiarazione conclude affermando che „l'entrata in azione della Romania, per la protezione dei propri interessi e diritti nazionali, come anche l'occupazione dei territorî romeni della Monarchia austro-ungarica, s'impongono.

Questa dichiarazione, invero, non fa che ripetere quanto l'opinione pubblica in mille forme giornalmente rivela; essa,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

però, trae particolare importanza dalle persone stesse che l'hanno compilata.

Cosi permane sempre la probabilità che la Romania possa, da un momento all'altro, entrare in azione, tanto più poi se la Russia riuscisse ad avanzzare ancora in Austri-Ungheria, e la sorte delle armi si dimostrasse sempre più favorevole alla Triplice Intesa; ma per ora, poiché i dubbi non sono ancora scomparsi, prevale il partito della prudenza, e sopratutto il consiglio d'imitare quanto si fa in Italia. Non passa giorno che la stampa locale non riporti e commenti quanto avviene da noi; non di radi poi essa ci attribuisce (beninteso ad arte) intenzioni e decisioni che non corrispondono alla verità. Certo è che una profonda analogia nelle aspirazioni lega ora il nostro a questo Paese, analogia che può facilmente indurre le due Nazioni a offrirsi mutuo appoggio, e ciò sia che si possa rimanere sempre neutrali, sia che dalla neutralità si debba uscire. Ricordo a questo riguardo che l'esercito romeno, pur non essendo molto numeroso, avrebbe oggi una considerevole efficienza, disponendo esso di una buona organizzazione, di un ottimo armamento, di un complesso di buoni ufficiali e – presumabilmente – di ottimi soldati.

Nel mio precedente foglio N° 84, ho communicato che l'esercito romeno – per insufficienza di batterie da montagna con materiale a deformazione – studia di mobilitare le vecchie batterie da montagna (48 passi) del calibro di 69 mm. Ora aggiungo che, in questi ultimi giorni, esso predispone la mobilitazione anche delle vecchie batterie di obici da 120 mm (42 passi). Questi obici, nella campagna dell'anno passato, sono entrate nella costituzione delle divisioni di riserva; ma montre allora si mobilitarono 8 sole batterie (su 4 pezzi), ora si tratterabbe di mobilitarle tutte. Non sono riuscito a sapere a qua-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

li unita varrebbero assignati; ho tutta via ragione di credere ch'elle siano destinate alle stesse divisioni di riserva, le quali, com'e noto, dispongono di 9 batterie da campagna (Krupp da 75 mm), mentre le divisioni permanenti hanno 12 di tali batterie. Una batteria di obici da 120 verrabbe forse assegnata anche a quei due corpi d'armata, i quali – per il mancato arrivo delle batterie da 150 mm – resterebbero provisti d'artiglierie pesanti campali.

Vengo ora informato che la *Metallurgica Italiana* ha accettato di fornire i 100 milioni di cartucce richiesti dalla Romania, purché venga apportata una modifica nella specie del metallo che forma la camicia della pallottola. Credo che la modifica venga accolta.

Una Commissione romena è andata in Inghilterra e poi verrà in Italia; essa è incaricata di acquistare tutti quei materiali da guerra (nelle categorie in cui l'esercito romeno ha deficienza) che le potranno essere ceduti.

Relativamente al residuo di grano del raccolta 1913 (mio foglio n. 84), avverto che – oltre alle forti quantià di tale derrata che vanno giornalmente verso l'Austria-Ungheria – escono pure giornalmente, dalla Romania (considero i principali molini: di Galatz, di Braila e di Giurgevo) circa 15 mila ettolitri di grano. È probabile quindi che fra non molto, l'esportazione del grano possa essere chiusa.

(Rudolf Dinu, Ion Bulei (eds.)**,** *România în Primul Război Mondial 1914-1918. Documente militare și diplomatice italiene/ La Romania nella Grande Guerra 1914-1918. Documenti militari e diplomatici italiani***,** Editura Militară, București, 2006, p. 43-44 (doc. 7))

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

2

Bucarest, 15 gennaio 1915, Ministero degli Affari Esteri. *Se solicită ataşatului militar informații despre efectivele pe care România le-ar putea mobiliza, despre rapiditatea cu care se va putea face mobilizarea, și despre eventualitatea atacării Bulgariei.*

Si prega cotesto Ministero di volersi compiacere fare pervenire all'addetto militare a Bukarest, Maggiore Ferigo Cav. Luciano, a mezzo di quella Regia Legazione, il seguente telegramma cifrato, riflettente una richiesta d'informazioni sull'esercito romeno:

... Interessa conoscere urgenza quale entità forze secondo avviso Vossignoria Romania potrebbe impiegare azione contro Austria Ungheria ed in quale direzione contemplando anche ipotesi che Bulgaria si schieri campo avverso o mantenga attitudine dubbia. Quale celerità di risultato esercito romeno potrebbe ottenere tenendo conto tempo presumibilmente occorrente per mobilitazione e radunata.

Qualora Vossignoria possegga già elementi giudizio abbastanza sicuri gradirebbesi ricevere per telegrafo qualche cenno sintetico inviando poi studio per corrispondeza corredandolo possibilmente con duplice copia buona carte corografica recente edizione teatro probabili operazioni verso Austria Ungheria e verso Bulgaria. Gen. Diaz

Ringraziando

Per IL MAGGIOR GENERALE

Capo del Riparto Operazioni

d'ordine Il Ten. Colonn. Segretario

f. FANTONI

(Rudolf Dinu, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 61-62 [doc. 22])

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

3

Roma, 20 aprile 1915, Comando del Corpo di Stato Maggiore. *Ataşatul militar român la Roma este germanofil și trebuie evitată comunicarea prin acesta; a transmis informații defavorabile despre armata italiană; atitudinea sa ostilă poate cauza prejudicii; solicitarea să fie schimbat.*

Promemoria pel Sig. Capo del Riparto Operazioni – *Riservatissimo*

Il nostro Regio Ministro a Bukarest, con telegramma segreto n. 116 del 23 febbraio u(ltimo) s(corso) – comunicato dal Ministero degli Esteri a S.E. Capo di S.(tato) M.(aggiore) con nota n. 92 del 24 di quel mese – proponendo il reciproco scambio di informazioni di carattere militare tra i Governi Italiano e Rumeno, cosi si esprimeva:

„*Non essendo prudente*, come ho riferito più volte per suggerimento dello stesso Bratiano, fare comunicazioni riservate a codesta Legazione di Romania ed *in particolare all'Addetto Militare Romeno*, che *per giunta si dice essere germanofilo*, prego V.E. intervenire presso Comando Corpo di Stato Maggiore affinché tali notizie vengano trasmesse regolarmente a questa Legazione per mezzo di codesto Ministero...".

Fin d'allora, dunque, è venuto a risultare, per esplicita dichiarazione dello stesso Capo del Governo di Bukarest, che l'Addetto Militare a Roma, di quella Potenza à persona di cui conviene diffidare, sia perché ritenuto *germanofilo*, sia per altri motivi che venivano sottaciuti e che quest'Ufficio non ha modo di intuire. Ora, lo stesso nostro R. Ministro a Bukarest, con telegramma n. 174 del 15 corrente – communicato dal Ministero Esteri a S.E. il Capo di S. M. con nota n. 4 Riservato Speciale del giorno 16 – informa che l'Addetto Militare di cui

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

trattasi, dando informazioni al Suo Governo circa lo stato di preparazione del nostro Esercito e specialmente dell'Artigleria, avrebbe riferito che soltanto pochi cannoni Déport sono già pronti; il che indusse il Presidente del Consiglio, e Ministro della Guerra, Sig. Bratiano ad intrattenere su di ciò il nostro Rappresentante Diplomatico, il quale desidera, in conseguenza, di esser posto in gradi di rispondere adeguatamente.

Malgrado l'indeterminatezza della notizia, è agevole dedurne che le informazioni mandate a Bukarest dall'Addetto Militare Rumeno, sullo stato della nostra preparazione ad un eventuale conflitto, debbono essere state sfavorevoli: ed è facile anche comprendere come lo scopo di quest'atto consista nel procurar di ostacolare la conclusione di accordi concreti tra i due Governi circa una loro azione militare comune contro le Potenze Centrali, Austria e Germania.

Sembra pertanto che la funzione, presso il nostro Governo, di quell'Addetto Militare, evidentemente animato da sentimenti a noi ostili, possa nel momento politico attuale trasformasi in un'azione dannosa atta a creare non lievi difficoltà, e, in un prossimo avvenire, costituire anche un serio pericolo, o quanto meno una grave preoccupazione, particolarmente se – date le relazioni di carattere militare che si stabilissero fra i due governi – iniziandosi operazioni di guerra, egli venisse autorizzato a seguire il nostro Comando Supremo. Lo scrivente ritiene quindi doveroso di segnalare quanto sopra alle Autorità Superiori, esponendo il subordinato parare che convenga di fare senz'altro le occorrenti pratiche col Governo Romeno affinché l'Addetto Militare in parola venga sostituito con altra persona nella quale si possa avere la necessaria fiducia.

Il tenente colonnello
Capo Ufficio
MOZZANI

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

È certo che l'azione dell'addetto militare rumeno non è chiara, ma non è da escludere che le sue erronee informazioni possano esser frutto d'ignoranza più che di proposito deliberato. È pure chiaro che egli non gode della fiducia del suo Governo, dal momento che questo lo esclude da incarichi di fiducia che dovrebbero pure entrare nelle sue mansioni. Sembrerebbe perciò il casi di invitare il nostro Ministro a Bucarest di esaminare se non sia il caso di tener parola di quanto sopra e con tutta cautela al Sig. Bratiano per venire in chiaro sulla personalità dell'addetto e regolarsi poi in conseguenza. E di ciò potrebbe esser fatta proposta al Ministero della Guerra per le pratiche da svolgersi con quello degli Esteri e per averne norma nelle relazioni che la Direzione Stato Maggiore ha con l'addetto in questione. A parere dello scrivente, il chiedere senz'altro l'allontanamentto dell'addetto, potrebbe esser causa di qualche incidente incidente quando non si avessero dati precisi ed inoppugnabili al riguardo.

21.3.915
Il Maggior Generale Capo del riparto operazioni

(Rudolf Dinu, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 87-88 (doc. 41), publicat parțial)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

4

Bucarest, 13 maggio 1915, Addetto militare in Romania. *Efectivele armatei române; continuarea mobilizării; mișcări de trupe germane spre Italia*

Oggi, pel tramite della Legazione e del Ministero degli Esteri, ho trasmesso a cotesto Comando un telegramma, il cui testo è pressapoco il seguente:

„Forza che Romania avrà 13 corrente sotto le armi sarà 250.000 e non 300.000 uomini. Intenzione è di continuare ininterrottamente mobilitazione in modo da essere pronti contemporaneamente o quasi Italia; ma entrata azione è subordinata accordi relativi aspirazioni romene, le quali non cedono – per ora – sui limiti Theiss per Banato e Pruth per Bucovina. Questo Ministero Guerra mi comunica aver da buona fonte saputo che tedeshi stanno concentrando 30 divisioni Sud Germania per attaccare Italia. In Serbia fra Quartier Generale, che è intransigente circa aspirazioni, e Governo, che continene pretese entro limiti più logici, pare esistano forti attriti.

A spiegazione della differenza fra il numero degli uomini che secondo i miei precedenti telegrammi (vedasi mio foglio N° 81 del 10 maggio) avrebbero dovuto qui essere sotto le armi entro il 13 corrente, e quello annunciato ora – che corrisponde esattamente al vero – comunico che la chiamata degli uomini in congendo è fatta per precetto personale e che le disposizioni sono state all'ultimo momento variate. Tali varianti son certo dipese dall'andamento delle trattative diplomatiche, trattative che fino ad ora non hanno condotto ad alcun risultato positivo: questo Governo – pur volendo mettersi in condizione di operare in tempo utile – ha forse creduto opportuno di non aumentare troppo i contingenti sotto le armi, e ciò sia per non

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dimostrare ai rappresentanti delle potenze con le quali tratta che – ad onta dell'insuccesso delle domande – spinge regolarmente la mobilizatione, sia per non essere poi trascinato dai numerosi elementi favorevoli all'entrata in azione ad operare a suo malgrado. Su questo argomento ritornerò in un mio rapporto venturo.

L'ADDETTO MILITARE
Maggiore LUCIANO FERIGO

(Rudolf Dinu, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 93-94 [doc. 47])

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

5

Bucarest, 30 luglio 1915, Addetto militare in Romania. *Interogarea unui prizonier ofițer austriac din Regimentul 58 infanterie (informații despre efective, dislocarea unităților, starea morală a populației și a unui ofițer de rezervă român din Bucovina (informații despre mișcări de trupe)*

Alcuni giorni or sono disertò in teritorio romeno un tenente austriaco effettivo al 58º fanteria, e il giorno 24 correcte egli venne interrogato da queste autorità militari. Credo utile riferire il risultato di questo interrogatorio, risultato ... è stato comunicato dal solito ufficiale romeno col quale sono sempre il relazione per le notizie riguardanti la guerra.

Ecco quanto il detto tenente ha ritenuito:

Circa il nuovo reclutamento: Il 25 maggio u.s.è. incominciato il reclutamento degli uomini dai 42 ai 50 anni. In Bucovina e in Galizia, coloro che furono. riconosciuti abili vennero subito incorporati. In Bucovina lavorarono tre commissioni di reclutamento (Radaut, Seletyn, Czernovitz); in Galizia 5 commissioni. In Bucovina, gli uomini riconosciuti abili vennero subito mandati a Dorna-Vatra, da dove – dopo essere stati 21 giorni in osservazione medica (a causa del tifo exantematico ancora esistente in Bucovina) – furono inviati all'Ersatz-battaglione del 41 reggimento fanteria, il quale si trova ora a Szekelihid (S-E di Debreczin). Complessivamente la Bucovina diede 20.000 uomini. Le operazioni di reclutamento in questa regione terminarono il 14 luglio. Nelle altre regioni della Monarchia, gli uomini dai 42 ai 50 anni che furono riconosciuti atti al servizio militare vennero divisi in due categorie: per l'esercito comune e per la Landwehr; quindi essi furono immediatamente rinviati alle proprie case, con ordine di presentarsi alla prima

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

chiamata. Solo una parte di questi è stata richiamata per il 28 agosto. Tutti gli uomini di cui sopra vengono impiegati solo nel servizio di tappa. I giovani di 18 anni sono stati già reclutati, in tutta la Monarchia, e inviati ai corpi ove vengono istruiti: non sono stati ancora mandati al fuoco. I giovani di 19 anni si trovano sulla fronte di combattimenti già dal mese di marzo u.s.

Effettivi

Si calcola che le truppe presentemente mobilitate ammontino alla cifra di 2 milioni 500 mila uomini. Ma oltre a queste si hanno forti riserve nel paese: cosi alcuni Ersatz-battaglioni hanno effettivi che raggiungono i 10-12.000 uomini. In generale però questi battaglioni non tengono sotto le armi che 4.000 uomini circa: il rimanente – contingenti più vecchi – è rimandato a casa. Cosi le riserve, di cui ancora si dispone nel paese, sono composte degli uomini più avanzati in età. Approssimativamente ritiensi che ai depositi si trovino 600.000 uomini. Dal principio della campagna ogni Ersatz-battaglione ha inviato mensilmente un battaglione di marcia sul teatro delle operazioni; vi sono persino dei reggimenti che inviarono il 14-o battaglione di marcia. In massima, gli uomini che concorrono alla formazione dei battaglioni di marcia ricevono al minimo due mesi d'instruzione. Sulla fronte della lotta le compagnie hanno conservato sempre un effettivo variante fra i 200 e i 250 uomini, giacchè le perdite sono state generalmente rimpiazzate con gli uomini dei battaglioni di marcia che mensilmente arrivano ad ogni reggimento. Gli Ersatz-battaglione si trovano nelle stesse guarnigioni de tempo di pace, eccezione fatta per quelli della Transilvania, i quali sono stati trasportati nell'interno dell'Ungheria. Dal principio della campagna fino al mese di aprilie, si calcola che le perdite ammontino a circa 900.000 fra

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

morti e feriti, senza tener conto dei prigionieri che certamente raggiungono la cifra di 500.000.

Ripartizione delle forze

In Bucovina si trova l'XI corpo d'armata – il quale ha un ordine di battaglia completamente diverso da quello del tempo di pace – e le divisioni di cavalleria 6-a e 8-a le quali ora sono appiedate e ordinate in battaglioni: gli uomini sono armati di carabina con baionetta; i cavalli si trovano, assai più indietro, nella Bucovina meridionale. Sul fronte italiano sono state inviate truppe di tutti i corpi d'armata (in massima quelle delle regioni montuose), come anche l'artiglieria da montagna di tutto l'esercito. Le truppe del Tirolo si trovano interamente su questo fronte di lotta. È probabile si siano formate 2 armate (Dankl e Boroevitch). In principio si inviarono sul detto fronte reggimenti a 2 battaglioni; più tardi (ai primi del mese di giugno) ogni Ersatz-battaglione dell'intera Monarchia vi ha mandato un battaglione di marcia: questi battaglioni di marcia vennero riuniti in reggimenti a 3 battaglioni, che presero la denominazione di „Combiniertes Regiment" (Non sa quali numeri vennero dati a tali reggimenti). In massima, si è cercato di togliere il meno possibile forze dal fronte di Galizia. (Non sa in qual modo sia stato dislocato l'esercito sugli altri fronti).

Morale

Tutta la popolazione austro-ungherese ha piena fiducia nella buona riuscita degli eserciti austro-tedeschi; gli Austriaci sono convinti di riportare vittoria sul fronte russo. Circa il fronte verso Italia, si crede generalmente che l'esercito italiano non riuscirà a superare l'altipiano carsico, cosi come neanche gli Austriaci potranno mai avanzare nell'interno dell'Italia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Sopra le ultime operazioni, è parere del corpo degli ufficiali austro-ungheresi che tutti gli sforzi tendano a liberare la Galizia dai Russi. Egli non crede che gli eserciti austro-tedeschi avranno sufficiente forza da sfondare la linea delle fortezze russe; ad ogni modo, qualora i Tedeschi tendessero a questo scopo, il forzamento di tale linea non converrebbe agli Austriaci e tanto meno agli Ungheresi.

Nuove formazioni

Si formarono i corpi d'armata XVII e XVIII e alcune altre unità miste di cui egli non conosce il nome. Non si crearono nuove unità di fanteria. Sono stati formati 25 nuovi reggimenti d'artiglieria da campagna (a 6 batterie) e molti reggimenti d'artiglieria pesante.

Fabbriche

Oltre alle fabbriche d'armi e munizioni esistenti in tempo di pace, si transformarono in fabbriche per l'eserciti anche le fabbriche d'armi da caccia. Fra queste presero un grandissimo sviluppo le fabbriche d'armi da caccia di Verlach (Carinzia) e di Buda-Pest.

Nello stesso giorno, 24 corrente, queste autorità procedettero all'interrogatorio di un altro disertore austro-ungarico, dell'allievo ufficiale di riserva Stefano Tesan, di nazionalità romena. Ecco il risultato dell'interrogatorio:

Nato nell'anno 1893 in Bucovina (Tisantz), il 18 dicembre 1914 andai a Leoben (Stiria) per essere incorporato per istruzione: i depositi dell'XI corpo d'armata nel mese di dicembre u.s. furono transferiti in Stiria. A Leoben si trovavano i depositi del 41-o reggimento fanteria e del 22-o reggimento fanteria

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

di Landwehr. Al principio del mese di marzo parti con un battaglione di marcia per l'Ungheria settentrionale e precisamente per la regione Ung. Alla fine di marzo giunse l'ordine che i volontari (baccellieri) venissero ritirati dalla fronte e rinviati in guarnigione per seguire il corso ufficiali di riserva. Dopo due mesi di preparazione teorica e pratica fui nominato cadetto ed inviato al reggimento di Leoben. Il 20 giugno i depositi dei reggimenti 41-o fanteria e 22-o fanteria di Landwehr vennero trasferiti rispettivamente a Srekelyhid ed a Margita: causa del trasferimento è stata la guerra contro l'Italia. Da Srekelyhid ottenni una licenza per Tisantz (Suceava), e il 21 luglio passai la frontiera romena. A Magura, a Dorna-Vatra e in Valle Putnei si lavora nella costruzione di trinceramenti.

L'addetto militare
Maggiore LUCIANO FERIGO

(Rudolf Dinu, Ion Bulei*, op. cit.*, p. 124-126, doc. 67)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

6

Bucarest, 13 agosto 1915, Addetto militare in Romania. *Informații furnizate de marele stat major despre militari români din Regimentul 43 austro-ungar luați prizonieri de italieni și despre mișcări de trupe austro-ungare și germane pe frontul italian*

Verso metà di luglio un battaglione del 24-o reggimento austriaco di Landwehr si sarebbe trasportato sul fronte italiano gradirebbesi conferma.

Notizie giuste allo stato maggiore romeno:

Il 43-o reggimento fanteria austro-ungarico composto in gran parte di Romeni si sarebbe dato per tre quarti prigioniero agli Italiani. Pregasi riferire in proposito; Armata Boroevitch è stato scomposta: una parte fu aggregata all'armata Boem Ermoli e l'altra a quella dell'Arciduca Giuseppe Ferdinando; il corpo misto tedesco dei Beschidi, von der Marvitz, fa parte della 2-a Armata Boem Ermoli; il corpo Surmay fa parte dell'Armata Lisingen; i battaglioni di marcia dei reggimenti romeni sono mandati sul fronte italiano; in Austria vi è forte mancanza di ottone; i Bulgari mancano di benzina perchè venduta ai Turchi; dalla Bulgaria si fa grande esportazione in Turchia di cereali e di bovini; i Bulgari non lasciano più uscire dallo Stati gli uomini atti alle armi.

Maggiore L. FERIGO

(Document pus la dispoziție de l. Formiconi)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

7

Bucarest, 21 settembre 1915, Addetto militare in Romania. *Informații despre mișcări de trupe austro-ungare și germane; închiderea unor puncte de frontieră și reacția autorităților române; efectivele armatei române; presiunile făcute pentru tranzitul de materiale spre Turcia; atitudinea guvernului, a opoziției și a opiniei publice față de Antantă; gruparea germanofilă; împrumutul de 7 milioane de lire sterline din Anglia; schimbarea orientării ziarului „Universul"; dorința ca Antanta să intervină cât mai repede în Macedonia.*

Già dalla metà di agosto s'incominciarono a segnalare qui considerevoli movimenti di truppe austro-tedesche che, dal fronte russo della Polonia e della Galizia, si sarebbero spostate verso Sud-Ovest; e questi movimenti – quantunque vari in intensità – pare siano continuati quasi senza interruzione: di essi ho tratatto nei miei successivi telegrammi.

Fra il 7 e l'8 settembre – come ho a suo tempo telegraficamente annunciato – venivano improvvisamente chiusi, dall'Austria-Ungheria tutti i passaggi attraverso la frontiera romena, interrompendo le comunicazioni ordinarie, ferroviarie, postali, telegrafiche e telefoniche fra i due Stati. La disposizione – da informazioni pervenute e da quanto era razionalmente supponibile – avrebbe avuto lo scopo di coprire grandi movimenti di truppe effettuantisi in tutta la Monarchia austro-ungarica.

Il Governo romeno si preoccupò assai della cosa e ne chiese ragione al Ministro plenitenziario d'Austria-Ungheria: questi assicurò trattarsi di una misura d'ordine generale, che pertanto interessava anche la frontiera Svizzera, e che – ad ogni modo non si sarebbe protratta oltre a 5 o 6 giorni.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Intanto, poichè al confine romeno si erano affacciate alcune truppe austro-ungheresi e venivano contemporaneamente segnalati continui arrivi di materiali d'artiglieria presso la frontiera, la Romania decise rispondere prendendo disposizioni analoghe: accelerò l'armamento delle batterie costruite presso il confine, rinforzò tutte le guarnigioni di frontiera e dislocò distaccamenti delle tre armi in quelle località importanti, prossime al confine, che normalmente erano occupate da piccole unità od erano totalmente sprovviste di truppe. Le truppe dalle due parti vennero spinte molto innanzi, cosi ch'esse finirono col trovarsi l'una dall'altra a troppo breve distanza. Il Ministro d'Austria-Ungheria a Bucarest reclamò – per quanto riguardava le posizioni occupate dalle truppe romene – presso il Presidente del Consiglio, e questi, a sua volta, rilevò non avere le proprie truppe cha seguito quanto era stati in precedenza fatto dalle truppe austro-ungheresi: per evitare facili inconvenienti, fu stabilito di ritirare le sedi delle truppe di copertura, dalle due parti, ad almeno 10 km. dal confine. Ciò fu eseguito, ed ora anche i soldati che, per l'esecuzione dei lavori in corso, devono durante il giorno spingersi presso la frontiera ritornano, di sera, alle sedi prestabilite.

L'Austria-Ungheria, invero, pare abbia testè completamente ritirate le proprie truppe dalle guarnigioni di frontiera: certo è che il Ministro plenipotenziario ha data di ciò notizia al Governo romeno, invitandolo a fare altrettanto; il Signor Bratiano però si è recisamente opposto, dichiarando che non intendeva modificare il prestabilito programma di manovre.

Per quanto riguarda la forza sotto le armi e la dislocazione odierna delle unità dell'esercito romeno, credo non essere lungi dal vero dicendo che si hanno in servizio circa 300.000 uomini e che 100.000 di questi, constituenti le truppe di co-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pertura, sono dislocati lungo tutta la frontiera a non più di una giornata di marcia da essa.

La chiusura della frontiera, per parte dell'Austria-Ungheria, chiusura che durò assoluta dall'8 al 15 corrente, determinò qui diverse congetture e preoccupazioni. Si parlò, prima, del trasporto di truppe austro-tedesche verso la frontiera serba per preparare l'attacco di quello Stato; poi si credette in grandi concentramenti di nuove forze verso la Galizia orientale e la Bucovina, allo scopi di predisporre l'occupazione della Bessarabia per parte degli Austro-Tedeschi; infine si ebbe perfino timore di un attacco diretto contro la Romania, tendente o ad aprire il sospirato varco alle munizioni dirette ai Turchi, o far transitare truppe attraverso la Moldavia per facilitare l'occupazione della Bessarabia. Fino ad ora, tuttavia, non si conosce con precisione lo scopo che gli Austro-Tedeschi si sono proposti con la chiusura della frontiera e con i movimenti di truppe che detta chiusura assai probabilmente doveva coprire.

Le prime informazioni – giunte qui concordi da parecchie fonti – facevano credere nell'adunata di 11 divisioni in prossimità della frontiera serba; ma poi dalle ricognizioni fatte eseguire dall'esercito serbo ai propri aviatori, era risultato che – almeno fino a Temesvar – non si notavano nuovi concentramenti di truppe austro-tedesche.

L'altra ipotesi, di considerevoli rinforzi mandati nella Galizia orientale e nella Bucovina, non è del tutto smentita: risulterebbe infatti che alcune grandi unità siano state portate verso questo settore; ma cadre tuttavia la notizia tendente a far credere che l'intera armata von Gallwitz – della quale da vario tempo non si sentiva più parlare – fosse trasportata verso i'ala meridionale del grande fronte, giacchè il comunicato tedesco del 20 corrente accenna appunto al concorso dell'armata von Gallwitz nella presa di Wilna.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Le ipotesi relative all'attacco diretto contro la Romania e al passaggio delle forze austro-tedesche attraverso la Moldavia non avevano alcun serio fondamento: esse erano il parto della frantassia romena esaltata da continuo, ossessionante timore.

Da lungo tempo gli Austro-Tedeschi stanno qui esercitando pressioni e fancendo più o meno velate minacce per indurre la Romania a permettere il transito di materiali da guerra diretti a Costantinopoli; il Governo romeno – ad onore del vero – non solo si oppose sempre recisamente alle pretese teutoniche, ma esercitò – e lasciò esercitare dai rappresentanti delle nazioni dell'„Intesa" – la più attiva sorveglianza per rendere minimi i contrabbandi determinati dalla corruzione. Naturalmente, tanto il Ministro dell'Austria-Ungheria quanto quello della Germania misero dinanzi agli occhi dei Romeni lo spauracchio del congiungimento delle potenze centrali con la Bulgaria attraverso la Serbia, e fecero altresi balenare l'altro della possibilità di un'anzione contro la Romania, lanciando vaghe frasi minacciose, le quali tutte approdavano all'imprescindible necessità, per parte degli Austro-Tedeschi, di aprirsi un varco verso la Turchia. Per qauanto ha tratto all'attacco della Serbia, per parte delle truppe austro-tedesche, sembra che il Presidente del Consiglio romeno – Signor Bratiano – abbia lasciato credere ai Ministri plenipotenziari delle potenze centrali che un tale evento non determinerebbe la Romania ad uscire dalla neutralità; e ciò quantunque il congiungimento degli Austro-Tedeschi coi Bulgari attraverso le province serbe di Krain e di Timok tolga in modo assoluto ai Romeni la possibilità di continuare a provvedersi di munizioni dalle potenze della „Intesa".

Invero il presente Governo romeno – quantunque sembri seguire un indirizzo costante nella propria politica, assecondando la maggioranza dell'opinione pubblica – è agitato da fortissimi dubbi: la sorte dell'immane conflitto non si delinea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ancora con sufficiente chiarezza, e poichè questi maggiorenti – come quelli delle altre potenze balcaniche – non vogliono lasciar che la presente crisi finisca senza avere conseguito qualche vantaggio per il proprio Paese, spingono l'ardimento fino a distrare tendeze e simpatie, ma non fino a gittarsi decisamente in una direzione determinata. Cosi il Governo di Bratiano, nella presente incerta situazione, osserva strettamente l'impegno di benevola neutralità che ha contratto con l'Intesa, ma si guarda bene dal compiere qualunque atto che possa vincolare nello stesso senso gli eventuali venturi governi. È noto che il Signor Bratiano, per ottenere dalle varie potenze dell'„Intesa" armi e munizioni e dall'Inghilterra il primo prestito di 5 milioni di sterline, si è impegnato a non volgere le armi contro le potenze stesse; ma tale impegno – come risulterà da quanto dirò in seguito – nasconde un tranello: esso si riferisce solo al presente Governo romeno e non dà perciò alcuna sicurezza nel casi di mutamenti interni.

La maggioranza dell'opinione pubblica è favorevole all'„Intesa" (e sotto questo aspetto è doveroso rilevare che le alterne vicende dei campi di battaglia non hanno determinati sensibili mutamenti nelle tendenze dei Romeni: è forse variata un po' l'intensità dei sentimenti, ma non la loro essenza); non si deve dimenticare però che anche qui esiste un partito germanofilo il quale, quantunque non molto numeroso, è tuttavia abbastanza forte. Tale partito fa capo al vecchio Carp – ex presidente del Consiglio – e al Signor Marghilomann – ex capo del partito conservatori: il primo è un convinto disinteressato, cui la tarda età toglie forse il potere di adattarsi a nuove idee; il secondo è un „Creso" che ha troppo appoggiati il propri interessi alla finanza tedesca per essere in ogni caso obietivo. Entrambe queste personalità hanno un organo proprio: il Signor Marghiloman già da lunghissimo tempo dispone des giornale

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

– scritto in francese – „La Politique"; mentre il Signor Carp ha, dopo incominciata la guerra, impiantato il giornale „Moldova", giornale che ha pochissima diffusione e che si regge coi mezzi del proprio direttore e con quelli che vengono elargiti dalle potenze centrali.

Naturalmente, anche il partito germanofilo ha un proprio ideale nazionale: se la maggioranza dela paese aspira all'occupazione dell'intero Ardeal (Transilvania, Bucovina e Banato), la minoranza aspira a quella della Bessarabia. Si hanno cosi due speciale d'ideali, perseguiti rispettivamente dal partito germanofilo e da quello intessista. Il piccolo, cioè, ed il grande ideale nazionale. Una vera cuccagna per i „Girella", i quali – pur essi – non mancano in Romania.

Allorchè gli Austro-Tedeschi, durante la loro rapida avanzata in Russia, erano giunti in Galizia fino alla linea del Sereth e minacciavano, prima dell'insuccesso di Tarnopol, di spingersi celeremente in Podolia ed in Bessarabia, il Signor Marghilomann – credendo giunto il momento di dare attuazione al proprio programma – scrisse nella „Politique" che se l'attuale Governo romeno aveva contratti degli impegni versi l'"Intesa" egli non ne aveva affatto; rivelava cosi come un semplice mutamento di Governo avrebbe potuto cambiare radicalmente la direzione della politica estera romena, senza che perciò gli uomini ora al potere dovessero essere tacciati di fedifraghi. La cosa invero non può, almeno per ora, costituire un serio pericolo: assai problematica è innanzi tutto un'azione delle potenze centrali contro la Bessarabia; ma quando anche tale azione fosse possible e gli AustroTedeschi riuscissero ad impadronirsi della regione, resta a vedere se la Romania avrebbe il coraggio di fare atti ostili contro l'„Intesa" o di occupare anche semplicemente la Bessarabia, perchè invitatavi dalle potenze centrali, sapendo che – qualunque sorte abbia la presente crisi – la nazione russa non potrà uscirne

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

molto indebolita, e che la Romania dovrà anche poi vivere e progredire circondata da popolazioni slave. Si ricordi che – circa un anno fa – i Romeni rifiutavano di metter piede nella Bucovina, mentre i Russi – che l'avevano occupata – li invitavano ad insediarsvisi; e si pensi che una tale determinazione presentava forse minori pericoli di quella relativa alla Bessarabia.

Ad ogni modo, poichè il Signor Marghilomann non si peritò di rivelare le proprie intezioni, l'„Intesa" dovette tenerne conto. In questi giorni la Romania sta trattando con l'Inghilterra un nouvo prestito di 7 milioni di sterline; e l'Inghilterra – anche perchè opportunamente avvertita dal nostro Ministro plenipotenziario – chiese per condizione al Signor Bratiano di impegnare lo Stato, anche se il Governo dovesse mutare, a mantenersi neutrale. Il Signor Bratiano, dopo alquante tergiversazioni, rispose, alcuni giorni or sono, di non poter vincolare in modo alcuno i Governi venturi; ma la risposta non è ancora ritenuta definitiva, tanto più che il Ministro delle Finaze – Signor Costinesco – ha dichiarato di essere pronto ad accettare la proposta. Per il momento la cosa è sospessa, giacchè il Signor Bratiano è assente da Bucarest: si attende il suo ritorno per riprendere le tratative.

Non so cosa farebbe l'Inghilterra nel caso in cui la risposta persistesse ad essere negativa: forse le converrebbe dar corso egualmente al prestito – accontentandosi di continuare a vincolare l'attuale Governo – giacchè altrimenti la Romania potrebbe essere costretta a cercare il denaro nel campo opposto, ciò che costituirebbe un danno immediato, mentre la questione della Bessarabia è ancora una minaccia assai lontana ed ipotetica. Se si tenesse conto dell'opinione pubblica, quale si è manifestata e continua a manifestarsi tuttora, si dovrebbe concludere che l'avvento al potere di un Governo germanofi-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lo non sarebbe possible; devesi però notare che fino ad ora la maggioranza è convinta del trionfo finale dell'„Intesa" e che, qualora un seguito ininterrotto di sfavorevoli vicende riuscisse a minare tale convincimento, l'opinione pubblica non avrebbe sufficiente forza di opporsi a coloro che soli in tali caso potrebbero offrire vantaggi al Paese. Resterebbe poi a vedersi se un Governo germanofilo – sia pure favorito dagli eventi – avrebbe il coraggio di dare decisa attuazione al proprio programma.

Circa l'opinione pubblica, credo opportuno narrare alcuni particolari che valgono a metterla bene in luce.

Pochi mesi or sono l'„Universul" – giornale un tempo assai diffuso – modificò il proprio indirizzo politico cosi da far sorgere il sospetto d'aver ricevuto aiuti dai Tedeschi; e poichè questo giornale fu fondato da un Italiano (il fu Luigi Cazzavillan), il mercato accettato dalla vedova apparve ancor più riprovevelo: nessuno comperava più l'„Universul". Il direttore di esso – certo Campina, il quale sposò la vedova Cazzavillan – vedendo compromessi i propri interessi, ed allo scopo altresi di dimostrare che il giornale non era venduto, offri al Generale in Riserva Crainiciano – il quale aveva stigmatizzata la condotta del detto Signore – la direzione politica del giornale. Il Generale Crainiciano accettò l'offerta; ed ora egli stesso scrive interessanti articoli in favore dell'Intesa, articoli nei quali non di rado esalta l'azione dell'esercito italiano di cui è profondo ammiratore.

Altro fatto interessante è il seguente: Da alcune settimane si è costituita a Bucarest un'associazione allo scopo di combattere ogni forma di corruzione politica. Detta associazione, che ha preso il nome di „Guardia della dignità nazionale", cerca di ostacolare la diffusione dei giornali più apertamente venduti ai Tedeschi: assai sovente alcuni membri dell'associazione aggrediscono i venditori dei giornali incriminati, strappando loro le

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

numerose copie delle quali fanno poi grandi falò nelle strade. Naturalmente, la polizia interviene e fa qualche arresto; ma subito dopo gli arrestati vengono posti in libertà.

In sostanza l'opinione pubblica rimane, ad onta di tutto, fedele ai propri principi; la situazione generale è però ancora troppo oscura perchè il Governo si decida all'azione: mentre in Russia le cose – quantunque un po'migliorate – non si presentano ancora in modo rassicurante, continuano a giungere qui notizie molto allarmanti circa il contegno della Bulgaria, e già i giornali annunciano una viva azione d'argiglieria, per parte delle truppe delle potenze centrali, contro il fronte serbo. La Romania si trova perciò avvolta in una densa nube di dubbi e d'incertezze. A mantenere questo statto d'indecisione contribuisce anche l'influenza che l'Imperatore di Germania esercita sulla Corte, sia a mezzo dei frequenti autografi che fa pervenire al Re di Romania, sia mediante le visite che – ad ogni favorevole occasione – fa rendere al Sovrano da vari Principi tedeschi: ultimamente è stato qui il Duca di Mecklembourg-Schwerin. Invero non pare che l'Imperatore raggiunga con questi mezzi l'intero risultato cui aspira; è però fuor di dubbio che la continua visione unilaterale dei fatti induce questa Corte a giudizi non sempre conformi al vero.

Forse – e qui parecchi pensano in questo modo – solo l'intervento senza ritardo, di un esercito dell'„Intesa" in Macedonia potrebbe dissipare molte delle apprensioni romene, e incominciare a dipanare in favore dell'„Intesa" la intricatissima matassa balcanica.

L'addetto militare
Gen. Col. LUCIANO FERIGO

(Rudolf Dinu, Ion Bulei*, op. cit.*, p. 141-145 (doc. 83)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

8

Iassy, 16 settembre 1917, Addetto militare in Romania. *Sinteză referitoare la negocierile României de aderare la Antantă, raporturile româno-italiene, pregătirea armatei române și acțiunile acesteia*

Missione militare italiana in Romania,
nr. 23, Jassy, 16 settembre 1917.

Al comando supremo dell'esercito italiano

Fascicolo di Appunti storici relativi alla Romania nella presente guerra, che ho l'onore di trasmettere a codesto Comando, avvertendo che per ragioni di tempo mi è stato possibile tracciare solo la parte 1 dello studio, cioè dallo scoppio della guerra europea all'entrata in azione della Romania.

Il capo della Missione militare italiana,
Colonello FERIGO

Appunti storici
La Romania nella presente guerra

Parte I. Dallo scoppio della guerra europea all'entrata in azione della Romania

I

In seguito all'attentato di Sarajevo (11 luglio 1914) la situazione politica d'Europa, che, già scossa per gli avvenimenti balcanici del 1912/13, non erasi peranco ristabilita, (l'Austria-Ungheria nicchiava a ratificare il trattato di Bukarest (10 agosto-23 agosto 1913) e la Bulgaria fremeva d'ira e di sdegno

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

per lo scacco subitovi) si offuscò d'un tratto e i rapporti tra i due gruppi di Pontenze in cui era divisa l'Europa divennero preoccupanti. Si intuì fin da principio che l'Austria-Ungheria non avrebbe lasciato impunito un tale attentato.

L'inchiesta espletata per proprio conto, nel giugno 1914, dall'Austria-Ungheria, conchiudeva per la piena responsabilità dalla Serbia nell'attentato, sicchè il 6 agosto 114, il Governo di Vienna a mezzo del suo Plenipotenziario a Belgrado presentava alla Serbia un ultimato, con cui si chiedeva che nelle quarantotto ore dalla presentazione della nota, alle 6 pom., il Governo serbo dichiarasse accettare tutte le richieste austro-ungariche. In caso contrario, sarebbe stata la guerra. Tra le condizioni imposte, tutte gravi, gravissima ad accettarsi da uno stato indipendente era quella con cui: „Il governo austro-ungarico esigeva che l'istruttoria dell'attentato sul territorio serbo venisse affidata a funzionari austro-ungarici". Annuire a simile imposizione avrebbe significato, per la Serbia, rinunziare alla sua sovranità di stato indipendente, ciò che nessun governo avrebbe mai potuto accettare.

L'8 agosto, benchè Pascic consegnasse al [lipsă text] la nota di risposta, con chè accettavansi tutte le condizioni imposte dall'Austria-Ungheria, eccetto quella sumenzionata, il Ministro austro-ungarico se ne dichiarava insoddisfatto e domandava i passaporti, partendo quella sera da Belgrado. Con ciò, la guerra fra l'Austria-Ungheria e la Serbia era virtualmente dichiarata. La dichiarazione ufficiale venne il 10 agosto 1914. L'indomani, 11 agosto, la flotta dei monitori austro-ungarica bombardava Belgrado.

La condotta brusca a temeraria dell'Austria, di fronte alla Serbia, dimostra che questa da molto tempo aveva macchinato il suo piano, che si teneva certa dell'aiuto della Germania e

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

che l'attentato di Sarajevo non fu che un pretesto per scatenare la tempesta. Come era da aspettarsi, la Russia si levò in aiuto alla Serbia, dapprima con opera di mediatrice e di amica, poscia, falliti i suoi buoni uffici, colla pressione di una minaccia armata, ordinando la mobilitazione delle circoscrizioni del sud e del centro dell'impero. La Germania rispose con movimenti di truppe verso la frontiera orientale e, come Francia non accennava a volersene restare in disparte, anche verso quella del Belgio. L'Austria, ciò nulla meno, appoggiata dalla Germania, non cedette, sicchè la Russia fu costretta dichiarar la guerra, provocando (6 agosto) l'entrata in campo della Germania e della Francia.

L'Inghilterra, che era rimasta fino allora tranquilla, allorchè la Germania ne ebbe comunicato che le sue armate sarebbero passate pel Belgio, fè conoscere a Berlino non poter assistere indifferente all'avanzata tedesca verso il mare del Nord; non poter quindi permettere che la neutralità del Belgio venisse violata. Come una tal proibizione avrebbe sovvertiti tutti i piani dello stato maggiore tedesco, la Germania credette di doversi passar su. In tal guisa l'invasione del Belgio, iniziata dalle armate del Kaiser, il 6 agosto, oltre all'entrata in azione dell'esercito belga, a fianco di quello francese e di quello russo, provocò di lì a poco, anche quella dell'inglese, e, qualche tempo appresso, la dichiarazione di guerra del Giappone.

II. Situazione politica della Romania allo scoppio della guerra europea

Lo scoppio della conflagrazione europea trovò la Romania legata alla Triplice dalla Convenzione diplomatica-militare con cui essa aveva aderito al trattato di alleanza, entrando così a far parte della costellazione politica rappresentata dalla Triplice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

L'Italia, allegando che il vincolo federale avesse scopo e carattere puramente difensivo (elemento che non ricorreva nella fattispecie, la guerra provenendo dall'Austria-Ungheria) dichiarò la sua neutralità. Il caso dell'Italia era anche quello della Romania. V'ha di più. In quel fatale luglio 1914, la Romania si trovava, ad un anno di distanza dal Trattato di Bukarest, in rapporti tutt'altro che cordiali con l'Austria-Ungheria, la quale appoggiando in tutto il conflitto balcanico la Bulgaria, non aveva mai voluto riconoscere la validità del Trattato di Bukarest, quanto colla Bulgaria che vedeva nell'intervento armato della Romania, la causa efficiente del suo disastro militare e della perdita non solo dei territori macedoni assegnati alla Serbia e alla Grecia, ma anche della parte di Dobrugia stata anessa alla Romania.

La prova di questa tal quale tensione di rapporti fra Bucarest e Vienna è data dal fatto che poco prima del conflitto europeo, nel giugno del 1914, l'Austria-Ungheria che non era sicura dell'attitudine che eventualmente avrebbe assunta la Romania di fronte ad un epilogo bellico, attizzava il fuoco tra Sofia e Bucarest. La Bulgaria cominciò col provocare la Romania coi ripetuti incidenti alla frontiera Dobrogiana, che non cessavano se non dopo un energico intervento da parte del governo e dell'esercito romeno.

Arrogi che, dal punto di vista delle aspirazioni nazionali romene, queste andavano tanto verso i connazionali di Bessarabia (1 800 000) quanto verso quelli di Transilvania e di Bucovina (altre 4 000 000) e che, se questi ultimi erano i più numerosi, quelli erano i più esposti ad essere snazionalizzati, per manco di coscienza etnica vigilante.

Economicamente parlando, la Romania era, può dirsi, tributaria, in massima parte del capitale, dell'industria e del commercio tedesco; scarso e stracco, nelle sue imprese, il fattore

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

economico inglese e francese. Le esigenze del suo sviluppo economico, della piena sua libertà marittima, imponevano alla Romania il dominio completo delle bocche del Danubio, il dominio, quindi, delle sue rive del fiume, la riconquista della Bessarabia.

Infine, le simpatie del popolo andavano tutte, automaticamente, verso la Francia, ed erano sì possenti, da sopraffare l'attitudine germanofila di alcuni circoli ristretti.

Interessi contradditori, dunque, e cozzanti, legando la Romania ai due gruppi delle Potenze belligeranti, non potevano non renderla, in principio, esitante e tarda a qualunque decisione.

III. Situazione militare della Romania allo scoppio del conflitto europeo

Le guerre balcaniche che avevano determinato una gravitazione della politica romena verso il sud, avevano avuto come effetto il rafforzamento dell'esercito nazionale. Nel luglio del 1913, quando la Romania intervenne, vuoi per impedire che Serbia e Grecia venissero schiacciate in favore dei bulgari in detrimento dell'equilibrio nei Balkani, e vuoi per assicurare il possesso della Dobrugia, strategicamente indifesa verso il sud contro ogni eventuale minaccia bulgara, l'esercito romeno per la prima volta come una forza di operazione compatta di 400.000 uomini, composto di 15 divisioni, 3 brigate indipendenti e di 2 divisioni di cavalleria. La campagna bulgara del 1913 non aveva presentata alcuna difficoltà per la Romania. La mobilitazione e l'adunata di forze si fecero in perfetta regola. L'avanzata nell'interno della Bulgaria procedette senza opposizioni da parte del nemico. L'esercito romeno tornò, dopo due

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mesi di campagna, senza aver subito perdite nè di uomini nè di materiali, all'infuori di quelle determinate dal colera, scoppiato dal principio della campagna con grande violenza.

Tuttavia se mancò la prova del fuoco, l'esperimento non era stato men profittevole, avendo messo in evidenza le manchevolezze di organizzazione, specie dei servizi delle retrovie, di quelli sanitari e d'intendenza e l'insufficienza dell'artiglieria di riserva. Oltre a ciò la campagna del 1913 richiamò l'attenzione del Governo e del Parlamento sull'esercito, quale efficace strumento in appoggio della politica estera.

In effetti, appena dopo la guerra il Governo diè opera a consolidare la compagine dell'esercito. I nuclei dei reggimenti di fanteria della riserva vennero fissati per legge e portati da 27 a 40 (41-80) e furono formati quelli di artiglieria della riserva (21-25); si formarono i 5 reggimenti obici da 105; si creò il 10 battaglione di cacciatori ed il gruppo di artiglieria da montagna da 75 mm a tiro rapido. Si migliorò il servizio sanitario e quello dell'intendenza poendovi entrambi sotto la direzione dello stato maggiore. Il bilancio del Ministero della Guerra da 81.893.477 che era nell'esercizio precedente, venne portato, nel 1914-1915, a 98.122.473 lei.

L'aumento della fanteria da 67 a 80 reggimenti e quello dell'artiglieria permettevano secondo il piano di mobilitazione stabilito pel 1914-1915, di metter su un esercito di operazione composto sempre di 15 divisioni e di 2 divisioni di cavalleria, ma tali divisioni attive avevano pressocchè l'efficienza di un corpo d'armata costituite com'erano di tre brigate ciascuna a 2 reggimenti di fanteria a tre battaglioni e di un reggimento di cacciatori a due battaglioni. In totale, quindi, una forza, per ogni divisione attiva, di 20 Btg. di fanteria, ciò che portava l'effettivo dei corpi di armata (servizi inclusivi) a 62 000 uomini. Le divisioni

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

di riserva (11-15) erano alquanto più deboli e cioè di 12 battaglioni.

In tal guisa le forze dell'armata di operazione salivano secondo il piano di mobilitazione a oltre 500.000 uomini e avrebbero costituito, provviste che fossero di tutto l'armamento, il munizionamento ed equipaggiamento necessario, un notevole apporto per quello dei due gruppi belligeranti, dalla cui parte fossero schierate.

Mentre adunque si provvedeva a completare l'armamento dell'esercito, alla Romania rimaneva che aspettare la sua ora. „Aspettativa armata" era stata anzi la formula stabilita, e definì la politica romena, dal Consiglio della Corona che sotto la Presidenza del Re Carlo, e colla partecipazione dei membri del Governo, nonchè dei capi dei partiti di opposizione, si tenne a Sinaia il 21 luglio 1914. Quella matina stessa era giunto alla Legazione d'Italia (trasferita, colla Corte, a Sinaia) l'annunzio ufficiale della dichiarazione di neutralità del nostro Governo; e non è difficile comprendere quanto la decisione dell'Italia dovesse influire a determinare, in modo diretto, quella della Romania. Il popolo l'accolse con lieto animo, formulandone con qualche precisione i motivi determinanti nelle seguente proporzioni: Un piccolo paese, e di mezzi limitati, come la Romania, circondato da ogni parte da grandi stati in guerra o da vicini tut'altro che benevolenti, male si attenterebbe a cacciarsi fin da principio in una guerra di cui non può prevedersi nè la fine nè l'esito. Occorre che ella aspetti che l'alea cessi per far luogo ad una fondata presunzione sulla vittoria e sulla sconfitta.

Chiusa quindi in tal riserva mentale e in una attitudine d'impenetrabile mentalità, la Romania assistette, spettatrice oculata, allo svolgersi delle alterne vicende succedutesi sui vari teatri della guerra. Essa vide il piano tedesco infrangersi prima

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

contro la resistenza belga, e poi contro gli eserciti francesi, da Joffre potuti radunare grazie al sacrificio del Belgio e alla neutralità italiana, sui campi della Marna (6-11 sett. 1914). Vide l'esercito tedesco ritirarsi e stabilirsi sulla linea (16 sett. 1914) che poi doveva tenere, con piccole modificazioni, sino all'entrata della Romania in azione. Vide questo fronte stendersi fino al Mare di Nord, di dove invano lo stato maggiore germanico guardò a Calais, vegliato sull'Iser e a Ypres dagli eroici avanzi dell'esercito belga (13 ottobre – 18 novembre 1914) ricostituito dopo la caduta di Anversa (13 ottobre). Vide nell'autunno dello stesso anno l'armata a. u. nella prima sua offensiva contro la Serbia, appena dopo il passaggio della Sava e della Drina, sbaragliata a Valievo (5 sett.) dell'esercito del Voivoda Putnik, dopo di che questo muoveva alla offensiva (10 settembre) passando la Sava e la Drina e avanzando verso Neustadt.

Vide l'esercito A. U. che profittando della sua momentana superiorità sul fronte orientale, aveva presa l'offensiva col grosso delle sue forze contro la Polonia meridionale in direzione di Cholm e Lublin, riportando veri succesi, fermato (metà di agosto) da un offensiva concentrica russa movente dall'est (Bucovina e Galizia orientale) e dal nord (Polonia) e quini decisivamente battuto (29 agosto - 13 settembre) e costretto a ritirarsi dopo la caduta di Lemberg e la sconfitta toccata a Lublin e a Rava-Ruska, verso Prezmysl e la linea San – Vistola. Vide la fortuna delle armi arridere prima ai Russi nella loro incursione nella Prussia orientale verso Königsberg e la linea della Vistola, e quindi volger propizia ai Tedeschi che sotto la guida del generale Hindenburg, ruppero in due battaglie sui laghi Masuriani (2-10 settembre) e distrussero quasi per intero l'armata nemica d'invasione, il che permise loro di prendere l'offensiva nella Polonia del nord. I successi di Hindenburg non incepparono la

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

continuazione delle operazioni russe in Galizia, che portarono all'assedio di Prezmysl (30 settembre) e all'avanzata su Cracovia e i Carpazi (1 ottobre).

Cocorreva salvare l'Austria ed ecco la Germania mettere in campo la prima offensiva (metà settembre) contro Varsavia, giungere fin nelle vicinanze della capitale polacca (23 ottobre) e per la pressione indiretta esercitata sulle armate russe di Galizia, costringera queste ad abbandonare i territori occupati, tra cui Prezmysl. Ma i russi adunano intorno a Varsavia forze superiori dinanzi alle quali Hindenburg si ritira senza accettare battaglia decisiva. I russi lo inseguono, riprendono la Galizia, assediano per una seconda volta Prezmysl (11-15 novembre) ed avanzano di nuovo verso i valichi dei Carpazi e Cracovia (4 novembre).

Mentre con alterna fortuna si combatteva sui campi d'Europa, un altro campione scendeva nella lizza insanguinata. Ve lo trascinavano, scarsamente convinto, le macchinazioni della diplomazia teutonica e specie il gesto dell'amiraglio Sonchon che rifugiandosi (13 ag.) col Goeben e col Breslau nelle acque del Bosforo e attacando poi (31 ott) qulche posto russo del Mar Nero, obbligava il governo di Pietrogrado a far condizioni cui la Turchia, ligia alla Germania e ora mancipia non potendo ottemperare, la guerra veniva dichiarata alla Porta (2 nov.). Due giorni dopo, la Russia iniziava le sue operazioni offensive con mezzi scarsi contro scarsa difesa nemica, sulla frontiera del Caucaso.

Verso la fine dell'ottobre l'Austria-Ungheria prepara la sua seconda spedizione contro la Serbia. Le operazioni intraprese nel novembre sono in principio fortunate. Belgrado e parte del territorio nemico cadono in suo potere. A Kolubara però (24 nov – 6 dic) i serbi muovono alla riscossa, infrangono le truppe e li ricacciano al di la della Drina e della Sava.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Sugli altri teatri della guerra, i tedeschi perdono in Asia la colonia Tsing-Tau (24 nov) e, l'una dopo l'altra, tutte le loro colonie d'Africa e dell'Oceano Pacifico, che sono conquistate dagli Inglesi e dai Francesi. Dopo l'entrata della Turchia nella guerra, una spedizione inglese è organizzata attraverso alla valle del Tigri che riesce, dopo lo sbarco eseguito nel Golfo Persico (metà di nov) a spingere le sue avanguardie sino a un giorno di marcia da Bagdad (25 nov 1915).

Questi in breve gli avvenimenti più notevoli dello scorcio di quel primo anno di guerra, che dall'osservatorio della sulla forzata neutralità, la Romania segue con occhi aguzzi e passionati sulla carta della guerra. Gli Alleati, di tanto inferiori nella loro preparazione bellica, hanno sventato, è vero, il piano ambizioso del nemico; ma, nonostante i fieri colpi inferti dalla Russia alla duplice Monarchia, la potenza della Germania è pur tale da mettere a dura prova la resistenza dell'Intesa. È prudente, quindi, per la piccola Romania ch'ella aspetti ancora.

I più ardenti „razboinici" (partigiani della guerra) avevano sostenuto, veramente, che in seguito alla vittoria degli Alleati sulla Marna, in Galizia, in Serbia, date specialmente le grandi debolezze militari dell'Austro-Ungheria, rivelate dalla guerra, la Romania avrebbe dovuto unirsi agli Alleati verso la fine di quel primo anno di guerra o, al più tardi, al principio del successivo 1915. Sostennero allora quesi araldi della guerra nazionale, che per la Romania il momento si presentava eccezionalmente favorevole, che la Bulgaria, a corto di materiale e di munizioni, senza industrie locali, con un armata uscita malconcia dalla guerra del 1912-1913 in cui aveva perduto oltre 100 mila uomini, e nell'impossibilità di esser rifornita, eventualmente, dalle potenze centrali, non avrebbe potuto tenersi in campo per più di un mese, quando avesse voluto attaccare la Romania

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a fianco degli Austro-Tedeschi. Accerchiata e bloccata d'ogni dove dalle potenze dell'Intesa, sarebbe caduta prima di potersi aprire un varco verso la Monarchia Danubiana.

Favorevole si prestava quel momento ad un'azione della Romania anche per questo, che tale intervento avrebbe interrotto, ipso facto, ogni comunicazione fra gli imperi nemici e la Turchia, la quale, entrata appena in guerra, indebolita dalle precedenti lotte nei Balcani, e abbandonata alla sua debolezza, sarebbe stata facilmente messa fuori causa. Ciò avrebbe portato all'apertura dei Dardanelli, ristabilendo tra i Russo-Romeni e gli Alleati una via comoda e diretta, oltre a quella che ancora restava loro aperta attraverso la Serbia.

Alla Bulgaria non sarebbe rimasto, in tali congiunture che o di restarsene neutrale o di volger le armi contro la Turchia, affrettandone il fatto. La Grecia non avrebbe tardato a imitarne l'esempio. I Balcani a fianco dell'Intesa avrebbero costituito fin d'allora un coefficiente prezioso di vittoria. Un tal risultato richiedeva però una premessa fondamentale: che gli Alleati, misurando tutta la portata dell'intervento balcanico ne facilitassero l'attuazione. Non l'hanno fatto, e di tale incuria, o insipienza o debolezza ebbero poi a scontarne amaramente le conseguenze.

Occorreva guadagnarsi la Bulgaria a tutti i costi. La Bulgaria si era rassegnata a restar neutrale proprio quando il suo capitale nemico, il serbo, era impegnato toto axe contro l'Austro-Ungheria; si avantaggiose volgevano per lei allora le condizioni politiche e militari. Che la diplomazia dell'Intesa riuscisse ad ottenere della Romania, dalla Grecia e della Serbia assicurazioni formali e piena soddisfazione della tesi e dell'ideale nazionale bulgari, tanto a riguardo dei territori passati, pel trattato di Bucarest, in dominio alle tre potenze contermini e dalla Bulgaria reclamati, quanto a riguardo della parte del

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

territorio turco d'Europa che alla Bulgaria era dovuto; che, oltre a ciò, si governi dell'Intesa riuscissero a garantire alla Romania il compimento dei suoi destini nazionali verso la Transilvania e verso la Bucovina e il blocco serbo-bulgaro-romeno sarebbe stato una realtà.

Disgraziamente i fumi dei successi riportati dagli eserciti dello Zar in Galizia e da quelli del Re Pietro erano montati alla testa degli uomini di stato russi e serbi. Convinti di poter fare a meno del concorso dei tre paesi neutri dei Balcani, a Pietrogrado si nicchia di fronte alle pretese romene ed a Belgrado e poi a Nisch ci si ostina a concedere il meno possibile e talvolta a rifiutere qualsiasi concessione territoriale. Come se ciò non bastasse, i Russi son di credere (o Stürmer e compagni s'incaricano di alimentare l'inganno) che i Bulgari non convergerebbero mai le armi contro i loro liberatori del 77, come se la gratitudine verso i russi lontani e per un beneficio remoto potesse più, in un animo semplice come quello dei bulgari, del loro odio per un'ofesa rebente e continuata, contro vicini usurpatori, o creduti tali, quali i serbi e i romeni.

Debole, per non dire altro, si mostrò allora l'Intesa verso la Serbia che andava forzata e, se irriducibile, anche abbandonata, per guadgnare i bulgari, di tanto più utili alla causa degli Alleati; come si mostrò tiepida ed esitante di fronte ai romeni. Ne venne che la Bulgaria e la Romania, deluse, si rinchiusero in sè stesse, aspettando più favorevoli eventi, la prima per vendicarsi contro il nemico e i suoi prottetori, e la seconda per prendere una decisione in un senso o nell'altro. E il momento psicologico per la costituzione del blocco balcanico fu irrimediabilmente perduto.

Ma non fu questo l'unico errore dell'Intesa. Dichiarata la guerra alla Turchia, invece d'attaccarla nel suo punto

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

più vulnerabile e più vitale, sui Dardanelli e sul Bosforo, non foss'altreo per riaprire alla Russia la via del Mediterraneo, l'Intesa si badalucca ai confini dell'Impero, nel Caucaso e nella valle del Tigri. La Turchia ha cosi tutto il tempo di riorganizzarsi sotto la direzione di ufficiali e d'istruttori tedeschi.

Il 1915 si apre sotto auspici relativamente favorevoli per la Triplice Alleanza. Mentre le armate franco-anglo-belghe resistono a tutti gli attacchi tedeschi sulla frontiera occidentale, i russi continuano ad avanzare in Galizia verso Cracovia ed i Carpazi e stringono d'assedio Przemysl. Una seconda offensiva russa nella Prussia orientale ha però la stessa sorte della prima. Anche questa volta è Hindenburg che la vince (11-23 febbraio 1915). Dopo un lungo assedio Przemysl (22 marzo) cade, e la sua caduta segue il punto culminante delle operazioni degli Alleati nel 1915. L'avanzata dei russi si arresta, infatti, alle prealpi carpatiche e dinanzi a Cracovi, sul Dunaietz. Ne e causa, oltre al mal tempo, la mancanza di munizioni. Ora che le comunicazioni pel mare del Nord sono chiuse e quelle per la Serbia, la Svezia e Wladivostok sono tarde ed insufficienti. La Triplice comincia a pagare il fio del non aver forzato ancora il Bosforo e i Dardanelli. Vuol rimediare al fallo e progetta le operazioni per l'apertura degli Stretti, ma l'impresa è strombazzata ai quattro venti ed i tedeschi hanno tutto il tempo di correre ai riperi. Altro errore: l'attacco, iniziato nel febbraio, invece di essere la risultanza di una cooperazione tra una flotta formidabile e un corpo di sbarco, che solo avrebbe potuto completarne l'opera di distruzione e prender possesso del terreno, è limitata all'azione delle artiglierie della flotta e non ha quindi altro effetto che la distruzione di qualche forte nemico all'imbocatura degli Stretti, pagato anche questo con gravi perdite di navi da guerra (18-19 marzo). Viene poi il corpo di spedizione; ma è troppo

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tardi. La penisola di Gallipoli è già ordinata a difesa. Lo sbarco del corpo di spedizione anglo-francese sotto la protezione della flotta alleata si effettua, è vero, nelle condizioni migliori tanto sulla costa asiatica che sulla punta sud-est della penisola di Gallipoli (25 aprile 1915); un altro sbarco avviene nel luglio (24) sul golfo di Sarros; ma qui come là le operazioni vanno lentamente, sono accompagnate da perdite terribili e non sono decisive. L'impresa è fallita, le truppe di sbarco vengono ritirate nelle isole dell'arcipelago greco (20 dic. – 9 genn. 1916).

Al principio dell'azione contro i Dardanelli, la Greci si era mostrata disposta ad intervenire a favore degli alleati. Il governo Venizelos sonda, all'uopo, la Bulgaria cui offre Cavalla. Sofia si mostra acoline. Proposte vengono fatte anche alla Romania; ma Bucarest pare non se ne mostri entusiasta. La Germani veglia e Venizelos cade.

Da queste inframmesse, lo Stato Maggiore germanico, riorganizzato l'esercito austro-ungarico (inverno 1914 – primavera 1915) e inquadratolo con intere unità tedesche, disegn e prepara l'attacco di fronte orientale. Dopo un azione gigantesca di artiglieria, Makensen rompe la fronte russa sul Dunaietz (5-18 magg. 1915) e costringe l'esercito dello Zar, privo di munizioni, a ritirarsi verso la Polonia. Attraverso a questa breccia, l'offensiva germano-austriaca si svolge quindi irresistibile e contina sull'intera fronte dal Baltico ai confini romeni, al di là della Galizia, al di là della Bucovina, nella Polonia, nella Volinia, nelle provincie baltiche, finchè la necessita di vita di un potente esercito moderno non imposero ai tedeschi di fermarsi (24 sett. 1915) appunto là dove la basi naturali cominciavano ad essere troppo lontane e le comunicazioni ad essere insufficienti e stabilendosi sopra una linea dalla quale nove mesi appresso dovrà poi sloggiarli il generale Brussiloff.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Durante tutto il tempo della ritirata russa, i francesi e gli inglesi non sono in grado di portare alcun aiuto ai loro alleati orientali. Ma l'Italia, ecco, scende in campo.

Nei Balcani, la Bulgaria dinanzi ai primi successi dell'offensiva Makensen, comincia ad allontanarsi a poco a poco dalla Quadruplice, prima contraendo (11 febr) un prestito di mezzo miliardo col tesoro tedesco, e poi traccheggiando le trattative colla Serbia sulle concessioni che questa si era indotta a farla, seriamente questa volta, in Macedonia. Gli è che Radosladoff aveva cominciato a trattar sottomano colla Germania e colla Turchia. Le trattative vennero condotte così segretamente che appena un mese prima della mobilitazione bulgara la Quadruplice ne ebbe sentore. Non era più il caso, per questa, di largheggiare in offerte per riguadagnare a Sofia il terreno ormai irrimediabilmente perduto. Ma ben le correva l'obbligo di provvedere ai ripari. Altri mezzi non le sarebbero certo mancati per parare il colpo bulgaro: occupare senza indagi l'Albania. Sbarcare in forze sufficienti a Salonicco, come aveva dal resto proposto il ministro inglese a Sofia. Non ne fece nulla. Nonostante l'anunzio dato dagli imperi centrali, al termine dell'offensiva Makensen contro i russi di una „Straf-Expedition" contro i serbi, la Quadruplice mostrava di non prender troppo sul serio questa minaccia. Gli Austro-Tedeschi erano già accampati nei pressi della Drina, della Sava, del Danubio e gli aviatori anglo-francesi assicuravano trattarsi sempre di un bluff, di una rodomantata „made in Germany".

Portate a termine le sue trattative colle potenze coalizzate, in quella che le truppe imperiali si concentravano lungo la frontiera serba, la Bulgaria sospendeva il traffico sulle sue strade ferrate per decretare poscia, il 22 sett, la mobilitazione generale, invocando la necessità di una cosi detta neutralità

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

armata. Nel tempo stesso firmava con la Turchia l'accordo concernente la cessione della linea Adrianopoli-Dimotica. Neanche allora la Quadruplice apre gli occhi. Alla Serbia che, cosciente del pericolo, chiese di attaccare la Bulgaria prima che la mobilitazione e l'adunata dell'esercito bulgaro sian pronte, essa non sa consigliar altro che di soprassedere. Appena il 3 ott. Si decide a far pervenire al governo bulgaro un ultimatum chiedendo la smobilitazione e il rinvio degli ufficiali tedeschi che già avevano preso possesso dell'esercito e dell'amministrazione bulgara. Il governo di Sofia vi si rifiuta e i ministri della Quadruplice abbandonano il paese. Il 5 ottobre l'armata bulgara è quasi tutta ammassata alla frontiera serba, mentre a Salonicco cominciano appena sbarcare i primi trasporti anglo-francesi. Tuttavia la Bulgaria aspetta che l'adunata sia compiuta per attaccare colle sue avanguardie la frontiera serba. Questi scontri di avanguardie le forniscono il pretesto di dichiarare il 14 ottobre la guerra alla Serbia, secondo i precedenti proditori da essa stabiliti nel 1912 contro i Turchi e nel 1913 contro i Serbo-Greci.

La Romania aveva seguito con vigile cura e con crescente apprensione lo svolgersi di questi avvenimenti alle sue frontiere del sud e del nord. Già dalla metà d'agosto si cominciarono a segnalare dalla stampa di Bucarest considerevoli movimenti di truppe austro-tedesche che dal fronte russo della Polonia e dalla Galizia si sarebbero spostate verso sud-ovest. Di li a poco venivano improvvisamente chiusi dall'Austria-Ungheria tutti i passaggi attraverso la frontiera romena, interrompendo così le comunicazioni ordinarie, ferroviarie, postali, telegrafiche e telefoniche tra i due stati; si trattava di coprire grandi movimenti di truppe effettuatisi in tutta la monarchia a. u. Intanto, poichè al confine romeno si erano affacciate alcune truppe austro-un-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

gheresi, venivano contemporaneamente segnalati continui arrivi di materiali d'artiglieria presso la frontiera, la Romania decise di rispondere, prendando disposizioni analoghe: accelerò l'armamento delle batterie costruite presso il confine, rinforzò le guarnigioni di frontiera, e dislocò distaccamenti delle tre armi in quelle località importanti prossime al confine, rimaste parzialmente o totalmente sguernite. Le truppe delle due parti finirono col trovarsi a troppo breve distanza le une delle altre; onde, ad evitare facili inconvenienti fu stabilito tra Vienna e Bucarest di ritirare le sedi delle truppe rispettive di copertura ad almeno dieci chilometri dal confine. Cosichè verso il 3 ottobre, dei 300 mila uomini che dello scoppio del conflitto europeo la Romania era venuta a più riprese chiamando sotto le armi 100 mila di essi, costituenti le truppe di copertura, si trovavano dislocati lungo tutta la frontiera a.u. a non più di una giornata di marcia da essa. Questi avvenimenti impressionarono profondamente l'opinione pubblica romena. La congettura che gli Austro-Tedeschi preparassero l'attacco della Serbia cominciò a prendere aspetto e consistenza di veridicità.

Nel tempo stesso gli Austro-Tedeschi moltiplicavano pressioni e minacce, più o meno velate, per indurre la Romania a permettere il transito di materiali da guerra diretti a Costantinopoli; ma il governo romeno non solo si oppose recisamente alle pretese teutoniche, ma lasciò esercitare dai rappresentanti dell'impresa la più attiva sorveglianza sui contrabbandi fomentati dall'oro tedesco. Naturalmente i ministri degli imperi centrali non tralasciarono d'influire sul governo collo spauracchio del congiungimento delle Potenze Centrali con la Bulgaria attraverso la Serbia, e, all'occorrenza, colla possibilità d'un azione contro la stessa Romania, data per esse la necessità di aprirsi un varco verso la Turchia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Gravi dubbi agitavano il governo romeno: la sorte dell'immano conflitto non si delineava ancora con sufficiente chiarezza, e poichè quei maggiorenti non volevano lasciare che tale crisi finisse senza aver conseguito qualche vantaggio per il proprio paese, spingevano l'ardimento fino a dimostrare tendenze e simpatie, ma non fino a gettarsi decisamente in una direzione determinata. Così il governo Bratiano nella presente incerta situazione osservava strettamente l'impegno di benevola neutralità contratto con l'Intesa, ma si guardava bene dal compiere qualsiasi atto che potesse vincolare eventualmente nello stesso tempo i venturi governi.

Ringalluzzito pertanto della vicinanza delle baionette alla frontiera del paese, il partito tedescofilo, guidato dal capo della frazione conservatrice anti-interventista, Signor Marghiloman, e del quale il rigido e bizzaro Petre Carp, ex presidente del consiglio e già capo del partito conservatore, era il membro più stimato e convinto, crede che è venuto il momento di farsi avanti. Anch'esso vien fuori col suo programma di rivendicazioni nazionali: soltanto, invece di collocarle in Austria-Ungheria, le ripone nella Russia, in Bessarabia. Ed ecco sorgere, a iniziativa germanofila indigena ma con largo contributo di oro teutonico, il così detto partito integralista, che vuole e chiede – per intorbidire le acque della politica e acrescere le confusioni delle idee – il compimento integrale delle rivendicazioni nazionali, perfettamente come certi tedescofili nostri, nelle more della neutralità italiana, facevano gli occhi languidi a Nizza e alla Savoia.

E allorchè gli Austro-Tedeschi, durante la loro rapida avanzata in Russia erano giunti in Galizia fino alla linea del Sereth, e minacciavano, prima dell'insuccesso di Ternopol, di spingersi in Podolia e in Bessarabia, il signor Marghiloman, stimando giunto il momento di dare attuazione al proprio programma,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

scrisse nel suo organo personale, „La Politique" che se il governo Bratiano aveva contratto impegni verso l'Intesa, egli non ne aveva affatto; rivelava così come un semplice mutamento di governo avrebbe potuto cambiare radicalmente la direzione della politica interna romena senza che per questo gli uomini al potere dovessero essere facciati di fedifraghi.

L'avvento al timone dello stato di un governo germanofilo non sarebbe stato, è vero, possibile, data la recisa avversione della gran maggioranza dell'opinione pubblica; ma non è men vero che l'abitudine di questa, pur sì schiettamente favorevole alla nostra causa, promanava dalla convinzione di un trionfo finale dell'Intesa, e che, qualora un seguito ininterrotto di sfavorevoli vicende fosse riuscito a minare tale convincimento, l'opinione pubblica non avrebbe avuto sufficiente forze di opporsi a coloro che soli in tal caso avrebbero potuto offrire vantaggi al Paese. Restava poi a vedersi se un Governo tedescofilo, sia pur favorito dagli eventi, avrebbe il coraggio di dare decisa attuazione in una densa nube di dubbi e d'incertezze; la situazione generale era troppo oscura, perchè il governo si decidesse all'azione.

A mantenere questo stato d'indecisione contribuiva l'influenza che l'Imperatore di Germania esercitava sulla Corte di Bucarest, sia a mezzo di frequenti autografi che faceva pervenire al Re di Romania sia mediante le visite che in ogni occasione favorevole faceva rendere al Sovrano da vari Principi tedeschi. Tali mezzi se non riuscivano totalmente allo scopo, è però fuor di dubbio che la continua visione unilaterale dei fatti induceva questa Corte a giudizi non sempre conformi al vero. Solo l'intervento senza ritardo di un esercito dell'Intesa in Macedonia avrebbe potuto dissipare molte delle apprensioni romene, e cominciare a dipanare in favore dell'Intesa la

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

intricatissima matassa balcanica (Vedi rapporto Ferigo del 21 settembre 1915).

Intanto, tra la fine di settembre e il principio di ottobre la minaccia contro la Serbia prende corpo. Interpellato il governo di Bucarest quali condizioni richiederebbe all'Intesa (16 ott.) per concedere l'intervento dell'esercito romeno, il signor Bratiano rispondeva occorrere: 1- che gli Alleati s'impegnessero di soccorrere i Serbi con 500 mila uomini da inviarsi sulle varie fronti di combattimento dei Balcani; 2- che continuasse, l'Intesa, la guerra nei Dardanelli; 3- che, quando le due precedenti condizioni fossero soddisfatte, la situazione non fosse peggiorata in Russia e questa acconsentisse di concentrare 200 mila uomini sul Prut; 4- che nel frattempo la situazione in Serbia non fosse peggiorata, rispetto quella del 13 ottobre. Era un vero e proprio Fin de non recevoir.

Non sappiamo se il governo romeno, allorchè ostinavasi a condizionare al concorsp di 500 mila uomini – tra corpo di spedizioni e aiuti russi – l'entrata in azione della Romania, tenesse conto dello stato di estreme debolezza in cui versava allora l'esercito bulgaro. Questo disponeva, infatti, di materiali di artiglieria scarsi e per la maggior parte di vecchio tipo; di materiali di altro genere, deficienti e in cattivo stato di conservazione; di un munizionamento che non andava, in media, oltre a 450 colpi per cannone e a 700 cartucce per fucile. L'unico elemento di cui disponesse, ancor valido e tale da corrispondere alle esigenze di una guerra moderna, era quella degli uomini, malgrado le perdite subite nelle campagne precedenti. Così come si trovava allora, quando si fosse potuto impedire la congiunzione della Bulgria colle Pontenze Centrali, la Bulgaria non era grandemente temibile nei riguardi romeni, giacchè dopo una lotta di 15-20 giorni, sarebbe stata completamente

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

esaurita di munizioni. Diventava invece temibilmente pericolosa quando, lasciata indisturbata, avesse potuto cooperare colle Potenze Centrali per schiacciare la Serbia e congiungersi coi suoi nuovi Alleati. L'operazione dello schiacciamento della Serbia, compiuto dalla Germania, Austro-Ungaria e Bulgaria, era un'operazione che non presentava alcuna difficoltà e alcun pericolo; ma invece era facilissimo vedere che quella operazione sarebbe stata resa impossibile dall'intervento romeno senza bisogno di 500 mila uomini che erano chiesti dal governo di Bucarest. Il corpo di spedizione era certo indispensabile, ma sarebbero bastati anche 200 mila uomini.

Se tali considerazioni e previsioni fossero per avventura sfuggite agli uomini di governo romeni, i capi dell'opposizione non avrebbero mancato di sottometterle al loro giudizio. Sta di fatto che il 26 settembre, nella riunione indetta dei conservatori e dei conservatori democratici per discutere le dichiarazioni Bratiano (per indurre la Romania a entrare in azione, occorrere che l'Intesa mandasse 400 mila uomini nei Balcani), i vari oratori, e specialmente Take Ionescu, rilevarono che la persistente inazione della Romania condurebbe inevitabilmente all'accerchiamento del paese e in conseguenza alla sua sottomissione alle Potenze Centrali. Osservarono altresi che la condizione suddetta dell'intervento dei 400 mila uomini nei Balcani fosse una vera ironia, giacchè in tal caso sarebbe inutile la cooperazione romena, mentre era ovvio che l'unica linea ferroviaria a semplice binario Salonicco-Nisch non sarebbe sufficiente ad alimentare gli eserciti greco, dell'Intesa, serbo e romeno. Alla fine, la riunione votava unanimo la seguente mozione: „Dinanzi al pericolo di accerchiamento che forzerà la Romania al disarmo ed all rinunzia d'ogni azionr avvenire, venga subito ordinata la mobilitazione di tutte le forze militari del paese".

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Take Jonesco a complemento di ciò, tanto a voce che, ripetutamente, nel suo organo, „La Roumanie", ammoniva il governo che, non volendo entrare allora in azione, rinunziava a combattere una Bulgaria debolissima per mancanza di mezzi e isolata dai suoi protettori, per doverla poi combattere in circostanze enormemente più difficili, quando l'esercito serbo non potrebbe forse darle più alcun aiuto e quando certamente la Bulgaria si sarebbe unita alle Potenze Centrali e sarebbe ben provvista d'ogni specie di materiale bellico.

È evidente che l'entrata in azione della Romania, se prodottasi allora, anche tenendosi conto del ritardo con cui gli Alleati eransi decisi alla spedizione a Salonicco, avrebbe portato queste conseguenze: Sia che la Romania avesse operato principalmente in cooperazione coi Serbi, piombando sui Bulgari e lasciando solo delle truppe di difesa verso la frontiera del Banato e della Transilvania; sia che, uscendo colle forze maggiori nel Banato avesse minacciato le comunicazioni tra gli imperi centrali e la Bulgaria, lasciando truppe di copertura lungo la frontiera danubiana, avrebbe spostato talmente le proporzioni delle forze in vantaggio dei Serbi, che questi avrebbero potuto assai facilmente aver ragione di una delle due masse contro di essi operanti. Ad ogni modo, dato che anche le operazioni non fossero state coronate da parte romena e serba da buoni successi, esse avrebbero ritardato la riunione dell'esercito bulgaro con quelli degli Imperi Centrali di tanto quanto bastava a metter la Bulgaria fuor di combattimento per manco di munizioni.

Disgraziatamente, il pensiero che dominava e, vorrei dire, che ossessionava tutta la politica romena, era quello degli insuccessi della Russia; era il timore che la Russia „non potesse più dar la mano alla Romania". Questa espressione anzi di „dar la mano" ritornava nel linguaggio dei Romeni con tal frequenza,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

da lasciar credere che si volesse considerare il proprio esercito come una timorata pulzella la quale non potesse avventurarsi e uscire nel turbine della vita senza un braccio valido al quale appoggiarsi. La verità è che i Romeni non hanno mai compreso la grande importanza che rivestiva per essi la politica balcanica. Da un momento all'altro, han creduto di poter rinunziare a ritenersi una potenza balcanica, volendo diventare una potenza europea, obliando con incoscienza ineffabile la parte presa dalla Romania nelle statuizioni della pace di Bucarest e l'offesa arrecata ai Bulgari, sia sostenabile causa dei Serbi e dei Greci, spinta a ciò da simpatia che da vero senso di giustizia carpendo alla Bulgaria, resa allora debole così da non poter reagire, una parte della Dobrugia. E asserivano che non avean nulla da dividere coi popoli balcanici, in generale e coi bulgari in ispedie, che pertanto si disinteressavano di pretensioni balcaniche, mirando esclusivamente alla conquista dell'Ardeal; donde il miraggio dello schiacciamento dell'Ungheria, della marcia fino a Budapest ecc. E questo fatale errore, come si vedrà, persisterà fino a quando la Romania entrerà in azione e lo tradurrè anzi, una volta in guerra, in quel piano strategico, che dovrà poi condurla alla sconfitta.

Questo l'errore fondamentale del governo romeno. Non meno grave è stato l'errore commesso dall'Intesa. Il suo intervento militare nei Balcani nei riguardi della Serbia è giunto come il soccorso di Pisa: se più sollecitto, avrebbe forse potuto influire sulla determinazione della Bulgaria e nell'atteggiamento della Grecia. Quando poi fu evidente che la Serbia sarebbe stata da più parti attaccata, avrebbe forse potuto ancora essere tema di discussione l'opportunità di venirle in soccorso; una volta presa tale deliberazione, occorreva perseverare in essa e compiere in tal senso rapidamente e intensamente il massimo sforzo.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Dato il ritardo con cui erano cominciate le operazioni di sbarco, è chiaro che l'aiuto che gli Alleati potevano arrecare ai Serbi avrebbe potuto bensì servire a raccogliere in Macedonia gli avanzi dell'esercito serbo, o l'esercito intero, qualora avesse operato secondo i criteri più logici, ciò che non è stato fatto; ma non avrebbe mai potuto impedire la congiunzione dei Bulgari colle Potenze Centrali, nè il ripiegamento dell'esercito serbo dalla Vecchia Serbia.

Sembra che l'Intesa nei riguardi degli aiuti mandati a Salonicco, si sia fatta l'illusione che i Serbi potessero resistere alla doppia spinta ed opporsi efficacemente alla congiunzione del nemico; e continuava perciò a far pressione perchè i Serbi resistessero sulle due fronti. Gravissimo errore questo, perchè le due parti dell'esercito serbo si son trovate a combattere un nemico straordinariamente preponderante. Logico sarebbe stato invece suggerire ai Serbi di abbandonare la resistenza lungo il Danubio, lasciando sulla fronte nord semplici retroguardia con l'incarico di ritardare l'avanzata dell'avversario, di portare il massimo sforzo contro i bulgari, sia per assestare a questi terribili colpi, sia per impedire che l'esercito bulgaro tagliasse le comunicazioni all'esercito serbo verso la base di Salonicco, sulla quale gli Alleati stavano portando rinforzi. Con ciò, l'esercito serbo avrebbe dovuto bensì ritirarsi verso la Macedonia, ma avrebbe potuto causare gravi perdite ai bulgari; non sarebbe stato disfatto ed anzi in buone condizioni avrebbe potuto congiungersi cogli Alleati verso Salonicco. Ciò che l'Intesa voleva, era impedire la congiunzione della Bulgaria con gli Imperi Centrali; ed invece questa congiunzione si è fatta pressappoco nello stesso tempo, come se la Serbia non avesse tentato di impedirla, mentre quel suo attardarsi nelle regioni nord e il suo indebolire verso est l'hanno condotta al disastro.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Alla dichiarazione di neutralità, data il 16 di ottobre dal governo di Bucarest a quello di Sofia, segui analoga dichiarazione da parte della Grecia, comechè questa fosse obbligata pel trattato del 1913, di prestare aiuto alla Serbia (13 ott. e 1 nov.).

In quella che la Bulgaria assembrava le sue forze, gli Austro-Tedeschi, sotto il comando di Mackensen, aprivano l'azione offensiva contro la Serbia (7 sett. 1915). L'offensiva francese nella Champagne (12 sett.) e quella italiana sull'Isonzo, aferrate allo scopo di alleggerire la pressione nemica alla frontiera serba, non arrivano ad arrestare l'altre degli Austro-Tedeschi che hanno già passato la Drina, la Sava, il Danubio (25 sett.). Senza alcun effetto restano del pari, mentre si svolge precipite la tragedia serba, il bombardamento di Varna e di Burgas eseguito a più riprese dalla flotta russa (25 sett, 9 ott, 11 ott, 8 dic, 17 dic.). La seconda armata bulgara invade la Macedonia, tagliando, in breve, ogni comunicazione tra l'Egeo e la Vecchia Serbia, sicchè le non numerose forze alleate sbarcate a Salonicco arrivano appena a risalire il corso del Vardar sino a Veles. In poco più di due mesi (25 sett – 29 nov) con attacchi concentrici, l'esercito serbo è battuto più volte ed è costretto ad abandonare il paese (17 nov) salvandosi come può attraverso l'Albania verso Corfu e attraverso la Macedonia sud-ovest verso Salonicco. Il generale Sarrail, che dei 170 mila uomini posti sotto il suo comando, aveva 70 mila sul Vardar, è anche lui costretto, dalla situazione strategica creata in seguito alla disparità dell'esercito serbo, di ritirarsi prima ancora di aver potuto misurarsi in una battaglia campale.

Occupata così il 1 dicembre l'intera Serbia, gli Austriaci si volgono contro il Montenegro e i Bulgaro-Tedeschi scendono in Macedonia e nella Bulgaria sud-occidentale per tener testa alle forze crescenti degli Alleati. Il piano, veramente, era

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

di attaccare il corpo spedizionario anglo-francese, e cercar di sbarazzarsene con una offensiva in Grecia. Ma sia perchè la Grecia, ribellandosi a veder i Bulgari invadere il territorio greco, sia che gli Anglo-Francesi nella loro ritirata dalla valle del Vardar avvevano distrutto tutte le comunicazioni stradali nella Macedonia del sud e gia perchè le forze del generale Sarrail erano salite, verso la fine di quell'anno, a circa 250 mila uomini, i Bulgaro-Tedeschi dovettero mutar consiglio, contendendosi di fortificarsi nella Macedonia meridionale. In cambio, gli Austro-Ungheresi continuano le loro operazioni contro il Montenegro. Il 31 dicembre Cettigne è presa. Il 4 gennaio il Montenegro capitola.

La fine del 1915 segna, così, importanti successi per le Potenze coalizzate, specie nei Balcani. Guadagnata la Bulgaria, schiacciata la Serbia, occupato il Montenegro, esse hanno fatto dei Balcani il loro ponte verso la Turchia e l'Oriente. Possono dedicarsi ora al riorganamento dell'Impero Otomano. Nonostante l'armata anglo-francese a Salonicco che sostituisce largamente quella serba, la supremazia nei Balcani è passata nelle loro mani. La Romania, in cui l'opinione pubblica si è venuta determinando sempre più favorevole alla causa della Quadruplice, colla quale vede ormai identificato la sua stessa causa, isolata o quasi, morde più che mai il freno, sotto la maschera imposta della neutralità, aspettando più propizie vicende.

Nel 1916 la bilancia della guerra che pendeva dalla parte degli Imperi Centrali trabalza dalla parte degli Alleati. Dopo la capitolazione del Montenegro, l'armata a.u. continua ad avanzare, tra 4 il gennaio e il febbraio in Albania, finchè dinanzi a Valona è fermata dalle truppe italiane ivi sbarcate. A Salonicco, Sarrail è sorretto da sempre nuove forze di sbarco, alle quali i Tedeschi contrappongono nuovi contingenti, onde, nell'equi-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

librio delle forze, una stasi nelle operazioni. L'esercito serbo è trasportato (dic. 1915 – genn. 1916) dalla marina italiana a Corfu ove sana le sue ferite.

Sul fronte orientale, i Russi hanno l'agio di riordinarsi e di rannerbarsi a battaglia; onde quel loro tentativo, non riuscito, in Bucovina (gennaio) e quella loro spedizione in Armenia che conquistano, attirando la maggior parte delle truppe ottomane dalla Turchia d'Europa (gen, feb e marzo).

La Germania sia per riparare al colpo maestro, che per altri scopi politici e strategici, prepara in gran segreto l'impresa di Verdun, nella quale si getta a corpo perduto nel modo e coi successi che sono a memoria di tutti. Le prime gravi perdite germaniche servono a temperare le intenzioni aggressive della Bulgaria, dalla Germania aizzat contro la Romania (fine febbraio e principio marzo 1916).

A quell'epoca, il piano delle Potenze Centrali era il seguente: oltre all'effetto militare, la caduta di Verdun – nuova dimostrazione della formidabile possenza teutonica – avrebbe dovuto produrre, sui due stati balcanici rimasti ancora neutrali – Romania e Grecia – un salutare effetto d'intimidazione. Mettendo in non cale la resistenza del contingente italiano di Valona, si sperava che le truppe austriache, dopo di averlo rigettato in mare, avrebbero potuto essere inviate, a rincalzo delle forze di occupazione di Serbia, contro gli Alleati accampati a Salonicco. A vero dire, queste truppe austriache che si raggiravano intorno ai 130-150 mila uomni, avrebbero dovuto sostituire altrettante forze bulgare spostate dalla fronte di Salonicco verso la frontiera romena, perchè insieme ad altre forze bulgare ed austro-tedesche del nord e del sud minacciando la Romania, la costringessero ad affiancare le Potenze Centrali, o, quanto meno, a chiarire una buona volta la sua situazione. A marciare

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

su Salonicco eran destinati i 200-250 mila Tedeschi della Macedonia, insieme ai 130-150 mila Austriaci su menzionati, chè la Grecia si opponeva sempre all'accesso delle truppe bulgare sul suo territorio. Il resto delle forze bulgare disponibili avrebbero costituito la riserva generale tanto per la fronte calcidica che per quella romena. Lo scacco subito a Verdun e la resistenza italiana a Valona hanno frustrato questo ben congegnato disegno. Quanto alla Bulgaria, si vide costretta a mantener le sue forze acaglionate verso Salonicco, all'infuori di una divisione, la prima, che venne trasportata verso il confine dobrogiano.

La pervivace ostinazione degli attacchi su Verdun obbligò, in seguito, i Tedeschi a richiamare quasi tutte le loro divisioni dai Balcani sulle linee francesi. Verso la fine di aprile, delle 10 divisioni germaniche non ne restavano più che due in Macedonia e una brigata mista verso la Dobrugia. Se, in cambio, anche le forze francesi di Salonicco vennero attaccate per bisogni della difesa di Verdun, tali vuoti vennero però riempiti da quei 100 mila Serbi circa, che, rifatti e riordinati a Corfu, venivano trasportati a Salonicco per via di mare poichè ebbero fallito con Atene le trattative tendenti ad ottenere il transito attraverso il territorio ellenico.

Verso la metà di maggio, il generale Sarrail si accingeva all'offensiva tanto attesa contro i germano-bulgari ed era appena uscito fuor dal campo trincerato di Salonicco, quando si svelò l'insidia greca col ritiro delle truppe basilicali della linea Drama-Seres e coll'abbandono in mano dei bulgari del passo di Rupel e delle alture circostanti (14 maggio). Gli Alleati risposero bloccando dal mare la Grecia (25 maggio) ed ingiungondole con ultimatum addi 8 /21 giugno di disarmare la flotta, di smobilitar l'esercito, di licenziare il governo; e le ingiunzioni vennero accettate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

In tale periodo, i Centrali vantano qualche successo. I Turchi, dopo un lungo assedio, ottengono la capitolazione della guarnigione di Kut-El-Amara e delle Valle del Tigri, e gli Austriaci scatenano la loro offensiva nel Trentino, invadendo l'altipiano di Asiago, minacciando le linee di comunicazione colle armate operativi nella Venezia Giulia, vaneggiando già di entrate trionfali a Milano e a Venezia. Ma i figli d'Italia fan baluardo del loro petti dicontro al mal capitato invasore; e il giorno 2 giugno Cadorna arresta l'offensiva austriaca a mezzo l'altipiano del Sette Comuni, dandone poi l'annunzio con queste semplici parole, consacrate nel bollettino del 3 giugno: „Nella giornata di ieri, l'incessante azione offensiva nemica nel Trentino fu dalle nostre truppe nettamente arrestata lungo tutta la fronte di attacco". Sguernito, o quasi, di truppe austriache il fronte di Galizia, due giorni dopo, il 4 giugno, Brussiloff inizia la sua mossa magistrale culminante nella battaglia di Luzk (8 giugno) che determinò il disastro austriaco sul fronte galiziano. In breve tempo, i Russi riprendono la Bucovina e gran parte della Galizia. Lemberg stessa è minacciata.

Simultanea a questa di Brussiloff, altra azione offensiva sviluppano i Russi nella metà settentrionale della loro fronte, senza riuscire a flottere però la fronte tedesca. Pur nello stesso tempo, gli Anglo-Francesi danno opera alla loro offensiva fortunata sulla Somme e gli Italiani riprendono le loro operazioni sul Carso, togliendo al nemico la testa di ponte di Gorizia (27 lugl), mentre sul Trentino strappano di mano al nemico il territorio occupato sul conteso altipiano. Preoccupati dei successi del generale Brussiloff, i Tedeschi mandano nuovi rinforzi agli Austriaci inquadrati ormai per intero nelle truppe del Kaiser ed essutorati nel loro comando per la nomina di Hindenburg a comandante dell'intero fronte orientale. Con tutto

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ciò l'offensiva russa non potè esser arrestata che verso la metà di agosto.

Mentre si svolgevano le operazioni russe in Bucovina, nel mese di giugno due reggimenti di fanteria russi e un reggimento di cavalleria sconfinarono sul territorio romeno, a Mamornitza. Questo incidente ha ridestato i sospetti dei governi della coalizione centrale sull'attitudine della Romania; ne seguì qualche dislocamento di truppe alla frontiera della Dobrugia e lungo le coste del Mar Nero, per prevenire ogni eventualità di sbarco o di passaggio di truppe russe attraverso la Dobrugia. Nuove truppe però non vennero addotte; al contrario, i Tedeschi hanno ritirato un'altra divisione dalla Macedonia ed hanno assottigliata la brigata mista lasciata a Varna.

D'allora (metà di giugno) i rapporti fra la Romania e la Bulgaria cominciano a diventar tesi. La frontiera tra i due paesi resta chiusa per lungo tempo e provvedimenti militari vengono presi da ambo le parti. Il contegno della Romania è causa di crescente suspicione e timore quando le munizioni comandate in occidente cominciano ad arrivare attraverso alla Russia. Si buccina perfino dell'entrata in azione della Romania pel 1/14 agosto, data alla quale gli Imperi Centrali si aspettavano a vedere Romania a fianco della Russia. Tuttavia, il governo di Bucarest dà assicurazioni di continuata neutralità, molcendo le cure dei suoi imminenti nemici.

Ed ecco che il generale Sarrail (2-4 agosto) accenna a muoversi a Salonicco, con qualche offensiva parziale, costringendo l'avversario a una contr'offensiva, a cominciare dal 5 agosto. I germano-bulgari, approfittando della loro superiorità numerica (330 mila contro 280 mila) con attacchi concentrici riescono a circondare le truppe alleate tra la Struma, il lago Doiran, Gherheli e il lago Ostrov. In questo mentre (15/28 agosto) la Romania entra in azione, dichiarando la guerra all'A.U.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La Romania verso la guerra

La tendenza della Romania ad accostarsi all'Intesa si è venuta determinando, nel corso degli ultimi due anni, per lenta gravitazione, prima sul terreno, diciamo, morale, e quindi, a mano a mano, per favore di eventi, su quello politico e militare. L'inflessibilità e l'intransigenza delle correnti politiche magiare, officiale e non, di fronte ai postulati nazionali; anche i più concilianti dei Romeni di Transilvania, ed alle aspirazioni le più eque e legittime del governo di Bucarest; l'infeudamento a Berlino e a Vienna, sempre più manifesto e completo, dei circoli direttivi della politica bulgara; la furia di vendetta e di distruzione onde Austria e Ungheria erano invase contro la Serbia, che la Romania non aveva potuto o voluto soccorrere, ma la cui esistenza era direttamente legata alla sua stessa esistenza, per ragioni evidenti d'equilibrio di forze nei Balcani; le continue minacce pronunziate dalle Potenze centrali contro la Romania, vuoi con ammassamenti di truppe alla frontiera, vuoi con proteste diplomatiche sempre più esplicite ed altazzose ad ogni sospetto di possibile movimento ostile da parte dei Romeni o anche solo ad ogni atto non ligio e deferente, che accennasse nel governo e nell'opinione pubblica di Romania a voler scuotere il giogo che per tanti anni Germania ed Austria-Ungheria avevano fatto pesare su questo paese; siffatti ragioni, unite alle altre, più generali, quali la simpatia per la causa degli oppresi e l'orrore pei metodi di guerra tedeschi, sprendo gli occhi anche ai più rassegnati o ai più conversi al verbo teutonico, più timorosi quindi della potenza germanica, avevano prodotto, nella massa del popolo come negli alti gradi della politica e dell'intelligenza del Paese, un irresistibile movimento di avversione contro gli Imperi Centrali e di attrazione verso le Potenze dell'Intesa.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Quanto più frequenti ed aperte si pronunziano certe minacce alla frontiera del paese, tanto più il governo di Bucarest sente il bisogno di assicurarsi l'appoggio preventivo, l'aiuto eventuale delle Potenze Alleate. Il movimento di adesione verso l'Intesa, che fin dai primi giorni della guerra, istintivamente, per richiami atavici di origine, di cultura, di congenialità morale, si era venuto svolgendo nella coscienza del popolo romeno, si trasfonda, per un processo di cristallizzazione riflessa, nei circoli politici, nelle stesse sfere del governo, in cui vigila la coscienza del pericolo, dei doveri nazionali da assolvere, dell'esistenza e dell'avvenire del paese da tutelare. Poco a poco, se non nella forma, che spesso è discordante, per non suscitare i sospetti del nemico, certamente però nella sostanza, l'istinto della razza si eguaglia e concorda col pensiero e col divisamento che si viene maturando nelle sfere politiche e tra gli stessi reggitori dello Stato; quello che è impulso, si chiarisce nella riflessione; infine la causa romena s'identifica con quella stessa dell'Intesa.

Certo, timori, dubbi, tergiversazioni, tentennamenti, ritirate che potettero parere rinuncie, contrasti rincresciosi e spesso voluti coll'opinione pubblica, tolleranze e debolezze che qualcuno stigmatizzò di viltà e perfino di tradimento, gesti antipatici di coercizione degli impulsi nazionali, la quale spesso passò il segno e necque più che giovare agli interessi stessi che volevansi salvare; inalberamenti contro l'Intesa, remissività eccezionale verso le pretese mortificanti dei nemici imminenti, non sono mancate nel governo di Bucarest, il quale spesso apparva agli occhi di amici e di nemici, insonseguente, enigmatico, doppio, versipello; ma che pure fu conseguente nel disegno di prepararsi alla guerra vivendo fino all'ultimo momento in pace con tutti; che se destò talvolta le nostre dubbiezze in-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

quiete e ansiose, seppe non ispirare alcun serio timore ai suoi antichi alleati ch'esso si approntava a combattere; che fece in modo anzi da alimentare sempre nell'animo del nemico, anche quando stava per gettare il suo dado sullo scacchiere della guerra, la possibilità di una resipiscenza e di un cambiamento di rotta, e che in ogni modo da ogni errore del passato usciva assolto dalla franca decisione con cui accettava il destino della guerra e degli inauditi sacrifizi in questa virilmente affrenati e stoicamente sopportati.

Poichè di tutte le Potenze dell'Intesa la Russia era quella che per diverse ragioni, d'indole militare e politica, determinate dalla contiguità geografica, era destinata a collaborare direttamente e immediatamente coll il governo di Bucarest appena – fallito il plano iniziale tedesco – vide le sorti della guerra volgere propizio all'Intesa, avviata negoziati con Pietrogrado. Un accordo di massima venne raggiunto, al quale la diplomazia romena, aliena ancora del pensiero di una cooperazione immediata, si acquetava, continuando intanto a trattare sulla portata delle rivendicazioni nazionali da conseguire. Stabilire il principio era stato facile; le opposizioni da parte della Russia cominciarono quando si venne a fissare sulla carta geografica l'estensione e i termini delle richieste romene. Si discutava ancora sui confini del Banato e della Bucovina, allorchè l'Italia entrò nell'agone.

Non crediamo di dir cosa remota dal vero affermando che l'intimo desiderio degli uomini politici che reggevano le sorti della Romania in quella primavera del 1915 fosse quello che l'Italia non fosse portata a brandire le armi, o prendesse comunque alcun atteggiamento impegnativo, prima che la Romania fosse pronta anch'essa; prima, cioè, di aver questa raggiunto i voluti accordi della Russia e coll'Intesa e di aver completati

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

i suoi preparativi bellici, mentre continuava pure ininterrotamente la mobilitazione del proprio esercito, portando nella prima metà di maggio a 250 mila uomini le sue forze sotto le armi. Per mesi e mesi, nella loro grande maggioranza, i Romeni non avevano atteso che l'entrata in azione dell'Italia per procedere alla realizzazione dei loro ideali nazionali; essi avevano aspettato ansiosi questo gesto da parte della maggiore sorella latina, ben sapendo di non poter riuscire, colle loro deboli forze, a far pendere decisamente la bilancia delle forze militari in favore dell'Intesa. V'ha di più: il bisogno di una coordinazione eventuale di azione tra l'Italia e la Romania era così sentito, che un accordo perfino era stato concluso, di aiuto attuale, nel caso che l'A.U. attaccasse una delle due nazioni latine. Non sembrerà strano adunque di apprendere che la notizia della dichiarazione di guerra dell'Italia giungesse a Bucarest come un colpo di fulmine. La piccola Romania si vide negletta dal sacro egoismo italiano, lasciata a sè stessa, ai suoi bisogni, alle sue difficoltà d'ordine internazionale e d'ordine interno, nel momento stesso in cui, con parola romena, dall'alto del Campidoglio, l'Italia ripeteva, in uno slancio di superba e cosciente audacia, la sua minaccia contro il barbaro invasore. Stupore, rincrescimento, anche risentimento; in tali disposizioni di animo la Romania accolse la scesa in campo dell'Italia. Eccedeva, naturalmente: non vedeva che quello che l'è parso, allora, a torto, indifferenza ed egoismo da parte dell'Italia, nella quale essa aveva riposto tutte le sue speranze di susilio autorevole e di proficua cooperazione; e molte cose ignorava, tra le quali questa: che il suo governo troppo aveva atteso dell'Italia, sicchè mentre Roma si avviava a gran passi verso la decisione estrema, Bucarest non si era data pensiero di determinar, prima, le proprie pretese, di spingere, poi, le conseguenti trattative con quella alacrità che

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sarebbe stata consigliata dall'urgenza delle circostanze. Anche questa volta il timore di far troppo presto l'ha vinta, a Bucarest, sul desiderio di fare a tempo; ossessionato timore, da cui è invasato, in tutti i suoi divisamenti e atti, il governo romeno e che non cesserà, come vedremo, nell'agosto del 1916, se non dinanzi all'altro di „arrivar troppo tardi".

Venuta meno pertanto l'entrata in guerra, contemporanea, dell'Italia e della Romania, si potette per un certo tempo sperare in un'azione prossima e quindi ancora concomitente, da parte della Romania. A tanto conseguire, occorreva però, che due condizioni si verificassero: che, cioè, gli scacchi russi in Galizia e Polonia servissero almeno a facilitare gli accordi tra Pietrogrado e Bucarest e che nel frattempo gli Alleati, e specialmente i Russi, non subissero gravi insuccessi.

E invece avvenne il contrario: mentre Sazonoff, influenzato forse dai preconcetti predominanti allora alla Stafka sull'efficienza bellica della Romania, che si credeva incapace di mobilitare più di tre corpi di armata, e anche questi male in arnese, opponeva un reciso e duro rifiuto alle domande romene, la ritirata strategica delle armate dello Zar continuando senza posa, accentuava di più in più, agli occhi pavidi del governo e del popolo romeno, il pericolo dell'isolamento in cui veniva a trovarsi il Paese. Cogli insuccessi militari della Russia, mentre scema l'opposizione del governo moscovita alle pretese romene, cresce l'intransigenza di Bratiano, il quale spera, tenendo duro, di approfittare, per un verso, di questo momento di relativa debolezza in cui trovasi la Russia, per tutto conseguire, specie nella vexata quaestio della cessione della zona meridionale del Torontal e, per l'altro, di guadagnar tempo, per non aver a impegnare il paese in un momento strategico dei meno propizi. Bisogna riconoscere che Bratiano avesse, in questo,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

buon giuoco. Il vero è che la ritirata delle truppe russe aveva paralizzato anche i più convinti interventisti del campo governativo; aveva tolto ogni efficacia di convinzione all'opera e alla propaganda di guerra dell'opposizione intessista; aveva gettato in ogni cuore romeno il tarlo roditore del dubbiom quando non l'ombra cupa della paura.

S'inizia d'allora per la Romania officiale, un periodo d'incertezza, di pendolamenti, di postergazioni, il quale è contassegnato, nelle negoziazioni colla Russia, da una politica di „tira e molle" ed è conchiusa e costretta, nelle trattative colle Potenze Occidentali, da un circolo vizioso che impastoia ogni moto ed atto del governo romeno e spesso ne mortifica e avisa il pensiero e che potrebbe formularsi così: la Romania chiede, per decidersi a entrare in azione, dall'Inghilterra, dalla Francia e dall'Italia sollecito, invio di armi e di munizioni; e Italia, Francia e Inghilterra a rispondere che la Romania si decida una buon volta di entrare, o entri in guerra, e avrà dall'Intesa tutto quello che chiede.

Quanto ai suoi rapporti correnti e aperti coll'una o coll'altra Potenza dei due gruppi belligeranti, la Romania ufficiale aveva adottato il sistema della politica a partita doppia e, spesso, colla stessa Potenza, quello della così detta doccia scozzese, per neutralizzare o correggere, oggi, le impressioni che certi suoi atti precedenti avesser potuto far nascere o alimentare, ieri. Così, dopo di aver lasciato passare sulle sue ferrovie treni interi di tecnici e militari tedeschi diritti in Bulgaria e Turchia, fa sul serio la caccia al contrabbando di armi e di munizioni che gli Austro-Tedeschi esercitano su vasta scala corrompendo funzionari e mezzani romeni e spesso da man forte agli agenti delle Potenze Alleate nel perseguirlo; mena il can per l'aia colla diplomazia degli Alleati, ma sfugge a tutti gli allettamenti e le

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

promesse e gli inviti di entrare in trattative con Berlino e con Vienna; negozia già colla Quadruplice e intanto si guarda bene di tagliare alle sue spalle i ponti, in previsione di un eventuale rinculo verso il campo teutonico; è sul punto d'impegnarsi cogli Alleati e fa ancora gli occhi di triglia ai suoi nemici di domani. Del pari, alla stampa del governo divenuta essasperatamente pedissequa e monotone nei suoi appelli squarquoi alla ponderazione e al raccoglimento, è fatto obbligo di tener chiuso sotto sette suggelli qualsiasi accenno all'ideale nazionale; e mentre tutti i giorni si attacca fino alla nausea l'opposizione interventista, accusandola di non seguire che mire partigiane e di non voler altro che rovesciare il governo anche a costo di metter a soqquadro il Paese, si tollera l'opera della più afrontata ed esosa corruzione tedesca; si tollera il mercato che, sotto l'egida di alte protezioni politiche, uomini noti, amici, i più, o clienti del governo, vengono facendo col nemico, dei prodotti e delle merci (granaglie specialmente e bestiame), più strettamente necessarie a un paese alla vigilia di scendere in arme e di difficile rifornimento, qual'era allora la Romania.

Mentre dura l'andirivieni delle note tra Bucarest e Pietrogrado e ad ogni tentativo di Sazonoff, di acciuffar la Romania, Bratiano risponde divincolandosi con un nuovo espediente dilatorio, in siffatto succedersi di botte e di risposte, il governo romeno acquista la convinzione che è quello il momento di trattare perchè i compensi si promettono più copiosi; salvo poi a uscire in campo quando i rischi fossero minori o nulli. Ma per trionfare completamente della opposizione russa e dell'Intesa, il governo di Bucarest comprende che non basta sfruttare quello stato di angustie temporanee in cui versano gli eserciti dello Zar. Esso comprenda che più otterrà, quanto più varrà; che i compensi sarrano commisurati al valore del suo concorso

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

bellico; e che quindi è tempo di rinvigorire senz'altri indugi la compagine dell'esercito. I diplomatici e i politici ricorrono ai lumi dei militari. Per la prima volta (e siamo alla metà di giugno 1915) lo Stato maggiore è chiamato in causa da Bratiano, il quale erasi fino allora rimesso al consiglio del suo beneamato segretario generale alla Guerra, generale Iliesco, uomo in cui l'astuzia soverchia l'intelligenza e la cura dei vantaggi immediati e materiali fa tacere quella degli interessi generali e degli alti ideali della patria e della stirpe. Sempre in quel torno di tempo, nei vari stabilimenti tecnici dello Stato, s'intensifica la produzione delle polveri, dei proiettili, dei manufatti bellici più occorrenti; sicchè nei primi del 1916 l Romania può disporre di una quantità di munizioni per un'azione che duri dai 2 ai 3 mesi. Lentamente, ma ininterrottamente continuano ad arrivar nel paese le munizioni e il materiale comandato in Francia, mentre il Ministro della Guerra fissa agli addetti militari francese e italiano il fabbisogno suppletivo (luglio 1915) di munizioni che l'Intesa dovrebbe fornire alla Romania. Dal canto suo Russia s'impegna a mandare al di qua del Pruth qualche migliaio di cavalli per l'artiglieria. Nel frattempo, si provvede alacremente alla istruzione delle truppe, e si può calcolare che verso la fine di quel 1915 la Romania avesse circa 300 mila uomini sotto le armi, e 12o mila ne ha al principio dell'anno successivo. Fin dal settembre 1915, col pretesto di dare un ampio sviluppo alle manovre di guarnigione, forma segretamente distaccamenti delle tre armi in tutte le località importanti della frontiera normalmente occupate da piccole unità o completamente sprovviste di truppe. All'aprirsi del nuovo esercizio finanziare, 1 aprile 1916, le spese per l'esercito sono portate a 115 milioni. Altre spese straordinarie, per parecchie centinaia di milioni di lei, vengono in seguito a più riprese accordate dal Parlamento.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Quanto alle modificazioni da apportare all'organizzazione dell'esercito, poco di veramente radicale rimaneva da fare, a rigore, su questo campo, dato che le condizioni dell'armamento erano rimaste, dal 1914 in poi, stazionarie, o quasi, e tale stasi nell'armamento aveva sempre frenato, nel preordinamento dei messi di guerra, la tendenza qui troppo sentita verso esibizioni megalomani, anche a costo di cadere nell'irrazionale. E nell'irrazionale cadeva il generale Iliesco, il factotum della politica militare della Romania durante tutto il periodo della preparazione, allorchè stabiliva che le formazioni di guerra portassero i reggimenti di fanteria a quattro battaglioni. Poichè già nelle precedenti formazioni di guerra si avevano i corpi di armata a 6 brigate di fanteria (due delle quali di M.M.) mentre le bocche di fuoco campali per ogni corpo di armata arrivavano solo al numero di 120, era elementare che, non potendosi aumentare le artiglierie, fosse deletario appesantire i reggimenti di fanteria, reggimenti che nel loro complesso ammontavano, già con 3 battaglioni, in ogni corpo di armata, alla considerevole cifra di 40.579.

Pare, malauguratamente, che ragioni politiche consigliassero quello che avevano sempre fin allora sconsigliato, sul terreno militare, sane esigenze organiche; ragioni politiche, abbiamo detto o, meglio, d'illusionismo politico. Occorreva, cioè, dimostrare che se vaste erano le aspirazioni nazionali e grandi le richieste di territorio della Romania, questa aveva, in compenso, un potente esercito, capace di realizzare le une e le altre, o di aiutare gli Alleati a soddisfarle. Ora, potendo aumentar questo esercito con formazioni organiche ragionevoli, si cercò di ottenere l'effetto voluto con un processo di lievitazione.

L'ultima spinta su questa china venne, come pare, provocata dal nuovo addetto militare russo a Bucarest, Colonnello

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Tatarinoff (succeduto, nel febbraio di quell'anno, al Semenoff) il quale di fronte alla esigenza dei Romeni di un'armata russa di 200 mila uomini da tener disponibile in Bessarabia pei bisogni eventuali della Romania, chiedeva a questa il concorso di un esercito potente che numerasse parecchie e parecchie centinaia di migliaia di uomini. Da parte sua, il governo di Bucarest, perchè la pretesa non paresse eccessiva, aveva tutto l'interesso a dimostrare che il proprio esercito non potendo in quei frangenti bastare alla difesa della lunghissima frontiera del nord e del sud, se attaccato da diversi punti, costituiva, pur tuttavia una macchina di guerra di gran mole, disponendo di tante e tante centinaia di migliaia di baionette. Se, com'era logico supporre, si fosse pensato di mobilitare l'esercito, conservando i 5 corpi di armata a 2 divisioni di riserva, e formando tutt'al più, una o due divisioni di riserva nuove (vedasi mio studio „Probabile formazione dell'esercito romeno mobilitato", trasmesso con foglio no....), la composizione delle grandi unità avrebbe dovuto essere la seguente:

Corpo di armata attivo:
52.471 fucili Mannlicher calibro 6,5
120 cannoni ed obici tipo moderno
6 mitragliatrici per reggimento

Divisione di riserva:
16.088 fucili Mannlicher calibro 6,5
24 cannoni da 75 mm, moderni
8 obici da 120 mm, vecchio tipo.

Purtroppo a questo primo errore della introduzione del 4º battaglione, sempre per corrispondere ad esigenze politiche megalomani, si sono aggiunti nuovi grandi errori, che han

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

portato alla completa disorganizzazione dell'esercito; ma di ciò diremo in seguito.

In questo momento, giacchè io non potevo prevedere tali nuovi errori, che allora non eran prevedibili e che forse non erano ancora concepiti, dagli stessi organizzatori, non mancavo di fare le seguenti considerazioni: Come la Romania non possedeva che soli 380.000 fucili Mannlicher calibro 6,5, ne conseguiva che il numero degli uomini armati di detto fucile veniva ad essere di pochissimo inferiore a quello dei fucili disponibili; donde la necessità di rinunziare anche ad un modestissima riserva. D'altro canto, la costituzione dei tre reggimenti d'artiglieria non cambia in nulla le cose giacchè tolti a obici da 150 mm tipo moderno, tutto il resto era di vecchio materiale rabberciato alla meglio. Si noti infine che non si avevano in tutto che 32 cannoni da 75 mm di riserva, ma che anche tale riserva era sul punto di essere abolita per creazione di nuove piccole unità. Non si possedeva, infine, nemmeno una mitragliatrice di riserva.

In sostanza, nei criteri di organizzazione dell'esercito si erano perduti di vista quei salutari principi di equilibrio che avevano informato le disposizioni del tempo passato, sotto il Re Carlo; sicchè mentre finallora l'ordinamento dell'esercito romeno poteva ritenersi sapiente e pratico, adesso, coll'introduzione specialmente del 4º battaglione, si cadeva in una ipertrofizzazione organica, che date le condizioni di armamento, doveva essere ritenuta come esiziale e che andava a tutti i costi evitata.

Torpida e grigia sorse, per la Romania, l'alba del 1916. Distrutta la Serbia; la Bulgaria, congiunta agli Imperi Centrali, forti di armi, di munizioni, di nuovo vigore e di rinovata temerità; i Russi, allontanati dalla Bucovina; Germania ed Austria-Ungheria

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

prementi sulle sue decisioni e sulle sue sorti; la Romania si sente circondata d'ogni dove da insidie e da nimistà.

La Bulgaria rivolge i cupidi occhi verso la Dobrugia, verso l'intera Dobrugia, dal Quadrilatero al Danubio, e spinge l'A.U. ad attaccar la Romania, facendo a quella balenare il miraggio del ricco bottino di grano, di petroli, di vettovaglia. L'ex-comitagi Radeff, ministro dello Zar Ferdinando a Bucarest, ha notificato ai suoi connazionali della Dobrugia di depositare denaro solo nelle banche bulgare, giacchè in breve la Bulgaria procederà all'occupazione di quella regione irredenta. La Germania protesta fuor dai denti per la vendita degli 80 mila vagoni di grano romeno all'Inghilterra. L'Austria-Ungheria fa pressioni sul governo di Bucarest perchè impedisca ai Transilvani transfughi e fedifraghi Lucaci e Goga di ripresentare la loro canditatura a deputati nella Camera di Bucarest. Von der Busche ritorna da Berlino foriero di nuove proposte concernenti la cessione della Bucovina e di parte del Banato, nonchè l'autonomia della Transilvania, e ciò in cambio nient'altro che della neutralità romena.

Nonostante il bisogno d'un tempestivo rifornimento di armi e di munizioni divenga per la Romania sempre più urgente, gran quantità di munizioni e materiale di guerra spedito dalla Francia alla Romania giace nei porti russi del Mar Bianco, donde forse la combricola tedescofila di Pietrogrado, che tesse la trama del tradimento contro la Romania, veglia che non procedano a destinazione. La produzione locale non può progredire a causa della deficienza di materie prime e del mancato arrivo di macchinari trattenuti dalla tedescheggiante Svezia. Bratiano che prima delle vacanze di Capodanno ha avuto facilmente ragione dell'opposizione parlamentare nelle due Camere trasformate in arena di platonici agoni oratori, dai

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

quali la forza del governo era uscita, non solo non intaccata ma nemmeno esaurita, Bratiano teme, per la prima volta, che il momento ideale tanto vagheggiato abbia a sfumare, e guarda con febbrile attesa verso la Bucovina ove spera che rinnovate forze russe riprendano lo slancio per rigettersi nei Carpazi.

Realmente la situazione della Romania in questo momento era tale, dal punto di vista militare, che qualora le Potenze Centrali avessero esercitato qualche pressione su questo paese, era lecito supporre ch'esso decidesse di plegare qualora non si fosse sentito direttamente e immediatamente sostenuta dalle forze degli Alleati. E ciò non era in opposizione con quanto veniva affermato al principio della guerra e cioè che la Romania avrebbe potuto con una parte del proprio esercito tenere a bada la Bulgaria e coll'altra cooperare colla Russia verso la Transilvania. Invero, l'esercito bulgaro del principio della guerra non era quello di adesso, fornito come era stato dalla Germania di potente artiglieria, di abbondante munizionamento, di materiale da ponte, di mezzi tecnici di tutte le specie. In tal situazione era lecito prevedere che ove la Romania fosse stata seriamente minacciata dagli imperi coalizzati, avrebbe dovuto, per non frazionar troppo le sue forze, prepararsi a difendere una sola delle due regioni del proprio territorio – o la Moldavia, o la Valacchia - ; ma anche ciò facendo, era assai dubbio che avrebbe potuto, se non soccorsa, efficacemente resistere. Era opportuno dunque che un'armata russa in Bessarabia o altra località prossima alla Moldavia rimanesse permanentemente disponibile e pronta a ogni eventualità. Onde la nuova richiesta di Bratiano (febbraio 1916) al governo moscovita, che la Russia mettesse a disposizione della Romania almeno 200 mila uomini, i quali nel caso di un doppio attacco, sarebbero incaricati di occupare al più presto la Dobrugia e difenderla. Il

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

governo russo rispondeva esser disposto a sostenere in caso di bisogno la Romania con circa 10 divisioni che prenderebbero posizione sulla linea Falticeni-Hertza, a difesa della Moldavia settentrionale. Sazonoff prometteva a sua volta di difendere i romeni, ma non parlava di spostamento di forze russe. Tale aiuto non corrispondeva, evidentemente, a ciò che Bratiano chiedeva, e non bastava a creare in Romania una situazione favorevole all'Intesa. Tanto più che lo Stato Maggiore romeno non aveva mancato di far conoscere a Pietrogrado gli obiettivi cui la Bulgaria avrebbe mirato nei riguardi di un'azione contro la Romania. Questi obiettivi sarebbero stati: 1- occupare la Dobrugia; 2 – impossessersi di Bucarest. Il primo avrebbe dato modo alle Potenze Centrali di costituire in Dobrugia una base per cascare sul fianco e sul tergo dei russi e avrebbe costituito un mezzo per aggirare la difesa romena del Danubio; il secondo avrebbe mirato ad effetti di ordine morale e ad impossessarsi delle ricchezze onde abbonda il suolo romeno. La Romania rinforzò la guarnigione intorno a Giurgiu e costitui intorno a questa località un rafforzamento a distanza tale dalla riva meridionale del Danubio da non esser colpito dalle grosse artiglierie che Austro-Ungarici e Bulgari vi avessero installato. Limitandosi, contro l'attacco proveniente dal sud, a difendere la linea del Danubio, la Romania sarebbe stata in grado d'inviare una parte delle proprie truppe verso il nord, le quali avrebbero formato, appunto, l'estrema sinistra della fronte russa. L'iniziale abbandono, però, della Dobrugia avrebbe costituito un gravo pericolo tanto pei Romeni che pei Russi; pericolo ch'era d'uopo evitare. Era perciò necessario che almeno 10 divisioni russe potessero giungere celeramente sulla linea di Cernavoda-Costanza. Costanza avrebbe dovuto esser posta in condizioni di resistere fino all'arrivo delle forze russe.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Fermo nell'idea che condizione essenziale per una cooperazione romena coll'Intesa fosse sbarazzare la Romania da ogni preoccupazione e, conseguentemente, da ogni azione nella Dobrugia, il governo di Bucarest non manca di far sapere a Pietrogrado che l'offensiva al sud del Danubio è assunto che incombe alla Russia; la Romania accetterebbe solo di proteggere l'arrivo delle truppe russe verso il Quadrilatero; e intanto prende tutte le disposizioni militari atte a favorire, da quella parte, tal loro eventuale compito difensivo, come invio di truppe nella Dobrugia meridionale verso la testa di ponte e verso Turtucaia, come armamento di opere di frontiera, lavori difensivi, riparazioni di strade ecc.

Si constatò poi che dette opere di fortificazione sia perchè non costruite e completate secondo i criteri moderni, sia perchè inefficacemente armate e male organizzate, non hanno avuto che una ben mediocre efficienza. Tutto ciò, nullameno, - e il governo di Bucarest tiene a sottolinearlo ad ogni piè sospinto – è del tutto indipendente da ogni trattativa diplomatica. La Romania non fa che prender dei provvedimenti preventivi, senza sentirsi ed essere per nulla vincolata. La Romania è lieta che l'Intesa coll'adunar truppe nei Balcani, - e in ciò facevasi erronea lusinga in quanto riguardava il numero di dette truppe – abbia soddisfatto a una delle condizioni che il suo governo aveva indicato, ancor prima dell'offensiva contro la Serbia, come indispensabile al proprio intervento. Ed altre condizioni restano ad effetuarsi, prima fra queste un successo notevole dell'Intesa mediante un'offensiva su tutte le fronti e specialmente su quella russa.

Arriviamo così al colpo di maciulla di Brusiloff. L'opinione pubblica, in Romania, n'è vivemente impressionata; le manifestazioni interventiste ritornano in onore; i giornali proclamano

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

che l'ora della Romania è scoccata. I circoli dirigenti però non credono ancora nella stabilità dei successi russi. Oltre a ciò, essi non fanno assegnamento che sulle armi e munizioni che saranno per entrare nel paese. In nessun caso vogliono impegnarsi contro i Bulgari. Il paese – dicono – non può sopportare che uno sforzo di breve durata; l'entrata in azione della Romania non può avvenire che quando la guerra dimostri di volgere decisamente verso la fine; ora, da questo si è ancora lontani; gli Alleati non accennano nemmeno a voler cominciare la tanto ventilata offensiva generale.

Russia e Francia però non disarmano. Il 30 giugni, l'addetto militare francese a Bucarest, comandante Pichon, è incaricato di comunicare al governo romeno che l'obiezione da questo sollevata circa il rifornimento di armi e munizioni sarebbe eliminato in seguito ai provvedimenti presi dalla Francia per sopperire a tali bisogni della futura sua alleata. Navi cariche di materiali di guerra per la Romania già solcano i mari. Le navi „Jiul" e „Bistritza" stanno per salpare o sono già partite da Bordeaux; la nave „Bucarest" è a Vladivostok da oltre una settimana; un altra nave è per giungere a Vladivostok. La nave „Melbourne" è ad Arcangelo. Il trasporto regolare delle munizioni verso la Romania sarebbe assicurato per la fine di luglio. *Rebus sic stantibus*, il comandante Pichon fa osservare al governo di Bucarest che tutte le condizioni poste dalla Romania per un'entrata in azione debbono ritenersi ormai realizzate: 1- I Russi sono nei Carpazi; 2- l'Intesa procederà ad offensiva combinata e continua; 3- l'esercito bulgaro deve ritenersi immobilizzato; 4- la Transilvania è aperta; 5- non si presenterà mai più una combinazione tanto favorevole per la cooperazione romena. Tali istruzioni provenivano a Pichon telegraficamente da Joffre che contemporaneamente lo stesso telegramma comunicava

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ai capi degli eserciti Alleati, pregandoli d'impartire analoghe istruzioni ai rispettivi rappresentanti militari a Bucarest, allo scopo di far risaltare come l'unità di vedute dei capi militari dell'Intesa fosse perfetta.

Il 3 luglio l'addetto militare di Russia, colonnello Tatarinoff, in presenza del suo ministro plenipotenziario rimette al Ministro della Guerra di Romania un memoriale con cui si espone che la situazione militare attuale imponesse ai Romeni di agire subito o mai. Tale passo è poscia appoggiato dagli addetti militari di Francia, Italia, d'Inghilterra. In questa occasione l'addetto militare francese d'ordine del Gran Quartiere Generale Francese fa notare al generale Iliesco, segretario generale al Ministero della Guerra, quanto appreso: L'esercito austriaco, disorganizzato, poter ancora resistere, ma esser incapace di un'azione offensiva; i Tedeschi, attaccati essi stessi su tutte le fronti, avere appena potuto, a causa dell'esaurimento delle loro risorse, inviare qualche divisione in soccorso dei loro alleati, lasciando ai Bulgari soli la cura di resistere alle forze di Sarrail; eccezionalmente favorevole, quindi, per l'intervento della Romania presentarsi oggi la situazione militare generale; la Russia impegnarsi, appena la Romania si decida, a far trasportare immantinente l'atteso materiale di guerra; offensive generali vittoriose essere impegnate su tutte le fronti; la situazione infine essere tale da imporre all'esercito romeno d'intervenire *maintenant ou jamais*.

La risposta di Bratiano ai Ministri dell'Intesa (4 e 5 luglio) è ancora dilatoria. Egli si riterrà impegnato qualora siano soddisfatte le seguenti condizioni: 1- quando sia giunto il primo convoglio di munizioni e sia assicurato il puntuale arrivo dei successivi nella misura richiesta; 2- l'offensiva sia generale e non rallenti in nessun punto; 3- nel frattempo, la situazio-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ne militare in Galizia e Bucovina non sia peggiorata rispetto all'attuale; 4- la Romania sia assicurata contro la Bulgaria. C'era ancora un'altro punto sul quale Bratiano avrebbe desiderato assicurazioni precise ed attendeva al riguardo una risposta di Joffre: la richiesta di un'azione che l'Intesa avrebbe dovuto svolgere in Macedonia.

Il 6 luglio, l'addetto militare russo comunica al generale Iliesco un telegramma di Alexeieff, il quale risponde alle osservazioni di Bratiano, ribattendo che non è necessario la Romania attenda il primo convoglio di munizioni, il cui trasporto è assicurato; che il momento propizio per l'entrata in azione della Romania è giunto; che nulla egli può dire circa la situazione militare fra un mese o più; che le riserve del nemico sono ormai esaurite e che questo invano cerca d'impedire l'offensiva romena; che le truppa tedesca che prima era nei Balcani ora combatte sul Dniester e in Galizia, mentre la maggior parte delle truppe è trattenuta a Salonicco. Quindi la Romania può difendersi da sè. Tuttavia la Russia è disposta a mandare una o due divisioni in Dobrugia. Se la Romania vuole attendere un maggior indebolimento dell'A.U., la Russia non avrà più bisogno dell'aiuto romeno e non vi sarà ragione di permettere ai Romeni di far l'entrata trionfale nel territorio a.u.

Sazonoff fa suoi i rilievi del generalissimo russo. Arriva dalla Russia il primo treno con materiale e munizioni (20 luglio). La Bulgaria chiude la frontiera verso la Romania. Trasporti di truppe bulgare ai confini della Dobrugia e piccoli reparti di truppe a.u. presso la frontiera della Transilvania. La Romania attende febbrilmente ai preparativi di guerra: è in corso la mobilitazione occulta.

Il colonnello Tatarinoff tratta la convenzione militare, mentre i ministri plenipontenziari delle Potenze Alleate han

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ricevuto istruzioni dai rispettivi governi per condurre le trattative diplomatiche. Il Ministro di Russia, signor Poklewski, espone (21 luglio) a Bratiano le proposte dell'Intesa sulla base dell'intervento, i cui capisaldi dovrebbero essere: 1- data fissa e prossima dell'entrata in azione della Romania, che si chiede non vada oltre il 7 di agosto; 2- l'intero esercito romeno sia impegnato e non solo per la conquista dell'Ardeal, ma per gl'interessi generali; 3- dichiarazione di guerra a tutti i nemici della Quadruplice, o almeno all'Austria-Ungheria ed alla Bulgaria. In cambio, l'Intesa concede, o ha l'intenzione di concedere tutto ciò che la Romania ha richiesto: munizioni, concorso di truppe russe contro la Bulgaria, mezzi finanziari, azione degli Alleati a Salonicco precedente l'entrata in azione della Romania.

Le basi dell'accordo militare, concretate verso il 26 luglio, sono le seguenti: la Romania dovrebbe cooperare con l'esercito russo verso Transilvania con 300 mila uomini; 150 mila uomini assieme a circa 150 mila russi, che occuperebbero la Dobrugia, sarebbero rivolti verso frontiera bulgara. Il rimanente dell'esercito romeno costituirebbe la riserva strategica nell'interno del paese. Bratiano osserva che vuol poter uscire rapidamente dalla zona delle trincee della Transilvania senza incontrare seria resistenza e che per non compromettere il risultato delle operazioni in questa regione ha bisogno di aver le spalle assicurate verso la Bulgaria. Quanto all'offensiva dell'Intesa a Salonicco, essa dovrebbe precedere di alcuni giorni l'entrata in campagna della Romania, e inoltre dovrebbe essere energica, così da trattenare la maggior parte dell'esercito bulgaro, e mirare alla ricostituzione della Serbia. Infine, Bratiano chiede che l'Intesa s'impegni a non concludere la pace finchè non siano compiute le aspirazioni romene.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Le controproposte, infatti, presentate da Bratiano al Ministro di Russia a Bucarest, erano formulate pressapoco così:

Parte militare. 1. Il governo romeno desidera trattare una convenzione militare unica con tutti gli addetti militari delle quattro grandi Potenze dell'Intesa, e, se ciò non è possibile, vuole almeno che sia trattata una convenzione militare colla Russia e un' altra con la Francia e Inghilterra. 2. Verso frontiera bulgara, la Romania mette 150 mila uomini che dovranno cooperare con 50 mila russi, e assegna da questa parte 50 mila uomini in riserva. 3. Intende che azione romena verso Bulgaria sia strettamente difensiva. 4. S'impegna a svolgere un'offensiva a fondo verso Transilvania con tutte le sue forze disponibili. 5. Il comando superiore delle truppe romene e russe nei settori ove cooperano sarà russo o romeno a seconda della preponderenza numerica.

Parte politica: 1. La Romania dichiara la guerra solo all'A.U., chiudendo la frontiera verso Bulgaria. 2. L'Intesa deve impegnarsi a non concludere la pace prima che siano realizzate le aspirazioni romene. 3. Rispetto ai compensi offerti nel 1915, la Romania rinuncia alle sorgenti della Theiss. La Romania s'impegna inoltre a non fortificare il territorio del Banato di fronte a Belgrado e a tenervi guarnigioni.

Bratiano non ha parlato circa l'azione offensiva da Salonicco, forse perchè credeva che di tale questione si trattase in quei giorni a Parigi.

Il capo del governo romeno dichiarava infine che qualora le condizioni da esso presentate venissero accettate, era disposto a firmar senz'altro la convenzione. Il generale Alexeieff aveva già accettato l'invio di 50 mila russi in Dobrugia: due divisioni di fanteria e una di cavalleria.

Quando tali determinazioni vennero a conoscenza degli addetti militaru della Quadruplice, questi non mancarono

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

(vedi rapporto Ferigo del 3 agosto) di far osservare ai rispettivi Stati Maggiori che l'armata che Romania intendeva volgere verso la Bulgaria non era assolutamente in grado di esplicare un azione offensiva, essendo essa costituita da alcune divisioni di riserva, da alcune brigate miste e da battaglioni di milizia. Queste truppe, inoltro, non avrebbero avuto artiglieria di montagna, non avrebbero disposto che di artiglieria campale di vecchio modello rimasso in servizio per la circostanza e di quell'artiglieria di medio o grosso calibro che si era negli ultimi tempi trasportata nelle località fortificate, tra le quali Turtucaia e Silistria. Era ovvio che tale armata non potesse avanzare verso i Balcani. Il rapporto Ferigo su menzionato conchiudeva dicendo: „Suppongo che i miei colleghi nell'esporre i loro apprezzamenti, abbiano tenuto conto del fatto che la forza destinata verso la Bulgaria è in funzione di quella con cui si vuole operare in Transilvania ed abbiano altresi rappresentato il pericolo che può avere tanto l'armata romena posta lungo la frontiere bulgara, quanto l'esercito di Salonicco se deve avanzare come vogliono i Romeni, considerando l'odierna efficienza dell'esercito bulgaro e la sua vantaggiosa situazione".

Le trattative militari per l'entrata in azione della Romania sono state condotte esclusivamente tra il colonnello Tatarinoff e il generale Iliesco. Ciò non pertanto agli altri addetti militari non è sfuggito il fatto che il piano di azione concordato presentava questi speciali caratteri: 1. Prevedeva solo una cooperazione ammettendo che i Romeni uscissero colla parte migliore e maggiore del loro esercito nella Transilvania, meta Budapest; 2. Pur invocando l'aiuto indiretto dell'armata di Sarrail, trascurava il determinare esattamente il modo di cooperazione ed anzi prevedeva un efficace intervento romeno basandosi sull'illusione che la Bulgaria non avrebbe attaccato.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Venuto a conoscenza di quanto il colonnello Tatarinoff veniva concordando coll'Iliesco, sono subito intervento presso il colonnello stesso, richiamando l'attenzione sui pericoli che un tal piano presentava. In sostanza, ho diffusamente spiegato tutto ciò che sommariamente e implicitamente risulta dal mio telegramma n.... inviato addi..... al Comando Supremo, e cioè: A. Impegnare la parte maggiore e migliore dell'esercito verso la Transilvania, ove il nemico ancora non esisteva (compresi tutti gli elementi esistenti nei depositi, invalidi, convalescenti, pare che in tutta la Transilvania non si avessero più 60-65 mila uomini) era follia, quando sarebbe stato invece necessario dare opera subito a metter fuori causa il nemico più minaccioso, cioè l'esercito bulgaro che, sia per la sua posizione centrale rispetto alle due masse (romena e Sarrail) sia per lo spirito aggresivo delle sue truppe, costituiva un elemente assai pericoloso. B. Pregai il colonnello Tatarinoff a più riprese a indurre Alexeieff a mandare 5 buoni corpi di armata russe in Dobrugia, e a rappresentargli, oltre a ciò, che l'uscita dell'esercito romeno in Transilvania in 5 o 6 colonne, l'una dall'altra separata, è nell'impossibilità di sostenersi a vicenda, se all'inizio della campagna, in causa dell'assenza del nemico, portava a facili occupazioni di territorio, avrebbe indubbiamente condotto a un disastro, non appena l'avversario (per eccelenza manovriero) fosse riuscito a far massa, contro una delle varie colonne, battere questa e successivamente tutte le altre. C. Insistetti infine presso il detto colonnello a voler indurre il generale Iliesco a stabilire un accordo con Sarrail per la cooperazione attraverso la Bulgaria.

Vedendo che il colonnello Tatarinoff non voleva assolutamente entrare in quest'ordine d'idee e persisteva ad affermare che la Bulgaria non avrebbe mai attaccato e che alla marcia vit-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

toriosa dei Romeni, appoggiata dalle azioni russe in Bucovina, il nemico non avrebbe fatto in tempo ad opporre seria resistenza; e non potendo nello stesso tempo parlare all'Iliesco, perchè, non essendo stata ancora firmata la convinzione militare e quella diplomatica, non volevo gettare innanzi tempo allarmi che avrebbero potuto mandare a monte l'intervento romeno, ho chiesto l'aiuto di tutti gli altri addetti militari, e specialmente del colonnello Deprés, amico personale del generale Iliesco, per indurre il generale stesso a cambiare il piano di azione nel modo seguente: volger all'inizio la parte più efficiente dell'esercito romeno verso la Bulgaria. Poichè avvertire i Romeni di una cosa di cui si eran già accorti, e cioè che la loro entrata in guerra sarebbe stata troppo pericolosa per la Romania senza l'appoggio di 200 mila uomini in Dobrugia avrebbre potuto far tramontare le trattative, cercassero almeno far comprendere all'Iliesco che per il momento il nemico temibile doveva essere ritenuto l'esercito bulgaro e che pertanto piano dell'entrata in azione della Romania doveva essere il seguente: trattenere, all'inizio, con poche forze, sui passi dei Carpazi, i pochi e inoffensivi riparti a.u., che trovavansi in Transilvania; portare alcune delle migliori unità invece verso sud e operando sia per la Dobrugia sia attraverso il Danubio, metter rapidamente fuori combattimento quelle divisioni che i Bulgari avesser potuto senza pericolo ritirare dalla fronte di Salonicco. Naturalmente, un tale piano implicava, come ho detto, uno stretto accordo coll'esercito di Sarrail, che avrebbe dovuto non solo trattenere le unità nemiche che aveva di contro, ma altresi giovarsi dell'offensiva romena verso sud per avanzare o almeno indebbolire l'esercito bulgaro e le unità austro-tedesche che con esso operavano.

Le mie preghiere e insistenze non valsero che a crearsi un ambiente ostile, sia tra gli addetti militari che nell'enttourage

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

del generale Iliesco. Questi credendo forse che condurre le operazioni di guerra fosse così facile come giuocar d'astuzia per avvantaggiarsi per *fas* o per *nefas* negli affari, non ammeteva consigli. Io, vedendo il pericolo, compilai un promemoria a questo nostro Ministro plenipotenziario, trasmesso con..... e, appena firmata la convenzione, esposi chiaramente allo Stato Maggiore romeno e feci esporre dal nostro Ministro al Presidente del Consiglio Bratiano, gli errori su cui si basava il piano di azione di quest'esercito e i pericoli cui si andava incontro. Quello che non si capisce è come il signor Bratiano, che fino a un certo tempo aveva spinto la sua timidezza fino a configurare in cifre iperboliche di 500 e 600 mila uomini l'aiuto delle Potenze alleate, e che poi, quasi come programma minimo, chiedeva un intervento russo di 200 mila uomini, abbia all'ultimo momento potuto illudersi che i Bulgari non attaccherebbero e che l'intervento puro e semplice di 2 divisioni di fanteria e di una di cavalleria russe in Dobrugia fosser sufficiente per proteggere le spalle della Romania. Si noti inoltre che i Romeni parlavano di 50 mila uomini, mentre le dette 3 divisioni russe non costituivano in sostanza che 35 mila uomini, rinforzo questo irrisorio quando si pensi alla lunghezza della frontier romena e alla necessità, da parte della Romania, di far fronte al nemico da tutte le parti.

Quale sia stato il processo mentale per il cui il Signor Bratiano sia avvenuto assumendo tanta sicurezza, non son mai riuscito a comprendere. Forse gli è stata rappresentata come assai superiore al vero l'efficienza dell'esercito romeno; forse ha calcolato che gli Austro-Tedeschi fossero trattenuti definitivamente sulle altre fronti, in modo da non poter rinsanguare le stremenzite forze austriache di Transilvania; forse è stato eccesivamente assorbito dalle promettenti trattative del campo

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

diplomatico sul quale gli Alleati tutti tendevano a soddisfare i suoi desideri; certo è che si è venuto perdendo sul campo militare, sotto la spinta degli avvenimenti politici, la cognizione del reale, per entrare nella visione chimerica dell'avanzata trionfale nella Transilvania senza sforzi e senza rischi.

Il signor Bratiano, quando son cominciati i primi rovesci dell'esercito romeno, ha voluto scaricare sull'Intesa la responsabilità di questi rovesci, a torto però, perchè: 1- Effettivamente il momento dell'entrata in azione della Romania, se non il più propizio, era abbastanza favorevole. 2- Perchè il modo più efficace e men pericoloso dell'intervento dell'esercito romeno doveva essere determinato dello Stato Maggiore in base all'efficienza dell'esercito stesso, alle caratteristiche militari del Paese, alla forza del nemico sulle varie fronti, al passato storico, e specialmente di quello più recente, che non poteva dar l'illusione di una Bulgaria inoffensiva. Quindi la responsabilità degli Alleati non poteva assolutamente scaricare quella della Romania. Ma gli Alleati per proprio conto hanno commesso un gravissimo errore non comprendendo che l'intervento romeno, se ben predisposto, avrebbe potuto esser di grande vantaggio nell'economia generale della guerra, e non avrebbe dovuto lasciare che un colonnello russo incapace ed un generale romeno delapidatore traccissero un piano di azione che era irto di difficoltà e che avrebbe dovuto essere concretato colla massima precauzione.

Sulla via dell'errore, gli Alleati si sono messi recisamente stipulando – contemporaneamente a quella politica addi 4/17 agosto 1916, una Convenzione militare, che risentiva, come doveva risentire, di tutti gli errori insiti nelle trattative condotte fino allora e che, per di più, brillava per un certo carattere d'indeterminanezza precisamente là dove avrebbe dovuta

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

essere esplicita e precisa, diffondendosi invece in particolari senza valore. E valga il vero: 1. Sanciva che l'aiuto diretto che doveva esser prestato dai Russi dovesse essere di 2 divisioni di fanteria e di una di cavalleria (il che, tradotto in cifre, portava a un complesso di non più di 35 mila uomini); 2. Ammeteva bensì che le parti contraenti dovessero mettersi d'accordo sopra il comune piano militare di azione, ma non metteva per base alcuna ben determinata condizione che valesse ad assicurare praticamente la cooperazione ventura; all'esercito di Salonicco, per esempio, si richiedeva che uscisse in azione offensiva otto giorni prima della entrata in campo della Romania, ma non si dava tuttavia la cura di indicare la direzione, il carattere e la durata dell'offensiva stessa; all'esercito russo domandava di operare in modo energico lungo tutta la fronte a.u. per assicurare la mobilitazione romena e mentre rimandava ad accordi ulteriori, i particolari della cooperazione successiva, si affaticava a dimostrare che cooperazione non doveva significare, dalla parte dei Romeni, subordinazione, gettando così il primo grande seme di una perniciosa indipendenza nelle operazioni. Si diffondeva poi in particolari che fosse avrebbero potuto trovare sede più opportuna in una appendice complementare. Risultato delle manchevolezze di questa Convenzione è stato che con l'esercito di Sarrail non si è più concordata un'azione logica attraverso i Balcani e che nè meno coll'esercito russo si son messe le basi per un piano comune di azione. Un accenno ad una piccola offensiva senza alcun risultato si è avuto da parte di Sarrail e un'offensiva in Bucovina, che non ha dato alcun vantaggio ai Romeni sono state le sole operazioni che abbiano inquadrato l'entrata in guerra di quest'esercito.

Dagli Alleati va ricordata in modo speciale l'Italia, che in momenti in cui la Romania era in difficili condizioni, ha cer-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cato in modo energico di indebolire il nemico che già infieriva contro il piccolo esercito romeno; e l'aiuto gli sarebbe stato efficace se si fosse trattato di alleggerire solo di alcune unità nemiche l'esercito romeno; ma poichè questo per una serie di errori si era subito eccesivamente indebolito, l'aiuto non è riuscito che a ritardare, non a scongiurare il disastro.

Quale fosse la condizione dell'esercito romeno in tempo di pace, è esposto nel mio rapporto no..... e quale avrebbe potuto essere nel tempo di guerra, risulta dal rapporto „Formazione dell'esercito romeno mobilitato", nr. 219 di protocollo e 210 progressivo, del 13 agosto 1916.

In sostanza, si sarebbero potuti formare: 2 divisioni di cavalleria; 5 corpi di armata, ciascuno a 2 divisioni di fanteria, ciascuno dei quali a 3 brigate, di cui una di riserva (corrisponda alla nostra M.M); 5 divisioni di fanteria di riserva, ciascuna delle quali a 2 brigate; una brigata di graniceri (guardia frontiera), 1 reggimento di artiglieria da montagna, 63 mm; un gruppo di artiglieria da montagna da 74 (tiro rapido); 2 brigate di artiglieria pesante (4 regg.), 23 compagnie di artiglieria da fortezza (1 regg. più 3 battaglioni); 1 battaglione pontieri del Danubio; 1 battaglione specialisti; 1 corpo di aviazione; 1 regg. ferroviari; alcuni riparti di gendarmi rurali. In più, si sarebbero potute avere le seguenti unità formate all'atto della mobilitazione, che avrebbero potuto servire, in qualità di riparti di marcia, a rinforzare le unità combattenti: i quarti battaglioni dai 40 reggimenti di fanteria permanente (cioè 40 battaglioni, di 20 per servizio di tappe); 20 battaglioni di milizia; da 37 a 40 batterie da 57 mm, messi insieme col vecchio materiale.

Tutt'al più era lecito prevedere che con quei quarti battaglioni e con le batterie di vecchio modello si avesse intenzione di formare 2 divisioni e alcune brigate miste di minore efficien-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

za, ciò che era stato previsto nel mio studio più volte citato. Invece, la tendenza megalomane di chi poteva disporre della formazione dell'esercito romeno portò ad una completa disorganizzazione dell'esercito stesso, come si vedrà particolareggiatamente nella parte II di questi appunti storici. In sostanza, si formarono 23 divisioni, nelle quali, allo scopo di mettere in valore gli elementi più deboli, sono entrati i più strani miscugli, e cioè: reggimenti permanenti, quarti battaglioni non ancora ben istruiti, battaglioni di milizia, artiglieria di calibro e modello più disparati. Naturalmente, con ciò, anzichè ottenere l'effetto sperato e desiderato, si son guastate tutte le unità. Le divisioni, invece di esser formate con le brigate e coi reggimenti che avevano in tempo di pace, sono state rimescolate nel modo più cervellotico. Mancarono così i più indispensabili legami organici: i comandanti di divisione non conoscevano i comandanti di brigate e questi non avevano pratica dei propri comandanti di reggimenti, e così via. Non so se inizialmente in una stessa divisione esistessero anche diverse qualità di fucili e di differente calibro; certo è che in seguito, per la necessità di rinforzare alcune divisioni con elementi di altre, l'inconveniente si è venuto rapidamente manifestando e vertiginosamente aggravando, così da creare enormi difficoltà tattiche e logistiche.

Nella parte seconda saranno svolte la narrazione e le considerazioni relative alle operazioni militari della campagna romena.

Il capo della Missione militare italiana in Romania,
f. col. FERIGO

(Serviciul Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Microfilme Italia, rola 107, cadrele 182-229)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

INDEX*

Alexeieff, Mihail Vasilievici, general rus, 307, 309
Alexiu, căpitan în armata austro-ungară, 209
Ambrozy von Seden und Remete Ludwig, ambasador al Austro-Ungariei la Roma, 155
Argetoianu, Constantin, 121, 219
Arpad, duce al ungurilor, 186
Arz von Straussenberg Arthur, general în armata austro-ungară, 112
Assan, Basil, 220
Avarna, Giuseppe, ambasadorul Italiei la Londra, 26
Averescu, Alexandru, 39, 124

Barrère, Camille, ambasadorul Franței la Roma, 220, 223
Barzilai, Salvatore, om politic italian, 99
Beccaria, Incisa Emanuele, reprezentant diplomatic al Italiei la București, 39
Beldiman Alexandru, 19, 117, 218
Berchtold, Leopold von, ministru de externe austro-ungar, 15, 16, 85, 87, 125-128, 131-145, 147, 148, 151, 155, 166
Bethmann-Hollweg, Theobald von, cancelar al Germaniei, 114, 117, 128, 136
Bibescu, Martha, 150
Bobriski, conte rus, 131
Boem Ermoli Eduard von, feldmareșal în armata austro-ungară, 250
Bogdan, Alexandru, 205
Bogdan, Ioan, 205
Bollati, Riccardo, diplomat italian, 147
Boroevitch Svetozar, general în armata austro-ungară, 247, 250
Bosianu, Constantin, 66
Brătianu, Ion. I. C., 9, 14, 17, 19-30, 40-47, 55, 63, 70-73, 75, 78, 80, 84-86, 89, 91, 92, 114-119, 124, 132, 133, 139, 141, 168, 185, 186, 188, 189, 215-225, 229, 235, 240-242, 252, 254, 255, 257, 277-280, 294, 296, 297, 301-303, 306-309, 313, 314
Brătianu, Vintilă, 111
Brussiloff, Alexei Alexeievici, general rus, 178, 179, 273, 288, 304
Bülow, Bernhard von, ambasadorul Germaniei la Roma, 116, 117, 157, 220

* Indexul are în vedere numai textul studiilor, nu și aparatul critic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Burian von Rajecz, Stephan, ministru de externe al Ungariei, 156, 170, 171, 175-177
Bussche-Haddenhausen, Hilmar von dem, reprezentant diplomatic al Germaniei la București, 116, 118, 135, 138, 140, 146, 151-154 301

Cadorna, Luigi, general, 53, 54, 56, 60, 96, 104-107, 211, 224, 288
Carol I, 14-16, 18, 19, 23, 43, 63, 70, 72, 75-77, 81-84, 87-90, 122, 123, 126, 129, 130, 133, 135, 139, 144-146, 162, 167, 168, 182, 186, 225, 266, 278, 300
Carol, principe moștenitor, 129, 226
Carp, Petre P., 19, 43, 86, 148, 153, 255, 256, 277
Cazzavillan, Luigi, 258
Coandă, Constantin, 229
Cosenz, Enrico, general italian, 96
Coșbuc, George, 206
Crăiniceanu, Grigore, 258
Crispi, Francesco, ministru italian, 37, 38
Czernin, Ottokar von, reprezentant diplomatic al Austro-Ungariei la București, 6, 15, 16, 41, 68, 69, 77, 82, 84-89, 115, 116, 118, 122, 126-135, 138-149, 151, 154, 155, 162, 164, 175, 176, 186, 205, 227

D'Annunzio, Gabriele, 101
Dabija, Gheorghe, 181-190
Dankl, Viktor, general în armata austro-ungară, 247
Davilla, Carol, 226
Davilla, Elena, 226
Deák, Ferenc, om politic maghiar, 134
Delcassé, Théophile, ministru de externe al Franței, 17
Després, atașat militar al Franței la București, 312
Derussi, Gheorghe, 144
Diamandy, Constantin, 17, 18, 20, 23, 28, 44, 73, 80, 189, 219
Dolivo-Dobrovolski, Aleksandr, consulul Rusiei la Cernăuți, 194
Duca, I. G., 21, 75, 78, 121, 216, 218

Elena, Regina Italiei, 227
Elisabeta, Regina României, 226

Falkenhayn Erich von, general german, 53-60, 114, 118
Fasciotti, Carlo, reprezentant diplomatic al Italiei la București, 13, 21-30, 41-47, 123, 127, 142, 146, 147, 156, 218, 219, 224, 225, 227
Ferdinand I, regele României, 19, 28, 46, 86, 114, 115, 117, 126, 147, 148, 183, 184, 205, 215, 226-229
Ferdinand, țarul Bulgariei, 174, 301
Ferigo, Luciano, atașat militar al Italiei la București, 53, 55, 58, 216, 239, 244, 249, 250, 259, 260, 310, 317
Ferrari, Ettore, sculptor, 99
Flotow, Hans von, ambasador al Germaniei la Roma, 146
Franz, Ferdinand, principe moștenitor al Austro-Ungariei, 69, 84, 125
Franz Josef, împărat, 15, 37, 186
Friedrich, Wilhelm, prinț german, 183

Gallwitz, Max von, general german, 253
Garibaldi, Giuseppe, 99, 100
Garibaldi, Peppino, 100

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Georgescu, Gheorghe, general, 229
Ghica, Ion, 66
Ghika, Dimitrie, reprezentant diplomatic al României la Roma, 23, 217, 218, 219
Giolitti, Giovanni, prim-ministru al Italiei, 93, 97, 99
Goga, Octavian, 301
Grey, Edward, ministru de externe al Angliei, 17, 29

Hașdeu, Bogdan Petriceicu, 204
Hindenburg, Paul von, general german, 267, 268, 288
Hohenlohe-Schillingsfürst, Gottfried, ambasador al Austro-Ungariei la Roma, 136, 137, 145
Hohenzollern, Maximilian von, fratele regelui Ferdinand, 115
Hossu, Vasile, 129, 210
Hötzendorf, Franz Conrad von, general în armata austro-ungară, 56, 57, 59, 60, 96, 107, 109, 110, 124, 171, 184

Iliescu, Dumitru, general, 297, 298, 306, 307, 310, 311, 312
Imperiali, Guglielmo, ambasador al Italiei la Londra, 109
Isopescu-Grecul, Constantin, om politic din Bucovina, 191
Istrati, Constantin I., 23, 80, 219

Jagow, Gottlieb von, ministru de externe al Germaniei, 115, 118, 123, 126, 127, 129, 157
Joffre, Joseph, general, 53, 267, 305, 307

Keller, Fedor, general rus, 198, 200
Kogălniceanu Mihail, 67

Lahovari, Alexandru Em., 218
Leciți, Platon, general rus, 200
Lloyd George, prim-ministru al Marii Britanii, 51
Lucaciu, Vasile, 219, 301

Macchio, Karl von, diplomat austro-ungar, 116, 125, 145, 156
Mackensen, Anton Ludwig August von, feldmareșal german, 59, 273, 274, 284
Marghiloman, Alexandru, 41, 44, 79, 86, 89, 91, 121, 123, 136, 153, 176, 224, 255-257, 277
Maria, prințesă von Taxis, 150
Maria, Regina României 46, 86, 130, 226, 227
Marterer, Ferdinand von, general austro-ungar, 137
Mazzolari Primo, preot italian, 100
Mecklembourg-Schwerin, duce german, 259
Mérey, von Kapos-Mére Kajetan, ambasador al Austro-Ungariei la Roma, 125, 145
Miháli, Theodor, 129
Morțun, Vasile, 116
Mussolini Benito, 101, 123

Napoleon, 128
Nathan, Ernesto, om politic italian, 99
Netzhammer, Raymund, arhiepiscop catolic de București, 19
Nicolae II, țarul Rusiei, 20, 71, 128, 183, 271
Nicolae Mihailovici, mare duce al Rusiei 183, 189

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Nicolson, Arthur, diplomat englez, 32
Novak Guido von, general austro-ungar, 54

Paléologue, Maurice, ambasadorul Franței la Petrograd, 74, 187
Perticari, Ioan, 215, 216, 225, 226, 227, 228
Petru, regele Serbiei, 271
Pichon, Jules, atașat militar al Franței la București, 305
Pisoski, diplomat român, 156
Poincaré, Raymond, președintele Franței, 51, 53
Poklewski-Koziell, Stanislav Alfonsovici, ministrul Rusiei la București, 17, 18, 20, 75, 124, 222, 223, 308
Pollio, Alberto, general italian, 98
Porumbaru, Emanoil, 14, 20
Posovin, Fedor, spion, 199
Pumnu, Aron, 204
Puşcariu, Sextil, 203-213
Putnik, Radomir, general sârb, 267

Radev, Simeon, ministrul Bulgariei la București, 90, 144, 147, 152, 301
Radosladoff, Vasil, prim-ministru al Bulgariei, 274
Redl, Alfred, spion, 96
Rilke, Rainer Maria, poet, 150
Ronge, Maximilian, șeful serviciului de spionaj al Austro-Ungariei, 56
Rosetti, C.A., 67
Rudeanu, Vasile, 142, 219, 229

Salandra, Antonio, prim-ministru al Italiei, 41, 46, 101, 110, 117, 169, 227
San Giuliano, Antonino Paterne Castello, ministru de externe al Italiei, 14, 24, 41-45, 97, 125, 146
Sarrail, Maurice, general francez, 284, 285, 289, 306, 310, 311, 315
Sazonov, Serghei Dimitrievici, ministru de externe al Rusiei, 17, 18, 28, 71, 85, 128, 130, 168, 187, 189, 223, 294, 296, 303, 307
Sbierea, I.G., 204
Scalea, Primo de, diplomat italian, 23
Semenoff, atașat militar al Rusiei la București, 299
Souchon, Wilhelm, amiral german, 268
Sonnino, Sidney Costantino, ministru de externe al Italiei, 24, 25, 47, 110, 157, 169, 215, 217, 219, 223, 224
Spingardi, Paolo, general italian, 98
Stürgkh, Karl von, prim-ministru al Austriei, 137, 176
Stürmer, Boris Vladimirovici, prim-ministru al Rusiei, 271
Sturza, Marius, medic militar, 206
Sturzo, preot italian, 100
Surmay, Alexander, general în armata austro-ungară, 250

Ștefan cel Mare, 130, 131

Tarnowski, von Tarnov Adam, diplomat austro-ungar, 145
Tatarinoff A., atașat militar al Rusiei la București, 299, 306, 307, 311
Taylor A.J.P., istoric, 193
Teșan, Ștefan, prizonier, 248
Tisza, István, prim-ministru al Ungariei, 142, 148, 152, 164, 185, 186

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Tisza, Kalman, prim-ministru al Ungariei, 142
Tittoni, Tommaso, ambasadorul Italiei la Paris, 30
Tschirschky und Bögendorff, Heinrich Leonhard von, ambasador al Germaniei la Viena, 137, 138

Umberto, rege al Italiei, 97

Venizelos, Eleftherios, prim-ministru al Greciei, 273
Vittorio, Emanuele II, rege al Italiei, 97
Vittorio, Emanuele III, rege al Italiei, 28, 94, 97, 102, 161, 169, 226, 228, 229

Waldburg, conte, însărcinat cu afaceri al Germaniei la București, 15, 123, 125
Waldthausen, Julius, ministrul Germaniei la București, 83, 126, 127, 129, 130, 134, 135
Wilhelm, Ferdinand, arhiduce, 250
Wilhelm II, împărat, 15, 16, 18, 97, 102, 129, 184, 185, 262, 278, 288.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Sesiunea de deschidere a conferinței. La prezidiu, de la stânga la dreapta: general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu, director ISPAIM, Valeriu Nicuț, secretar de stat, Cristian Petcu, director ICR.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Participanți la reuniune.

Delegația italiană vizitează Sala de Marmură a Cercului Militar Național.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Aspect din sala de conferință.

Sesiunea de închidere a conferinței. De la stânga la dreapta: general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu, cc. șt. Petre Otu, colonel Christian Ortner (Austria), prof. Sorin Damian.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Participanții la reuniune.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

„Italia era nerăbdătoare să intre [în luptă], participarea sa la război era însă amânată din cauza atitudinii Rusiei. De fapt, Rusia era împotriva intrării în acțiune a Italiei, alături de Antantă, căci vedea într-o Italie învingătoare o forță de natură să contrabalanseze influența moscovită asupra evenimentelor."

I.G. Duca

„Independent unul de altul, cei doi interlocutori ai mei [arhiducele Joseph şi Conrad von Hötzendorf] au declarat la unison că este îndoielnic dacă se va reuşi, în cazul intervenției Italiei, de a mai purta şi acest război cu succes, dar că intrarea României în război împotriva noastră va avea negreşit, în mod necesar, un efect catastrofal. A face pregătiri contra acestui caz de război este imposibil, ținând seamă de absorbirea tuturor forțelor pe cele trei teatre de război."

Contele Thurn către ministrul de externe austro-ungar, contele Burian

„După ce și-a încheiat formele cu Antanta, [Italia] s-a întors către noi și ne-a invitat s-o imităm. Brătianu a răspuns: «Iertați-ne, noi am înțeles să fim colaboratorii Dvs. fiindcă vedeam în aceasta un interes comun pentru ambele țări, începutul unei temeinice legături pentru viitor. Însă România nu primește să fie instrumentul Dvs. Nici demnitatea, nici interesele noastre nu ne îngăduie acest lucru. N-ați vrut să urmăm aceeași cale, mergeți pe drumul Dvs. România va merge pe al ei»."

I.G. Duca

„12 V 1915. Italia a declarat război Austriei. [...] Din punct de vedere politic, mă tem ca intrarea Italiei în război înaintea noastră să nu micşoreze valoarea cooperațiunii României."

Alexandru Averescu

9 789733 210559

ISBN 978-973-32-1055-9 **www.edituramilitara.ro**

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro